

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
Fakulta mezinárodních vztahů

Název doktorské práce:

**Bilance zahraniční a bezpečnostní politiky
43. amerického prezidenta**

Vypracoval: Ing. Tomáš Pospíšil

Vedoucí doktorské práce: doc. PhDr. Jan Eichler, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že doktorskou práci s názvem

Bilance zahraniční a bezpečnostní politiky 43. amerického prezidenta

jsem vypracoval samostatně. Použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v přiloženém seznamu literatury.

Poděkování

Rád bych poděkoval svému školiteli doc. PhDr. Janu Eichlerovi, CSc. za jeho cenné rady, připomínky a doporučení.

Zároveň bych chtěl poděkovat Michaele Kloudové za její trpělivost a podporu při psaní této práce.

V Praze dne 7. července 2014

.....

Obsah

Seznam schémat	5
Seznam tabulek.....	5
Seznam příloh	5
Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1 Teoretická část práce	13
1.1 Filosoficko-metodologická východiska.....	15
Filosofie vědy	15
Ontologická pozice	17
Epistemologická pozice	18
Metodologie.....	20
Základní hypotéza, výzkumné otázky a cíle.....	23
1.2 Konstruktivismus.....	26
Autorovo chápání sociálního konstruktivismu	30
Poststrukturalismus.....	32
1.3 Kultura v bezpečnostních a strategických studiích.....	33
Pojem „kultura“	35
Ann Swidler a kultura.....	36
Autorovo chápání kultury	38
1.4 Strategie	38
Autorovo chápání strategie	41
1.5 Bezpečnost.....	42
Realistická a liberálně-idealistická tradice	42
Kodaňská škola.....	43
Definice bezpečnosti.....	47

Autorovo chápání bezpečnosti.....	48
1.6 Strategická kultura	50
Představení konceptu strategické kultury	50
Kategorizace strategické kultury podle Alastaira Iana Johnstona – chronologické řazení	52
Kategorizace strategické kultury podle Johna Glenna.....	57
Autorovo chápání strategické kultury.....	59
1.7 Bezpečnostní kultura	63
Duffieldovo pojetí bezpečnostní kultury	64
Bergerovo pojetí bezpečnostní kultury	66
Kirchnerovo pojetí bezpečnostní kultury.....	68
Autorovo pojetí bezpečnostní kultury.....	69
1.8 Strategická vs. bezpečnostní kultura.....	72
2 Faktory ovlivňující strategickou a bezpečnostní kulturu USA	74
2.1 Exogenní faktory	75
Geografické podmínky	75
Oblast Blízkého a Středního východu	76
Americká ekonomická a vojenská moc	77
Mezinárodní prostředí.....	78
Historické faktory	79
2.2 Endogenní faktory	80
Neokonzervatismus.....	81
Liberalismus	82
Demokracie a teorie demokratického míru.....	84
Individualismus	88
Excepcionalismus	89
Strategický a bezpečnostní diskurz.....	90
3 Bezpečnostní kultura v rámci Bushovy doktríny.....	93

3.1	Den 11. září 2001.....	93
3.2	Důsledky útoků 9/11 a jejich vliv na bezpečnostní elity	96
3.3	Bushova doktrína	99
3.4	Cesta k operaci Irácká svoboda a prezentace Iráku jako hrozby	104
3.5	Mentální model Bushovy administrativy.....	117
4	Strategická kultura v rámci Bushovy doktríny	119
4.1	Nasazení vojenských sil v Afghánistánu	122
4.2	Nasazení vojenských sil v Iráku	128
5	Bilance Bushovy a Gatesovy doktríny.....	135
5.1	Národní bezpečnostní strategie Spojených států amerických z roku 2006.....	139
5.2	Hodnocení Gatesovy doktríny	142
5.3	Změny strategické a bezpečnostní kultury.....	145
	Závěr.....	151
	Přílohy	161
	Seznam použitých zdrojů.....	163

Seznam schémat

Schéma 1: Teoretické uspořádání práce	14
Schéma 2: Trojice	39
Schéma 3: Trojice a technologie.....	40
Schéma 4: Strategická vs. bezpečnostní kultura.....	73

Seznam tabulek

Tabulka 1: Základní přehled disertační práce.....	12
Tabulka 2: Metateoretické ukotvení práce.....	20
Tabulka 3: Shrnutí autorova chápání nosných pojmů	49
Tabulka 4: Autorovo pojetí strategické kultury - shrnutí	63
Tabulka 5: Autorovo pojetí bezpečnostní kultury - shrnutí	72
Tabulka 6: Základní důvody a důkazy pro invazi do Iráku	111
Tabulka 7: Mentální model Bushovy administrativy ve vztahu k OIF.....	118
Tabulka 8: Hodnocení operace Trvalá svoboda	127
Tabulka 9: Hodnocení operace Irácká svoboda.....	134
Tabulka 10: NSS 2002 vs. NSS 2006.....	141
Tabulka 11: Bushova vs. Gatesova doktrína	145
Tabulka 12: Změny bezpečnostní kultury USA za George W. Bushe	147
Tabulka 13: Změny strategické kultury za George W. Bushe.....	149

Seznam příloh

Příloha 1: Časová osa irácké kampaně	161
Příloha 2: Časová osa nasazení vojenských sil.....	162

Seznam použitých zkratk

9/11 – 11. září 2001

BK – Bezpečnostní kultura

BSK – Bezpečnostní a strategická kultura

CENTCOM – U.S. Central Command

CIA - Centrální zpravodajská agentura

CPA - Coalition Provisional Authority

EU – Evropská unie

FBI - Federální úřad pro vyšetřování

NATO – Severoatlantická aliance

NDS 2008 – Národní obranná strategie Spojených států amerických z roku 2008

NEPDG - National Energy Policy Development Group

NSC – Národní bezpečnostní rada

NSS 2002 – Národní bezpečnostní strategie Spojených států amerických z roku 2002

NSS 2006 – Národní bezpečnostní strategie Spojených států amerických z roku 2006

OEF – Operace trvalá svoboda

OIF – Operace irácká svoboda

ORHA - Organization for Reconstruction and Humanitarian Assistance

OSN – Organizace spojených národů

OSW – Operace Southern Watch

PNAC - Projekt pro nové americké století

SK – Strategická kultura

USA – Spojené státy americké

WTC – Světové obchodní centrum

Úvod

Po konci studené války mnozí lidé věřili, že nadchází období, které bude charakterizováno vysokou mírou bezpečnosti a na války bude nahlíženo jako na historické skutečnosti. Bohužel, toto přesvědčení bylo postupně vyvráceno, a to nejen v průběhu 90. let (např. rozpad a následné konflikty v Jugoslávii), ale i na počátku nového tisíciletí, kdy se nejmocnější stát světa stal terčem nejničivějších teroristických útoků ve své historii. Tyto útoky pak stály za vznikem Bushovy doktríny, v rámci které byly rozpoutány dvě války v islámském světě. Již tento krátký výčet nám ukazuje, že oblasti bezpečnosti či vojenské strategie zůstávají i v současném světě vysoce aktuální, a proto je nutné jim věnovat zvýšenou pozornost.

Zároveň po konci studené války dochází k mnohým změnám i na poli teorie mezinárodních vztahů. Pozornost vědců začínají získávat teorie, koncepty a přístupy, které do té doby stály spíše na okraji jejich zájmu. Mnoho stoupenců si získává konstruktivistický přístup, který, na rozdíl od tradičních teorií, dokáže relativně dobře vysvětlovat změny, které se v těchto turbulentních časech udály. Spolu s konstruktivismem začínají na popularitě získávat i kulturně orientované přístupy, jež shodně tvrdí, že není možné na státy nazírat jako na unitární jednotky, ale je nutné zkoumat jednotlivá národní specifika. Tyto tendence pak pronikají i do oblastí strategie a bezpečnosti, kde dochází ke zvýšenému zájmu o koncepty strategické a bezpečnostní kultury.

Název práce *Bilance zahraniční a bezpečnostní politiky 43. prezidenta USA* byl zvolen poměrně široce, a proto bylo nutné použít určitá obsahová zúžení a omezení, která jsou přiblížena v následující podkapitole s názvem Upřesnění názvu a obsahu práce. Samotná bilance zahraniční a bezpečnostní politiky USA za prezidentství George W. Bushe je provedena právě z pohledu bezpečnostní a strategické kultury (BSK), které představují relativně mladou, ale velice zajímavou oblast oboru mezinárodní vztahy. Z nejrůznějších koncepcí strategické a bezpečnostní kultury je vybráno poststrukturalistické pojetí, které dokáže nejlépe zachytit roli elit a diskurzu v turbulentním období, které po útocích ze dne 11. září 2001 nastalo. Zároveň toto pojetí není příliš teoreticky rozpracované, takže jeho použití představuje zajímavou příležitost i pro výzkum v čistě teoretické rovině.

Jak bylo uvedeno výše, v této práci je používáno poststrukturalistické pojetí bezpečnostní a strategické kultury, které zdůrazňuje roli vlivu diskurzu na podobu bezpečnostní a strategické kultury, které jsou zde vnímány jako sociální struktury, jejichž prostřednictvím získávají jednotlivé politiky, rozhodnutí či akce na poli bezpečnosti či strategie patřičný význam. Dojde-li ke změně těchto struktur, dochází pak i ke změně významu jednotlivých politik. Poststrukturalistický přístup pak umožňuje se zaměřit i na strategické a bezpečnostní elity a jejich diskurzivní praxi, kde se mohou

snažit cíleně působit na změnu strategické a bezpečnostní kultury, a tím získat potřebnou legitimitu a podporu pro zamýšlené politiky.

Základní hypotézou této práce je tvrzení, že historické zkušenosti z let 2001 – 2008 potvrzují potřebu oddělení konceptu strategické kultury od kultury bezpečnostní. Pro ověření základní hypotézy jsou stanoveny dílčí cíle na třech odlišných rovinách – teoretická, praktická a bilanční rovina.

Na teoretické rovině jsou zkoumány koncepty strategické a bezpečnostní kultury, zejména jejich poststrukturalistická pojetí, která dosud nejsou v literatuře příliš rozpracována. Zde je navázáno na přístup Jana Eichlera, který, narozdíl od velkého množství odborníků, odděluje kulturu strategickou a kulturu bezpečnostní. Představení jasného teoretického rámce, včetně vlastních definic poststrukturalistické koncepce strategické a bezpečnostní kultury, je nezbytné pro další části práce. Značná inspirace pro fungování strategické a bezpečnostní kultury pochází z oblasti sociologie a antropologie, zejména od známé kulturoložky Ann Swidler.

Teoretické poznatky jsou pak na praktické rovině aplikovány na Spojené státy americké, resp. prezidentství George W. Bushe. Toto období bylo vybráno zcela záměrně, neboť se jedná o dobu velice turbulentní, kdy došlo ke značným posunům ve vnímání hrozeb a zároveň byly rozpoutány dvě války v islámském světě. Zároveň je zde dobře patrné vystupování jednotlivých elit (např. George W. Bush, Donald Rumsfeld, Dick Cheney apod.) a jejich působení na vnímání některých témat (např. vojenský zásah v Iráku). Jedná se tedy o vhodný případ, kde lze pozorovat vlivy bezpečnostní a strategické kultury na klíčová rozhodnutí v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky. Dále je zde zkoumáno, jaký vliv měly některé události a chování elit na změnu strategické a bezpečnostní kultury. Právě díky teoretické separaci konceptu strategické kultury od kultury bezpečnostní je možné tyto změny pozorovat taktéž odděleně.

Na rovině bilanční je pak hodnoceno, jak se změny strategické a bezpečnostní kultury identifikované na praktické rovině promítly do zahraniční a bezpečnostní politiky Spojených států amerických. Tyto změny jsou pozorovány i ve vztahu k základním doktrinálním dokumentům, zejména NSS 2002 oproti NSS 2006 a NDS 2008.

Pokud se v průběhu výzkumu ukáže, že se bezpečnostní kultura vyvíjela odlišně od kultury strategické, bude základní hypotéza, resp. potřeba oddělení těchto konceptů, potvrzena. V případě, že ve zkoumaném období bude pozorován obdobný vývoj strategické a bezpečnostní kultury, bude základní hypotéza vyvrácena. V takovém případě by bylo podpořeno tvrzení, že strategickou a bezpečnostní kulturu je možné sloučit pod jeden koncept.

Celý výzkum má kvalitativně-interpretativní charakter, neboť vzhledem k předmětu zkoumání postrádá převod vstupních informací na kvantifikovatelná data smysl. Zároveň se zde autor nesnaží

o nalezení obecně platných vzorců, pravidel či kauzálních vztahů, ale snaží se důkladně porozumět danému fenoménu ve své jedinečnosti. Ve vzájemné kombinaci pak byly používány dvě základní metodologie, a to jednopřípadová studie a foucaultovská diskurzivní analýza. Jedinečná jednopřípadová studie umožňuje pochopit daný fenomén v celé své komplexnosti. Neklade si za cíl žádná zobecňování či formulování závěrů pro další případy, ačkoliv není možné vyloučit, že výsledky tohoto výzkumu mohou být použity dalšími výzkumníky pro studium obdobných případů. Aby bylo možné skutečně využít přednosti, které v sobě poststrukturalistické pojetí těchto konceptů skrývá, bylo nutné nalézt metodologii, která vhodným způsobem pracuje s diskurzem či jazykem obecně. Za nejvhodnější pak byla vybrána právě foucaultovská diskurzivní analýza, jež umožňuje zachytit, jakým způsobem diskurzivní praktiky strategických a bezpečnostních elit měly vliv na podobu strategické a bezpečnostní kultury v rámci zkoumaného období.

Disertační práce je rozdělena do pěti kapitol, přičemž její struktura částečně koresponduje s výše uvedenými rovinami výzkumu. V teoretické části je nejen představeno teoretické ukotvení celého výzkumu, metodologie, metateoretické pozice, použitá teorie mezinárodních vztahů či široká analýza nosných pojmů, kde autor prezentuje i své vlastní pozice ke každému nosnému pojmu, ale zároveň jsou zde zodpovězeny otázky týkající se teoretického ukotvení strategické a bezpečnostní kultury. Ve druhé kapitole jsou zkoumány faktory, které mají na podobu strategické a bezpečnostní kultury stěžejní vliv. Důkladná znalost těchto faktorů je nezbytná pro pochopení současné podoby strategické i bezpečnostní kultury a jejich vlivu na americkou zahraniční politiku. Zvláštní pozornost je věnována americkým hodnotám a tradicím, neboť na ně se i v současné době politické elity často odvolávají. Třetí kapitola se zabývá bezpečnostní kulturou za Bushovy administrativy na praktické rovině. Důraz je kladen na změny ve vnímání hrozeb a okolního světa, které byly vyvolány útoky 9/11. Snahy bezpečnostních elit o změnu bezpečnostní kultury jsou pak především zkoumány ve vztahu k získávání podpory pro válku v Iráku, v rámci tzv. irácké kampaně. Čtvrtá kapitola se věnuje strategické kultuře v rámci Bushovy doktríny, zejména pak v rámci nasazení vojáků v Afghánistánu a Iráku. V poslední kapitole je hodnocen posun od Bushovy doktríny, která je ztělesněna v Národní bezpečnostní strategii Spojených států amerických z roku 2002, ke Gatesově doktríně, která vznikla v reakci na neúspěch doktríny předchozí, a je často spojována s Národní bezpečnostní strategií z roku 2006 a Národní obrannou strategií z roku 2008. V této kapitole jsou pak zachyceny i proměny bezpečnostní a strategické kultury, ke kterým v rámci tohoto posunu došlo.

Co se analýzy dostupné literatury týče, tak pro teoretickou část byla využívána odborná literatura z různých zdrojů, avšak převážnou většinu tvořily odborné monografie. Pro metodologickou část autor významně čerpal z knihy Petr Druláka (2008) *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Pro oblasti spojené s teorií mezinárodních vztahů se autor

mnohdy opíral o dílo *International Relations Theories: Discipline and Diversity* (Smith – Kurki – Dunne 2007) nebo *Foreign Policy. Theories, Actors, Cases* (Smith – Hadfield – Dunne 2012) či o česky psanou monografii *Teorie mezinárodních vztahů* od Petra Druláka (2003). Pro chápání funkce kultury autor vycházel z konceptu Ann Swidler (1986), který byl představen v článku *Culture in Action: Symbols in Strategies*. Významným zdrojem pro studium strategie a bezpečnosti byly publikace a příspěvky Jana Eichlera (2002, 2002a, 2006) a Šárky Waisové, jež se v článku *Od národní bezpečnosti k mezinárodní bezpečnosti: Kodaňská škola na křižovatce strukturálního realismu, anglické školy a sociálního konstruktivismu* podrobně věnuje proměnám konceptu bezpečnosti.

Pro studium strategické a bezpečnostní kultury pak byly využívány především anglicky psané, odborné články pocházející od světových odborníků na toto téma. Jedná se především o texty Alastaira Johnstona (1995, 1999), Colina Graye (1981, 1984, 1999, 1999a), ale i Johna Glenna (2009), jenž byl v průběhu psaní této práce několikrát osobně konzultován, což autorovi pomohlo více proniknout do některých oblastí tohoto konceptu. V rámci česky psané literatury k danému tématu existuje pouze monografie Jana Eichlera (2011), která zde také vystupuje jako vysoce významný zdroj.

Vzhledem k tomu, že v praktické části se autor významně zaměřoval na diskurzivní aktivity bezpečnostních a strategických elit, stěžejním zdrojem zde byly jejich projevy, interview a novinové články, jež přinášely sdělení od těchto elit k širokým masám. Aby byla zachována určitá úroveň zdrojů této práce, byly používány informace pouze od důvěryhodných médií, zejména CNN, BBC, The Washington Post, The Guardian, The New York Times apod. Četné projevy prezidenta George W. Bushe pak byly čerpány z oficiálního pdf dokumentu *Selected Speeches of President George W. Bush 2001 – 2008*. Neocenitelným zdrojem informací o chování strategických a bezpečnostních elit se staly knihy Boba Woodwarda (2003, 2004), jenž velice detailně zmapoval období po útocích 9/11.

Pro studium posunu od Bushovy doktríny k doktríně Gatesově pak bylo využíváno především oficiálních dokumentů. Kromě NSS 2002, NSS 2006 a NDS 2008 byly využívány i oficiální zprávy, které reagovaly na neúspěch USA v Afghánistánu a Iráku např. *The Iraq Study Group Report* či *Choosing Victory: A Plan for Success in Iraq*.

Upřesnění názvu a obsahu práce

Název doktorské práce *Bilance zahraniční a bezpečnostní politiky 43. prezidenta USA* je zvolen velice široce, a pokud by byl ponechán bez dalšího zúžení, došlo by pouze k prezentaci velkého množství informací bez potřebné analytické hloubky. Autor zužuje název práce následovně:

1. Bilance je zde chápána jako určité zhodnocení zahraniční a bezpečnostní politiky za administrativy George W. Bushe. Pozornost je věnována především útokům z 11. září 2001, které zcela zásadně ovlivnily toto turbulentní období, válkám v Afghánistánu a Iráku, které byly vedeny v reakci na výše zmíněné útoky, a proměny zahraniční a bezpečnostní politiky v reakci na neúspěch globální války proti terorismu (GWOT).
2. Další zúžení se týká zahraniční a bezpečnostní politiky. Ve zkoumaném období se staly bezpečnostní otázky středobodem americké zahraniční politiky, vše podléhalo bezpečnostním tématům, takže se práce zabývá pouze tou částí zahraniční politiky, která se vztahuje k nejnaléhavějším hrozbám a k úloze ozbrojených sil při dosahování vytyčených cílů.
3. Bilance je zde provedena z pohledu strategické a bezpečnostní kultury. Již v teoretické části jsou tyto dva koncepty od sebe odděleny, přičemž oblasti spojené se zajišťováním národní bezpečnosti (zejména charakter hrozeb) jsou hodnoceny pomocí kultury bezpečností, a oblasti spojené se samotným nasazováním vojenských sil jsou hodnoceny pomocí konceptu strategické kultury.
4. Z různých pojetí konceptů strategické a bezpečnostní kultury byl vybrán poststrukturalistický přístup, který nejlépe umožňuje uchopit práci s diskurzem a roli bezpečnostní a strategických elit při využívání bezpečnostní a strategické kultury s cílem získat legitimitu pro některá rozhodnutí a zamýšlené politiky.
5. Ačkoliv název práce může evokovat, že zde budou hledány kauzální mechanismy, není tomu tak. Autor využívá interpretativního výzkumu, jehož cílem není hledat vztahy mezi závislou a nezávislou proměnnou, ale spíše daný fenomén pochopit. Samotné poststrukturalistické pojetí strategické a bezpečnostní kultury kauzalitu odmítá, neboť strategickou a bezpečnostní kulturu vnímá jako sociální struktury, které ovlivňují jednotlivé aktéry (strategické a bezpečnostní elity), avšak tito aktéři zpětně ovlivňují tyto sociální struktury. V poststrukturalistickém pojetí strategické a bezpečnostní kultury tak nelze oddělit příčinu od důsledku. Tím autor této práce pochopitelně netvrdí, že neexistují koncepty strategické a bezpečnostní kultury, které by s kauzálními mechanismy pracovaly. Tento přístup zastává např. Alastair Ian Johnston, který zcela jasně odděluje strategické chování od strategické kultury, čímž vytváří celý koncept testovatelný. Tento přístup ve své disertační práci například přijala Kateřina Kočí.

Tabulka 1: Základní přehled disertační práce

Hlavní téma:	Bilance americké zahraniční a bezpečnostní politiky za administrativy George W. Bushe z pohledu strategické a bezpečnosti kultury.
Hypotéza:	Historické zkušenosti z let 2001 – 2008 potvrzují potřebu oddělení konceptů strategické a bezpečnostní kultury.
Dílčí cíle a otázky:	1. Teoretická rovina: ukotvení a oddělení konceptů strategické a bezpečnostní kultury (BSK) 2. Praktická rovina: Jakým způsobem ovlivňovala BSK klíčová rozhodnutí Bushovy administrativy? Jakou roli sehrály strategické a bezpečnostní elity při změnách BSK ve zkoumaném období? 3. Bilanční rovina: Jak se změny BSK identifikované na praktické rovině promítly do americké zahraniční politiky, resp. základních doktrinárních dokumentů?
Charakter výzkumu:	Interpretativní – cílem není hledat kauzální souvislosti, ale pochopit daný fenomén ve své jedinečnosti.
Metodologie:	Použita jedinečná jednopřípadová studie v kombinaci s foucaultovskou diskurzivní analýzou.
Teorie mezinárodních vztahů:	Konstruktivismus – důraz kladen na roli diskurzu, příklon až k poststrukturalistické perspektivě.
Obsahové členění práce:	1. Teoretická část (kapitola 1) – filosoficko–metodologická východiska, základní pojmy a přístupy využívané v práci, rozpracování konceptů BSK. 2. Praktická část (kapitoly 2, 3 a 4) – BSK za administrativy George W. Bushe a faktory ovlivňující BSK. 3. Bilanční část (kapitola 5) – posun od Bushovy doktríny ke Gatesově doktríně, změny doktrinárních dokumentů.

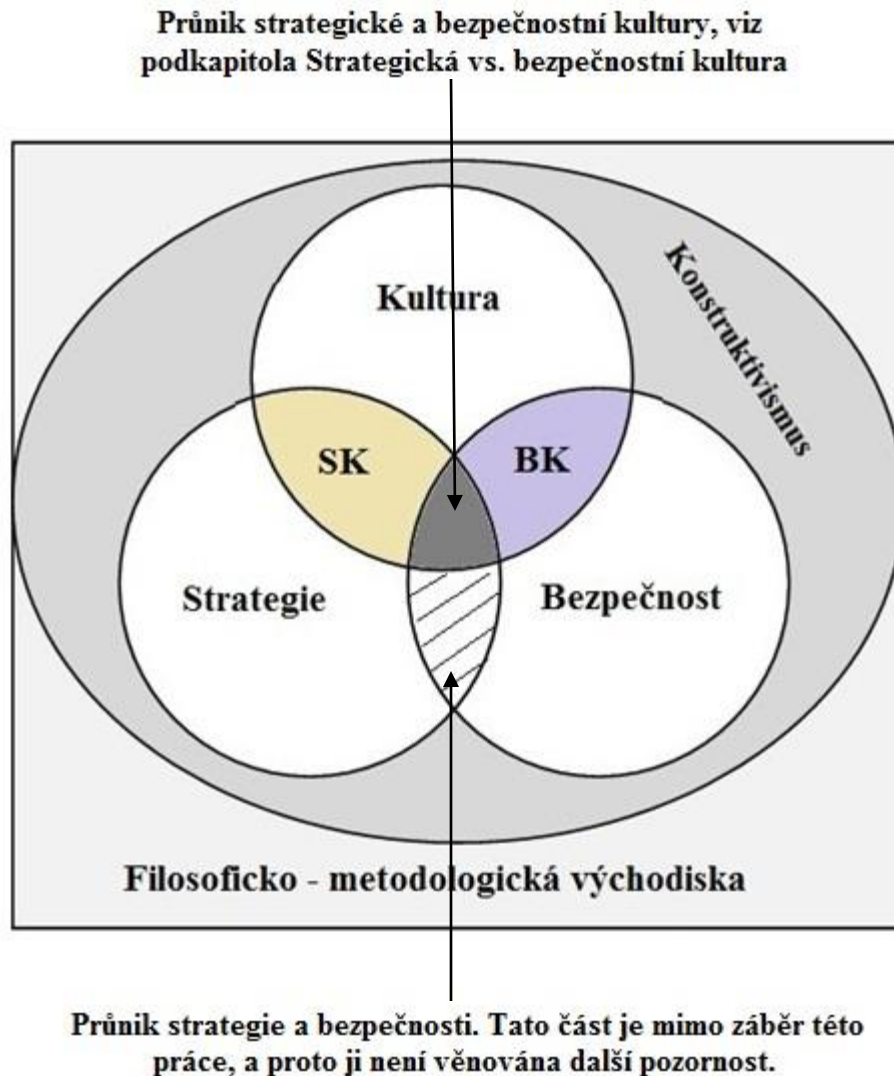
1 Teoretická část práce

Celá teoretická část je rozdělena do osmipodkapitol, které jsou nezbytné pro praktickou část disertační práce. Jedná se o filosoficko-metodologickou kapitolu, ve které je detailně představena metodologie celého výzkumu včetně epistemologických a ontologických východisek. Další část se věnuje vybrané teorii mezinárodních vztahů, konkrétně konstruktivistické perspektivě, jejíž pomocí autor nahlíží na mezinárodní vztahy. Následující části se pak zabývají představením jednotlivých termínů či konceptů, jež jsou stěžejní pro celou práci. Jak bylo uvedeno výše, bilance zahraniční a bezpečnostní politiky prezidenta George W. Bushe je prováděna pomocí poststrukturalistického pojetí strategické a bezpečnostní kultury, což napovídá, o které pojmy se bude jednat. Detailněji se práce zabývá termíny strategie, bezpečnost a kultura, neboť bez jejich vyjasnění není možné hovořit o strategické či bezpečnostní kultuře. Tyto pojmy jsou představeny v širším pojetí, avšak vždy je následně uvedeno, jaké konkrétní vymezení autor ve své práci využívá. Bez jasného vymezení, co se skrývá pod pojmy strategie, bezpečnost a kultura by bylo nemožné začít pracovat s koncepty strategická a bezpečnostní kultura, neboť všechny tyto pojmy jsou poměrně široké, což implikuje i možný široký záběr kultury strategické a bezpečnostní. Dále je v teoretické části práce detailně zpracováno teoretické vymezení samotné strategické a bezpečnostní kultury, jejich vzájemné vztahy a rozdíly. Důkladné rozpracování těchto konceptů po teoretické stránce je nezbytným počátečním předpokladem pro ověření základní hypotézy práce, konkrétně zda historické zkušenosti z let 2001 – 2008 potvrzují potřebu oddělení strategické kultury od kultury bezpečnostní. Bez dostatečného teoretického vymezení těchto konceptů a vyjasněním jejich vzájemného vztahu není možné tuto hypotézu potvrdit či vyvrátit.

Určitou logiku uspořádání je možné pro lepší orientaci znázornit i graficky. Filosoficko-metodologická část je v této hierarchii na nejvyšší úrovni, neboť v ní jsou zahrnuty i metateoretické informace, bez jejichž ujasnění pozbývá smyslu hovořit o teoriích a dalších pojmech. Na nižší úrovni se pak nachází část zabývající se konstruktivismem, neboť ujasnění teorie, jakou je na mezinárodní vztahy nahlíženo, musí nutně předcházet analýze jednotlivých konceptů či pojmů. Pojmy strategie, bezpečnost a kultura se pak nacházejí na stejné rovině. V rámci průniku strategie a kultury je pak definována strategická kultura (SK), obdobně v průniku bezpečnosti a kultury je zpracována kultura bezpečnostní (BK).¹

¹ Z důvodu přehlednosti schématu zde není řešen vzájemný vztah nadřazenosti či podřazenosti strategické a bezpečnostní kultury. Tento vztah je řešen v podkapitole Strategická vs. bezpečnostní kultura

Schéma 1: Teoretické uspořádání práce

Z výše uvedeného schématu je patrné, že zde dochází k průniku strategické a bezpečnostní kultury, což představuje oblasti, které jsou pro tyto dva koncepty společné. Více k tomuto průniku, resp. vztahu strategické a bezpečnostní kultury je uvedeno v podkapitole Strategická vs. bezpečnostní kultura. Dále je ještě nutné doplnit, že strategická a bezpečnostní kultura není myšlena pouze jako průnik bezpečnosti a kultury. Právě naopak, tyto koncepty nabízejí daleko více, než by z takového průniku mohlo vzniknout.

Vyšrafovaná část pak představuje průnik bezpečnosti a strategie, jež je mimo záběr této práce, a proto mu není věnována další pozornost. V tomto průniku by byla například obsažena sdílená východiska strategických a bezpečnostních studií a další styčné plochy mezi pojmy strategie a bezpečnost.

1.1 Filosoficko-metodologická východiska

Mnohým vědeckým pracím na poli mezinárodních vztahů je často vytýkána určitá teoretická plochost či nedostatečná metodologická ukotvenost (Drulák 2008: 9). Tato kapitola má tato nařčení vyvrátit a celý výzkum řádně metodologicky a teoreticky ukotvit. I vědou nedotčený pozorovatel po krátkém kontaktu s oborem mezinárodních vztahů zjistí, že informace, se kterými se zde pracuje, jsou spíše kvalitativní povahy. Jinými slovy, jak tvrdí Petr Drulák, jedná se o: „...*data, která mají charakter textu či jedinečné skutečnosti, jejichž převedením na čísla příliš nezískáme, ale naopak hodně ztratíme*“ (Drulák 2008: 14). Ani tato práce není výjimkou, neboť bilancuje americkou zahraniční a bezpečnostní politiku pomocí konceptů strategické a bezpečnostní kultury, což jsou pojmy relativně abstraktní a jen stěží kvantifikovatelné. Na výslednou podobu nejen zahraniční politiky, ale i strategické a bezpečnostní kultury mají vliv, kromě jiného, i historické zkušenosti, které zde nutně musíme vnímat jako jedinečné události. Jejich kvantifikace sice může představovat zajímavý údaj, ale pro výzkum jako takový má velice omezený význam, neboť veškeré události je nutné interpretovat v určitém jedinečném kontextu, např. počet válečných střetů, do kterých byla daná země přímo zapojena, není tak důležitý údaj, jako to, jak byly tyto střety vnímány a jak se promítly do národní identity daného státu. Z výše uvedeného vyplývá, že i výzkum použitý v této práci bude kvalitativního charakteru.

Filosofie vědy

Nyní, když je vyjasněná pozice ve vztahu k charakteru výzkumu vycházející z povahy vstupních dat, je nutné i vymezit pozici vůči vědě jako takové, resp. vůči filosofii vědy. Ani věda se nenachází ve vakuu, ale je tvořena lidmi, kteří k ní mohou mít různé přístupy. Z tohoto důvodu slouží jednotlivým výzkumníkům filosofie vědy, která pracuje s různými přístupy k vědě jako takové. Tradičně jsou tyto přístupy děleny na pozitivistické a postpozitivistické, ačkoliv se zde objevují hlasy, že pozitivismus je již překonaný a je střídán vědeckým realismem (Kurki – Wight 2007: 24), viz níže. V této podkapitole jsou uvedeny všechny hlavní přístupy s cílem poukázat na to, proč byl pro tuto práci vybrán právě postpozitivismus a zbylé dva přístupy byly označeny za spíše nevhodné.

Pozitivismus

Pozitivisté se tradičně hlásí k empiristické epistemologii (Kurki – Wight 2007: 20), realitu považují za objektivně danou a snaží se ji poznávat přístupy, jež jsou typické pro přírodní vědy (Drulák 2003: 134). Zde pak za fakta bývá považováno to, co je poznatelné prostřednictvím našich smyslů, proto je zde kladen důraz na pozorování, empirická data či měření. Skrze metodologicky přesnou vědeckou

práci jsou pak vytvářeny závěry, které jsou zpětně testovatelné. Jinými slovy, získané závěry či teorie mohou být ověřovány testováním na dalších případech apod. (Kurki – Wight 2007: 21).

Jak bylo uvedeno výše, pro pozitivisty jsou stěžejní data, která jsou poznatelná našimi smysly, avšak to neznamená, že by zcela odmítali existenci věcí, které smysly pozorovat nemůžeme např. diskurz, sociální struktury apod. Těmto „nepozorovatelným“ věcem přisuzují určitou instrumentální funkci, která může být nápomocná při analýze „pozorovatelných“ dat, avšak žádný významnější ontologický význam jim již nepřirazují (Kurki – Wight 2007: 21).

Smith (1996: 16) přiřazuje pozitivismu následující čtyři charakteristiky:

1. Jednota vědy – existuje pouze jedna věda, která je stejná pro přírodní i sociální obory
2. Objektivita fakt – fakta nejsou závislá na lidském vnímání
3. Kauzální souvislosti lze pomocí vhodných vědeckých metod odhalit a následně využít
4. Testovatelnost – teorie musejí být falzifikovatelné. Pokud nemůžeme teorii řádně testovat, nejedná se o vědeckou teorii.

Vzhledem ke skutečnosti, že se autor této práce nedomnívá, že existuje pouze jedna věda, jejíž pomocí lze odhalovat objektivní fakta, jež nejsou závislé na lidském poznání, jeví se pozitivistická perspektiva jako nevhodná pro tuto práci. Dále, cílem této práce není hledat kauzální souvislosti ani testovat strategickou a bezpečnostní kulturu USA, tudíž můžeme tvrdit, že ani jedna ze Smithových charakteristik pozitivismu zde není splněna.

Vědecký realismus

Filosofie vědy není statickou disciplínou, ale také prochází vývojem, ve kterém dochází k určité reflexi a přehodnocování jednotlivých přístupů. Výsledkem tohoto procesu je pak závěr, že pozitivistická perspektiva je již nedostatečná. Jako určitá náhrada zde vystupuje vědecký realismus, jenž tvrdí, že každá věda si podle charakteru zkoumaného předmětu musí nalézt svůj vlastní způsob fungování (Kurki – Wight 2007: 24). Vědecký realismus tedy odmítá pozitivistický předpoklad jediné vědy. Společenské vědy, včetně oboru mezinárodní vztahy, by neměly kopírovat přírodní vědy, neboť zkoumaný objekt je zde zcela jiný. To pochopitelně neznamená, že si každý obor může vymyslet jakékoliv postupy a prohlašovat svoji činnost za vědu. Vědecký realismus klade důraz na podrobnou konceptualizaci, díky které mohou být vědecky poznány i takové pojmy, jako je sociální struktura apod. (Kurki – Wight 2007: 24).

Ačkoliv vědecký realismus není jednotným směrem a je nad rámec této podkapitoly postihnout jeho všechna větvení, za stěžejní přístup je zde považováno dílo Roye Bhaskara, který tvrdí, že vzhledem k tomu, že každá věda je lidským produktem a je tedy sociálně podmíněná, produkuje i podmíněné

poznání. Avšak postupně se věda přibližuje poznání skutečné, skryté reality, která je již na našem poznání nezávislá (Kořan 2009: 23). Ačkoliv autor vnímá tuto perspektivu za velice přínosnou pro obor mezinárodních vztahů, nepovažuje ji zcela vhodnou pro tuto práci. Hlavní důvod pro odmítnutí této perspektivy je spíše ontologické povahy, neboť předpoklad, že existuje určitá objektivní, nezávislá realita, odporuje základním předpokladům této práce.

Postpozitivismus

Postpozitivisté se vymezují vůči pozitivismu. Realitu považují za závislou na názorech jednotlivých aktérů, na významech, přesvědčeních, diskurzu apod. (Kurki – Wight 2007: 22). Jinými slovy, tvrdí, že věda nemusí být založena pouze na objektivních faktech, ale je třeba vzít v úvahu i subjektivní faktory, neboť věda je uskutečňována lidmi, kteří interpretují fakta nikoliv objektivně, ale subjektivně (Drulák 2003: 135 – 136). Právě postpozitivistická teorie vědy bývá často přijímána ve společenských oborech, neboť umožňuje lepší uchopení pojmů jako ideje, identity, sociální struktury, diskurz apod. I autor této práce přijímá postpozitivistickou perspektivu, neboť se domnívá, že realita mezinárodních vztahů není objektivně poznatelná.

Zároveň i věda, která není založena na experimentech či opakovaných pozorováních, může poskytovat vědecké závěry. Samotné tvrzení, že postpozitivistická perspektiva je nevědecká, určitým způsobem dokazuje, jak je naše poznání závislé na různých interpretacích. Člověk, jenž je přesvědčen, že pozitivismus je jediná správná perspektiva, pak musí nutně vnímat postpozitivismus jako nevědecký. Avšak jiný člověk, který si snaží uchovat pluralitu názorů a určitý nadhled, pak může dojít k prostému závěru, že pozitivismus i postpozitivismus jsou oba vědeckými přístupy, avšak každý svým specifickým způsobem.

Autor této práce se v rámci svého výzkumu nesnaží o nalezení obecně platných zákonitostí či kauzálních souvislostí, ale snaží se hluboce pochopit roli a význam strategické a bezpečnostní kultury při jednotlivých zahraničněpolitických rozhodováních za administrativy prezidenta G. W. Bushe, a proto se přiklání k postpozitivistické perspektivě.

Ontologická pozice

Ontologie představuje soubor filosofických předpokladů o podstatě zkoumané reality (Drulák 2008: 23). Jinými slovy, v ontologické pozici je zachycena autorova představa o povaze zkoumané reality. Je-li na počátku výzkumu tato pozice zvolena chybně, může výzkumník narazit na zcela zásadní problémy v průběhu svého výzkumu. Zastává-li výzkumník silně materialistickou pozici, velice složitě pak bude pracovat se vlivem myšlenek a idejí apod.

Při stanovování ontologické pozice existují dvě základní dělicí linie. První je mezi holismem a individualismem, zatímco druhá linie leží mezi materialismem a idealismem. Holistické teorie zdůrazňují význam sociálních struktur, zatímco individualistické akcentují roli jednotlivce. Materialistické teorie pak kladou důraz na roli materiální dimenze reality oproti teoriím idealistickým, které považují za klíčové role jednotlivých myšlenek (Drulák 2008: 23).

Autor této práce předpokládá, že sociální struktura ovlivňuje jednotlivé aktéry, kteří ale zpětně mohou měnit tuto strukturu. Z tohoto důvodu se autor snaží o vyrovnanou pozici mezi holismem a individualismem, neboť tvrdí, že v rámci poststrukturalistické koncepce je strategická a bezpečnostní kultura sociální strukturou, ale jednotliví aktéři (např. G. W. Bush, Donald Rumsfeld, Dick Cheney apod.) mohou tuto strukturu instrumentálně využívat a výrazně ji měnit.

Co se dělicí linie mezi materialismem a idealismem týče, tak zde se autor přiklání k idealistické pozici, ačkoliv nepopírá, že materiální faktory mohou hrát významnou roli. Avšak za daleko důležitější považuje interpretace těchto faktorů materiálních faktorů než jejich existenci jako takovou.

Epistemologická pozice

Pod pojmem epistemologie rozumíme způsoby, jakými poznáváme zkoumanou realitu (Steup 2013). Pokud necháme stranou přírodní vědy a různé kvantitativní metodologie, můžeme identifikovat dvě základní epistemologické pozice v oboru mezinárodních vztahů. První se snaží zkoumanou realitu vysvětlit (explain), zatímco druhá se ji snaží pochopit či interpretovat (understand). Ve vztahu k metodologii pak můžeme hovořit o dvou kvalitativně epistemologicko-metodologických pozicích. Jedná se o vysvětlující a interpretativní pozice (Hollis – Smith 1990: 1 – 3).

Vysvětlující metodologie

Hlavní cíl zde spočívá v odhalení kauzálních mechanismů mezi příčinou a důsledkem (Kurki – Wight 2007: 20). Obecně zde můžeme hovořit o dvou základních druzích proměnných: nezávislá a závislá proměnná. Vědci se pak snaží odhalit, jakým způsobem změny nezávislé proměnné ovlivňují proměnnou závislou. Zpravidla se to neděje úplně přímo, tudíž do celého procesu vstupuje tzv. zprostředkující proměnná. V rámci tzv. kontrolní proměnné jsou pak vyloučeny další vlivy, které by mohly na závislou proměnnou působit (Drulák 2008: 16).

Cílem této práce však není hledat kauzální souvislosti, ale hluboce porozumět roli bezpečnostní a strategické kultury za prezidentství George W. Bushe a provést bilanci jeho zahraniční politiky ve zkoumaném období, tudíž se vysvětlující metodologie zde jeví jako nevhodná. Strategická a bezpečnostní kultura jsou zde vnímány jako sociální konstrukce, které ovlivňují jednotlivé aktéry a zároveň tito aktéři zpětně ovlivňují strategickou a bezpečnostní kulturu. Není zde tedy možné hovořit

o nezávislé proměnné, neboť jednotlivé strategické či bezpečnostní elity vždy jednají v rámci dané strategické a bezpečnostní kultury, od které se prostě nemohou oprostit a jednat „akulturně“.

Interpretativní metodologie

Zde již výzkumník nepracuje s kauzálními souvislostmi, ale snaží se rekonstruovat sdílené i subjektivní významy a s jejich pomocí pochopit zkoumanou realitu. Cílem zde není zobecňování, ale pochopení určitého fenoménu v celé své jedinečnosti. Důraz je zde kladen na ideje, přesvědčení či významy (Kurki – Wight 2007: 19). Drulák v souvislosti s interpretační metodologií zmiňuje princip hermeneutického kruhu, jenž vychází z přesvědčení, že dílčím částem nemůžeme porozumět bez porozumění celku a zároveň nemůžeme porozumět celku bez porozumění jeho dílčím částem. Vztáhneme-li princip hermeneutického kruhu k interpretaci určitého textu, můžeme tvrdit, že k interpretaci jednotlivých částí přistupujeme s určitou předběžnou představou o celku, tzv. předporozuměním. Pomocí předporozumění jsme schopni lépe pochopit dílčí části, což zpětně vytváří lepší porozumění celku, na jehož základě se opět můžeme vrátit k dílčím částem a lépe jim porozumět, čímž opět zlepšíme naše porozumění celku atd. (Drulák 2008: 20).

Historické skutečnosti (např. útoky 9/11), americké tradice (např. liberalismus) či diskurzivní praktiky strategických a bezpečnostní elit (např. tzv. irácká kampaň) představují dílčí části výzkumu, bez jejichž studia není možné hlouběji pochopit strategickou a bezpečnostní kulturu Spojených států amerických jako celek. Bezpečnostní a strategická kultura je dále použita pro hodnocení nadřazeného celku – zahraniční a bezpečnostní politiky USA, jejíž proměny jsou reflektovány i v základních doktrinálních dokumentech (např. NSS 2002, NSS 2006, NDS 2008).

Studium jednotlivých doktrinálních dokumentů dává možnost lépe porozumět Bushově bezpečnostní a strategické kultuře jako celku a její lepší znalost otevírá nové pohledy na jednotlivé dokumenty a jejich úlohu ve vývoji bezpečnostní a strategické kultury USA v prvním desetiletí tohoto století.

Ačkoliv se kvalitativní interpretativní výzkum může jevit neurčitý či „uvolněný“, a tudíž snadnější pro zpracování, není tomu tak. Právě díky neexistenci jasné vodící linie, kterou by metodologie měla následovat, představuje pro každého výzkumníka důležitou výzvu. Kvalitně vypracovaná metodologie pak představuje dělící linii mezi kompilátem nahodilých tezí a skutečným vědeckým výstupem. Jinými slovy, pokud na začátku kvalitativního interpretativního výzkumu nejsou dostatečně kvalitně definovány jeho cíle, metody a další nezbytné metodologické součásti, je takový výzkum zpravidla odsouzen k nezdaru, neboť zde panuje vysoké nebezpečí, že se výzkumních v tomto ohromném množství dat a jejich interpretací prostě ztratí.

Tabulka 2: Metateoretické ukotvení práce

Charakter vstupních dat	Kvalitativní data –vstupní data jsou jedinečná, jejich kvantifikací by bylo ztraceno mnoho informací	
Filosofie vědy	Postpozitivismus	
Ontologická pozice	Holismus - individualismus	Snaha o vyrovnanou pozici. Sociální struktura ovlivňuje jednotlivé aktéry, kteří zpětně mohou ovlivňovat strukturu
	Idealismus - materialismus	Příklon k idealismu, ačkoliv materialismus není zcela zavrhován
Epistemologická pozice	Interpretativní metodologie – cílem není hledat kauzální souvislosti, ale detailně pochopit roli strategické a bezpečnostní kultury za administrativy George W. Bushe	

Metodologie

Autor při svém výzkumu využívá dvě základní kvalitativní metodologie, a to jedinečnou případovou studii a foucaultovskou diskurzivní analýzu. Tyto dvě metodologie nejsou v žádném případě v protikladu, spíše naopak, v navrženém výzkumu se velmi dobře doplňují. Jedinečná případová studie nám umožňuje detailně pochopit bezpečnostní a strategická rozhodnutí, jež byla učiněna v průběhu prezidentství G. W. Bushe v jejich širších souvislostech. Foucaultovská diskurzivní analýza nám pak umožňuje pochopit význam a roli strategické a bezpečnostní kultury, jež do těchto rozhodování vstupují.

Případová studie

Mezi některými vědci je i v současné době tato metodologie odmítána pro svoji nevědeckost, neboť tvrdí, že z jednoho případu nelze vytvářet zobecnění, tudíž ji považují za spíše nevědeckou (Flyvbjerg 2006: 220). Na toto tvrzení je pak ale nutné namítnout, že předpoklad, že pozorování většího množství případů přinese lepší informace o zkoumaném fenoménu, než jeho detailní výzkum, může být mylný. Právě detailní analýza určitého případu nám dovoluje pochopit jeho jedinečnost či zcela unikátní souvislosti. V určitých případech pak právě případová studie může stát u zrodu teorie, jež pak může být testována na větším počtu dalších případů (Kořan 2008: 29).

Aby bylo vůbec možné hovořit o případové studii, je nutné identifikovat daný případ, kterým se bude výzkumník zabývat. Případ musí být dostatečně časově a prostorově vymezený jev, který je po určitou dobu systematicky pozorován (Gerring 2007: 19). V rámci této disertační práce je zkoumaným případem zahraniční a bezpečnostní politika USA v letech 2001 až 2008 (více viz Upřesnění názvu a obsahu práce). Případ je v případě této práce jak prostorově omezen – USA, tak i časově – prezidentství G. W. Bushe. Práce se nezaměřuje pouze na konstrukci strategické a bezpečnostní kultury jako takové, ale zejména na jejich využívání strategickými a bezpečnostními elitami s cílem získat legitimitu pro některá rozhodnutí.

Michal Kořan rozlišuje dva základní typy případových studií. Jedná se o tzv. jedinečné případové studie a instrumentální případové studie. Základní charakteristikou jedinečné případové studie je snaha pochopit daný fenomén v celé své komplexnosti. Neklade si za cíl žádné zobecňování či formulování závěrů pro další případy, ačkoliv není možné vyloučit, že může být použita dalšími výzkumníky pro studium obdobných případů (Kořan 2008: 34). Tato metodologie je ve své podstatě interpretativní, neboť se nesnaží hledat kauzální mechanismy a daný fenomén vysvětlit, pouze ho detailně pochopit. Vzhledem k tomu, že cíl autorova výzkumu je interpretativní povahy, je jedinečná případová studie považována za výchozí metodologii pro tuto práci.

Druhým typem je tzv. instrumentální případová studie. I zde je detailně studován určitý fenomén, avšak hlavním cílem není poznání tohoto fenoménu jako takového, ale jeho využití pro další práci s teorií. Při použití této metodologie pak výzkumník hledá příčinný mechanismus, jenž představuje propojení mezi nezávislou a závislou proměnnou. Aniž by byly dále rozebírány další charakteristiky instrumentální případové studie, je možné ji na základě výše uvedené charakteristiky označit za nevyhovující pro tuto práci. Jak je blíže uvedeno v kapitolách Strategická kultura a Bezpečnostní kultura, autor nahlíží na strategickou a bezpečnostní kulturu poststrukturalistickou optikou. Domnívá se, že aktéři se podílejí na vzniku strategické a bezpečnostní kultury (sociální struktury), které ale zpětně ovlivňují tyto aktéry. Není tedy možné spolehlivě oddělit příčinu od důsledku, nezávislou proměnnou od proměnné závislé. V rámci této perspektivy je tedy nemožné hledat kauzální mechanismus mezi strategickou a bezpečnostní kulturou a výsledným chováním států, proto je nemožné použít instrumentální případovou studii, jež právě tyto kauzální souvislosti identifikuje.

Vzhledem k výše uvedenému byla v průběhu výzkumu použita jedinečná jednopřípadová studie, kdy zkoumaným případem je americká zahraniční a bezpečnostní politika v letech 2001 – 2008, která je zde hodnocena z pohledu hlavních kritérií strategické a bezpečnostní kultury.

Diskurzivní analýza

Wetherell definuje diskurzivní analýzu jako studium lidských významotvorných praktik (Wetherell 2001: 3). Jinými slovy, nejde pouze o analýzu psaného a mluveného projevu, ale o studium hlubších fenoménů, jež jsou za daným textem či projevem skryty. Jazyk zde není považován za pouhé médium, které přenáší určitou informaci, ale samostatný fenomén. V návaznosti na to Vít Beneš (2008: 93) tvrdí: „*Diskurzivní analýza zkoumá, jakým způsobem lidé skrze text či soubor textů konstruují smysl a význam objektů a aktivit sociálního světa.*“ Předmětem diskurzivní analýzy jsou v této práci především oficiální projevy bezpečnostních a strategických elit, jejich vyjádření do médií a základní doktrinální dokumenty.

Z různých typů diskurzivních analýz (kritická, sociálněpsychologická apod.) se autor této práce přiklání k foucaultovské historické diskurzivní analýze (někdy též označována jako kontinentální či poststrukturalistická diskurzivní analýza), neboť poměrně výrazně odmítá kauzalitu a přiklání se k interpretativnímu přístupu. Diskurz není chápán pouze jako specifická společenská interakce, ale i jako významová struktura. Jinými slovy, diskurz vytváří či ovlivňuje objekty v sociální realitě (např. hrozba) a zároveň i jeho aktéry (např. terorista) (Beneš 2008: 105 – 106).

Michael Arribas-Ayllon a Valerie Walkerdine (2008: 91) pak hovoří o třech dimenzích foucaultovské diskurzivní analýzy. V první dimenzi má být zkoumán historický kontext, ve druhé mechanismus moci a ve třetí tzv. subjektivizace, resp. jak se subjekty pomocí diskurzu snaží prezentovat. Ačkoliv jsou tyto dimenze primárně navrženy pro výzkum v oblasti psychologie, je možné je aplikovat i pro výzkum v oblasti mezinárodních vztahů. V rámci této práce pak do první dimenze bude spadat analýza amerických tradic a dalších faktorů, jež mají vliv na formování strategické a bezpečnostní kultury (kapitola Faktory ovlivňující strategickou a bezpečnostní kulturu USA). V rámci druhé dimenze pak jsou zkoumány klíčové strategické a bezpečnostní elity a jejich moc při změnách diskurzu (osobní role prezidenta Bushe či Donalda Rumsfelda při získávání podpory pro válku v Iráku apod.). A v rámci poslední, třetí dimenze je pak analyzováno, jaký dopad měl diskurz na vnímání pojmů jako hrozba, terorismus, nasazení vojenské síly apod.

V této práci je tedy použita diskurzivní analýza při zkoumání využívání strategické a bezpečnostní kultury při získávání legitimacy pro určitá rozhodnutí. Skrze strategickou a bezpečnostní kulturu získávají jednotlivá strategická a bezpečnostní rozhodnutí význam. Změna diskurzu se pak projevuje změnou interpretace či chápání strategických akcí či bezpečnostních politik. Pomocí diskurzivní analýzy je v této práci odhalován právě tento proces.

Základní hypotéza, výzkumné otázky a cíle

Základní hypotéza je formulována následovně: **Historické zkušenosti z let 2001 – 2008 potvrzují potřebu oddělení konceptů strategické a bezpečnostní kultury.**

Ačkoliv si jsou světově uznávaní odborníci vědomi rozdílů mezi koncepty strategické a bezpečnostní kultury, bývají tyto koncepty spojovány pod jeden pojem *strategická kultura*. Je možné, že tímto sloučením může docházet k omezení vypovídací schopnosti těchto konceptů, neboť již není možné pozorovat, zda se strategická kultura mění odlišně než kultura bezpečnostní a jaké dopady to může mít na zahraniční politiku států.

Při hledání odpovědi na výše uvedenou hypotézu byly stanoveny dílčí otázky a cíle na třech různých rovinách.

- 1. Teoretická rovina - Ukotvit a oddělit koncepty strategické a bezpečnostní kultury.** Vytvořením jasného teoretického rámce pro poststrukturalistické pojetí bezpečnostní a strategické kultury, včetně představení vlastní definice, je nejen nezbytné pro potřeby této práce, ale zároveň může obohatit teoretický výzkum konceptů strategické a bezpečnostní kultury jako takové. Odborné práce na téma strategická či bezpečnostní kultura totiž často upřednostňují praktickou rovinu a zpravidla předkládají jen kusé informace k teorii, což má za následek, že celkový teoretický rámec tohoto konceptu je spíše nekonzistentní. Co se oddělení těchto konceptů týče, tak zde autor přímo navazuje na Jana Eichlera a snaží se toto oddělení ještě více teoreticky prohloubit.
- 2. Praktická rovina - Jakým způsobem ovlivňovala BSK klíčová rozhodnutí Bushovy administrativy? Jakou roli sehrály strategické a bezpečnostní elity při změnách BSK ve zkoumaném období?** Právě díky poststrukturalistickému pojetí bezpečnostní a strategické kultury je možné se zaměřit na bezpečnostní a strategické elity a jejich snahy na působení na změnu strategické a bezpečnostní kultury s cílem získat legitimitu pro zamýšlené politiky a některá rozhodnutí. Změny strategické a bezpečnostní kultury budou zkoumány odděleně, takže pokud budou změny v rámci strategické kultury odlišné od změn kultury bezpečnostní, bude potvrzena základní hypotéza práce, neboť tato skutečnost poukáže na potřebu vnímat strategickou a bezpečnostní kulturu jako dva oddělené koncepty, které, ač vystaveny stejným podmínkám, procházejí odlišným vývojem, resp. změnami.
- 3. Bilanční rovina - Jak se změny BSK identifikované na praktické rovině promítly do americké zahraniční politiky, resp. základních doktrinárních dokumentů?** Tyto změny budou pozorovány ve vztahu k základním doktrinárním dokumentům. Jedná se především o Národní bezpečnostní strategie Spojených států amerických z let 2002 a 2006 a Národní

obrannou strategii z roku 2008. Značný prostor zde bude věnován posunu od Bushovy doktríny k doktríně Gatesově.

Teoretická východiska – propojenost a shrnutí

Jak je uvedeno výše, autor této práce v rámci filosofie vědy přijímá postpozitivismus a odmítá pozitivismus, neboť přesvědčení autora ani záměr této práce nesplňují ani jeden z předpokladů pozitivistické perspektivy tak, jak je definoval Smith (1996: 16), viz podkapitola Filosofie vědy. Autor považuje realitu za neobjektivní, závislou nejen na představách, myšlenkách, diskurzu, ale i na vnímání kultury, sebe sama apod. Na tomto přesvědčení ostatně stojí samotné poststrukturalistické pojetí bezpečnostní a strategické kultury, jež je centrální celé práci. Z toho pak vyplývá i určitá ontologická perspektiva, kde se autor v rámci linie holismus – individualismus snaží o vyrovnanou pozici, neboť sice vnímá strategickou a bezpečnostní kulturu jako sociální struktury, ale zároveň zkoumá vliv strategických a bezpečnostních elit, které mohou tyto struktury měnit a instrumentálně využívat s cílem získat legitimitu či podporu pro jednotlivá rozhodnutí. Mezi materialismem a idealismem se autor spíše přiklání k idealistické pozici, avšak ani materialismus není zcela zavrhován. Tato pozice se projevuje například před invazí do Iráku, kde skutečných důkazů bylo velice málo, ale síla myšlenek a přesvědčení nakonec vedla k operaci Irácká svoboda.

Co se epistemologie týče, autor v této práci přijímá kvalitativně interpretativní metodologii, neboť zaměření práce mu snad ani nenechává příliš jiných možností. Od těchto základních východisek se pak odvíjejí další teoretické pozice. Zvolená metodologie je kombinace jedinečné případové studie a foucaultovské diskurzivní analýzy, která se zaměřuje na diskurzivní projevy strategických a bezpečnostních elit. Vzhledem k tomu, že výzkum je ve svém charakteru interpretativní, nejsou v této práci hledány žádné kauzální mechanismy.

Vzhledem ke skutečnosti, že předmětem výzkumu je bilance americké zahraniční a bezpečnostní politiky z pohledu strategické a bezpečnostní kultury, jež jsou v této práci považovány za sociální konstrukce, byl vybrán konstruktivismus jako hlavní perspektiva, jejímž prostřednictvím je nahlíženo na mezinárodní vztahy. Občas autor zastává až poststrukturalistickou perspektivu, jež ale nepředstavuje střet s konstruktivismem, spíše jeho obohacení.

V rámci konstruktivismu je zdůrazněn vztah aktér – struktura, kde aktéři ovlivňují podobu sociální struktury a zároveň struktura ovlivňuje chování aktérů. Strategická a bezpečnostní kultura jsou zde vnímány jako sociální struktury, na jejichž podobu mají vliv jednotliví aktéři, zejména strategické a bezpečnostní elity. Zároveň ale jsou tyto elity touto strukturou také omežovány. Má-li aktér vliv na strukturu, pak autor předpokládá, že tento vliv může vykonávat i cíleně. Pomocí diskurzu mohou

strategické a bezpečnostní elity ovlivňovat strategickou a bezpečnostní kulturu a následně ji využívat jako instrument pro získání legitimacy pro některá rozhodnutí či politiky.

Jak je uvedeno dále, stěžejní pro vnímání kultury v této práci je koncept Ann Swidler, jež tvrdí, že kultura nefunguje tak, že vytváří naše konečné cíle, ale spíše nás ovlivňuje ve způsobech, jak se těchto cílů snažíme dosáhnout (více viz podkapitola Ann Swidler a kultura). Díky této funkci je pak možné lépe pochopit, jak působení elit v rámci strategické a bezpečnostní kultury působí i na ostatní aktéry, jež jsou v těchto kulturách taktéž socializováni.

Pro vnímání bezpečnosti představuje významné východisko tzv. kodaňská škola spolu s teorií sekuritizace (viz podkapitola Kodaňská škola), neboť pracuje s konstrukcí nových hrozeb, což je pro tuto práci velice podstatné. Strategie je pak vnímána tak, jak ji vymezuje Basil Liddell Hart, avšak jsou zde brány v potaz i její další dimenze, zejména pak lidská, která hraje stěžejní roli pro legitimitu dané strategické akce (více viz kapitola Strategie).

Co se samotné strategické a bezpečnostní kultury týče, tak zde autor přebírá poststrukturalistickou koncepci, jak ji představuje John Glenn (2009). Tato koncepce se pak široce překrývá s názory tzv. druhé generace (kategorizace dle Alastaira Iain Johnstona (1995)), která je zastoupena např. Bradley S. Kleinem. Strategická a bezpečnostní kultura jsou sociální struktury, které mohou být využity pro získání legitimacy pro určitá rozhodnutí. Důraz je zde kladen na roli jazyka a diskurzu obecně, o čemž svědčí i zvolená metodologie (foucaultovské historická diskurzivní analýza). Autor práce se tedy pouze nesoustředí na vliv strategické a bezpečnostní kultury na jednotlivá rozhodnutí, ale i na diskurzivní praxi elit, jež může výslednou podobu strategické a bezpečnostní kultury významně ovlivnit.

Průběh výzkumu vstupní data a omezení

Na začátku výzkumu je důkladně studována literatura, trendy a různé koncepce strategické a bezpečnostní kultury. Na základě nabytých znalostí je vybrána koncepce, jež nejlépe bude sloužit pro naplnění cílů této práce. Zároveň jsou získané poznatky využity při formulování vlastní definice bezpečnostní a strategické kultury.

V rámci praktické části jsou nejdříve identifikovány faktory, které mají zásadní vliv na podobu americké bezpečnostní a strategické kultury. Následně dochází ke zkoumání období prezidentství George W. Bushe, přičemž důraz je kladen na následující události: útoky 9/11, operace Trvalá svoboda a operace Irácká svoboda. Zvláštní pozornost je věnována elitám, resp. jejich rolím bezprostředně po útocích 9/11 a při získávání podpory pro invazi do Afghánistánu a zejména do Iráku. Za tímto účelem jsou analyzovány především oficiální prohlášení a projevy do médií, neboť

tyto dvě oblasti mají největší potenciál zasáhnout širokou veřejnost, jejíž podpora je pro získání legitimacy pro určitá rozhodnutí stěžejní.

V poslední, bilanční části práce jsou analyzovány dopady neúspěšné globální války proti terorismu (GWOT) na zahraniční politiku USA, zejména pak dopady na základní doktrinální dokumenty USA v oblasti národní bezpečnosti. V neposlední řadě je zde i zkoumán vliv neúspěchů GWOT na bezpečnostní a strategickou kulturu USA.

Hlavním zdrojem pro tento výzkum byly oficiální doktrinální dokumenty, projevy vysokých strategických a bezpečnostních činitelů, publikovaná interview, novinové příspěvky či další publikační činnost těchto elit. Vysoce významným zdrojem pak byly i stati v zahraničních i tuzemských vědeckých periodikách, odborné monografie či příspěvky ve sbornících z vědeckých konferencí.

Vzhledem ke skutečnosti, že většina vstupních dat je v anglickém jazyce, autor si je dobře vědom určitých omezení, které tato skutečnost přináší. Jako nerodilý mluvčí nedokáže rozeznat všechny drobné nuance, které se v diskurzu mohou vyskytovat. Tuto nevýhodu pak v určitých momentech kompenzuje studiem sekundárních zdrojů, jež např. již daný diskurz analyzovaly. U některých citací, kde hrozí, že překlad neobsáhne širší jazykové souvislosti, je v poznámce pod čarou zachován i originál v původním jazyce, aby případný čtenář nebyl ovlivněn autorovým překladem více, než je nezbytně nutné.

1.2 Konstruktivismus

Sociální konstruktivismus je sice poměrně mladý, ale velmi dynamický teoretický přístup k mezinárodním vztahům, který si získává stále více stoupenců. Zcela záměrně zde byl použit termín „přístup“ namísto „teorie“, neboť někteří odborníci jej stále za teorii nepovažují. Tvrdí, že konstruktivismus je pouhá prázdná nádoba, která nenabízí žádné řešení problémů mezinárodních vztahů či ani nenavrhuje žádné směry jednotlivých politik. Pouze nabízí alternativní pohled na některé oblasti mezinárodních vztahů (Flockhart 2012: 80). Tuto tezi podporuje i takový odborník, jako je Nicholas Onuf, jemuž se připisuje uvedení termínu „konstruktivismus“ do teorie MV v roce 1989 ve knize *World of Our Making*. Onuf (1998: 58) tvrdí, že konstruktivismus „...nenabízí obecná vysvětlení, co a jak lidé dělají, proč se společnosti odlišují a jak se svět mění.“

Obecně je možné tvrdit, že základním podstatou konstruktivismu je přesvědčení, že realita mezinárodních vztahů je sociálně vykonstruovaná a je udržována prostřednictvím diskurzu a praxe jednotlivých aktérů mezinárodních vztahů. Konstruktivisté tedy odmítají objektivní pojetí reality, kterou předpokládají pozitivisté (Drulák 2003: 123). Kromě tohoto základního předpokladu má

sociální konstruktivismus i další obecné charakteristiky, které někdy bývají, vzhledem k teoretickému větvení v rámci tohoto proudu (viz podkapitola Kategorizace konstruktivismu), někdy obtížné uchopit. Trine Flockhart (2012: 82) na tuto situaci reaguje a předkládá čtyři základní body, které vystihují podstatu konstruktivismu:

1. Sociální konstrukce reality a důraz na sociální skutečnosti (social facts)
2. Důraz jak na ideové, tak na materiální struktury, normy a pravidla
3. Důraz na roli identity ve vztahu k politickému jednání
4. Vzájemné konstituce aktérů a struktur, důraz na postupy a jednání

ad 1. Sociální konstrukce reality a důraz na sociální skutečnosti

Tento bod koresponduje se základním přesvědčením sociálního konstruktivismu uvedeným výše. Upozorňuje na to, že sociální realita není objektivně daná a neměnná, ale je neustále dotvářena, přeměňována. I z tohoto důvodu se konstruktivismus hojně používá na otázky spojené s určitou změnou v mezinárodních vztazích. Tato perspektiva pak umožňuje vnímat realitu tak, že obsahuje „hrubé skutečnosti“ (brute facts), jejichž význam se může lišit v závislosti na subjektu či situaci. Takovou hrubou skutečností například je, že jaderná zbraň existuje jak v rukách Severní Koreje, tak i v rukách Velké Británie. Ačkoliv můžeme předpokládat, že její ničivá síla je přibližně stejná, pro administrativu Spojených států amerických je vysoce rozdílné, zda se jedná o britské či severokorejské jaderné zbrani (Flockhart 2012: 83). Jaderná zbraň v rukou diktátora Saddáma Husajna, jemuž Spojené státy někdy připisovaly až ďábelské úmysly, pak vytvářela představu pro USA absolutně neakceptovatelnou. Vzhledem k nevypočitatelnému charakteru iráckého režimu zde panovaly obavy, že tradiční nástroje bezpečnostní politiky nebudou na zadržení irácké hrozby stačit, proto je nutné zajistit, aby Irák tuto zbraň vůbec nezískal (National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction 2002).

Tento příklad úzce souvisí s článkem Alexandra Wendta (1992) *Anarchy is what states make of it*. Cílem tohoto článku bylo vytvoření konstruktivistického argumentu odvozeného ze sociologie, který měl podpořit tvrzení některých liberalistů, že instituce mohou měnit státní identity a zájmy. Wendt se zde vymezuje vůči neorealismu, zvláště pak vůči anarchické koncepci mezinárodních vztahů, a tvrdí, že svépomoc a mocenská politika jsou instituce, které byly sociálně vykonstruovány, nikoliv základní znaky anarchického systému. Anarchie tedy může, ale nemusí vykazovat nepřátelství mezi jednotlivými státy. Pokud se státy budou chovat konfliktně, bude i anarchie konfliktní. Pokud se státy budou chovat kooperativně, bude i anarchie kooperativní. Jinými slovy, struktura neovlivňuje pouze chování států, ale i jejich identity a zájmy. V této struktuře existují určité představy či myšlenky, které mohou být soukromé či sdílené. Druhé jmenované pak bývají označovány za „politickou

kulturu“ daného systému. Podle jednotlivých kultur dělí Wendt anarchii na Hobbesovskou, Lockovskou a Kantovskou. V Hobbesovské anarchii vnímá stát ostatní státy jako nepřátele, v Lockovské jako rivaly a v Kantovské jako přátele. Wendt věří, že od Vestfálského míru žijeme v Lockovské anarchii, kdy státy mezi sebou vedou války, ale již neusilují a vyhlazení ostatních aktérů (Wendt 1992).

Kromě hrubých skutečností jsou v realitě i skutečnosti sociální, jež existují pouze prostřednictvím sdíleného vědění, běžné praxe a souhlasu s jejich existencí. Příkladem sociální skutečnosti či faktu jsou peníze (Flockhart 2012: 83). Jejich existenci nikdo nezpochybňuje, ale bez sdíleného souhlasu s jejich existencí a funkcí uznávaného platidla, jsou pouhými papírky, kovy či bezvýznamnými čísly v počítačích.

ad 2. Důraz jak na ideové, tak na materiální struktury, normy a pravidla

Výše uvedený předpoklad, že svět je sociálně vykonstruovaný, má za následek, že není možné uvažovat o strukturách pouze v materiální rovině (vojenský potenciál, přírodní zdroje apod.), ale i v rovině ideové. Konstruktivisté tvrdí, že struktury jsou částečně tvořeny materiálními aspekty, které však nemají žádný význam, pokud není pochopen sociální kontext (sdílené vědomosti, symboly, jazyk apod.), ve kterém se nacházejí (Flockhart 2012: 84). Pokud bychom opět použili příklad jaderných zbraní Severokorejské lidové demokratické republiky a Velké Británie, došli bychom k závěru, že britské zbraně pro USA nepředstavují takovou hrozbu, neboť jsou vnímány v kontextu přátelství či zvláštních vztahů se Spojeným královstvím, na rozdíl od případu KLDR.

Struktury často bývají kodifikovány pomocí různých pravidel a norem (Wendt 1992: 399). Tím, že se aktéři přizpůsobí těmto pravidlům či přijmou dané normy, se socializují v rámci určité společnosti. Normy je pak třeba chápat jako určité požadavky, jež daná společnost má na chování, které vychází ze sdílené identity dané skupiny. Jinými slovy, normy poskytují návod, jak se chovat či nechovat. Pokud se určitý subjekt chce stát součástí dané skupiny, musí přijmout jejich pravidla a normy. Konstruktivisté dále tvrdí, že skrze normy lze měnit identity a zájmy jednotlivých aktérů. Flockhart (2012: 85) zde uvádí příklad touhy středo a východoevropských zemí se stát součástí EU a NATO po rozpadu Sovětského svazu. Aby se tak mohlo stát, musely tyto státy přijmout normy Západu, jež stojí na liberálních a demokratických idejích. Díky tomu došlo k vytvoření nových identit a sociálních vazeb.

Podobné snahy mohou být pozorovány i při postoji vůči invazi do Iráku. Zatímco Francie a Německo, jež jsou nezpochybnitelnými členy Západu, odmítaly invazi a neváhaly se Spojeným státům postavit. Státy zejména ze střední a východní Evropy tuto invazi podporovaly a snažily se USA vyjadřovat různými způsoby podporu (např. Dopis osmi či prohlášení Vilniuské skupiny). Tato

podpora byla pochopitelně jednak motivovaná příslibenou materiální podporou ze strany USA, ale zároveň to byla pro tyto státy šance vyjádřit, že stojí na straně Západu, a že se hlásí k jeho tradicím.

Zde je ještě nutné dodat, že stejně jako lidé mají více identit (manžel, otec, kamarád, doktor), tak i státy jich mají zpravidla několik (suverénní stát, vůdce svobodného světa apod.) (Wendt 1992: 398).

ad 3. Důraz na roli identity ve vztahu k politickému jednání

Identitou rozumíme to, jak daný aktér chápe sebe a jak vnímá svoji pozici v okolním světě či vztahy s ostatními aktéry (Flockhart 2012: 85). Konstruktivisté pak věří, že identity v sobě obsahují i množiny určitých zájmů či preferencí, které pak ovlivňují samotné jednání aktérů (Hopf 1998: 175). Jinými slovy, identity mají prostřednictvím zájmů vliv na výslednou podobu jednání daného aktéra. Při konstrukci identit se pak konstruktivisté zaměřují na takové faktory jako kultura, historické zkušenosti, politický a společenský kontext apod.

Pokud bychom měli tento proces shrnout, můžeme tvrdit, že na konstrukci identit aktérů mají zásadní vliv různé faktory (kultura, historické zkušenosti sociální či politický kontext apod.). Zároveň identity v sobě obsahují určité množiny zájmů, jež se aktéři snaží sledovat. Prostřednictvím těchto zájmů je pak ovlivňováno chování těchto aktérů. Zároveň na základě společné identity pak aktéři vytvářejí určité normy, což jsou vlastně požadavky na chování aktérů, které vycházejí z hodnot a přesvědčení, které jsou pevnou součástí dané identity. Pokud nový aktér přijímá tyto normy, akceptuje tak zároveň i základní hodnoty, na kterých stojí zmíněná identita, čímž dochází k postupné socializaci v rámci této nové společnosti. V souvislosti s invazí do Iráku zde opět vidíme snahu Spojených států socializovat své spojence tak, aby i oni vnímali Irák jako bezprostřední hrozbu. Tato snaha pak narazila zejména u tradičních evropských spojenců, kteří ve světle vlastních historických zkušeností odmítli tuto invazi jako řešení iráckého problému (podrobněji viz kapitola Cesta k operaci Irácká svoboda a prezentace Iráku jako hrozby).

ad 4. Vzájemná konstituce aktérů a struktur, důraz na praxi a jednání

Tuto oblast můžeme označit za spíše ontologického charakteru, resp. je zde řešena otázka, zda struktura utváří aktéry nebo naopak, aktéři ovlivňují strukturu. Konstruktivismus zde dochází k závěru, že nelze říci, co z výše uvedeného je primární. Aktéři ovlivňují strukturu a struktura také ovlivňuje aktéry (Drulák 2003: 123). Aktéři pak mohou ovlivňovat struktury pomocí dlouhodobé praxe. Právě díky opakování či určité rutině se sociální skutečnosti začínají více projevovat a stávat se zvyky. Tím se sociální skutečnosti odpoutávají od aktéra, který je původně vytvořil. Samotný fakt, že se určitá praxe stává nezpochybňovanou rutinou, pak nejen nadále posiluje existenci dané sociální skutečnosti, ale může i ovlivňovat struktury a identity (Adler 2008: 196).

Zároveň tato rutina pak utvrzuje aktéry v tom, že jejich „přístup“ k okolnímu prostředí je správný. Nabízí se tedy zde otázka, proč a jak by měli aktéři měnit tuto rutinu, což by v důsledku mohlo vyústit i ve změnu struktury. Konstruktivisté argumentují, že v důsledku nějaké významné události se již stávající struktury, normy či pravidla jeví jako nedostatečné. V takovýchto situacích mohou být vytvářeny nové struktury či nové identity (Flockhart 2012: 88). Zejména bezpečnostní elity z řad neokonzervatistů pak útoky 9/11 vnímaly jako možnost k naplnění svých cílů. Neustálým upozorňováním na otázku Iráku, který vnímaly jako bezprostřední hrozbu, pak postupně měnily bezpečnostní kulturu, jež je také určitou sociální strukturou, až začal být Irák široce vnímán jako bezprostřední hrozba pro americkou bezpečnost (viz kapitola Cesta k operaci Irácká svoboda a prezentace Iráku jako hrozby).

Ačkoliv výše uvedené body jsou společné většině konstruktivistických přístupů, není možné na sociální konstruktivismus nahlížet jako na koherentní proud. Existují zde rozdílné kategorie, jejichž utvoření je zpravidla výsledkem určitého historického vývoje, jenž je přiblížen v následující podkapitole.

Autorovo chápání sociálního konstruktivismu

Konstruktivismus v sobě zahrnuje odlišné přístupy, které se často liší v nejrůznějších směrech. Určitou dělicí čarou zde mohou být nejen otázky epistemologické, ontologické, ale například i způsoby, jakými aktéři konstruují své zájmy. Dále je třeba brát v úvahu, že typy konstruktivismu jako *konvenční*, *kritický* či *radikální* se zde vyskytují poměrně často, proto je nutné o nich uvažovat vždy v rámci dané kategorizace.

Autor se nedomnívá, že důkladné rozebírání těchto kategorií je pro účely této práce žádoucí. Za určující směr je považován ten, který se vyvinul kolem myšlenek Nicholase Onufa a Friedricha Kratochwila, neboť oba zdůrazňují roli jazyka a diskurzu obecně, což je esenciální pro potřeby této práce.

Nicholas Onuf

Jak bylo řečeno výše, Onuf klade silný důraz na roli jazyka, neboť mu přikládá stěžejní roli při konstrukci sociální reality (Zehfuss 2001: 58). Ve své knize *World of Our Making* Onuf (1989: 1) zpochybňuje tradiční hranice mezinárodních vztahů a snaží se analyzovat, jak lidé vytvářejí sociální realitu. Jako mnoho další konstruktivistů i Onuf vychází z Giddensovy teorie strukturace, když tvrdí, že lidé vytvářejí sociální realitu skrze jejich činy či skutky (*deeds*). Těmito činy mohou být i řečové akty (*speech act*), které zase mohou být institucionalizovány do pravidel (*rules*), která dále poskytují určitý významový kontext pro další lidské činnosti. (Zehfuss 2001: 59).

Skutky pak podle Onufa (1989: 21 – 36) mohou být fyzické nebo řečové povahy, avšak aby mohly vytvářet sociální realitu, musí nést nějaký význam a právě tento význam je podmíněn existencí pravidel. Zde tedy Onuf akcentuje význam pravidel pro sociální realitu a konstruktivismus jako takový. Pravidla ovlivňují aktéry tím, že poskytují určité návody pro lidské chování, ale i aktéři ovlivňují jednotlivá pravidla. Pokud se člověk rozhodne podle daného pravidla řídit, zároveň ho posiluje a naopak (Onuf 1997). Zde prezident Bush například vytvořil určité pravidlo týkající se států tzv. osy zla, kde tyto státy označil za hlavní zlo tradičního mezinárodního systému. Každý, kdo na tuto rétoriku přistoupil, ji zároveň posiloval, takže tyto státy začaly být skutečně vnímány jako hlavní zdroj mezinárodních problémů.

Skutečnost, že sociální realita je vytvářena skutky, jejichž podstata spíše tkví v pronášení slov než v samotné fyzické aktivitě, je zachycen v teorii řečového aktu. V rámci této teorie pak Onuf tvrdí, že jazyk či řeč má jednak povahu zastupující (*representative*) a performační (*performative*). Lidé používají řeč k vyličení jednotlivých skutků, avšak zároveň může být pouze řeč jako takový použita k vytvoření nějakého skutku (Onuf 1989: 82). Zde se opět můžeme vrátit k Bushovému projevu o ose zla, kde tímto tvrzením Bush nejen popsal situaci, že tyto státy představují nebezpečí pro tehdejší svět, ale zároveň vytvořil nový skutek – pronesení tohoto projevu, což vytvořilo četné reakce, které taktéž představují nové skutky (BBC 2002). Do jisté míry pak můžeme tvrdit, že to nebyla existence osy zla jako taková, ale způsob, jakým se Bush k této skutečnosti postavil a jak ji komunikoval, což vytvořilo určitý počátek rozkladu mezi USA a některými tradičními spojenci (Francie, Německo).

Co se povahy světa týče, tak Onuf věří, že je složen jak z materiální, tak sociální dimenze, které od sebe zcela jasně nelze oddělit. Jejich spojení je pak realizováno právě prostřednictvím výše zmíněných skutků, jež mají jak povahu fyzickou, tak sociální. Co se epistemologie týče, tak Onuf se řadí k postpozitivistům, což je další význačný rozdíl oproti Wendtovu pojetí konstruktivismu (Zehfuss 2001: 61 - 62).

Friedrich Kratochwil

Kratochwil navazuje na Nicholase Onufa, když stěžejní roli přikládá pravidlům a normám. Tvrdí, že mezinárodní systémy jsou utvářeny skrze jednání jednotlivých aktérů. Pokud dojde ke změně identit či přesvědčení jednotlivých aktérů, dojde ke změně v jejich jednání, které mění pravidla a normy, jež mají zase vliv na podobu mezinárodního systému (Koslowski – Kratochwil 1995: 128). Kratochwil zároveň upozorňuje na nedostatky pozitivistického přístupu, když tvrdí, že budeme-li v mezinárodních vztazích používat pozitivistický přístup, je velice pravděpodobné, že dojde k neporozumění chování lidských bytostí a jejich rolí ve světě (Kratochwil 1984: 319). Kratochwil (1989: 28 – 30) tedy navrhuje se zaměřit na roli každodenního jazyka, pravidla a normy, jež ovlivňují

lidské chování. Toho je v této práci využíváno zejména ve vztahu k tzv. irácké kampani, tedy aktivitám Bushovy administrativy s cílem získat podporu pro válku v Iráku, kdy členové Bushovy administrativy pomocí předem naplánovaných diskurzivních praktik tvrdě pracovali na změně veřejného mínění. Změna širších pravidel je pak analyzována v rámci posunu od Národní bezpečnostní strategie 2002 k Národní obranné strategii 2008.

Kratochwil (1989: 10) dále upozorňuje, že lidské jednání je vždy nutné interpretovat v daném kontextu a právě normy a pravidla dávají jednotlivým krokům význam, který se stává určitým základem tohoto intersubjektivního kontextu. Strategická a bezpečnostní kultura mnohdy bývají označovány právě za tento intersubjektivní kontext, díky němuž naše jednání získává význam (Gray 1999). Ačkoliv v této práci strategická a bezpečnostní kultura pojmem kontext přímo označována není, je její funkce chápána obdobně. Strategická a bezpečnostní kultura jsou v této práci vnímány jako sociální struktury, jejichž prostřednictvím aktéři přisuzují jednotlivým skutečnostem na poli bezpečnosti či strategie význam (více viz kapitola Bezpečnostní kultura a Strategická kultura).

Kratochwil (1989: 70) dále upozorňuje, že je důležité nevnímat normy pouze v jejich omezovací funkci, kdy mohou vyloučit některé formy chování, ale i se soustředit na jejich další funkce, např. vytvářejí schémata pro využívání vzácných zdrojů nebo vytvářejí ospravedlnění některým formám chování apod. Jinými slovy, normy mají jak konstitutivní, tak restriktivní účinky. Neurčují pouze jakási „pravidla hry“, ale *„vytvářejí intersubjektivní významy, jež aktérům umožňují směřovat své jednání ve vztahu k ostatním, vzájemnou komunikaci či ohodnotit kvalitu určitého jednání...“* (Kratochwil 1993: 75 – 76).

Z tohoto uvažování pak vyplývá, že ani na jazyk nelze nahlížet jako na „instrument“, který prostě popisuje určité jednání, ale že i řeč jako taková je jednáním. Je nutné studovat jazyk, jeho kontext a jeho pravidla, abychom byli schopni porozumět danému jednání, které je tímto jazykem popisováno (Zehfuss 2001: 68).

I v průběhu tohoto výzkumu nebyl sledován pouhý obsah sdělení jednotlivých elit, ale i symbolika (např. obraz jaderného hříbu nad americkými městy) a forma, jakou byla různá sdělení komunikována. V neposlední řadě byl zkoumán i odlišný jazyk jednotlivých doktrinárních dokumentů (zejména posun od tvrdého jazyka NSS 2002 ke „smířlivějšímu tónu“ NSS 2006). Studium jazyka a diskurzu obecně pak pomáhá porozumět některým rozhodnutím či motivům, které by při obsahové analýze mohly zůstat skryty.

Poststrukturalismus

Autor této práce se v určitých aspektech přiklání k poststrukturalistické perspektivě. Zde je však nutné zdůraznit, že poststrukturalismus není teorie mezinárodních vztahů jako taková, ale spíše

kritický přístup, který se významně zabývá metateoretickými otázkami a zdůrazňuje roli diskurzu, vztahu moci a vědomostí či role identit při snaze porozumět tomuto světu. Poststrukturalisté upozorňují na význam interpretace reality mezinárodních vztahů, nevidí jasnou dělicí čáru mezi teorií a praxí, ale tvrdí, že i teorie je praxí. Mnoho poststrukturalistů se odvolává na dílo Michela Foucaulta, jenž zdůrazňoval roli diskurzu, identity, subjektivity, ale i moci (Campbell 2007: 203 - 206). I z tohoto důvodu byla zvolena foucaultovská diskurzivní analýza jako stěžejní součást metodologie této práce.

Cílem této práce není se pouštět do hlubokých metateoretických debat, které jsou často obsahem některých poststrukturalistických textů. Spíše je tato perspektiva či náhled používána v souladu se sociálním konstruktivismem, kdy předjímá zvýšený důraz na roli diskurzu jako takového a jeho využívání pro mocenské zájmy jednotlivých aktérů. Označení poststrukturalistická koncepce strategické a bezpečnostní kultury pak především implikuje, že bude kladen důraz na diskurzivní praktiky bezpečnostních a strategických elit. Ostatně samotné chápání konstruktivismu Nicholase Onufa či Friedricha Kratochwila (viz výše) taktéž zdůrazňuje roli diskurzu, norem a identit, takže do jisté míry může být označeno za poststrukturalistické.

1.3 Kultura v bezpečnostních a strategických studiích

Studium vlivu kultury na jednotlivé oblasti lidské činnosti se zabývalo a stále zabývá nespočetné množství odborníků. Nejinak je tomu i na poli mezinárodních vztahů. Zmínky o působení kultury na válečné strategie nalezneme již v dílech Thukydida či Carla von Clausewitze (Lantis 2002: 93), avšak komplexní teorie, která by se těmito vlivy zabývala, chybí. Obecně ale můžeme tvrdit, že jedinci, kteří jsou zodpovědní za politická, bezpečnostní či strategická rozhodnutí tak činí pod vlivem jejich dané kultury a je zcela nemyslitelné se domnívat, že by se od jejího vlivu mohli zcela oprostit. I za předpokladu, že bychom na státy nahlíželi jako na homogenní jednotky, jejichž primárním cílem je maximalizace jejich moci, je nutné si uvědomit, že rozhodnutí za daný stát vykonávají jednotlivci, kteří homogenní nejsou. Do jejich rozhodování se promítá vliv jejich osobních zkušeností, povahových rysů a kultury, ve které byli socializováni. Není tedy možné se zcela oprostit od vlivů dané kultury a jednat akulturně. Kultura je hluboce zakořeněna v nás samých, my jsme její součástí, takže i daná kultura se nutně promítá do našeho chování. Zuzana Lehmannová (2000) dokonce zdůrazňuje, že studium kultury, její role a studium kulturních odlišností by mělo být jedním ze základních předpokladů pro analýzu mezinárodních vztahů.

Rolí kultury v bezpečnostních studiích se podrobně zabývá Michael C. Desch (1998: 141 - 145), který tvrdí, že zájem o kulturu v národních bezpečnostních studiích se pohybuje ve vlnách a my se v současné době nacházíme na vrcholu vlny třetí. První vlna se objevuje za druhé světové války,

kdy, ve snaze porazit státy Osy, byla zkoumána i určitá specifika na bázi kulturní a národní odlišnosti. Geoffrey Bateson, Ruth Benedict, Geoffrey Gorer a další se snažili zohlednit „národní charakter“ jednotlivých států, zejména Německa a Japonska. Ačkoliv je diskutabilní, jaký vliv mělo studium národních a kulturních specifik států Osy na výsledek druhé světové války, jeho vliv na diskurz ohledně povahy nepřítele byl velmi významný. První vlna skončila jaderným patem, kdy se myslelo, že za takovéto situace budou USA a SSSR jednat velmi podobně, bez ohledu na dané kulturní rozdílnosti.

Druhá vlna se objevuje v době, kdy Spojené státy prohrávají ve Vietnamu, a neustálé hromadění jaderných zbraní se vymyká kontrole. Teorie zadržování a obecné přesvědčení o racionálním chování států se dostává do krize, což opět dává větší pole působnosti kultuře v mezinárodních vztazích (Gray 1971: 111 – 112). Autoři této doby poukazují na odlišnosti mezi sovětským a americkým stylem chování a varují před analyzováním sovětské zahraniční politiky pouze z amerického pohledu (Gray 1984). Zde je patrné, že se Spojené státy z tohoto varování příliš nepoučily, neboť styl vedení globální války proti terorismu byl v mnoha bodech taktéž kulturně necitlivý. Například ve vztahu k oeraci Trvalá svoboda byly jednotlivé plány budovány na předpokladu silné centrální vlády a univerzalitě určitých hodnot, což můžeme označit spíše za součást Západní kultury, a jednotlivá afghánská specifika (např. tribalismus, významná role islámu) zohledňovány nebyly (více viz kapitola Nasazení vojenských sil v Afghánistánu).

Závěry druhé vlny nebyly pro USA nijak příznivé. Kulturně zaměřeni bezpečnostní experti poukazovali na skutečnost, že vzhledem ke kulturním specifikům (např. vysoká cena lidského života), jsou ze strategického pohledu Spojené státy vůči Sovětskému svazu ve značné nevýhodě (Desch 1998: 146). Právě v této fázi se vůbec poprvé objevuje pojem strategická kultura. Použil ho Jack Snyder v roce 1977 ve zprávě *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*.

Třetí vlna a tudíž i poslední renesance studia vlivu kultury v bezpečnostních studiích přichází po konci studené války, neboť revoluční změny v těchto dobách dávaly jednotlivým odborníkům na mezinárodní vztahy možnost určité reflexe. Zároveň neschopnost dominantních teorií té doby předvídat či řádně vysvětlit změny spojené s rozpadem bipolárního uspořádání způsobilo, že některé teorie stojící na samém okraji pozornosti vědců se začaly dostávat do popředí jejich zájmu a postupem času získávaly četné stoupence. Tato skutečnost byla i reakcí na závěry autorů Josepha Nye a Seana Lynn-Jonese (1988: 14 – 15), že strategická studia jsou „americko-centrická.“ Pro skutečně objektivní pohled je tedy nutné přijmout určitý přístup, který by zohledňoval i jednotlivé národní atributy daných států.

Zájem o národní specifika jednotlivých států nepochází pouze z roviny teoretické, ale je určitou reakcí i na rovinu praktickou. Rozpad bipolárního uspořádání, které dominovalo mezinárodním vztahům v průběhu studené války, přinesl nejen velká očekávání, ale i obavy. George H. W. Bush ve svém projevu hovořil o „novém světovém řádu,“² který měl znamenat novou mírovou éru, ve které spolu budou světové velmoci spolupracovat. Avšak události let následujících spíše ukazovaly na opačný vývoj, když se začaly objevovat konflikty a krize v tzv. postbipolárním světě, např. první válka v Perském zálivu, rozpad Jugoslávie apod. (Veselý 2007: 540 - 551). Zbigniew Brzezinski (2007) trefně poznamenal, že svět spíše směřuje k „nepořádku“ než k novému světovému pořádku.

Výše uvedené skutečnosti způsobily, že vzrostl zájem o studia jednotlivých národních specifíků, mezi které spadá i studium kultury. Tento zvýšený zájem pak způsobil, že zde vznikl poměrně velký počet směrů či disciplín, které se vlivem kultury na chování států zabývají. Poměrně obtížnou orientaci mezi nimi pak nadále komplikuje i skutečnost, že jednotliví odborníci se nemohou dohodnout, jak velký vliv kultura na chování jednotlivých států skutečně má. Michael C. Desch (1998: 142) pak v této změti kulturně orientovaných přístupů identifikuje čtyři základní směry, kterými se kulturně orientovaný výzkum v bezpečnostních studiích ubírá. Jedná se o organizační, politickou, globální a strategickou kulturu³.

Desch (1998: 150) dále identifikuje výzvy pro vysvětlující schopnosti kulturních teorií. Zaprvé, obtížnost definovat a operacionalizovat kulturní proměnné. Zadruhé, skutečnost, že někteří odborníci tvrdí, že kulturní proměnné udělají z každého zkoumaného fenoménu případ *sui generis*. Není tedy možné pak jednotlivé závěry testovat napříč různými případy a zatřetí, existuje zde velké množství kulturních teorií, které by měly být testovány každá zvlášť. Nemá smysl testovat roli kultury obecně, ale vždy v rámci určité teorie.

Pojem „kultura“

Identifikovat určitý „odrazový můstek“ při studiu určitého fenoménu je vždy poměrně složitá věc a v případě kultury tomu není jinak. Dokonce je možné tvrdit, že díky širokosti a variabilitě celého konceptu je tento úkol ještě daleko těžší. Cílem této podkapitoly však není identifikovat podrobnou genezi konceptu kultury, který je dále používán v této práci. Z tohoto důvodu je na počátku této podkapitoly zmíněn tzv. odrazový můstek, který označuje místo, od kterého dále je vývoj konceptu blíže zkoumán. Reference na předchozí díla jsou pouze zkratkovitá, veskrze pouze za účelem dokreslení jednotlivých myšlenek.

² Původně new world order – do češtiny se překládá jako nový světový pořádek či řád.

³ Pod pojmem strategická kultura se zde skrývá i kultura bezpečnostní.

Odrazovým můstkem je zde dílo Talcotta Parsonse, neboť zcela zásadně přispěl k systematickému teoretizování vztahů mezi kulturou, osobností a sociálními strukturami. Zároveň provádí syntézu Durkheimových a Weberových myšlenek a poskytuje určitou bázi pro nové přístupy ve vztahu ke kultuře (Smith 2001: 22 – 36). Parsons upřednostňuje pojem „jednání“ před „chováním“, neboť ho především zajímají vzorce jednání, nikoliv samotné fyzické projevy jednání, tedy chování. O jednání pak tvrdí, že: „... *se skládá ze struktur a procesů, jejichž pomocí lidé vytvářejí smysluplné záměry a více či méně je úspěšně implementují do konkrétních situací.*“ (Parsons 1966: 5). V různých sociálních systémech existují různé centrální hodnoty, a právě tyto centrální hodnoty vysvětlují, proč lidé dělají odlišná rozhodnutí i ve shodných situacích. Zároveň tyto hodnoty Parsons nechápe jako prvky daného sociálního systému, ale jako určité jádro, kolem kterého se utvářejí různé společnosti. V Parsonsově pojetí tedy kultura ovlivňuje lidské jednání prostřednictvím hodnot, které určují cíle, ke kterým chceme směřovat (Swidler 1986: 274).

Na Parsonsovy myšlenky navazují další vědci, kteří je zároveň podrobují kritice. Mezi nimi je například i Clifford Geertz (1973: 5), který tvrdí: „*Stejně jako Max Weber věřím, že člověk je zvíře zapletené do pavučin významů, které sám upředl. Kultura je takovou pavučinou, a proto by její analýza neměla být experimentální povahy ve smyslu hledání zákonitostí, ale spíše povahy interpretativní ve smyslu hledání významů.*“⁴ Geertz (1973: 89) předkládá definici kultury, u které, podle něj, nejsou neurčitosti, které postihují mnoho definic předchozích. Vnímá kulturu jako „*historicky předávané vzorce významů obsažených v symbolech, pomocí nichž lidé komunikují, udržují a rozvíjejí své znalosti o postojích k životu či společnosti*“⁵ Na Geertzův přístup, jež spíše klade důraz na „pochopit“ než na „vysvětlit“ navazují i další autoři, mezi nimi i Ann Swidler, jejíž přístup ke kultuře tvoří základ pro chápání kultury v této práci.

Ann Swidler a kultura

Ann Swidler ve článku *Culture in Action: Symbols and Strategies*, představuje svůj přístup ke kultuře, jenž velmi významně ovlivnil a stále ovlivňuje výzkum v oblasti kultury. Základní hypotézou je, že kultura neovlivňuje naše jednání tím, že určuje konečné cíle, ke kterým naše jednání směřuje, ale spíše tím, že ovlivňuje repertoár či určitou sadu zvyků, schopností, světonázorů a stylů, které lidé používají při řešení různých situací a ze kterých lidé vytváří strategie pro své jednání. Analogicky pak můžeme tvrdit, že strategická a bezpečnostní kultura ani příliš neovlivňují konečné cíle v oblasti

⁴ Přeloženo z anglického originálu: „*Believing, with Max Weber, that man is an animal suspended in webs of significance he himself has spun, I take culture to be those webs, and the analysis of it to be therefore not an experimental science in search of law but an interpretive one in search of meaning.*“

⁵ Přeloženo z anglického originálu: „*It denotes an historically transmitted pattern of meanings embodied in symbols, a system of inherited conceptions expressed in symbolic forms by means of which men communicate, perpetuate, and develop their knowledge about and attitudes toward life.*“

bezpečnosti, ale spíše způsoby, jakým jsou tyto cíle dosahovány. Ostatně můžeme, ač poměrně zjednodušeně, předpokládat, že hlavním cílem vojenské strategie je válku vyhrát či ji zabránit (více viz kapitola Strategie) a na poli bezpečnosti je pak základním cílem státu zajistit co největší bezpečnost pro své obyvatele a jejich základní hodnoty (více viz kapitola Bezpečnost).

Swidler (1986: 273 - 275) vyzývá tradiční pojetí kultury, která předpokládá, že kultura ovlivňuje lidské jednání tím, že poskytuje konečné cíle, ke kterým lidské jednání směřuje. Odmítá tvrzení, že hodnoty jsou centrálním kauzálním prvkem kultury, a předkládá alternativní model. Ačkoliv nepopírá, že skrz určité hodnoty kultura ovlivňuje to, co lidé chtějí, zároveň dodává, že tato skutečnost není příliš nápomocná při analýze lidského chování. Tento argument demonstruje na příkladu, kdy srovnává „chudé“ lidi, kteří jsou socializováni v kultuře „chudých“, a lidi ze střední třídy, kteří jsou socializováni v kultuře tomu odpovídající. Ačkoliv jsou tyto dvě skupiny socializovány v odlišných kulturách, mají stejné cíle. Jak lidé s nižších vrstev, tak lidé ze střední třídy chtějí být úspěšní a bohatí, avšak způsob, jakým se k tomuto cíli snaží dostat, je velmi odlišný. Každá skupina bude využívat ty schopnosti, které jsou v dané kulturní komunitě upřednostňovány a hojně využívány.

Swidler (1986: 276 - 277) tvrdí, že kultura především ovlivňuje způsob, jakým se k určitým cílům snažíme dostat. K tomu pak lidé vytvářejí určité *strategie*⁶ *jednání*, a právě při jejich konstrukci jsou lidé ovlivňováni kulturou. Lidé nevytváří strategie jednání „od nuly“, ale využívají určitých předem vytvořených, sdílených odkazů, které v určité společnosti existují. Zároveň ale lidé neposuzují každý krok, každé jednání podle svých zájmů či hodnot tak, aby maximalizovali možný výsledek. Spíše vytvářejí takové strategie jednání, ve kterých je integrováno více kroků. Kultura tedy ovlivňuje lidské jednání tím, že formuje či působí na odkazy ve společnosti, které jsou využívány při konstrukci jednotlivých strategií jednání. Jinými slovy, Swidler vnímá kulturu jako určitý repertoár či sady, ze kterých si lidé vybírají jednotlivé části při vytváření těchto strategií jednání.

Swidler (1986: 278 - 279) dále představuje dva modely, ve kterých kultura funguje velmi odlišně. Jedná se o model „uspořádaných životů“ (settled lives) a „neuspořádaných životů“ (unsettled lives). Velice zajímavý je druhý zmíněný model, neboť právě pomocí něho můžeme pochopit roli kultury v turbulentních časech. V takovýchto dobách dochází k určité sociální transformaci a kultura se rozpadá na jednotlivé ideologie,⁷ které spolu soupeří o místo původní kultury. Takovéto ideologie jsou zpravidla silně ovlivněny kulturou původní, neboť v nových podmínkách je původní kultura to

⁶ Pojem strategie je v této podkapitole chápán odlišně od zbytku práce. Označuje zde určitý plán pro dosažení daného cíle – není zde chápán ve spojitosti s vojenskými prostředky.

⁷ Ideologie je zde pojímána jako vysoce propojený systém ne zcela jasně vymezených přesvědčení a rituálů, který se pokouší nabídnout ucelenou odpověď na problémy společenského charakteru.

jediné, z čeho mohou vycházet. V tomto boji ideologií nakonec zvítězí ta, která se nejlépe hodí na nové podmínky a postupně nahradí kulturu původní.

Autorovo chápání kultury

Hlavním východiskem pro vnímání kultury v této práci je koncept Ann Swidler, která tvrdí, že kultura naše jednání neovlivňuje tím, že udává konečné cíle či hodnoty, ale spíše působí na sadu možností, ze kterých následně konstruujeme jednotlivé strategie jednání. Kultura je v této práci vnímána jako sociální konstrukce, jejíž prostřednictvím lidé interpretují jednotlivé skutečnosti. Vztáhneme-li tuto sociální konstrukci k otázkám bezpečnosti, získáváme bezpečnostní kulturu. Strategickou kulturu získáme obdobně, pokud se omezíme pouze na oblast použití vojenských sil.

Zároveň vztah mezi lidmi a kulturou není jednosměrný. Lidé vytvářejí tyto sociální struktury, které je ale zpětně ovlivňují. Kultura může lidi omezovat např. tím, že nějaké věci označí jako nepřijatelné. Tento vztah je tak pouze určitá obměna jednoho z konstruktivistických předpokladů, a to obousměrného vztahu aktér – struktura (více viz kapitola Konstruktivismus).

Kultuře je v této práci přisuzován proměnlivý charakter. Významy, které v sobě obsahuje, je za určitých podmínek možné měnit. Tato změna není ani rychlá, ani jednoduchá. V určitých případech může být kultura instrumentálně využívána tak, aby jejím prostřednictvím byla získána potřebná legitimita pro určité jednání. V této práci je pak tato vlastnost kultury demonstrována na bezpečnostních elitách Spojených států amerických, jež pomocí určité diskurzivní akce působily na změnu bezpečnostní kultury s cílem získat podporu a legitimitu pro válku v Iráku. Tato snaha je pak v této práci označována jako tzv. irácká kampaň (více viz podkapitola Cesta k operaci Irácká svoboda a prezentace Iráku jako hrozby).

Zároveň autor této práce dodává, že v turbulentních časech nemusí být stará kultura nutně nahrazena kulturou novou. Turbulence současné doby jsou příliš malé na to, aby vyzvaly nynější kulturní paradigmaty, což však neznamená, že se na ní jednotlivé turbulence neprojeví. Jak strategická, tak bezpečnostní kultura byly turbulentním obdobím po útocích z 11. září 2001 ovlivněny.

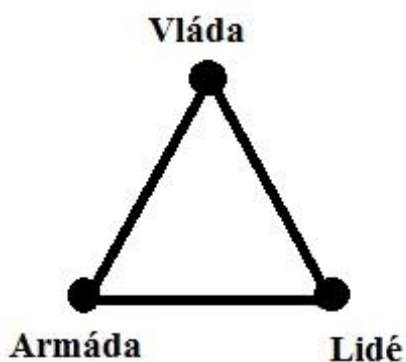
1.4 Strategie

Strategie (strategos) je etymologicky řeckého původu, kde v sobě spojuje slova stratos (armáda) a agein (vést či řídit) (Eichler 2006: 39). Ivo Hlaváč (2002: 78 – 81) na obecné rovině pak vymezuje strategii následovně: „*Strategie označuje koncepční organizaci a řízení určité činnosti za účelem dosažení definovaných cílů; bývá chápána jako obecný postup či umění koncepčně dosahovat stanovených cílů pomocí identifikovaných prostředků, metod a nástrojů v určitém časovém*

rozvrhu. "Pokud bychom opustili toto široké vnímání pojmu strategie a zaměřili se na něj ve spojení s vojenstvím, získáváme několik velice zajímavých přístupů.

Clausewitz (1996) vnímá strategii ve smyslu používání ozbrojených střetů pro dosažení válečných cílů. Předkládá definici, která je na tehdejší dobu velmi simplistická, neboť do té doby jednotlivé přístupy ke strategii v sobě obsahovaly oblasti jako svolávání armády, její vybavení či udržení ji v poli apod. Toto všechno Clausewitz odmítá a tvrdí, že nic z toho není skutečně důležité pro samotné vedení války. Přirovnává to k šermu, kdy pro umění šermu jsou schopnosti výrobce mečů nevýznamné. Díky trvání na rozdílnosti *používání* a *udržování* ozbrojených sil, pak Clausewitz položil základ pro logistickou a operační dimenzi válčení, přičemž sám zdůrazňoval operační dimenzi. Zároveň ale neopomíná dimenzi sociální, jež představuje lidi, jejich podporu a odhodlání k práci, jež stojí za celou logistickou dimenzí. Michael Howard (1979: 977) dokonce tvrdí, že Clausewitz byl první z velkých myslitelů, který na tuto dimenzi upozornil. Je patrné, že i v současné době jsou všechny tyto dimenze pro strategii stále nezbytné. Pokud bychom se zaměřili na operaci Irácká svoboda, tak můžeme shrnout, že v rámci operační dimenze se americké ozbrojené síly předvedly téměř bezchybně. V logistické dimenzi, kromě několika drobných problémů, byla operace provedena též výjimečně (viz kapitola Nasazení vojenských sil v Iráku). Byla to až sociální dimenze, kde proběhla největší kontroverze. Bushova administrativa se v rámci tzv. irácké kampaně snažila získat co největší podporu pro tuto operaci, avšak s postupem času, jak přibývaly ztráty na obou stranách, začalo být čím dál více lidí proti této operaci. V červenci roku 2007 celých 62 % respondedů uvedlo, že poslat vojáky do Iráku byla chyba (Gallup 2013).

Schéma 2: Trojice

Zdroj: Jablonsky 2010: 5

V souvislosti s válkou pak Clausewitz hovoří o třech elementech (Lantis 2002: 93):

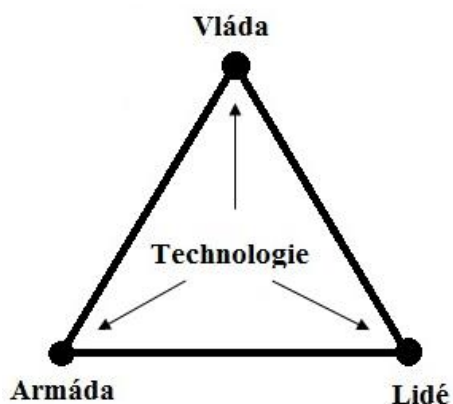
1. vláda - stanovuje cíle války
2. armáda - válku bojuje
3. lidé – jejichž podpora je pro válku zásadní.

Tyto elementy je možné zobrazit jako tzv. Trojici⁸.

S postupným koncem období absolutismu začala lidská dimenze nabírat na ještě větší důležitosti. Technický pokrok spolu s dalšími faktory pak měly za následek nárůst velikosti jednotlivých armád. Veřejné mínění se tak stávalo zcela zásadním elementem, neboť války již nebyly záležitostmi vytrénovaných profesionálů, ale širokých mas (Howard 1979: 977).

⁸ Clausewitz zde hovoří o tzv. Remarkable Trinity

Schéma 3: Trojice a technologie

Zdroj: Jablonsky 2010: 5

Spolu s technologickým pokrokem, zejména průmyslovou revolucí, se objevuje technologická dimenze, jež ovlivňuje všechny součásti tzv. Trojice (Jablonsky 2010: 5). Technologický pokrok nezpůsobil pouze inovace ve zbraních či způsobu dopravy, které přednostně dopadaly na armádu, ale měl i hluboký dopad na lidi i vládu.

Lidé se začínali masově stěhovat do měst, kde ztráceli svoji původní identitu, kterou často nahrazovali občanstvím či manifestací příslušnosti k národnímu státu. Nacionalismus, zejména pak jeho agresivní podoby, pak hrály zcela zásadní

roli v celé řadě válek. Pro důkaz není nutné chodit daleko, nacionalismus stál u rozpadu Rakouska-Uherska i rozpadu České a Slovenské Federativní Republiky. Spolu s technologickým pokrokem pak dochází i k růstu vzdělanosti obyvatelstva, což spolu s rozvojem forem masové komunikace vytváří prostor, ve kterém vláda pracuje s veřejným míněním (Jablonsky 2010: 5 - 6). Je tedy možné tvrdit, že to byl až technický pokrok, který dovolil elitám využívat strategickou a bezpečnostní kulturu jako nástroj, pro získání potřebné legitimacy pro některé akce.

Technologický skok v průběhu první světové války měl opět velký dopad nejen na zbylé elementy Trojice, ale i na strategii jako takovou. Ohromné masy vojáků nasazených v této válce, doprovázené potřebou neustále vylepšených zbraní a vybavení, vytvořily značné nároky na národní zdroje (průmysl, zemědělství a další sektory). Začíná se zde hovořit o konceptu národní strategie, který Henry Eccles (1979: 70) definuje jako: „komplexní řízení všech prvků státní moci k dosažení národních cílů.“⁹

Se zajímavým přístupem ke strategii přichází i Colin Gray (1999a: 24), který identifikuje celkem 17 dimenzí, které zcela zásadně ovlivňují strategická rozhodnutí. Tyto dimenze pak seskupuje do třech kategorií:

1. Lidé a politika – lidé, společnost, kultura atd.,
2. Příprava na válku – ekonomika, logistika, ale také vojenské přípravy, administrativa apod.,
3. Vlastní válka – válečné operace, velení, nepřítel apod.

Vzhledem k velkému množství aspektů, které v případě Grayovi i Ecclesovi definice mají vliv na výslednou strategii, je velice složité s těmito koncepty pracovat. Již poměrně velký počet dimenzí naznačuje, že strategie je závislá skoro na všem. Dostáváme se tedy do podobné situace jako

⁹Z anglického originálu: „the comprehensive direction of all the elements of national power to achieve the national objectives.“

v případě kultury, kde mnozí, včetně Graye, tvrdí, že kultura prostupuje a ovlivňuje všechny aspekty našeho života.

Vzhledem k postupnému rozšiřování konceptu strategie, s čímž je spojena jeho určitá víceznačnost a složitější uchopitelnost, se zde objevuje potřeba pro nový termín, který by znamenal strategii v původním slova smyslu, tedy ve smyslu nasazování vojenských prostředků za účelem naplňování vojenských cílů. Mezi tyto nové pojmy patří např. operační dovednosti (operational art) (Strachan 2005).

Autorovo chápání strategie

V této práci se vnímání pojmu strategie nejvíce přibližuje přístupu Basila H. Liddella Harta, jenž je považován za předního experta v oblasti strategických studií. Ten chápe strategii jako: „*uměním rozčlenit vojenské prostředky a využívat je k dosahování politických cílů.*“ (Eichler 2006: 39). Zároveň ale dodává, že každá strategie zcela zásadně závisí na důkladné kalkulaci a koordinaci mezi jednotlivými cíly a prostředky k jejich dosažení.

Zároveň je zde zdůrazňována role všech elementů tzv. Trojice (viz výše), včetně technologie. Spojené státy americké za prezidentsví George W. Bushe disponovaly nejmocnější armádou světa, což však nebylo dané pouze její velikostí, ale zejména ohromným technologickým náskokem před ostatními státy. Díky tomu pak USA mohly jak v Afghánistánu, tak v Iráku světu ukázat přesvědčivé vojenské vítězství. Vláda zde určila nejen hlavní politický cíl, tedy dopadnout al-Káidu a svrhnout Tálíbán a Saddámův režim, ale sama výrazně tlačila na vojenské řešení těchto úkolů. Za účelem získání legitimacy pro válku v Iráku pak vláda vedla tzv. iráckou kampaň, ve které široce působila na poslední element, tedy lid, s cílem získat potřebnou podporu. Na tomto místě je nutné poznamenat, že lidé zpravidla nemají možnost, a patrně ani potřebu, být seznámeni se strategií jako takovou, avšak jsou velmi citliví na její dílčí produkty. Strategie musejí být vždy vytvářeny tak, aby byly i jejich dílčí části pro lidi přijatelné, případně obhajitelné. Spojené státy by tak nikdy nemohly použít strategii, jež by byla v rozporu s americkou strategickou kulturou (např. použít letadlo plné civilistů jako zbraň). Zároveň je ale možné do určité míry ovlivňovat podobu strategické kultury a tudíž měnit množinu strategických možností, ze které je výsledná strategie vytvořena (více viz kapitola Strategická kultura).

Pro upřesnění terminologické jednotnosti je třeba dodat, že v této práci se nachází pojem strategie ve dvou různých významech, ačkoliv převládá význam uvedený v této kapitole. Určité nevojenské chápání se objevuje v souvislosti s konceptem kultury Ann Swidler, která hovoří o „strategiích jednání“. V tomto spojení je tedy na strategii nahlíženo jako na synonymum slov plán či postup. Ve zbytku práce je užíváno termínu strategie tak, jak je definováno výše.

Dále je v rámci této podkapitoly ještě nutné vymezit rozdíl mezi taktikou a strategií, neboť tyto pojmy bývají často zaměňovány. Strategie je používána ve smyslu rozčleňování a používání vojenských prostředků za účelem splnění politických cílů. Oproti tomu taktika je chápána ve smyslu konkrétních činností v dané situaci, která je místně i časově omezena. Jedná se tedy o jakési řízení ozbrojeného střetu. Součástí strategie tak mohou být různé taktiky v závislosti na daných situacích (Hlaváč 2002: 80).

1.5 Bezpečnost

Ačkoliv je pojem bezpečnost v oboru mezinárodních vztahů skloňován velice často, neexistuje zde shoda na definitivní podobě tohoto konceptu. Rozdílné názory daly vzniknout různým pojetím, které se často ještě dále štěpily. V současné době můžeme pozorovat výzkum např. v oblastech globální, sociální či environmentální bezpečnosti. Vývoj tohoto konceptu není ovlivňován pouze používanými teoretickými přístupy, ale i měnící se prostředím mezinárodních vztahů (Waisová 2004: 66).

Realistická a liberálně-idealistická tradice

Tradičně bylo na bezpečnost nahlíženo realistickou optikou, jež chápe bezpečnost v užším slova smyslu. Hlavními aktéry mezinárodních vztahů jsou státy a hrozby¹⁰ mají vojenskou povahu. Stephen Walt (1991: 213), jenž vychází z neorealistického pojetí bezpečnosti, pak definuje bezpečnostní studia¹¹ ve smyslu studia hrozby či užívání a kontrolu vojenských sil. O rozšiřování konceptu bezpečnosti o další např. environmentální či ekonomické oblasti se domnívá, že může narušit koherenci celého oboru a zcela zásadně ztížit hledání řešení jednotlivých problémů.

Realistické tradice v sobě obsahuje určitý pesimistický náhled na lidskou povahu. Na úrovni států tento předpoklad implikuje, že není možné věřit ostatním státům a jediným možným způsobem, jak zajistit svoji bezpečnost, je skrz maximalizaci vlastní moci (Drulák 2003: 55). Právě důraz na zkoumání moci či míru v rámci mezinárodních vztahů pak měl za následek, že koncept bezpečnosti jako takový byl spíše opomíjen. Z tohoto důvodu Barry Buzan (1984) označuje koncept bezpečnosti za „zanedbaný“. Konceptem národní bezpečnosti v rámci realistické tradice se zabývali např. Edward Hallett Carr či Hans J. Morgenthau.

¹⁰Jan Eichler (2006: 21) definuje hrozbu jako: „jev objektivního charakteru, který působí nezávisle na zájmech ohroženého – ten svými opatřeními a svým chováním může hrozbu zmírnit nebo dokonce zcela eliminovat. Stejně tak ji ale může umocnit nebo i nechtěně vyvolat.“

¹¹Občas panuje určitá nejasnost nad pojmy bezpečnostní a strategická studia. Jan Eichler (2002) umísťuje počátek bezpečnostních studií jako samostatné vědní disciplíny do poválečných let, avšak upozorňuje, že v průběhu studené války se pozornost zaměřovala především na vojenské nástroje, tudíž se spíše jednalo o studia strategická.

Výše zmíněné zkoumání míru je reflektováno v liberálně-idealistické tradici, která zdůrazňuje spolupráci mezi státy za účelem dosažení bezpečnosti. Základem tohoto přístupu je Kantova teorie demokratického míru, jejíž základní ideou je, že liberálně demokratické státy¹² spolu neválčí (anebo jen velmi zřídka) a obecně se mezi nimi vyskytuje daleko méně roztržek vojenského charakteru. Z takto postaveného premisu se dá logicky odvodit, že čím bude více liberálně demokratických států, tím bude méně válek. Bude-li celý svět liberálně demokratický, bude zajištěn světový mír. Dvě základní metody k dosažení bezpečnosti jsou kolektivní bezpečnost a kontrola zbrojení. Kolektivní bezpečnost vychází z předpokladu, že státy se vůči sobě zřeknou použití síly a zároveň se zaváží bránit kteréhokoliv z nich v případě, že by byl napaden zvenčí. Oproti tomu, kontrola zbrojení pracuje s myšlenkou, že snižování počtu zbraní zvyšuje bezpečnost (Eichler 2006: 10 - 11). Spojené státy za Bushovy administrativy pak vnímaly svoji bezpečnost především v rámci liberálně-idealistické tradice, kde přímo spojovaly potřebu šíření liberálně-demokratických hodnot se zajištěním své bezpečnosti (více viz podkapitola Demokracie a teorie demokratického míru).

Kodaňská škola

Spolu s proměnami mezinárodního systému v 60. letech 20. století dochází i k určité renesanci ve zkoumání konceptu bezpečnosti. V 80. letech se pak výzkum bezpečnosti odpoutává od ryze vojenského pojetí a vědci začínají zkoumat i hrozby nevojenského charakteru (Waisová 2004: 67). Pozornost vědců pak získávají i konstruktivistické přístupy, které argumentují, že spolu s dalšími pojmy je i bezpečnost sociální konstrukcí. Na tyto výzvy velice zajímavě reaguje tzv. kodaňská škola v čele s Barry Buzanem, který původně realistické uchopení konceptu bezpečnosti postupem času doplňuje o konstruktivistické prvky.¹³ Přístup kodaňské školy do určité míry vyzývá tradiční pojetí konceptu bezpečnosti. Vzhledem ke skutečnosti, že autor této práce na mezinárodní vztahy jako takové, a tudíž i na bezpečnost, nahlíží sociálně konstruktivistickou optikou, je kodaňské škole věnována samostatná podkapitola.

Kodaňská škola je neodmyslitelně spojena s tradicí tzv. anglické školy, jež klade důraz na význam a roli jazyka při zkoumání různých typů sociálních struktur. Důraz na sociální konstrukce, který byl na počátku 90. let považován za novátorský, byl již dlouhou dobu zakořeněn v této tradici. Jinými slovy, anglická škola již dávno pracovala s konstruktivistickými přístupy, kterým se do té doby mainstream převážně z USA spíše stranil (Hynek 2005: 76). Za významné zástupce této školy můžeme jmenovat například Hedleyho Bulla či Adama Watsona, kteří se převážně zabývají pojetím mezinárodního systému. Bull připouští, že ačkoliv je mezinárodní systém anarchické povahy, vznikají mezi státy

¹² Kant původně hovoří o republikánském zřízení, avšak pro potřeby této práce zde bude užíváno liberálních demokracií, neboť takováto modifikace teorie lépe reflektuje současnou situaci.

¹³ Zde je nutné dodat, že za tento posun je velkou měrou zodpovědný Buzanův kolega Ole Wæver.

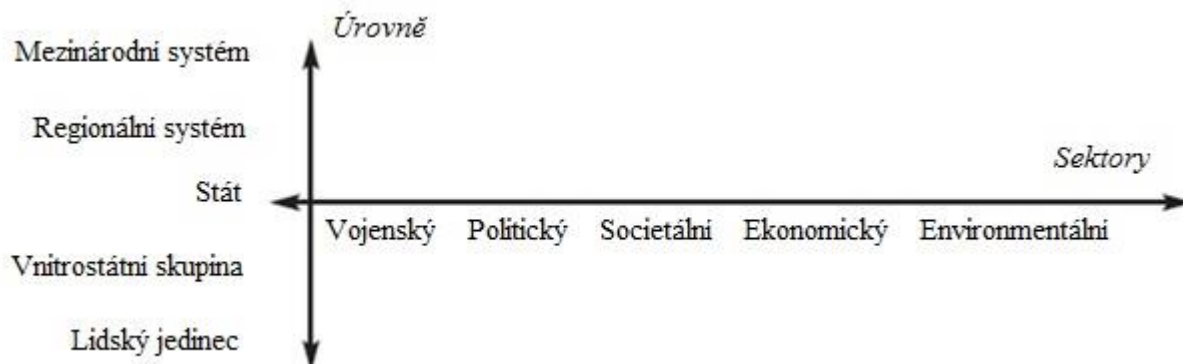
vazby a společenství, jež nazývá tzv. anarchickou společností. „*I v anarchickém prostředí existuje minimální spolupráce, která je dána především sdílenými principy, jako je vzájemná úcta k vlastnictví, závazek dodržování slibů a omezení násilí. Tato minimální spolupráce je základem anarchické společnosti.*“ (Waisová 2005: 56).

Původně realisticky orientovaný Buzan přijímá myšlenky této školy a pod dalším vlivem sociálního konstruktivismu (především díky kolegovi Ole Waeverovi) přijímá i myšlenku existence „mezinárodní společnosti“, jež vytváří sociální prostředí pro státy. Na toto chápání pak logicky navazuje idea, že když je prostředí států sociálně vykonstruované, bude i bezpečnost. Dochází tedy k příklonu k subjektivnímu pojetí bezpečnosti, které závisí na sociálním prostředí, vnímání a interpretaci hrozeb. Tyto premise pak stály u zrodu teorie sekuritizace, jež umožňuje nahlížet na hrozby a na bezpečnost jako subjektivní a sociálně vykonstruované (Waisová 2004: 66).

Za stěžejní a patrně nejznámější dílo kodaňské školy je označována kniha *People, States and Fear*, na které, jak argumentuje Šárka Waisová (2004: 69), je velice dobře patrný vývoj konceptu bezpečnosti v rámci této školy. Kniha poprvé vyšla v roce 1983 s podtitulem *The National Security Problem in International Relations*, zatímco druhé, revidované vydání již mělo podtitulek *An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. V tomto díle se Buzan hlásí k širšímu chápání konceptu bezpečnosti. Někdy je toto „rozšíření“ zobrazováno pomocí horizontální a vertikální osy. Na vertikální ose jsou umístěny jednotlivé „úrovně“ (levels) referenčních objektů, kde byly původně pouze tři (jedinec, stát a mezinárodní systém), ale postupně došlo k jejich rozšíření, viz schéma níže.

Na horizontální ose jsou poté umístěny jednotlivé sektory (sectors) zdrojů hrozeb. Jedná se o celkem pět sektorů (politické, vojenské, ekonomické, sociální a environmentální). Waever pak tyto úrovně a sektory zobrazuje následovně:

Schéma 5: Kombinace vertikální a horizontální roviny podle kodaňské školy

Zdroj: Waever 1997. Převzato z Waisová 2004: 72.

Dochází zde tedy k rozšíření konceptu bezpečnosti hned dvěma směry. Na vertikální ose je v centru stát, na nižší, substátní úrovni, se pak nacházejí různé vnitrostátní skupiny až jedinci. Pokud půjdeme po vertikální ose směrem nahoru od státu, tedy na vyšší úroveň, nacházíme zde referenční objekty spíše systémové povahy (regionální či mezinárodní systém). Ve vztahu mezi státní a substátní hladinou pak Buzan (1991: 35 – 55) dochází k závěru, že je velmi nepravděpodobné, že by jedinec mohl ohrozit stát. Na druhou stranu, možnost ohrožení jedince státem je velice reálná, proto i v tomto vztahu považuje Buzan stát za hlavní referenční objekt. I ve vztahu státní a systémové roviny je opět akcentována role státu. Buzan zde argumentuje, že „*tvorba bezpečnostní politiky je především aktivitou státu, měli bychom všechny ostatní snahy o zajištění bezpečnosti na individuální a systémové hladině zahrnout (podřadit) do úrovně státu.*“ (Buzan 1991: 328, cit. z Waisová 2004: 73). Kodaňská škola dále zavádí koncept mezinárodní bezpečnosti, kde referenčním objektem je právě mezinárodní systém.

Pokud se zaměříme na vodorovnou osu, je nutné poznamenat, že jednotlivé sektory nelze vnímat odděleně. Buzan (1991a: 433) tvrdí, že: „*Těchto pět sektorů neoperuje odděleně jeden od druhého. Každý z nich definuje určité ohnisko v rámci bezpečnostní problematiky a zároveň udává způsob, jak řadit jednotlivé priority. Zároveň jsou všechny sektory vzájemně silně propleteny a propojeny.*“¹⁴ Cílem této podkapitoly není detailně rozebírat jednotlivé sektory a identifikovat druhy hrozeb, které do nich spadají. Můžeme jen velice hrubě shrnout, že stát přestává být jediným aktérem bezpečnosti a zároveň dochází k rozšíření oblastí hrozeb, což znamená, že je zde posun od ryze vojenského vnímání

¹⁴ Z anglického originálu: „*These five sectors do not operate in isolation from each other. Each defines a focal point within the security problematique, and a way of ordering priorities, but all are woven together in a strong web of linkages.*“

bezpečnosti. Zároveň je třeba poznamenat, že i kodaňská škola stále považuje stát za hlavního aktéra bezpečnosti.

Velice zajímavou oblastí konceptu bezpečnosti v podání kodaňské školy je teorie sekuritizace. Šárka Waisová (2004: 76) ji dokonce označuje za nejvýznamnější „*produkt spojení Buzanova realismu a Waevrova konstruktivismu*.“

Základní myšlenka této teorie vychází se subjektivního pojetí bezpečnosti, kdy hrozby nejsou vnímány objektivně, ale v závislosti na jejich percepci a následné interpretaci. V procesu sekuritizace tak rozlišujeme celkem tři aktéry (Buzan – Waever – Wilde 1998: 36):

1. referenční objekt: subjekt, který je existenciálně ohrožován a zároveň má legitimní právo na přežití
2. sekuritizující aktér: prohlašuje, že některé referenční objekty jsou existenciálně ohroženy.
3. funkční aktér: zcela zásadně ovlivňuje dynamiku a rozhodování v daném sektoru. Není přímým účastníkem sekuritizace, resp. není to ani referenční objekt ani sekuritizující aktér. Buzan a další pak uvádí, že například v environmentálním sektoru může být funkčním aktérem velká společnost, která zásadním způsobem znečišťuje životní prostředí. Ta pak má pramalý zájem na sekuritizaci daného problému, spíše naopak.

Referenčním objektem býval tradičně stát, avšak díky sekuritizaci se jím může teoreticky stát téměř cokoli. Ve skutečnosti se však referenčními objekty stávají spíše takové subjekty, na které lze v zájmu určité kolektivity ukázat a prohlásit: „*Toto musí přežít, proto je nezbytné, abychom...*“ (Buzan – Waever – Wilde 1998: 36). Zároveň pro sekuritizaci nestačí, aby sekuritizující aktér pouze označil něco za existenční hrozbu pro určitý referenční objekt (tzv. sekuritizační pohyb), avšak aby byla sekuritizace skutečně vytvořena, je nutné, aby byla akceptována „publikem“. Pokud publikum akceptuje skutečnost, že určitý referenční objekt je v existenciálním ohrožení, můžeme hovořit o úspěšné sekuritizaci, nikoliv pouze o sekuritizačním pohybu (Buzan – Waever – Wilde 1998: 25). V takovém případě pak publikum toleruje a přijímá případné akce na ochranu referenčního objektu. Zároveň i akceptuje možnost omezení jiných společenských hodnot v zájmu ochrany referenčního objektu (Lehmannová 2010: 118). A právě zde je možné pozorovat roli bezpečnostní kultury, v rámci které jsou interpretovány jednotlivé otázky vztahující se k národní bezpečnosti. Bezpečnostní elity mohou cíleně působit na změnu bezpečnostní kultury, aby publikum začalo vnímat určitou oblast v bezprostředním ohrožení, čímž je získán jeho „souhlas“ a sekuritizace je dokončena.

Ačkoliv sekuritizace jako taková není hlavní náplní této disertační práce, autor ji považuje za velice zajímavou a přínosnou, neboť pracuje s rolí jazyka a diskurzu při konstrukci hrozeb.

Definice bezpečnosti

Vzhledem k rozdílnosti konceptů bezpečnosti a různým teoretickým přístupům, je evidentní, že existuje značné množství definic. Bezpečnost je možné vymezit pozitivně i negativně. Negativní vymezení chápe bezpečnost jako absenci hrozeb, nebezpečí či strachu. Pozitivní definice se vždy vztahuje ke konkrétnímu subjektu, který má zajištěné své přežití a možnost dalšího rozvoje. Subjekt, který je v bezpečí, je tedy spolehlivě chráněn před různými hrozbami (Eichler 2006: 7).

Arnold Wolfers (1962) ve své knize *Discord and Collaboration: Essays on International Politics* uvádí, že na bezpečnost lze nahlížet v objektivním i subjektivním smyslu. Jak už název napovídá, objektivní bezpečnost znamená, že daný subjekt není vystaven žádné reálné hrozbě. Tento pohled pak naráží na fakt, že je téměř nemožné určitou situaci objektivně posoudit. Nelze znát pravé pohnutky ostatních aktérů, ti je mohou skrývat.

Oproti tomu, jak název opět napovídá, subjektivní bezpečnost je pevně spjata s určitým subjektem a nelze ji od něj oddělit. Daný subjekt je tedy v bezpečí, pokud neexistuje strach či pocit ohrožení. Záleží tedy na charakteru každého subjektu a zároveň záleží i na dané situaci, ve které se subjekt právě nachází. Zde je velice důležité rozlišovat mezi objektivní a subjektivní bezpečností, neboť každá z nich může nabývat odlišných hodnot. Rozdílnost je možné ukázat na následujícím příkladu, na rovině úplně nejnižší, tedy na úrovni jednotlivců. Člověk A je velice nebojácný, je tedy pravým opakem člověka B, jenž by mohl být označen za „strašpytla“. Po setkání s přáteli, kde se vyprávěly pouze veselé historky, se vrací potmělou uličkou domů. Člověk A i člověk B mají dobrou náladu a necítí se ani trochu ohrožení. Můžeme tvrdit, že jsou subjektivně v bezpečí. Následující den se opět setkají s přáteli, ale tentokrát se vyprávějí pouze strašidelné historky. Při návratu stejnou potmělou uličkou se člověk A díky své nebojácné povaze opět necítí v ohrožení, avšak člověk B již má strach a cítí se v ohrožení. Člověk A se subjektivně cítí v bezpečí, zatímco člověk B je subjektivně v nebezpečí. Příklad ukazuje, jak rozdílný charakter a situace umožňuje vznikat různým pocitům ve vztahu bezpečnosti. Pokud bychom se na tomto příkladu zaměřili na bezpečnost v objektivním smyslu, je možné, že v obou případech za rohem „číhal“ zloděj, kterého jen náhoda odradila od přepadení zmíněných subjektů. Objektivně můžeme tvrdit, že člověk A i B byli v obou případech v nebezpečí, aniž by se to promítlo do jejich subjektivních pocitů.

Ačkoliv McSweeney (1999: 1) tvrdí, že bezpečnost je pojmem eluzivním, který odolává pokusům o jeho definici, je nezbytné být alespoň s některými definicemi obeznámen. Níže je uveden určitý průřezový vzorek z velice širokého spektra definic.

Walter Lippmann (1943: 51) v rámci realistické tradice uvádí: „*Národ je v bezpečí tehdy, když nemusí obětovat své vitální zájmy, aby se vyhnul válce, a je-li to třeba, je schopen tyto zájmy vítězstvím v takové válce uhájit.*“¹⁵

Zajímavou definici poskytují i Ortwin Buchenbender, Hartmut Bühl a Harald Kujat (1992: 134, cit. z Mareš 2002: 12) , kteří spojují negativní i pozitivní vymezení do jedné definice: „*[Bezpečnost je] stav, ve kterém se individua, skupiny a státy necítí ohrožené vážnými hrozbami, popř. se před nimi považují za účinně chráněné a svoji budoucnost mohou vytvářet podle vlastních představ.*“

Miroslav Mareš (2002: 13) v České bezpečnostní terminologii definuje bezpečnost jako: „*stav, kdy jsou na nejnižší možnou míru eliminovány hrozby pro objekt (zpravidla národní stát, popř. i mezinárodní organizaci) a jeho zájmy a tento objekt je k eliminaci stávajících i potenciálních hrozeb efektivně vybaven a ochoten při ní spolupracovat.*“

Autorovo chápání bezpečnosti

Vzhledem k teoretickým předpokladům, které jsou blíže specifikovány v kapitole Filosoficko-metodologická východiska, autor této práce klade důraz na subjektivní pojetí bezpečnosti. Hrozby neexistují objektivně, ale musí být interpretovány a zasazeny do určitého kontextu. Jak je např. uvedeno v kapitole Konstruktivismus, jaderné zbraně Velké Británie pro USA nepředstavují hrozbu, což ale neplatí, hovoříme-li o jaderných zbraních v rukách tzv. rogue states, zejména pak Iráku, Íránu či KLRD. I pokud bychom se zaměřili pouze na nové členy jaderného klubu, zjistíme, že i zde Spojené státy rozlišují mezi těmito proliferátory a podle toho volí vhodné nástroje. Např. pro Irák jsou voleny spíše donucovací nástroje a pro Indii či Pákistán spíše diplomacie (Anthony – French 1999).

Hrozby je nutné určitým způsobem komunikovat, interpretovat. A právě i tento způsob pak může zcela zásadně ovlivnit vnímání dané hrozby. Hovoří-li politici o nějaké skutečnosti jako o naléhavé hrozbě, je tato skutečnost jako naléhavá hrozba vnímána, ačkoliv do této doby nemusela být danou společností vůbec považována za výzvu pro její bezpečnost. Zde je autor inspirován i některými závěry kodaňské školy, zejména v oblasti konstrukce hrozeb a procesem sekuritizace.

Co se týče aktérů mezinárodní bezpečnosti, tak za hlavního aktéra je zde stále považován stát, avšak značná pozornost je zde věnována tzv. violent non-state actors, zejména teroristickým skupinám, které autor považuje za největší výzvu pro tradiční státy. Práce tak i určitým způsobem zkoumá, jak se Spojené státy pokoušely s touto novou výzvou vypořádat.

¹⁵Z anglického originálu: „...a nation is secure to the extent to which it is not in danger of having to sacrifice core values, if it wishes to avoid war, and is able, if challenged, to maintain them by victory in such a war.“

Při uvažování o bezpečnosti autor opět používá určitou poststrukturalistickou perspektivu, když zkoumá, jakou roli hraje diskurz a bezpečnostní kultura při konstrukci jednotlivých hrozeb. Domnívá se, že vliv bezpečnostního diskurzu a médií na proces konstrukce hrozeb po 9/11 roste. Lidé již tolik nespojují svoji vlastní bezpečnost s bezpečností státu, neboť se nedomnívají, že by existence státu (USA) mohla být něčím či někým ohrožena, avšak teoretické útoky díky médiím vnímají velice intenzivně, jako útok na svoji vlastní bezpečnost, a od vrcholných představitelů požadují její zajištění.

Z výše uvedeného je pak možné vytvořit určitou definici bezpečnosti pro potřeby této práce: *Subjekt je v bezpečí, pokud nemá pocit, že je jeho existence či základní hodnoty ohroženy.*

Tabulka 3: Shrnutí autorova chápání nosných pojmů

Kultura	Hlavním východiskem je koncept Ann Swidler, která tvrdí, že kultura naše jednání neovlivňuje tím, že udává konečné cíle či hodnoty, ale spíše působí na sadu možností, ze kterých konstruujeme jednotlivé strategie jednání. Kultura je v této práci vnímána jako sociální konstrukce, jejíž prostřednictvím lidé interpretují jednotlivé skutečnosti. Vztah mezi kulturou (sociální konstrukcí) a lidmi (aktéři) je zde obousměrný, tzn. kultura ovlivňuje lidi (např. omezovací funkce kultury) a lidé zpětně svým chováním působí na změnu kultury.
Strategie	Chápání pojmu strategie v této práci se významně přibližuje přístupu Basila H. Liddella Harta, který ji definuje jako: „ <i>uměním rozčlenit vojenské prostředky a využívat je k dosahování politických cílů.</i> “ (Eichler 2006: 39). Strategie je tak chápána v užším slova smyslu. Za stěžejní elementy jsou zde považovány armáda, vláda, technologie a lidé, přičemž největší pozornosti se dostává poslednímu zmíněnému prvku. V práci je dále zkoumáno, jak bylo diskurzivně působeno právě na lidi s cílem získat podporu pro vojenský zásah v Iráku.
Bezpečnost	Důraz je kladen na subjektivní pojetí bezpečnosti, neboť jak vyplývá z filosoficko-metodologických předpokladů, realita není považována za objektivně danou, ale závislou na názorech jednotlivých aktérů. Bezpečnost je v této práci definována následovně: <i>Subjekt je v bezpečí, pokud nemá pocit, že je jeho existence či základní hodnoty ohroženy.</i> Významným inspiračním zdrojem je dílo tzv. kodaňské školy, zejména teorie sekuritizace. Zvláštní pozornost je věnována vnímání a interpretaci hrozeb, což je více rozebráno v kapitole Bezpečnostní kultura.

1.6 Strategická kultura

Jak bylo uvedeno výše, bilance americké zahraniční a bezpečnostní politiky je prováděna i z pohledu strategické kultury. Ačkoliv se jedná o poměrně mladý koncept, přitahuje pozornost velkého počtu vědců, jež k němu mají často značně odlišné přístupy. To pak má za následek, že dochází k velké teoretické roztržičnosti a určitému soupeření jednotlivých proudů neboli generací, zejména pak první a třetí v rámci Johnstonovy klasifikace, viz níže. Tato soutěživost má sice za následek lepší teoretické vymezení jednotlivých koncepcí v reakci na kritiku jiného proudu, avšak zároveň stěžuje orientaci v tomto konceptu a mnohdy zabředává až do téměř zbytečných debat, což může působit jako určitá bariéra pro některé nové studenty mezinárodních vztahů, kteří by mohli dále přispět k rozvoji tohoto konceptu. Dále je nutné zmínit, že koncept strategické kultury je teoreticky více rozpracovaný než koncept kultury bezpečnostní, a proto je v této práci zvolen jako výchozí.

Představení konceptu strategické kultury

Za pomyslný milník v teorii strategické kultury můžeme označit studenou válku, zvláště pak její konec. Zprvu byly zkoumány odlišnosti jaderných strategií mezi Sovětským svazem a Spojenými státy na kulturní bázi. Byl to však až Jack Snyder, který v roce 1977 představil pojem strategická kultura v rámci článku *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*. Od této doby vzniklo poměrně mnoho publikací a názorových směrů zabývajících se touto oblastí, které se pochopitelně od sebe, často poměrně zásadně, odlišují.

Pro vysvětlení modelu strategické kultury můžeme použít analogii k deskovým hrám. Představme si situaci, kdy stojí hráč před rozhodnutím, zda vyhodit figurku jednoho z protihráčů a tím snížit pravděpodobnost na soupeřovo vítězství anebo pohnout vlastní figurkou a tím se sám více přiblížit vítězství. V případě, že bude zvolena první možnost, hráč riskuje, že bude vystaven odplatě ze strany protihráče. Pokud hráč zvolí druhou variantu, riskuje možnost, že daný spoluhráč nakonec dorazí do cíle rychleji než on. Dále předpokládáme, že v tomto momentě ani jedna z těchto možností nemůže nějakým zásadním způsobem ovlivnit výsledek hry a tudíž je hráč vůči těmto možnostem indiferentní. A přesto někteří hráči budou preferovat první variantu, neboť mají agresivnější povahu či se jim podobná strategie vyplatila ve hrách minulých. Zároveň zde budou i hráči, kteří zvolí možnost opačnou díky své obecně nekonfliktní povaze či pozitivním zkušenostem s tímto stylem hry. Zjišťujeme tedy, že některá rozhodnutí nejsou přímo navázána na konkrétní situaci ve hře. Obdobně můžeme smýšlet i o chování států, respektive strategickém rozhodování, které je do značné míry též ovlivněno historickou zkušeností, povahou jednotlivých účastníků strategického rozhodování a

dalšími aspekty. Můžeme tedy obecně usuzovat, že strategické preference států nejsou vždy přímým produktem dané situace, ale jsou vystaveny vlivu historických zkušeností, kulturním faktorům apod.

S rostoucím počtem odborníků na toto téma rostl i počet jednotlivých přístupů, které můžeme rozdělit do dvou skupin. První skupina považuje strategickou kulturu za výzvu pro ahistorický neorealismus a tvrdí, že by ho měla nahradit. Zástupci druhé skupiny se naopak domnívají, že strategická kultura by se neměla snažit neorealismus nahrazovat, ale spíše doplňovat v oblastech, na které je krátký. Hlavní argument první skupiny spočívá ve skutečnosti, že při neorealisticke analýze jsou státy považovány za funkčně nerozdílné jednotky a při strategickém rozhodování není zohledňována role historických zkušeností. Dané strategické rozhodnutí je vztahováno k budoucnosti, směrem k maximalizaci užítu daného státu, respektive jeho moci. Předpokládá se, že státy budou provádět strategická rozhodnutí tak, aby maximalizovaly svoji moc. Omezeními jim pak bude jednání ostatních států, zdroje či geografie (Johnston 1995: 35). Právě díky schopnosti konceptu strategické kultury pracovat s historickými zkušenostmi daných států a zohledňovat národní specifika, zástupci této skupiny věří, že je pro analýzu strategických rozhodnutí daleko vhodnějším nástrojem než zmíněný neorealismus. Zde je třeba zmínit, že zástupci této skupiny jsou v menšině a většina odborníků se spíše ztotožňuje s druhým názorovým proudem (Glenn 2009).

I přes některé rozdílnosti v chápání konceptu strategické kultury můžeme identifikovat určité znaky, které jsou pro jednotlivé autory společné. Zaprvé, většina literatury o strategické kultuře uvádí, že za situace, kdy se státy nacházejí ve zcela identickém bezpečnostním prostředí, mohou přijímat odlišná strategická rozhodnutí v důsledku odlišných strategických kultur jednotlivých států. Zadruhé, většina odborníků se shoduje, že strategická kultura je spíše trvalého charakteru, což umožňuje sledovat její vliv na strategická rozhodnutí jednotlivých států v průběhu delších časových úseků (Lock 2010: 689).

Na vrůstající počet odborníků a přístupů spojených se strategickou kulturou reaguje Alastair Ian Johnston (1995), který v tomto vývoji identifikuje tři generace. Pro charakteristiku jednotlivých generací byl z každé vždy vybrán jeden autor, jehož názorový přístup je natolik konzistentní, že ho můžeme považovat za hlavního reprezentanta dané generace. Colin S. Gray zastupuje první generaci, z druhé byl vybrán Bradley S. Klein a z generace třetí sám Alastair Ian Johnston. Velmi zajímavá výměna názorů pak probíhá mezi první a třetí generací, respektive mezi Grayem (1999) a Johnstonem (1999), zejména ohledně kauzálních mechanismů, resp. odlučitelnosti strategické kultury od strategického chování.

Ačkoliv Johnstonovo dělení je mezi odborníky na strategickou kulturu velice rozšířené a některá další dělení na něj navazují, objevují se zde pokusy vytvořit alternativu tomuto chronologickému dělení. John Glenn (2009), který byl v průběhu psaní této práce několikrát osobně konzultován, předkládá

čtyři koncepce strategické kultury, jež mají zájemcům o studium strategické kultury ulehčit orientaci v tomto rozličně pojímaném konceptu.

Nejprve bude přiblíženo Johnstonovo dělení koncepcí strategické kultury.

Kategorizace strategické kultury podle Alastaira Iana Johnstona – chronologické řazení

Jak již bylo předesláno výše, Johnston identifikuje tři generace či vlny ve výzkumu strategické kultury, pro něž je charakteristické určité zaměření výzkumu či sada problémů, se kterými se potýkaly. Každá z následujících generací se zpravidla snaží určitým způsobem reagovat na nedostatky generace předchozí. První generace se zaměřuje na odlišné přístupy USA a SSSR k jaderným strategiím, druhá generace akcentuje užívání strategické kultury jako politického nástroje, třetí generace se pak usilovně snaží navrhnout takový rámec studia strategické kultury, který by byl falzifikovatelný.

Někdy bývá k tomuto výčtu přiřazována i generace čtvrtá, která je svým přístupem ke strategické kultuře spíše nejednotná. Veskrze se jedná o kritické přístupy, které poukazují na nedostatky předchozích generací a metodologickou nepřesnost. Často předkládají novou kategorizaci přístupů ke strategické kultuře a nabízejí nové možnosti pro její studium. Mezi autory této generace jsou pak řazení John Glenn, jehož kategorizace bude představena níže, Christopher P. Twomey či Theo Farrell.

První generace

Tato generace se objevuje na počátku 80. let a zprvu se zaměřuje na vysvětlení skutečnosti, že Sověti a Američané nazírají na jadernou strategii z různých úhlů pohledu (Johnston 1995: 36). Odborníci zde přímo navazují na Jacka Snydera (1977: v), který tvrdí, že „...je užitečné se dívat na sovětský přístup strategického myšlení jako na jedinečnou ‚strategickou kulturu‘. Jedinci jsou socializováni do charakteristického způsobu strategického uvažování. Výsledkem tohoto socializačního procesu je, vzhledem k jaderné strategii, množina obecných názorů, postojů a vzorců chování, jež mají semipermanentní povahu a uskutečňují se spíše na úrovni ‚kulturní‘ než na pouhé rovině ‚politické‘.“¹⁶ Hypotézu, kterou formulovala tato první generace, pak můžeme rozdělit na dvě části. Zaprvé, různá bezpečnostní společenství vykazují ve strategickém chování a myšlení určité vzorce,

¹⁶ Přeloženo z anglického originálu: „It is useful to look at the Soviet approach to strategic thinking as a unique „strategic culture“. Individuals are socialized into distinctively Soviet mode of strategic thinking. As a result of this socialization process, a set of general beliefs, attitudes, and behavioral patterns with regard to nuclear strategy has achieved a state of semipermanence that places them on the level of „culture“ rather than mere „policy“.

kteře můžeme označit za kulturně podmíněné. Zadruhé, strategická kultura se projevuje v charakteristických stylech strategického chování (Gray 1999: 53). Představitelé této generace se ani v dnešní době, po masivní kritice ze strany generace třetí, této hypotéze příliš nevzdalují.

Sám Gray (1999a: 26 – 64) se poté snaží strategickou kultura teoreticky uchopit v rámci pojmu strategie jako takové, přičemž předpokládá, že strategie obecně má několik dimenzí, které dále seskupil do třech kategorií:

1. Lidé a politika – lidi, společnost, kultura atd.,
2. Příprava na válku – ekonomika, logistika, ale také vojenské přípravy, administrativa apod.,
3. Vlastní válka – válečné operace, velení, nepřítel apod.

V rámci první kategorie pak Gray (1981: 22) hledá definici strategické kultura a dochází k závěru, že je ovlivněna geopolitickými, historickými, ekonomickými a dalšími atributy. Právě zapojování mnoha proměnných do konceptu strategické kultura bylo předmětem kritiky některých odborníků na strategickou kultura, zejména pak Johnstona. Ten upozorňuje na skutečnost, že pokud jsou téměř všechny proměnné při strategickém rozhodování ovlivňovány strategickou kultura, zbývá už jen velmi málo prostoru pro vysvětlení strategického rozhodování mimo rámec strategické kultura (Johnston 1995: 37).

Při hledání vhodného způsobu, jak na strategickou kultura nahlížet, Gray (1999: 50 – 53) navrhuje, že ke strategické kulture by mělo být přistupováno jednak jako k proměnné, která formuje *kontext* pro strategické chování a jednak jako k proměnné, která dané strategické chování přímo spoluutváří. Gray definuje strategické chování jako chování vztahující se k hrozbám nebo užití síly pro politické účely.¹⁷ Samotný *kontext* pak Gray charakterizuje jako něco, co je vzájemně propojeno, co spolu souvisí, což ukazuje na vzájemném vlivu strategických myšlenek či představ na strategické chování a naopak. Přitom zdůrazňuje, že strategická kultura není pouze exogenní veličinou, ale je součástí nás samotných, našeho chování a našich institucí. Z výše uvedeného tedy plyne, že cokoliv, co strategické společenství dělá, je podmíněno kultura. Tento argument Gray podporuje tvrzením, že Němci jsou prostě Němci a nemohou tedy jednat jinak než ve světle německé strategické kultura. Gray (1984: 28) a ostatní tedy vnímají strategickou kultura jako prostředek pro lepší pochopení některých strategických rozhodnutí, přičemž se snaží vysvětlit, proč různé státy přistupují ke strategickým rozhodnutím z jiných úhlů.

Další oblastí, ve které zaujímá první a třetí generace zcela odlišný názor, je vztah mezi strategickou kultura a strategickým chováním států. Gray (1999a: 135) tvrdí, že strategická kultura nemůže být

¹⁷ Gray pod pojem strategická kultura zahrnuje i oblasti, které se vztahují k vnímání hrozeb apod., jež jsou v této práci řazeny pod kultura bezpečnosti. Gray tedy neodděluje kultura bezpečnosti od kultura strategické.

oddělena od strategického chování, neboť lidé, kteří za určitým chováním stojí, jsou součástí dané kultury. Není tedy možné, aby jednali nezávisle na ni. Zároveň jednání jedinců či jednotlivých institucí se podílí na formování strategické kultury jako takové. V důsledku výše uvedeného pak dochází k závěru, že nelze oddělit ani příčinu od důsledku, neboť strategické chování ovlivňuje strategickou kulturu, která poté zpětně ovlivňuje strategické chování. Vzhledem k této skutečnosti pak Gray tvrdí, že při studiu strategické kultury by se měly používat spíše metody na její pochopení než na její vysvětlení¹⁸ (Lock 2010: 690). Pochopitelně i tato část byla vystavena kritice ze strany třetí generace. Ta Grayovi vytýká „netestovatelnost“ jeho teorie a přespřílišný determinismus (Johnston 1995: 38 – 39). Na to pak Gray (2007: 3) reaguje tvrzením, že přístupy, které se snaží být koncepčně zcela nekompromisní, falzifikovatelné (viz oddělení kultury od chování), se pak stávají odtrženými od reality a již neslouží jako důležitý instrument pro pochopení strategických rozhodnutí let minulých, potažmo budoucích.

Druhá generace

Tato generace se objevuje přibližně v polovině 80. let (Johnston 1995: 39) a v současné době zůstává částečně ve stínu generace první a třetí, jejichž výměny názorů na sebe strhávají značnou pozornost. Bradley S. Klein (1988) se jako reprezentant této generace nezaměřuje pouze na to, jak strategická kultura formuje strategické chování, ale i na podíl strategické kultury na vytváření identit jednotlivých bezpečnostních společenství. Kleinův koncept strategické kultury jde ruku v ruce s teorií konstruktivismu, neboť se, na rozdíl od mnoha odborníků na strategická studia, domnívá, že realita, včetně systému států, bezpečnosti apod., je sociálně vykonstruována. Z tohoto důvodu ve svých textech používá „bezpečnostní společenství“ namísto „států“, neboť chce dokázat, že ne každé bezpečnostní společenství musí být nutně státem (Klein 1994).

Pro Kleina jsou jak znalost světa, tak i naše činy, které se v rámci této reality odehrávají, formovány sociálními strukturami, které umožňují a zároveň omezují naši sociální a diskurzivní interakci. Jinými slovy, strategická kultura ovlivňuje strategické chování, které zpětně mění strategickou kulturu. Zde je patrná určitá podobnost s Grayovým pojetím *kontextu*, který dává jednotlivým strategickým rozhodnutím *význam*, avšak Klein jde ještě dál, když tvrdí, že i tento *význam* je závislý na sociálních strukturách. Pokud by došlo ke změně sociálních struktur, mohlo by dojít i ke změně *významu kontextu* (Lock 2010: 696).

Zároveň pro druhou generaci není důležitý pouhý rozdíl v různých „stylech“ válčení mezi jednotlivými státy, ale věnuje se celému politickému procesu, ve kterém je případné užití síly schváleno. V tomto duchu je pak zdůrazňováno, že jednotlivá strategická rozhodnutí nejsou zpravidla

¹⁸ Zde se Gray shoduje s metodologickým přístupem, který je použit v této práci.

prováděna jednotlivci, ale jsou spíše produktem kolektivního rozhodování. V rámci této skupiny je nezbytná komunikace, která je zajištěna prostřednictvím sdíleného systému symbolů. Z tohoto důvodu se Klein domnívá, že je zcela zásadní se nevěnovat pouze analýze strategických rozhodnutí jako takovým, ale je důležité se zaměřit na analýzu strategického diskurzu, neboť je možné, že dvě různá strategická společenství budou mluvit různým strategickým jazykem (Lock 2010: 696). Jinak řečeno, daná strategická společenství mohou vnímat význam některých slov poměrně odlišně.

Právě díky konstruktivistickému uchopení strategické kultury se Klein, na rozdíl od první a třetí generace, poměrně významně věnuje otázce utváření strategické kultury, neboť se domnívá, že pokud nebudeme vědět, odkud strategická kultura pochází, budeme jen stěží schopni ji nalézt a tudíž studovat. Nepředpokládá, že se strategická kultura utvořila v počátcích daného bezpečnostního společenství, ale naopak tvrdí, že strategická kultura je tvořena a zároveň přetvářena těmi, co jsou zapojeni do strategického rozhodování. Vzhledem ke skutečnosti, že jedinci zapojeni do strategického rozhodování mají možnost strategickou kulturu přetvářet (ať už vědomě či nevědomě), můžeme na ni v Kleinově pojetí nahlížet jako na nástroj politické hegemonie, který za určitých okolností může legitimizovat některá strategická rozhodnutí (Klein 1988: 136).

Právě přístup této generace se stal základem pro vnímání strategické kultury v rámci této práce.

Třetí generace

Tato generace se objevuje v 90. letech 20. století a vyznačuje se velmi pečlivou prací s celým konceptem strategické kultury ve snaze udělat ho testovatelným (Johnston 1995: 41). Alastair Ian Johnston (1995: 46) pak definuje strategickou kulturu jako „*propojený systém symbolů (např. struktura argumentace, jazyk, analogie, metafor, atd.), který slouží k vytváření rozsáhlých a dlouho trvajících strategických preferencí tím, že vytváří koncepty týkající se role a účinnosti vojenských sil v mezistátních politických otázkách, přičemž tyto koncepty zaobaluje takovou aurou věčnosti, že se jednotlivé strategické preference jeví realistické a účinné.*“¹⁹

Ve snaze učinit teorii strategické kultury skutečně testovatelnou pak Johnston odděluje strategickou kulturu od strategického chování, čímž se strategická kultura stává nezávislou proměnnou a je možné měřit její kauzální sílu vzhledem k chování států. Strategická kultura tedy ovlivňuje chování států tím, že jednotlivým strategickým možnostem přiřazuje různě velké preference. Můžeme si tedy představit, že strategická kultura funguje jako jisté omezení pro strategické elity, které při daném

¹⁹ Přeloženo z anglického originálu: „*Strategic culture is an integrated system of symbols (i. e. argumentation structures, languages, analogies, metaphors, etc.) that acts to establish pervasive and long-lasting grand strategic preferences by formulating concepts of the role and efficacy of military force in interstate political affairs, and by clothing these conceptions with such an aura of factuality that the strategic preferences seem uniquely realistic and efficacious.*”

rozhodování nevybírají ze všech strategických možností, ale pouze z těch, které se jim díky jejich existenci v rámci dané strategické kultury, jeví jako přijatelné. Vzhledem k řečenému pak můžeme koncept strategické kultury testovat i napříč různými společnostmi, neboť pokud tyto společnosti mají různé strategické kultury, měly by i přiřazovat různé preference jednotlivým strategickým možnostem. Zároveň můžeme usuzovat, že pokud společnosti budou jednotlivým strategickým rozhodnutím přisuzovat různé preference, nebude se jednat o stejné strategické kultury. Vzhledem k trvalému charakteru strategické kultury pak můžeme výše uvedenou testovatelnost vztáhnout i na jednu společnost, případně stát, v delším časovém úseku. Můžeme se tedy domnívat, že pokud daný stát vykazuje za dostatečně dlouhý časový úsek, řekněme již od svých formativních let, konzistenci v přiřazování preferencí jednotlivým strategickým možnostem, můžeme tvrdit, že daná společnost resp. stát, má strategickou kulturu. Právě zmínka o formativních letech, tedy období, kdy bylo dané společenství vytvořeno, je pro Johnstona velmi důležitá, neboť právě do této doby zasazuje vznik strategické kultury, čímž se značně odlišuje od předchozích dvou generací (Johnston 1995: 46 – 48).

Při samotném studiu dané strategické kultury pak Johnston (1995: 49 – 50) doporučuje postupovat od jejího vzniku, tedy od formativních let, systematicky kupředu. V rámci analýzy strategické kultury pak připouští, že jejím předmětem může být celá škála objektů sahající od různých textů, debat přes design zbraní, až po zobrazení války a míru v různých médiích. Tento problém pak Johnston řeší používáním vzorku, na který doporučuje používat metodu analýzy symbolů a kognitivního mapování.

Jak již bylo předesláno výše, Johnston se ve snaze vytvořit falzifikovatelnou teorii strategické kultury uchyluje k oddělení strategické kultury od chování. Právě tato skutečnost pak bývá vystavena četné kritice, zejména ze strany první generace. Colin S. Gray (1999: 51) dokonce varuje, že vzhledem k chybám, které Johnstonův koncept obsahuje, je zde nebezpečí, že jeho následovníci „*mohou skončit v intelektuální pustině.*“ Striktní oddělení kulturně podmíněných a nepodmíněných proměnných se pak stává předmětem kritiky i ze strany dalších odborníků, pro které je též velmi problematické si představit, že by strategické elity či instituce jednali oproštěni od kultury (Poore 2003: 282).

Autor této práce odmítá oddělení strategického chování od strategické kultury ve snaze udělat tento koncept testovatelným. Cílem této práce není vysvětlit strategickou kulturu, ale spíše porozumět její roli. Není zde tedy nutné, ani žádoucí, hledat kauzální souvislosti, pro jejichž nalezení je nutné striktně oddělit chování od kultury. Zároveň, jak je uvedeno v kapitole Konstruktivismus, strategická kultura je vnímána jako sociální struktura, která ovlivňuje jednotlivé aktéry a zpětně je jimi ovlivňována. Přijetím premisu o oddělení chování od kultury by pak bylo v zásadním rozporu s tímto předpokladem.

Kategorizace strategické kultury podle Johna Glenna

John Glenn (2009) ve svém článku *Realism versus Strategic Culture: Competition and Collaboration?* reaguje na díla některých zástupců neoklasického realismu, jež naznačují, že by mohlo nastat určité sblížení při výzkumu chování států mezi strategickými kulturology a stoupenci neoklasického realismu. Při studiu této možnosti pak identifikuje čtyři hlavní koncepty strategické kultury a hodnotí je podle jejich schopnosti spolupráce s neoklasickým realismem.

Glenn (2009) zavádí následující koncepty: epifenomenální, konvenčně konstruktivistickou, poststrukturalistickou a interpretační.

Epifenomenální koncepty

Zastánci tohoto přístupu vnímají strategickou kulturu jako jakýsi doplněk tradičních teorií, který může vysvětlit krátkodobé výchyly v chování států. Díky tomuto pojetí se nestaví do opozice vůči neorealismu či realismu a strategickou kulturu vnímají pouze jako intervenující proměnnou. Jack Snyder, který jako první představil pojem strategická kultura, viz první generace v rámci Johnstonově kategorizaci, je typickým představitelem tohoto proudu. Sám uvádí: „...*kultura, včetně kultury strategické, by se měla používat jako vysvětlení pouze v případě, že všechno ostatní selže. V podstatě by rozdíly mezi vojenskými strategiemi jednotlivých států měly být vysvětlitelné na základě rozdílných struktur jejich vnějšího a vnitřního prostředí, bez ohledu na subjektivní kulturní rozdílnosti.*“²⁰ (Snyder 1990: 4). Jinými slovy, zastánci tohoto přístupu pak vnímají strategickou kulturu jako vysvětlení, když vše ostatní selže. Glenn (2009: 533) dále argumentuje, že i Kenneth Waltz, otec neorealismu, použití strategické kultury jako součást výzkumu a priori nevylučuje, neboť při užití moci daného státu je zcela zásadní, jaká strategie je použita, neboť volba vhodné strategie má pak významný vliv na efektivní projekci moci. Pokud je použita špatná strategie, není moc využívána efektivně. Samotná strategie pak může být ovlivňována různými faktory a strategická kultura může být jedním z nich. Michael C. Desch (1998: 169) pak vidí hlavní přínos strategické kultury v tom, že může doplňovat realistické teorie v situacích, kdy mezi strukturálními změnami a odpovídající reakcí státu je určité zpoždění, a právě v této době se může stát chovat „nenormálně“, na což jsou zpravidla realistické teorie krátké. Dále vidí přínos strategické kultury v situacích, kdy se stát nachází v strukturálně neurčitém prostředí.

²⁰ Přeloženo z anglického originálu: „...*culture, including strategic culture, is an explanation to be used only when all else fails. In principle, differences in military strategy across states might be explained solely in terms of objective differences in the structure of their external or internal circumstances, without regard to subjective cultural differences.*“

Autor této práce souhlasí s tvrzením, že při užívání realistické teorie může být strategická kultura velice užitečná, avšak vzhledem k tomu, že v této práci je na mezinárodní vztahy nahlíženo konstruktivistickou optikou, jeví se tato koncepce pro její účel jako nevhodná.

Konvenčně konstruktivistická koncepce

Jak už název této kategorie napovídá, její stoupenci se liší od kategorie předchozí především užíváním konstruktivistického přístupu (více v kapitole Konstruktivismus). Tvrdí, že kultura pouze neovlivňuje jednotlivé podněty pro chování států, resp. chování států pouze neomezuje, ale ovlivňuje i jejich identitu či se podílí na utváření zájmů státu (Glenn 2009: 533).

Mezi zastánci této koncepce bychom našli tak zvučná jména, jako jsou Peter Katzenstein, Kerry Longhurst, John Duffield či Thomas Berger (1996), který například ukazuje, že v důsledku hrůz druhé světové války došlo k výrazné změně politické kultury Německa a Japonska, jež od roku 1945 upřednostňují nevojenské prostředky jako hlavní instrumenty své zahraniční politiky. Kořeny tohoto antimilitarismu podle Bergera vycházejí z domácího prostředí, které je vlivem zdrcujících zkušeností z druhé světové války silně pacifické.

Poststrukturalistická koncepce

Poststrukturalisté stejně jako konvenční konstruktivisté zastávají názor, že kultura a identity jsou sociálně vykonstruované (Lapid 1996: 8). Avšak na rozdíl od nich se nedomnívají, že z výzkumu strategické kultury je možné vyvodit určitá zobecnění, třebaže podmíněná. Tvrdí, že vzhledem k charakteru sociálních uspořádání je nutné opustit pozitivistické vnímání kauzality (Jackson 2006: 40). Z tohoto důvodu je možnost, že zastánci této koncepce naváží širší spolupráci s dalšími směry IR, velmi omezená.

Stejně jako poststrukturalisté v jiných oblastech, i zastánci této koncepce staví do popředí svého zájmu diskurz, roli jazyka, symboly a způsob reprodukování jednotlivých historických událostí (viz kapitola Poststrukturalismus). Na strategickou kulturu je zde nahlíženo jako na určitý nástroj či zdroj pro politické elity, jež využívají rétoriku a způsob popisování jednotlivých událostí takovým způsobem, aby se daná akce či chování státu stala politicky akceptovatelná (Weldes 1999: 226). Strategická kultura zde tedy slouží jako určitý nástroj pro legitimizaci různých politických rozhodnutí. Cynthia Weber například zkoumá, jakým způsobem je diskurzivně pracováno s pojmy jako suverenita či intervence ve vztahu k ozbrojeným akcím Spojených států amerických. Weber (1995: 92) tvrdí, že: *„Nezáleží na tom, kam směřují vojenské akce Spojených států amerických, ale nikdy se nejedná o „intervenci“ či „porušení suverenity“ daného státu, neboť je zde diskurzivně akcentován rozdíl mezi represivní vládou, která nemá žádné legitimní právo na suverenitu, a nároky*

lidu daného státu, který na stranu druhou suverénní je.“²¹ David Campbell (1992) se zase zaměřuje na diskurzivní využívání sovětské hrozby pro konstrukci vztahů vnitřní - vnější, domácí - zahraniční či my – oni.

Poststrukturalistická koncepce poměrně dobře koresponduje s druhou Johnstonovou generací, která též zdůrazňuje roli diskurzu a upozorňuje na možnosti zneužití strategické kultury ve prospěch politických cílů. Jako základní přístup ke strategické kultuře v této disertační práci byla vybrána právě tato koncepce.

Interpretační koncepce

Ani zastánci této koncepce se nesnaží vytvářet zobecnění či obecně platná pravidla, ale poukazují na to, že každý fenomén je velice specifický, a proto by mělo být ke každému případu přistupováno zvlášť. Pomocí rozsáhlých studií se pak snaží pochopit, jak daný aktér vnímá okolní svět, svou roli v něm a vztahy s ostatními aktéry (Glenn 2009: 539 – 540). Zastánci této koncepce tvrdí, že kultura doslova prostupuje všemi oblastmi činnosti aktérů a není možné se od ní oprostit. Strategická kultura je zde spíše vnímána jako určitý vnější kontext, který dává strategickému chování potřebný význam (Gray 1999: 51).

Autorovo chápání strategické kultury

Stěžejním východiskem pro vnímání strategické kultury v této práci jsou přístupy tzv. druhé generace, pokud používáme Johnstonovu klasifikaci, či poststrukturalistické koncepce, chceme-li používat klasifikaci navrženou Johnem Glennem. Stěžejní myšlenky druhé generace se překrývají se zastánci poststrukturalistické koncepce, což značně ulehčuje zasazení autorova chápání strategické kultury v rámci obou zmíněných klasifikací.

Poststrukturalistický přístup umožňuje nejen dobře uchopit konstrukci identit jednotlivých států, ale zároveň umožňuje se zaměřit na využívání strategické kultury ve prospěch vytváření různých významů pro strategická jednání, čímž je možné získávat legitimitu pro různé strategické akce. V tomto smyslu je pak možné strategickou kulturu vnímat i jako určitý „instrument“ v rukou strategických elit, jenž jim umožňuje získat potřebnou legitimitu pro daná strategická rozhodnutí. Zcela zásadní roli v tomto přístupu pak hraje diskurz, neboť jednotlivé skutečnosti získávají na významu, až když jsou komunikovány s ostatními. Způsob, jakým jsou tyto informace sdělovány, pak může mít zcela zásadní dopad na chování, které z těchto skutečností vyplývají. Za hlavní

²¹ Přeloženo z anglického originálu: „No matter where US military action takes place, the United States maintains that its action does not constitute ‘intervention’ nor violate the sovereignty of the target state because a discursive distinction has been drawn between a repressive government with no legitimate claim to sovereign authority and the people of the target state who are sovereign.”

představitel tohoto přístupu pak můžeme označit Bradley S. Kleina, Cynthia Weber, Davida Campbella, Jutta Weldes či Edwarda Locka a další.

Teoretické usazení autorova chápání strategické kultury

Pokud bychom autorovo chápání strategické kultury měli teoreticky uchopit, je nutné začít metateoretickými otázkami. Sociální realita je podmíněná a vykonstruovaná, tudíž ji nelze uchopit objektivně. Neexistuje vnější pozorovatel, který by ji dokázal nestraně zachytit. Právě naopak, každý pozorovatel ke zpracovávání jednotlivých skutečností používá jazyk a další symboly, které jsou taktéž podmíněné. Dále, vzhledem ke skutečnosti, že strategická kultura je vždy proměnná *sui generis*, nemělo by být cílem vědy vytvářet určitá zobecnění či snažit se vysvětlit daný fenomén, ale spíše za pomoci strategické kultury porozumět, proč bylo přijato určité strategické rozhodnutí. Jednotlivé ontologické a epistemologické aspekty jsou blíže rozebrány v kapitole Filosoficko-metodologická východiska.

Jak je uvedeno v kapitole Konstruktivismus, autor na mezinárodní vztahy nahlíží konstruktivistickou optikou, která předpokládá, že sociální realita je vykonstruovaná. Aktéři pak vytvářejí sociální konstrukce, které nejen umožňují, ale i omezují jejich sociální či diskurzivní interakce. Strategickou kulturu pak můžeme vnímat právě jako sociální strukturu, jež je jednotlivými aktéry vytvářena a zároveň je zpětně ovlivňuje. Tato sociální struktura pak dává jednotlivým strategickým rozhodnutím či strategickým akcím význam. To implikuje, že pokud dojde ke změně strategické kultury, dochází i ke změně významů jednotlivých strategických rozhodnutí a právě zde se skrývá určité instrumentální využití strategické kultury.

Strategickou kulturu je pak možné definovat jako soubor sdílených hodnot, norem, zvyků a přesvědčení ve vztahu k používání vojenské síly a jejich interpretace. Právě pojem *interpretace* je v této definici velice důležitý, neboť hodnoty, normy, přesvědčení apod. se nevznášejí ve vakuu, ale jsou komunikovány určitým způsobem (diskurz) a jejich interpretace má pak zásadní dopad na samotný význam strategických akcí. Právě interpretace je nejdynamičtější složkou strategické kultury, neboť způsob, jakým se mluví o hodnotách, přesvědčení apod. ve vztahu k použití síly, jim dává skutečný význam, který pak ovlivňuje strategické elity při strategických rozhodování (Lock 2010: 697).

Funkce strategické kultury

Autor nahlíží na fungování strategické kultury velice podobně jako Ann Swidler na funkci kultury obecně (více viz kapitola Kultura). Stejně jako Swidler, autor připouští, že se kultura může podílet na formování našich konečných cílů, avšak daleko důležitější je její role při ovlivňování způsobů, jakým se k těmto cílům snažíme dostat. V oblasti strategie funguje kultura obdobně. Hlavním strategickým

cílem je zpravidla válku vyhrát či ji zabránit (studená válka), avšak způsob, jakým je tohoto docíleno, je ovlivňován strategickou kulturou. Zde tedy strategická kultura může poskytovat vysvětlení, proč dva státy nacházející se v totožné strategické situaci, se chovají zcela odlišně.

Strategická kultura tedy ovlivňuje způsob, jakým jsou naplňovány strategické cíle daného státu, což však neznamená, že vůbec nevstupuje do procesu vytváření těchto cílů. Jednotlivé cíle jsou obsaženy v identitě státu. Prostřednictvím identity pak státy vnímají nejen samy sebe, ale i své okolí. Identity jsou vždy vytvářeny v určitém prostředí a na jejich výslednou podobu má vliv mnoho faktorů – historické zkušenosti, mezinárodněpolitický kontext či zmíněná kultura. Strategická kultura tedy může ovlivňovat konečné strategické cíle států, ale nečiní tomu tak přímo, ale prostřednictvím jejich identit.

Jak bylo uvedeno výše, strategická kultura dává význam jednotlivým strategickým rozhodnutím, jež musí být legitimní a politicky akceptovatelná. Zde pak působí na strategické elity tím, že některé strategické možnosti činí nelegitimní či nepřijatelné. Můžeme tvrdit, že omezuje určitou sadu strategických možností, ze kterých strategické elity při procesu rozhodování mohou vybírat. Zároveň je ale nutné vzít v úvahu, že, jako každá sociální konstrukce, je i strategická kultura zčásti proměnlivá. Hodnoty, přesvědčení, zvyky apod. je velice těžké měnit, avšak diskurz, který je s těmito pojmy spojený, je ke změně daleko náchylnější. Způsob, jakým jsou komunikována jednotlivá témata, pak může měnit význam některých strategických rozhodnutí. Strategické elity si jsou této skutečnosti vědomy, a proto mohou změnou diskurzu získat legitimitu či podporu pro určité strategické akce.

Vzhledem k výše uvedenému se zde nabízí otázka, zda strategické elity, které cíleně mění strategickou kulturu, jsou jí zpětně ovlivňovány. Odpověď je v tomto případě kladná. Pokud strategické elity cíleně změní strategickou kulturu ve prospěch určité strategické akce, musí nadále jednat podle této „nové“ strategické kultury. Pokud by tomu tak nečinily, vystavovaly by se riziku, že jejich jednání bude považováno za nelegitimní. Toto úzce souvisí s jedním ze základních znaků konstruktivismu (více viz kapitola Konstruktivismus), který předpokládá, že aktéři vytvářejí a ovlivňují sociální struktury, které zpětně ovlivňují jednotlivé aktéry. Strategická kultura není nic jiného než sociální struktura a strategické elity jsou zde aktéři. Dále je třeba poznamenat, že změna diskurzu, případně změna strategické kultury jsou procesy velice složité. Samotná skutečnost, že strategické elity začnou o určitém tématu mluvit jiným způsobem, neznamená, že dochází ke změně diskurzu ve společnosti. Společnost musí tyto změny postupně akceptovat a až následně je možné hovořit o změně diskurzu jako takového, případně o změně strategické kultury. Zde pak vystupuje podobnost s teorií sekuritizace, pro kterou je také nutné získat souhlas „publika“, viz kapitola Bezpečnost.

Právě pod tímto úhlem budou zkoumána jednotlivá bezpečnostní a strategická rozhodnutí za prezidentství George W. Bushe. Zvláštní důraz pak bude kladen především na elity, které přijaly určitý diskurz s cílem získat legitimitu pro některé akce.

Aktéři a strategická kultura

Vzhledem ke skutečnosti, že kultura jako taková je produktem sociálním, je i strategická kultura vztahována spíše ke společnostem či komunitám, než k jednotlivcům. Stěžejní roli zde představují aktéři, kteří jsou přímo zodpovědní za přijímání strategických rozhodnutí. Vzhledem k tomu, že se strategická kultura vztahuje k nasazení vojenské síly, většina z nich pochází z vojenské sféry. Bylo by však mylné se domnívat, že zde nevystupují i aktéři političtí. Strategická rozhodnutí mnohdy mohou mít i výrazný politický dopad, resp. často jsou výsledkem politického zadání, tudíž i političtí aktéři jsou součástí rozhodovacího procesu. Zde je důležité si uvědomit, že procesu strategického rozhodování se účastní poměrně velké množství aktérů, mezi kterými musí nutně docházet ke komunikaci a již zde získává strategická kultura na zásadním významu, neboť jejím prostřednictvím získávají komunikované skutečnosti význam. Tito přímí účastníci strategického rozhodování jsou v této práci označováni jako strategické elity.

Kromě přímých účastníků strategického rozhodování zde vystupují akademici, neziskové organizace či různé think tanky apod., jež se specializují na strategická studia. Ty, díky své expertíze a kapacitám, mají schopnost strategické rozhodování nepřímo ovlivňovat. Zpravidla se jedná o význačné experty na dané téma, jež jsou s problematikou detailně seznámeni, avšak nejsou vystaveni tlakům, jež mohou působit na přímé účastníky rozhodování. Právě tyto aktéři pak mohou upozorňovat na nelegitimitu či problematičnost některých strategických akcí. V určitém nadneseném duchu je můžeme považovat za „svědomí“ či „zrcadlo“ přímých účastníků rozhodování.

Velice významným aktérem zde pak je i široká veřejnost, které jsou v demokratické společnosti jednotlivé instituce, ať už přímo či nepřímo, odpovědny.²² Ačkoliv široká veřejnost má o strategických studiích pouze velice povrchní poznatky, prostřednictvím strategické kultury, ve které je socializována, pak dokáže označit jednotlivé akce za legitimní či naopak. Právě zde pak vystupuje výše zmíněná instrumentalita strategické kultury, kdy strategické elity cíleně mění diskurz ohledně určitých témat s cílem získání veřejné podpory pro zamýšlené strategické akce.

²²Zde autor netvrdí, že mezi všemi institucemi, které se účastní strategického rozhodování, a veřejností existuje přímé spojení, avšak zpravidla zde bývají určité demokratické pojistky (např. civilní kontrola vojenských operací apod.) či účast politických aktérů, jež jsou na veřejném mínění významně závislí. Jinými slovy, ani u nevolených institucí není v dlouhodobém horizontu možné jednat v rozporu s tím, co široká veřejnost považuje za legitimní.

Tabulka 4: Autorovo pojetí strategické kultury - shrnutí

Zařazení v rámci Johnstonovy klasifikace	V této práci se chápání strategické kultury nejvíce překrývá s přístupem tzv. druhé generace
Zařazení v rámci Glennovy klasifikace	Přístup ke strategické kultuře v této práci odpovídá tzv. poststrukturalistickému pojetí – tento název je používán jako výchozí pro tuto práci.
Definice	Strategická kultura je soubor sdílených hodnot, norem, zvyků a přesvědčení ve vztahu k používání vojenské síly a jejich interpretace
Funkce strategické kultury	Významná inspirace Ann Swidler. Strategická kultura ovlivňuje způsob, jakým jsou naplňovány strategické cíle daného státu. Strategická kultura je vnímána jako sociální struktura, přes kterou získávají jednotlivá strategická rozhodnutí či akce význam, přičemž některé vojenské akce mohou být v rámci strategické kultury označeny za nelegitimní. Strategické elity pak pomocí změny diskurzu mohou působit na změnu strategické kultury s cílem získat legitimitu pro některé strategické akce.
Strategické elity	Jako strategické elity jsou v této práci označováni lidé, kteří se přímo účastní strategického rozhodování. Akademici či strategičtí odborníci, kteří se strategického rozhodování přímo neúčastní, pod tento pojem nespádají. Strategické elity jsou zpravidla lidé pocházející z vojenského prostředí.

1.7 Bezpečnostní kultura

Stejně, jako v případě strategické kultury, i konceptu bezpečnostní kultury se začíná dostávat větší pozornosti s koncem studené války, kdy ani neorealismus ani neoliberalismus nebyly s to předvídat ohromné změny konce let 80. a počátku let 90. Odborníci na národní bezpečnost se snažili ukázat, jak sociální faktory ovlivňují různé aspekty národních bezpečnostních politik a právě s touto snahou je pevně spjat i koncept bezpečnostní kultury (Katzenstein 1996: preface). Literatura někdy namísto bezpečnostní kultury hovoří o kultuře národní bezpečnosti (culture of national security) či národněbezpečnostní kultuře (national security culture), avšak pod všemi těmito pojmy se skrývá koncept, který je představen v této kapitole.

Zároveň je třeba zmínit, že koncept bezpečnostní kultury není natolik rozpracovaný, jako koncept kultury strategické. To je mnohdy způsobené tím, že mnozí odborníci chápou strategickou kulturu šířeji, takže do ní spadají i oblasti, které jsou v této práci začleněny pod kulturu bezpečnostní (rozdíly mezi strategickou a bezpečnostní kulturou jsou blížeji vysvětleny v podkapitole Strategická vs. bezpečnostní kultura).

Při bližším studiu přístupů k bezpečnostní kultuře pak zjistíme, že zpravidla vycházejí z děl Johna S. Duffielda či Thomase U. Bergera, a proto jsou jejich koncepce představeny níže.

Duffieldovo pojetí bezpečnostní kultury

Abychom mohli s konceptem bezpečnostní kultury řádně pracovat, je třeba ho usadit do konceptu národní bezpečnosti, jehož vymezení bývá často problematické. John S. Duffield (1998) představuje koncept národní bezpečnosti ve své knize *World Power Forsaken* a upozorňuje na nejednoznačnost vnímání tohoto konceptu a dále zmiňuje některá úskalí, která jsou spojena s vnímáním národní bezpečnosti v úzkém slova smyslu, které je spojeno s čistě vojenskými hrozbami, a vnímáním tohoto konceptu v širším slova smyslu, které v sobě dále zahrnuje ekonomické, environmentální a další nevojenské dimenze. Duffield se přiklání k užší definici národní bezpečnosti a zároveň tvrdí, že nástrojem národní bezpečnosti nemusí být pouze armáda, neboť zde existuje celá škála instrumentů, které může daný stát použít proti vnější vojenské hrozbě. I autor této práce vnímá bezpečnost v užším slova smyslu a oblasti jako environmentální či sociální bezpečnost nechává stranou.

Duffield pak bezpečnostní kulturu vnímá v rámci kultury politické, kterou definuje jako: „*subjektivní a často nezpochybnitelné orientace na určitý politický svět a představy o něm, které jsou charakteristické pro členy určité společnosti nebo sociální jednotky, a které řídí a ovlivňují jejich chování.*“²³(Duffield 1998: 23).

Duffield (1998: 23 - 24) dále uvádí tři důležité charakteristiky politické kultury, které pochopitelně musejí platit i pro bezpečnostní kulturu, která zde vystupuje jako její podkategorie:

1. Politická kultura je produktem kolektivním, nikoliv produktem jednotlivců. Jinými slovy, hodnoty a přesvědčení, které v politické kultuře vystupují, jsou sdíleny velkou většinou dané společnosti.
2. Určitá politická kultura je charakteristická pro danou společnost. Je velmi nepravděpodobné, že by dvě společnosti měly naprosto stejnou politickou kulturu.
3. Politická kultura je vysoce stabilní, má tedy, semipermanentní charakter.

²³ Z anglického originálu: „*The term “political culture” has been used to denote the subjective and often unquestionable orientations toward and assumptions about the political world that characterize the members of a particular society or social unit and that guide and inform their behavior.*“

Pokud z politické kultury vyčleníme prvky, které jsou relevantní k národní bezpečnostní politice, získáváme bezpečnostní kulturu. Sám Duffield (1998: 25) pak tyto prvky dělí do pěti kategorií, tudíž můžeme tvrdit, že bezpečnostní kultura v jeho podání má pět proměnných.

1. **Vnímání vnějšího prostředí, jehož je stát součástí** – tato proměnná v sobě obsahuje názory, přesvědčení a empirické poznatky o mezinárodním prostředí. Přesvědčení či světonázory slouží především ke zjednodušování a strukturování jinak komplexního a velmi složitého světa. Dále tato proměnná ovlivňuje rozsah témat či záležitostí, které lidé považují za relevantní a kterým věnují patřičnou pozornost.
2. **Povaha a obsah národní identity** – zde je obsažena síla národní identity, resp. určitý pocit spřízněnosti s ostatními členy společnosti. Dále jsou zde obsaženy i naše zakořeněné emoce spojené s některými státy. Duffield zde zachycuje skutečnost, že nejednáme podle toho, jaká realita skutečně je, ale podle toho, jak ji vnímáme. Do tohoto vnímání se pochopitelně promítají i naše emoce, což v současné době bývá ještě více znásobeno působením nejrozličnějších médií.
3. **Základní politické cíle a hodnoty státu** - v rámci této proměnné je identifikován národní zájem, přičemž jednotlivým cílům bezpečnostní politiky jsou udělovány určité preference podle toho, jak jsou dané politiky v souladu se základními hodnotami státu, a jak jsou schopné naplnit národní zájem.
4. **Způsob hodnocení jednotlivých politik** – způsob, jakým jsou hodnoceny alternativní politiky a jejich případné výsledky, má pochopitelně vliv i na výběr té nejvhodnější varianty a na podobu bezpečnostní politiky jako takové.
5. **Elitami sdílené normy, které definují rozsah vhodného chování, nástrojů a cílů** - tyto normy pak určují, jaké instrumenty, cíle či taktiky jsou považovány za legitimní.

Ačkoliv v této práci není přebrána Duffieldova koncepce bezpečnostní kultury, poslední zmíněná proměnná (Elitami sdílené normy, které definují rozsah vhodného chování, nástrojů a cílů) pak hraje stěžejní roli i v poststrukturalistické koncepci bezpečnostní kultury (viz níže), která je základem pro tuto práci. Stejně, jako v případě kultury strategické, je zde využívána koncepce, jež klade důraz na bezpečnostní elity a jejich snahy působit na bezpečnostní kulturu s cílem získat legitimitu pro některé své politiky. Tyto aktivity pak byly patrné zejména ve vztahu k operaci Irácká svoboda, kde byl Saddám a jeho režim často líčen jako čiré zlo, takže Irák začal být postupně vnímán více jako bezprostřední hrozba pro Spojené státy.

Duffield (1998: 26 - 27) dále věnuje pozornost způsobu, jaký vliv má bezpečnostní kultura na národní bezpečnostní politiku a dochází k závěru, že ji může ovlivňovat v každém kroku rozhodovacího procesu přes různé mechanismy a různými způsoby. Například uvádí, že světonázory ovlivňují rozsah témat či záležitostí, které lidé považují za relevantní a kterým věnují patřičnou pozornost. V případě, že by došlo ke změně pohledu na svět, mohla by se některá témata, kterým dosud nebyla věnována pozornost, těšit velkému zájmu a naopak, doposud upřednostňované otázky by mohly přejít do pozadí apod. Pokud budeme hodnotit celkový efekt bezpečnostní kultury, můžeme tvrdit, že ovlivňuje společnosti a zejména politické elity směrem k určitému chování, k upřednostňování určitých politik před jinými. Vzhledem k jejímu dlouhodobému charakteru pak můžeme tvrdit, že má významný vliv na kontinuitu v bezpečnostní politice dané země.

Duffield (1998: 28) pak dále uvádí podmínky, za kterých je vliv bezpečnostní kultury nejsilnější.

- V situacích, kdy je mezinárodní prostředí vysoce komplexní a nejisté. V takovýchto případech zde neexistuje jakýsi „návod“, jak se s případnými problémy vypořádat, takže se politické elity obracejí ke dlouhodobým světonázorům a obecně uznávaným vzorcům chování. Takováto situace nastala např. bezprostředně po útocích 9/11, kdy prohlášení jednotlivých bezpečnostních elit vyznívala velice podobně, aniž by bylo možné jejich obsah koordinovat. Zpravidla se odvolávaly na hodnoty a tradice, které jsou hluboce zakořeněny v bezpečnostní kultuře USA. Tato situace pak úzce souvisí i s konceptem kultury Ann Swidler (1986: 278 - 279), která taktéž upozorňuje na odlišnou roli kultury v „settled“ a „unsettled“ lives.
- Za předpokladu, že jsou bezpečnostní rozhodnutí prováděna velkým kolektivem, je zde pravděpodobné, že do jejich rozhodnutí se bude významně promítat i bezpečnostní kultura. Jinými slovy, v případě, kdy je za národně bezpečnostní otázky zodpovědný pouze jeden jedinec, je zde možnost, že bude jednat zcela nezávisle na obecně sdílených přesvědčeních, ale čím je skupina zodpovědná za bezpečnostní rozhodnutí větší, tím je složitější nalézt určitý konsenzus. Při hledání takového konsenzu pak dochází k mnoha kompromisům, takže se konečný stav přibližuje obecně sdíleným představám, které jsou, jak bylo poukázáno výše, zakořeněny v bezpečnostní kultuře.

Bergerovo pojetí bezpečnostní kultury

I Berger (1996: 325 – 326) se domnívá, že dva státy budou pravděpodobně jednat odlišně i v případě, že jsou vystaveni stejné bezpečnostní situaci. Důvody pro takovéto odlišné jednání pak spatřuje právě v odlišném kulturním pozadí. Kulturu vnímá jako množinu přesvědčení (názorů) o tom, jaký svět je (na nejzákladnější úrovni sem patří i přesvědčení, které definují individuální a skupinovou identitu) a

představy o tom, jaký by svět měl být. Vzhledem ke skutečnosti, že i Berger také považuje bezpečnostní kulturu za součást kultury politické, můžeme i v tomto případě pro vytvoření určitého rámce používat Duffieldovo chápání konceptu národní bezpečnosti tak, jak byl stručně představen v předchozí podkapitole. Pod pojmem politická kultura pak Berger rozumí množinu přesvědčení a hodnot, které ovlivňují vztah dané společnosti k politice. Zcela analogicky pak chápe bezpečnostní kulturu jako podmnožinu ke kultuře politické, která se ale vztahuje pouze k otázkám národní bezpečnosti, např. jak členové dané společnosti vnímají národní bezpečnost, jak vnímají roli armády ve společnosti či jejich vztah k použití síly v mezinárodních vztazích.

Berger (1996: 326 – 327) tedy chápe bezpečnostní kulturu jako množinu přesvědčení a hodnot, které se vztahují k oblasti národní bezpečnosti. Tyto představy a hodnoty Berger analyzuje a následně dělí na instrumentální a emocionální. O prvních zmíněných pak tvrdí, že jsou poměrně snadno nahraditelné. Daleko významnější jsou pak citově orientované hodnoty a představy, které vytváří jádro dané bezpečnostní kultury. Mezi ně řadí např. upřednostňování demokracie před jinými režimy apod. Ačkoliv tvrdí, že právě tyto představy a hodnoty jsou daleko odolnější vůči změnám, než je tomu v případě instrumentálních hodnot a představ, zároveň dodává, že jejich případná změna je možná, avšak děje se zpravidla velmi pomalu. Ve speciálních případech, kdy je společnost vystavena vysokému tlaku či náporu (v případě Japonska či Německa to byla porážka ve druhé světové válce), pak Berger připouští i rychlou změnu v těchto zásadních hodnotách a představách. Při takovýchto fundamentálních změnách pak dochází ke konfliktu názorů, zkušeností či zájmů jednotlivých politických aktérů, neboť každý aktér se snaží prosadit právě to své chápání světa. Ačkoliv ani Beregerovo pojetí bezpečnostní kultury není výchozím pro tuto práci, jeho přístup k turbulentním obdobím a k roli jednotlivých aktérů zde sloužil jako významná inspirace. Můžeme předpokládat, že po útocích 9/11 tento pomyslný boj jednotlivých přístupů vyhráli neokonzervatisté, kteří nabídli zdánlivě jednoduché a efektivní řešení, které zdůrazňoval využívaní vojenských prostředků.

Pro analýzu bezpečnostní kultury jako takové pak Berger (1996: 338) identifikuje celkem čtyři proměnné:

1. **Národní identita (National Identity)** – tato proměnná je zpravidla zcela zásadní pro vymezení národa jako takového, neboť tvoří hranici ve vztahu my – oni. Právě na základě národní identity může docházet k vymezování národa resp. referenčního objektu.
2. **Alianční vztahy (Alliance Relations)** – tato proměnná v sobě zahrnuje poměrně široké principy, které daný stát uplatňuje. Může se jednat o vztah k aliancím obecně, působení v mezinárodních institucích, strukturách apod.

3. **Struktura armády (Force Structure)** – v rámci této proměnné pak můžeme rozlišovat, zda daný stát disponuje jadernými zbraněmi, zda jsou jeho ozbrojené složky určeny výhradně pro obranné účely či jsou uzpůsobeny i pro ofenzivní operace apod.
4. **Civilně – vojenské vztahy (Civil – Military Relations)** – zde je pak zahrnuto, jak je armáda obecně vnímána společností, zda a jak je nastavena civilní kontrola armádních složek apod.

Pro samotné studium bezpečnostní kultury pak Berger (1996: 328) navrhuje následující postup. Zaprvé, je nutné velmi podrobně zkoumat původní historické zkušenosti, které v podstatě určují, jak daná společnost nahlíží na užití síly, armádu jako takovou, jednotlivé otázky národní bezpečnosti apod. Zadruhé, Berger doporučuje důkladně analyzovat politický proces, ve kterém jsou jednotlivá bezpečnostní rozhodnutí přijímána. Důležité je i podrobná analýza procesů, skrz které jsou daná rozhodnutí legitimizována. Zatřetí, je nezbytné důkladně analyzovat bezpečnostní kulturu a obranné politiky daného státu v čase, případně jejich změny v reakci na určité historické události.

Kirchnerovo pojetí bezpečnostní kultury

Na Bergera a Duffielda pak navazuje i Emil J. Kirchner (2007: 16), který taktéž tvrdí, že kromě historické zkušenosti, geografie a rozsahu zdrojů daného státu, i kultura patří mezi hlavní důvody pro existenci rozdílných charakteristik v užívání jednotlivých bezpečnostních instrumentů. Právě i pomocí bezpečnostní kultury vysvětluje, proč některé státy upřednostňují unilaterální akce před multilaterálními, prosazují raději preventivní opatření před preemptivními, hledají spíše civilní než vojenská řešení anebo obecně užívají raději donucovací než přesvědčovací zahraničněpolitické nástroje.

Kirchner (ibid.) ve svém výzkumu navazuje na oba výše zmíněné odborníky, avšak mírně pozměňuje jednotlivé proměnné:

1. **Vnímání vnějšího světa** – v této proměnné se Kirchner zcela shoduje s Duffieldem. Jsou zde zachyceny základní přesvědčení o mezinárodním systému a o roli státu v něm.
2. **Národní identita** – tato proměnná se nachází jak v Duffieldově, tak Bergerově pojetí a vystupuje zde jako hlavní determinant bezpečnostní kultury.
3. **Instrumentální preference** – v této proměnné jsou zachyceny nástroje, které stát využívá k zajištění své bezpečnosti ve vztahu k vnějším hrozbám.
4. **Preferované interakce** – tato proměnná v sobě obsahuje působení státu ve formálních i neformálních institucích, prostřednictvím nichž chce daný stát dosáhnout svých cílů v oblasti bezpečnosti.

Kirchner ve svém pojetí neklade speciální důraz na bezpečnostní elity a jejich roli při působení na bezpečnostní kulturu, takže je jeho přístup pro potřeby této práce spíše nevhodný.

Autorovo pojetí bezpečnostní kultury

Autor této práce reflektuje výše uvedená pojetí bezpečnostní kultury, avšak snaží se na ně nahlížet, stejně jako v případě kultury strategické, z poststrukturalistické perspektivy. Jinými slovy, výše uvedené přístupy k bezpečnostní kultuře autor odmítá a aplikuje poststrukturalistický přístup, který je již použit u kultury strategické. Tento přístup opět vychází ze skutečnosti, že autor této práce na mezinárodní vztahy nahlíží konstruktivistickou optikou a přikládá zcela zásadní význam roli diskurzu a jazyka. Širší teoretické ukotvení bezpečnostní kultury je stejné jako v případě kultury strategické, které je uvedeno v podkapitole Autorovo pojetí strategické kultury.

Než však přejdeme k samotnému vymezení bezpečnostní kultury, je nutné vyjasnit určité terminologické nepřesnosti. Ačkoliv pojmy strategie či bezpečnost jsou od sebe dobře oddělitelné a nepůsobí ve vzájemném vztahu žádná větší zmatení, pojmy strategická a bezpečnostní studia jsou zahaleny určitou nejasností. Nejinak je tomu i v případě strategické a bezpečnostní kultury. Rozdíl mezi bezpečnostní a strategickou kulturou jsou vysvětleny v podkapitole Strategická vs. bezpečnostní kultura.

I zde je bezpečnostní kultura vnímána jako sociální struktura, jež umožňuje a zároveň omezuje sociální a diskurzivní interakci jednotlivých aktérů. Skrze bezpečnostní kulturu dostávají jednotlivé politiky národní bezpečnosti význam. I zde je kladen důraz na vzájemný vztah aktér – struktura, neboť bezpečnostní kultura jednotlivé aktéry ovlivňuje a zároveň se jednání těchto aktérů zpětně promítá do výsledné podoby bezpečnostní kultury. Jak je uvedeno výše, bezpečnostní politika získává skrze bezpečnostní kulturu význam, neboť její pomocí jsme schopni interpretovat jednotlivé skutečnosti ve vztahu k bezpečnosti. Pokud dojde ke změně bezpečnostní kultury, dojde i ke změně významu některých skutečností. Např. v důsledku změny diskurzu mohou být některé subjekty vnímány jako hrozby, ačkoliv do této doby jim byla věnována pouze okrajová pozornost.

Při vytváření vlastního teoretického přístupu byl autor významně ovlivněn myšlenkami kodaňské školy, zejména pak teorií sekuritizace (více viz kapitola Bezpečnost), která souvisí se subjektivním pojetím bezpečnosti a důrazem na interpretaci jednotlivých bezpečnostních témat. V rámci procesu sekuritizace se pak různí aktéři mohou stávat novými referenčními objekty, pro které mohou vznikat nové hrozby. A právě v konstrukci nových hrozeb spatřuje autor zcela zásadní úlohu bezpečnostní kultury. Prostřednictvím bezpečnostní kultury lidé vnímají určité subjekty či objekty jako hrozby, neboť bezpečnostní kultura je sociální konstrukcí, jejímž prostřednictvím získávají skutečnosti spojené s národní bezpečností význam. Pokud dojde ke změně bezpečnostní kultury, posune se i vnímání hrozeb, a lidé mohou začít vnímat zcela jiné objekty či subjekty za hrozby. Bezpečnostní

elity pak pomocí diskurzu mohou působit na změnu bezpečnostní kultury, čímž dochází i ke změně vnímání hrozeb.

Autor této práce definuje bezpečnostní kulturu jako soubor sdílených hodnot, norem, zvyků a přesvědčení ve vztahu k národní bezpečnosti a jejich interpretace. I v tomto případě se zde vynořuje instrumentální charakter bezpečnostní kultury, neboť bezpečnostní elity mohou využívat bezpečnostní kulturu pro získání legitimacy pro některé bezpečnostní politiky.

Funkce bezpečnostní kultury

I zde pak fungování bezpečnostní kultury navazuje na koncept Ann Swidler, který je založen na předpokladu, že hlavní funkce kultury nespočívá v určování našich konečných cílů, ale spíše v ovlivňování způsobů, jak se k těmto cílům snažíme dostat (více viz kapitola Kultura). V této oblasti je pak hlavním cílem státu zajištění jeho bezpečnosti, viz kapitola Bezpečnost. Na určování tohoto cíle má kultura skutečně malý vliv, neboť cíl zajištění bezpečnosti daného státu můžeme pozorovat u států napříč různými kulturami. Je sice možné, že kultura může mít určitý vliv na vnímání úrovně, co již státy považují za bezpečné a co ještě nikoliv, avšak bližší analýza této hypotézy je nad rámec této práce.

Bezpečnostní kultura tedy působí na způsoby, jakými je bezpečnost daného státu zajišťována. Např. ovlivňuje, zda stát volí unilaterální či multilaterální akce, politická či vojenská řešení či se přiklání k prevenci či preempci. Prostřednictvím bezpečnostní kultury získávají jednotlivé bezpečnostní politiky význam, takže je možné je označit za legitimní, přijatelná, efektivní či nikoliv. Bezpečnostní kultura pak při jednotlivých rozhodováních působí tak, že některé politiky označuje za nelegitimní či neakceptovatelné apod. Bezpečnostní elity si jsou této funkce vědomy, takže, stejně jako v případě kultury strategické, mohou cíleně měnit diskurz ohledně určitých témat, čímž mění význam některých bezpečnostních politik, takže jsou vnímány za legitimní či více efektivní apod. Např. určitá společnost může být přesvědčena, že vzhledem k vynikající geografické poloze státu je velice dobře chráněna před vnějším nepřítelem. Pokud ale bezpečnostní elity začnou toto přesvědčení zpochybňovat a poukazovat na možnosti, jak může být daný stát z vnějšku napaden, toto přesvědčení o nezranitelnosti ze společnosti postupně vyprchá. Tato skutečnost může mít pak za následek, že někteří aktéři, kteří byli do této doby považováni jen za malé riziko, jsou najednou vnímáni jako bezprostřední hrozby.

Autor této práce se domnívá, že tato instrumentální funkce je v případě bezpečnostní kultury využívána daleko častěji, než je tomu v případě kultury strategické. Vede ho k tomu hned několik důvodů.

1. Bezpečnostní elity jsou daleko více vystaveny vlivům veřejného mínění. Často totiž pocházejí z politického prostředí, takže mají pochopitelně zájem na svém znovuzvolení.
2. Oblast národní bezpečnosti je velice proměnlivá. V globalizovaném světě se zde objevují nové výzvy, na něž je nutné reagovat. Komunikace těchto nových skutečností by byla velice složitá, kdyby nebylo užíváno odkazů na zažitě hodnoty, zvyky, přesvědčení apod. Interpretace těchto zažitých odkazů se ale může měnit podle potřeb bezpečnostních elit.
3. Není-li dané téma dostatečně sekuritizováno, resp. daná skutečnost vnímána za dostatečně bezprostřední hrozbu, není ani možné využít strategické kultury, neboť k nasazení vojenské síly nemůže dojít. Z těchto důvodů se autor domnívá, že využívání bezpečnostní kultury za účelem získání legitimacy pro jednotlivé politiky je častější, než v případě kultury strategické.

Dále je nutné i zmínit, že bezpečnostní kultura zde může být zneužita pro získání podpory pro bezpečnostní akci, pro kterou jsou hlavní důvody zcela odlišného charakteru. Např. vylíčení určitého státu jako bezprostřední hrozby a následná vojenská intervence může sloužit k ekonomickým zájmům apod.

Aktéři a bezpečnostní kultura

I zde hrají hlavní roli aktéři, kteří se přímo účastní bezpečnostních rozhodování. Vzhledem ke skutečnosti, že za bezpečnostní politiku státu je zpravidla zodpovědná vláda, jsou tito aktéři převážně z řad politiků a bezpečnostních expertů, jež jsou k danému rozhodování přizváni. Právě skutečnost, že mnoho hlavních aktérů je z řad politiků, tedy volených reprezentantů, má zásadní důsledky. O tyto aktéry se daleko více zajímají média, než je tomu v případě strategických elit, a jsou více závislí na veřejném mínění. Možnost, že by bezpečnostní aktéři postupovali dlouhodobě v rozporu s veřejným míněním, není příliš pravděpodobná, neboť mají zásadní zájem na svém znovuzvolení. I proto je bezpečnostní kultura využívána více než strategická kultura jako nástroj pro získání potřebné legitimacy. Tito přímí účastníci bezpečnostního rozhodování jsou v této práci označovány jako bezpečnostní elity.

Další významnou skupinou jsou akademici a další odborníci na bezpečnost, kteří, stejně jako v případě strategické kultury, mohou poukazovat na chyby bezpečnostních elit či vytvářet určité zrcadlo bezpečnostním politikám. Velice významným aktérem je pak i zde široká veřejnost, neboť bezpečnostní otázky jsou vnímány velice citlivě. Je to právě skrze bezpečnostní kulturu, jak široká veřejnost může chápat jednotlivé bezpečnostní politiky.

Tabulka 5: Autorovo pojetí bezpečnostní kultury - shrnutí

Přístup k bezpečnostní kultuře	Autor odmítá Duffieldovo, Bergerovo či Kirchnerovo pojetí bezpečnostní kultury a namísto toho analogicky používá poststrukturalistické pojetí, které je využito a detailněji popsáno v podkapitole Strategická kultura.
Definice	Bezpečnostní kultura je soubor sdílených hodnot, norem, zvyků a přesvědčení ve vztahu k národní bezpečnosti a jejich interpretace.
Funkce bezpečnostní kultury	Opět významná inspirace Ann Swidler. Bezpečnostní kultura je vnímána jako sociální struktura, přes kterou získávají bezpečnostní témata význam, přičemž některé akce mohou být v rámci bezpečnostní kultury označeny jako nelegitimní či nepřijatelné. Bezpečnostní elity pak pomocí různých diskurzivních praktik mohou působit na změnu bezpečnostní kultury s cílem získat potřebnou legitimitu pro některé bezpečnostní politiky či akce.
Bezpečnostní elity	Jako bezpečnostní elity jsou zde označováni lidé, kteří se přímo účastní rozhodování o bezpečnostních otázkách. Kromě přizvaných bezpečnostních expertů se zde vyskytuje velké množství aktérů z řad politiků, což má, kromě jiného, za následek vyšší závislost na veřejném mínění, než je tomu v případě kultury strategické.

1.8 Strategická vs. bezpečnostní kultura

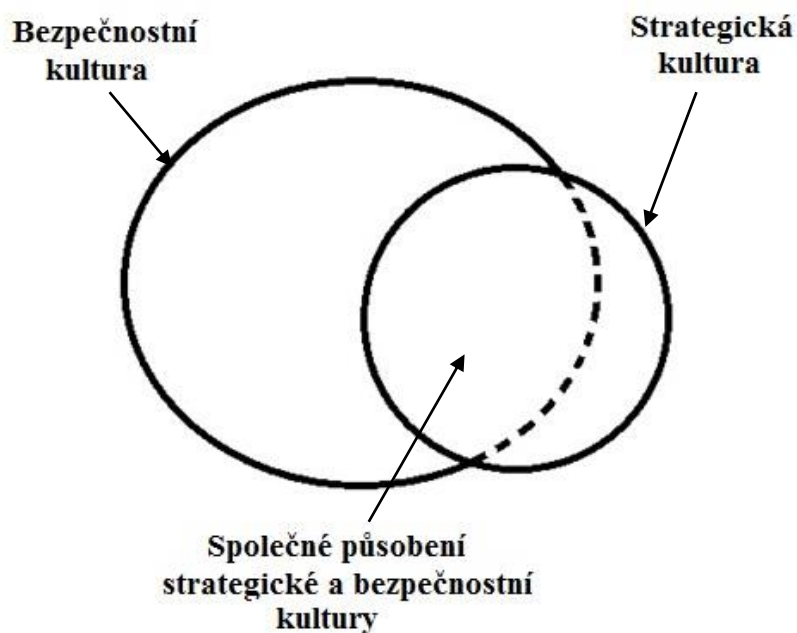
Jak již bylo několikrát naznačeno výše, mezi akademiky nepanuje jasná shoda, co je pod pojmy strategická a bezpečnostní kultura obsaženo. Např. Colin Gray (1999) ke strategické kultuře vztahuje nejen používání vojenské síly k naplnění politických cílů, ale i hrozby jako takové. Mnohdy zde tedy vystupuje strategická kultura jako pojem, který v sobě obsahuje i kulturu bezpečnostní. Autor této práce se domnívá, že takovéto slučování je spíše nešťastné, neboť zakrývá rozdílnosti, které mezi strategickou a bezpečnostní kulturou jsou. Tyto rozdíly pak často pocházejí nejen od oblastí, ke kterým se vztahují (způsoby zajišťování národní bezpečnosti x způsoby nasazování vojenských sil), ale i od hlavních nositelů těchto kultur. Zatímco v případě bezpečnostní kultury zde jako její hlavní nositelé vystupují převážně politici, v případě kultury strategické to jsou převážně lidé z vojenské sféry. Politici jsou daleko citlivější na proměny veřejného mínění, takže i bezpečnostní kultura je vůči

těmto vlivům náchylnější. Oproti tomu, strategická kultura je daleko odolnější vůči vnějším tlakům, strategické elity jsou často z řad vojenských profesionálů a obecně můžeme tvrdit, že je exaktnější.

Ačkoliv určit zcela jasnou hranici, kde končí bezpečnostní kultura a začíná kultura strategická, je zcela nemožné, můžeme tyto dva pojmy odlišit podle charakteru oblastí, ke kterým se vztahují. Bezpečnostní kultura se vztahuje k otázkám národní bezpečnosti, zejména charakteru hrozeb, způsobu zajištění národní bezpečnosti apod., zatímco strategická kultura se týká způsobu nasazení ozbrojených sil. Jinými slovy, v rámci bezpečnostní kultury může být např. identifikován nepřítel, ale v rámci kultury strategické pak bude vytvořen konkrétní plán na jeho poražení.

Co se vzájemného vztahu mezi strategickou a bezpečnostní kulturou týče, tak může být znázorněn následujícím schématem. Větší kruh představuje kulturu bezpečností, menší pak kulturu strategickou.

Schéma 4: Strategická vs. bezpečnostní kultura

Jak je ze schématu patrné, bezpečnostní kultura je strategické spíše nadřazena. To je způsobeno především tím, že označení určitého aktéra za bezprostřední hrozbu se děje právě v rámci bezpečnostní kultury. Jak uvádí Alastair Finlan (2013: 128), ve Spojených státech amerických „*to jsou civilní elity, které určují cíle pro armádu...*“²⁴ Je-li rozhodnuto o potřebě vojenského zásahu proti této hrozbě, začíná se naplno projevovat kultura strategická. Zároveň je zde patrný poměrně značný překryv obou kultur. To je způsobeno nejen tím, že národní bezpečnost a případné použití vojenských sil jsou si témata velmi blízká, ale zároveň i propojením v podobě elit. Např. ministr

²⁴ U anglického originálu: „...it is civilian elites who determine the objectives for military establishment...“

obranu Donald Rumsfeld se nejen významně podílel na bezpečnostních otázkách, ale i aktivně vstupoval do tvorby finální strategie jak pro Afghánistán, tak i pro Irák.

Zároveň část strategické kultury se nachází mimo kulturu bezpečnostní. Je to ta část strategické kultury, která se vztahuje k detailnějším či více odborným záležitostem, o kterých některé bezpečnostní elity nemusí mít přehled. Zde mohou být například zkušenosti, které jsou sdíleny pouze mezi těmi, co se někdy přímo účastnili bojů, či komplexnější znalosti o strategii jako takové apod.

2 Faktory ovlivňující strategickou a bezpečnostní kulturu USA

Jak je uvedeno v úvodu, tato práce bilancuje americkou zahraniční a bezpečnostní politiku v době prezidentství George W. Bushe pomocí konceptů strategické a bezpečnostní kultury. V této kapitole jsou představeny základní faktory, které mají vliv nejen na formování strategické a bezpečnostní kultury, ale i na kulturu Spojených států obecně. Na výslednou podobu kultury má pochopitelně vliv značné množství faktorů, které se rozpínají od geografických podmínek, přes základní hodnoty, až po historické zkušenosti, a snaha postihnout je všechny by byla daleko nad rámec této práce. Její autor se zaměřuje pouze na ty faktory, které mají na strategickou a bezpečnostní kulturu vliv nejvýznamnější, které v průběhu let formovaly její „jádro“ a i bezpečnostní či strategické elity se na ně odvolávají ve snaze působit na změnu bezpečnostní či strategické kultury.

Pro přehlednost jsou jednotlivé faktory rozděleny do dvou skupin, a to exogenní faktory, jež jsou nezávislé na strategických a bezpečnostních elitách (geografické podmínky, charakter současného mezinárodního systému apod.). Oproti tomu endogenní faktory jsou přímo spjaty s výše zmíněnými elitami, jež mají zásadní vliv na to, jak silně se jednotlivé faktory projevují. Mezi tyto faktory patří například neokonzervatismus - myšlenkový proud, který měl významný vliv na většinu zásadních rozhodnutí v rámci Bushovy administrativy.

Co se amerických hodnot a tradic týče, zde autor zvažoval, zda je z výše uvedeného rozdělení nevyčlenit do samostatné kategorie, neboť byly utvořeny nezávisle na vůli elit, které však zároveň jsou jejich nositeli. Rozhodnutí zahrnout americké tradice a hodnoty mezi endogenní faktory bylo zapříčiněno skutečností, že to jsou právě strategické a bezpečnostní elity, které se na jednotlivé tradice či hodnoty nejčastěji odvolávají. Záleží pak na jejich vůli a přesvědčení, zda se rozhodnout akcentovat určité hodnoty s cílem získat legitimitu pro své politiky. Strategické a bezpečnostní elity pak mají zásadní vliv na sílu působení těchto faktorů, proto jsou v této práci zařazeny pod endogenní faktory.

2.1 Exogenní faktory

Jak bylo uvedeno výše, exogenní faktory jsou nezávislé na strategických a bezpečnostních elitách a jsou vytvářeny v průběhu dlouhého historického vývoje či dány geografickými podmínkami. Někteří autoři by mohli namítnout, že jsou objektivně dané. Takovéto tvrzení by však bylo v přímém rozporu s teoretickými předpoklady této práce, kde je jasně odmítnuta představa o objektivní realitě. I interpretace, vnímání, těchto faktorů má zcela zásadní vliv na jejich výslednou podobu a následný dopad na bezpečnostní a strategickou kulturu. Rozloha Spojených států, velice rigidní prvek, může být prezentován jako zásadní výhoda, neboť na velkém území se nachází velké množství zdrojů, více možností apod. Avšak při změně diskurzu je možné USA vylicit jako zemi příliš velkou, jež je velice obtížné bránit a spravovat. Již z tohoto krátkého příkladu je patrné, že exogenní faktory nejsou od endogenních striktně odděleny, ale spíše se vzájemně v různých mírách ovlivňují.

Geografické podmínky

Poloha, rozloha, členitost území, množství nerostných surovin, to je pouze krátký výčet geografických podmínek, jež se promítají nejen do historického vývoje USA, ale i do výsledné podoby jejich strategické a bezpečnostní kultury či směru americké zahraniční politiky. Colin Gray (1999b: 170) dokonce tvrdí, že právě geografické podmínky mají na celkovou podobu strategické a bezpečnostní kultury absolutně zásadní vliv.

Celková rozloha Spojených států je 9 826 675 km², čímž se stávají třetím největším státem na světě (CIA 2013). Tento ohromný prostor se pochopitelně promítnul i do kultury Spojených států jako takové. Již od počátku své existence měly Spojené státy „volnou ruku“ pro expanzi na západ. To pochopitelně neznamena, že oblast na západ od původních 13 kolonií nepatřila nikomu, avšak v porovnání s Evropou, bylo její obsazení relativně snadné. Na toto rozsáhlé území na severoamerickém kontinentě si sice dělaly nároky evropské mocnosti, avšak již neměly vůli ani prostředky tato území efektivně bránit. Spojené státy tak mohly pomocí obratné politiky a různých dohod získávat ohromná území. Za zmínku stojí tzv. Louisianská koupě, kdy v roce 1803 Spojené státy koupily od Francie za 15 milionů dolarů území o rozloze větší než 2 mil. km² (U.S. Department of State – Office of the Historian 2013). Expanze Spojených států na západ pokračovala i nadále, až bylo získáno nejen celé území na západ od původních 13 kolonií, ale i Aljaška, jež byla koupena od Ruska v roce 1867 za 7,2 milionů dolarů (U.S. Department of State – Office of the Historian 2013a). Určité společenské ukotvení této expanze a zároveň významný příspěvek k vytváření národního povědomí vytvořil novinář a politik Johnu O’Sullivan, který jako první formuloval tzv. zjevný úděl

(manifest destiny – více v podkapitole Excepcionalismus), jenž vyobrazoval Spojené státy jako národ vyvolený z národů, který je předurčen velkým skutkům (Krejčí 2009: 51 – 98).

Tato expanze pak měla za následek i určité společenské dopady. Na posuvné západní hranici nebylo možné spoléhat na pomoc vlády či ozbrojených složek, ale člověk zde musel silně spoléhat sám na sebe, takže i zde můžeme pozorovat kořeny amerického individualismu, o kterém bude více pojednáno níže.

I poloha Spojených států hrála velice významnou úlohu v průběhu jejich vývoje a promítla se do americké strategické a bezpečnostní kultury. S Kanadou na severní hranici a Mexikem na jižní USA nikdy nebyly v situaci, kdy pro ně okolní státy představovaly bezprostřední hrozbu. Zároveň oceány tvořící další části přirozené hranice představovaly určité bezpečnostní záruky, které začaly postupně mizet až s rozvojem námořní a letecké dopravy. Díky skutečnosti, že USA nebyly ohrožovány pozemní invazí a případní nepřátelé byli tisíce kilometrů vzdáleni, vyvíjely se Spojené státy spíše jako ostrovní země. Vzhledem k této specifické poloze se pak Spojené státy musely zaměřovat na rozvoj námořní a později letecké dopravy, neboť to byly jediné způsoby, jak rozvíjet mezinárodní obchod a zajistit svoji bezpečnost, což mělo za následek, že se v průběhu vývoje staly nejmocnější námořní a leteckou velmocí (Lee 2008: 274 - 275).

Pokud bychom se zaměřili na nerostné suroviny, je nutné zmínit především ropu, jejíž jsou Spojené státy světově největším konzumentem (CIA 2013a). Díky svým velkým zásobám pokrývají USA svojí vlastní produkci více než 60 % své spotřeby. Zbýlých přibližně 40 % procent pak USA dovážejí, přičemž největší díl této suroviny pochází z Kanady. Z oblasti Perského zálivu pak USA dovážejí přibližně čtvrtinu z celkového dováženého množství (EIA 2013). Vzhledem k ohromným objemům, které jsou dováženy, je i čtvrtina z celkového importovaného objemu ohromné množství, a proto je oblast Perského zálivu vnímána jako životní zájem USA, viz Carterova doktrína.

Oblast Blízkého a Středního východu

Ačkoliv někteří lidé mohou tvrdit, že je přehnané přisuzovat této oblasti takovou důležitost a explicitně ji řadit mezi faktory, které mají vliv na podobu strategické a bezpečnostní kultury Spojených států, autor této práce se domnívá, že sem zcela nespochybnitelně patří. Problematiku Blízkého a Středního východu je nutné vnímat v celé své šíři, v historických a hodnotových souvislostech. Nelze se zde omezit pouze na tvrzení spojená s dodávkou ropy, která jsou lehce nastíněna v předchozí podkapitole. Jan Eichler (2011: 66) v této souvislosti dodává, že USA by se bez zdejší ropy jistě obešly, ale jde především o to, aby toto ohromné ropné bohatství neovládl jiný stát a nestal se strategickým konkurentem USA. Tato skutečnost má pak za následek četnou spolupráci s tamními autokratickými režimy a někdy až bezbřehou podporu Izraele. Právě zajištění

strategické kontroly nad tímto územím, často za vojenské přítomnosti, pak vytváří určitou frustraci mezi některými tamějšími obyvateli, pro které je přítomnost amerických jednotek na jejich půdě vnímána jako ponížení. Tuto skutečnost pak umějí velmi dobře využít teroristické skupiny (včetně Al-Káidy) a radikální islamisté, kteří v této oblasti hojně operují.

Zejména zcela unikátní podpora Státu Izrael pak budí četné kontroverze a vystavuje Spojené státy mnohým výzvám v zahraniční politice. Jistě, velice blízký vztah Izraele a USA se dá vysvětlit tvrzením, že oba státy sdílejí strategické zájmy. Avšak někteří odborníci k takovýmto závěrům přistupují spíše skepticky a tvrdí, že nevysvětlují zcela výjimečnou materiální a diplomatickou podporu, jež se Izraeli od USA dostává. Mezi tyto odborníky patří i John J. Mearsheimer a Stephen M. Walt (2007), kteří ve své knize *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy* tvrdí, že Spojené státy dokonce dávají své bezpečnostní zájmy stranou ve prospěch zájmů izraelských. Autoři nevnímají toto silné partnerství jako produkt mezinárodního systému či dané strategické situace, ale spíše jeho základy spatřují v americké domácí politice, zejména pak v aktivitách izraelské lobby. Ztělesněním tohoto lobby je Americko-izraelský výbor pro veřejné záležitosti (AIPAC), jenž tradičně patří k nejmocnějším lobbystickým organizacím v USA. MJ Rosenberg (2011) ve článku *AIPAC: A Lobby Without Parallel* pak o AIPECu mluví jako o „jediném lobby, kterému se Demokráté i Republikáni bojí postavit.“

Ponecháme-li stranou lobbystickou dimenzi tohoto faktoru a zaměříme se spíše na hodnotovou část, zjistíme, že Izrael zde může vystupovat jako určitá „výspa demokracie“, která Spojeným státům může v souladu s teorií demokratického míru (viz podkapitola Demokracie a teorie demokratického míru) pomáhat při přeměně okolních režimů na demokratická zřízení. Pokud budeme pokračovat v této spíše hodnotové dimenzi, zjistíme, že USA a Izrael spojuje i mýtus „vyvolených“. Ve Starém Zákoně jsou Izraelité vyobrazováni jako vyvolený národ. Podobné vyobrazení můžeme nalézt i u Američanů, a to v tzv. zjevném údělu, který Američany líčí jako národ vyvolený z národů, jenž je určen pro velké skutky (více viz podkapitola Excepcionalismus). Velice zajímavé zde je, že tato „vyvolenost“ není vnímána jako určitá výhoda, ale spíše jako úděl, který není radno příliš závidět. Tato tradice či mýtus pak produkují určitý pocit sounáležitosti mezi Američany a Izraelity, který též přispívá k uchovávání speciálního partnerství mezi USA a Izraelem (Giltin – Leibovitz 2010).

Americká ekonomická a vojenská moc

USA stále představují největší ekonomiku světa, pokud ze statistik vyjmemme Evropskou unii, jež není státem, ale integračním seskupením (CIA 2013b). Je sice možné, že v řádu několika let Čína dosáhne vyššího HDP, ale technologický náskok a struktura ekonomiky představují zcela zásadní mezeru, kterou se Číně nepodaří zcela vymazat ani v následujících desetiletích. Tato ekonomická dominance

pak úzce souvisí s americkou zahraniční politikou, neboť v současném globalizovaném světě není možné, aby země prosperovala bez mezinárodního obchodu. Je tedy stěžejním zájmem USA, aby byly významné obchodní cesty bezpečné a aby byla zajištěna dostatečná dodávka surovin, bez kterých se americká ekonomika neobejde. Důraz na mezinárodní obchod má obecně v amerických dějinách velice významné postavení, jenž se traduje od samotného vzniku USA. Ve svém projevu při opouštění prezidentského postu sám George Washington (1796) zdůrazňuje, aby se USA vyvarovaly permanentních aliancí s ostatními státy, ale soustředily se na vzájemný obchod.

Ekonomická moc je velice úzce provázána i s mocí vojenskou, pro kterou zajišťuje potřebné zdroje. I v případě vojenské dimenze moci, zejména absolutní velikost armádních výdajů, zaujímají Spojené státy absolutní prvenství (SIPRI 2012: 8). V souvislosti s vojenskou mocí USA pak Eichler (2011: 65) zdůrazňuje tzv. zásadu bohatého, která spočívá ve zcela zásadním technologickém náskoku před ostatními státy. Díky tomu disponují Spojené státy nejmodernější a nejúčinnější armádou na světě. Skutečnost, že v přímém střetu kdekoliv na světě se nikdo nemůže s USA měřit, má pak za následek, že různí aktéři začínají hledat „nepřímé“ cesty, jak bojovat s USA. Mezi takoveto nepřímé způsoby můžeme řadit i teroristické útoky 9/11, které byly prezentovány jako jeden z důvodů pro války rozpoutané za prezidenství George W. Bushe (Eichler 2006: 4).

Mezinárodní prostředí

I samotné mezinárodní prostředí a postavení USA pak představují vysoce významný exogenní faktor, jenž ovlivňuje americkou strategickou a bezpečnostní kulturu a zahraniční politiku jako takovou. Joseph Nye (1996) ve svém příspěvku s názvem *International Conflicts After the Cold War* tvrdí, že USA jsou jedinou skutečnou supervelmocí ve smyslu všech dimenzí moci. Zároveň dodává, že v případě, že by moc Spojených států poklesla, konflikt mezi ostatními velmocemi by byl pravděpodobnější. Pro analýzu takového postavení je velice užitečné využít některou z teorií hegemonické stability, jež shodně předpokládají, že systém je stabilnější, je-li v něm přítomen hegemon. Počátky tohoto teoretizování jsou spojeny spíše s mezinárodní ekonomikou než s mezinárodními vztahy, kdy Charles Kindleberger (1986) ve své knize *The World in Depression, 1929 - 1939* tvrdí, že ekonomická krize z 30. let minulého století byla zapříčiněna neexistencí států s dominantní ekonomikou.

V oboru mezinárodní vztahy se v souvislosti s teorií hegemonické stability objevilo hned několik různých přístupů. Terry Boswell and Mike Sweat (1991) v článku *Hegemony, Long Waves, and Major Wars: A Time Series Analysis of Systemic Dynamics, 1496- 1967* dělí jednotlivé přístupy do dvou hlavních skupin – realistické a systemické přístupy. Velice zajímavou perspektivu pak přináší Modelskiho teorie dlouhých cyklů, jež tvrdí, že v mezinárodní politice je určitý vzorec pravidelnosti

v podobě tzv. dlouhých cyklů. Tyto cykly jsou v moderní historii přibližně 100 až 120 let dlouhé a v každém takovém cyklu existuje hegemon (globální leader), jenž dominuje systému. S klesající mocí hegemonu se objevuje vyzyvatel, jenž nakonec stávajícího hegemonu vyzve v tzv. globální válce, a pokud uspěje, stane se novým globálním leaderem. Vzhledem ke své výjimečné pozici má hegemon moc do jisté míry přetvářet systém podle svých potřeb. Logicky pak systém nastaví tak, aby byl bývalý hegemon co nejvíce znevýhodněn, aby si pro sebe nemohl znovu nárokovat svoji bývalou pozici (Modelski 2012). Z výše uvedeného pak vyplývá, že hegemon zcela nutně musí bránit současný systém, v němž zaujímá význačnou pozici, neboť v případě jeho změny jsou pak důsledky spojené se ztrátou postavení ohromné.

Modelski (2012: 587) dále předpovídá, že současný dlouhý cyklus, kterému dominují právě Spojené státy, by měl končit kolem roku 2025. Tato skutečnost pak může mít dalekosáhlé důsledky, neboť hegemon si je vědom své klesající relativní moci a věnuje značnou energii tomu, aby zabránil, byť i zdánlivě nevýznamným, konfliktům, neboť i ty mohou fungovat jako určitá záminka, která by vedla např. k formování koalice proti hegemonovi, což by mohl být viditelný důkaz jeho slábnoucí moci.

Již toto krátké použití teorie dlouhých cyklů ukazuje, jak mezinárodní prostředí, resp. vývoj mezinárodního systému v čase, může mít zcela zásadní vliv na podobu bezpečnostní a strategické kultury. Optikou této teorie pak mohou být některé skutečnosti, jimž by Spojené státy např. v 90. letech nepřisuzovaly velkou důležitost, vnímány daleko naléhavěji z důvodů obav ze ztráty výsadního postavení v současném systému.

Dále pak ve vztahu k mezinárodnímu prostředí Spojené státy bývají označovány za jediného skutečného balancéra celosvětového významu. V důsledku toho pak bývají často oslovovány s žádostí na vyřešení určité mezinárodní krize. To se projevilo například v průběhu krize v bývalé Jugoslávii ve druhé polovině 90. let minulého století (Eichler 2011: 64 – 65).

Historické faktory

Tradičně na tomto místě bývají vzpomínány významné události z dávné historie, zejména americká revoluce a občanská válka (Grabb – Baer – Curtis 1999: 512), avšak pro zásadní historické události není nutné chodit tak daleko, ačkoliv obě výše uvedené události stále představují významnou část americké kultury. Na podobu americké strategické a bezpečnostní kultury měly vliv i události z dob nedávných, které jsou často vnímány jako určité mezníky v cestě k americké hegemonii. Jedná se zejména o první a druhou světovou válku, ale i o válku studenou, ze které vyšly Spojené státy jako vítěz a obsadily pozici jediné světové supervelmoci.

Historických událostí, jež se určitým způsobem promítly do americké bezpečnostní a strategické kultury, je možné nalézt mnoho, avšak autor této práce zdůrazňuje dvě události, jež nejen

představovaly ohromný šok pro americkou společnost, ale zároveň ovlivnily americkou zahraniční politiku na mnoho let dopředu. Jedná se o útok na Pearl Harbor, který předznamenal vstup USA do druhé světové války, a teroristické útoky z 11. září 2001, jež odstartovaly globální válku proti terorismu. Přímé zapojení USA do druhé světové války pak znamenalo definitivní odklon od izolacionistických pokusů, jež se v meziválečném období objevovaly. Zároveň to mělo za následek, že Spojené státy spolu se Sovětským svazem zůstaly po této válce jako jediné dvě supervelmoci. I tato skutečnost se hluboce promítla do strategické a bezpečnostní kultury, neboť přesvědčení, že určitá forma neangažovanosti v evropských záležitostech může zajistit americkou bezpečnost (jak tomu bylo po velkou část 19. století), byla navždy opuštěna. To mělo například za následek vytvoření zcela nových institucí, které měly reflektovat nově nastalou situaci. National Security Act z roku 1947 vytvořil Národní bezpečnostní radu (National Security Council), Ústřední zpravodajskou službu (Central Intelligence Agency). Ministerstvo války (War Department) a ministerstvo námořnictva (Navy Department) byly sloučeny pod ministerstvo obrany (Department of Defense) (U.S Department of State – Office of the Historian 2013b).

Obdobný vývoj je pak možné pozorovat po útocích 9/11, které změnily bezpečnostní kulturu USA, neboť označily, do té doby nepříliš akcentovaný terorismus,²⁵ za bezprostřední hrozbu pro americkou bezpečnost (NSS 2002). Terorismus se tak stal centrem americké bezpečnostní politiky. I v tomto případě došlo k vytvoření nových institucí, např. Ministerstva pro národní bezpečnost (U.S. Department of Homeland Security), které vzniklo v roce 2002 spojením 22 různých oddělení a agentur (Department of Homeland Security 2013).

Zejména pak útoky 9/11 představují nejen významný předěl v americké zahraniční politice, ale zároveň zásadně ovlivnily bezpečnostní kulturu Spojených států, neboť hrozby začaly být vnímány ve zcela jiných dimenzích. Dále tyto útoky způsobily, že odstrašování a zadržování přestávaly být vnímány jako efektivní strategie v boji proti tzv. rogue states a globálnímu terorismu (Jervis 2005: 56 – 79).

2.2 Endogenní faktory

Tyto faktory jsou zpravidla pevně spojeny s jednotlivými strategickými a bezpečnostními elitami, zejména pak s jejich přesvědčeními, názory a obecnými úvahami o světě. Poststrukturalistická koncepce strategické a bezpečnostní kultury však pracuje nejen s těmito pojmy, ale i s jejich interpretací a rolí diskurzu obecně. Jak bylo naznačeno v teoretické části této práce, strategická a bezpečnostní kultura jsou vnímány jako sociální struktury, které jsou vytvářeny prostřednictvím

²⁵ Protiteroristický koordinátor Richard A. Clarke v memu z 25. ledna 2001 urgentně požaduje přezkoumání aktivit Al-Kájdý, avšak byl odmítnut (National Security Council 2001)

sociální interakce mezi jednotlivými aktéry. Důležité zde není pouze to, jak se aktéři chovají, ale i jak toto chování interpretují či jak ho komunikují. Bezpečnostní a strategický diskurz zde není považován pouze za vedlejší produkt těchto sociálních struktur, ale je mu přisuzována i konstitutivní role. Jinými slovy, to, jak se o bezpečnostních a strategických tématech hovoří, ovlivňuje bezpečnostní a strategickou kulturu, jejímž prostřednictvím dostávají strategická a bezpečnostní rozhodnutí či akce význam. Právě díky endogenním faktorům je možné pracovat se strategickou a bezpečnostní kulturou jako s určitým nástrojem pro strategické a bezpečnostní elity, jenž je využíván pro získání legitimacy pro jednotlivá strategická a bezpečnostní rozhodnutí. Jak bylo uvedeno v úvodu této práce, její autor se zaměřuje právě na tuto instrumentalitu strategické a bezpečnostní kultury.

Součástí endogenních faktorů jsou i americké hodnoty a tradice. Zde je pak důležité zmínit, že zde neexistuje absolutní shoda nad tím, které to jsou.²⁶ Aby se tato práce při snaze uchopit všechny důležité americké hodnoty zbytečně nevzdálila svému cíli, rozhodl se autor následovat přístup Samuela Huntingtona (1999), jenž mezi základní hodnoty řadí liberalismus, demokracii, individualismus a egalitarismus. K těmto hodnotám ještě autor této práce přidává excecionalismus, neboť jej, stejně jako hodnoty předchozí, považuje za zcela zásadní. Egalitarismus pak začleňuje mezi liberální hodnoty, neboť se domnívá, že důraz na jedince, jeho práva a rovnost je v této tradici dostatečně významně obsažen.

Neokonzervatismus

V současné době je zcela nepochybné, že tento myšlenkový proud měl na administrativu George W. Bushe zcela zásadní vliv. Mnoho známých politických osobností z období let 2001 – 2008 je s neokonzervatismem velice úzce spojeno. Mnozí z nich byli aktivní ve vlivném neokonzervatistickém think tanku Projekt pro nové americké století (PNAC) (např. viceprezident Dick Cheney, ministr obrany Donald Rumsfeld, jeho zástupce Paul Wolfowitz a další).²⁷

Brandon High (2009) ve článku *The Recent Historiography Of American Neoconservatism* tvrdí, že neokonzervatistické hnutí má základy ve dvou skupinách. První skupinou jsou newyorští židovští intelektuálové ovlivnění marxismem (Irving Kristol, Seymour Martin Lipset a další). Druhou skupinu pak v 70. letech vytvořili prominentní členové Demokratické strany, zpravidla též židovského původu. Ti se oproti první skupině orientovali převážně na americkou zahraniční politiku a Kissingerovu politiku détente vnímali jako čisté bláznovství. Neokonzervatisté široce podporovali

²⁶ Například Macionis (2005: 66) mezi základní americké hodnoty řadí i vědu, pokrok apod.

²⁷ Oficiální stránky PNAC již byly zrušeny. Informace o tomto think tanku byly získány ze sekundárních zdrojů (Cornwell 2006).

Reaganovu politiku konfrontace Sovětského svazu a i na počátku nového tisíciletí na Reaganovu „hard line policy“ často odkazovali (Eichler 2011: 71).

Zcela zásadní moment v neokonzervatistickém proudu byl konec studené války, který neokonzervativce rozštěpil na dva proudy, resp. generace. Starší generace (Irving Kristol, Jeane Kirkpatrick a další) tvrdila, že s poražením Sovětského svazu americká globální mise skončila, a tudíž je třeba hledat nové americké zájmy. Oproti tomu mladší generace (Robert Kagan, William Kristol a další) věřila v určitý modifikovaný model Wilsonovského exportu demokracie do zbytku světa. Za tímto účelem si Spojené státy měly ponechat absolutní vojenskou superioritu nad všemi ostatními státy a nenechávat se omezovat mezinárodními institucemi. (High 2009: 486). Myšlenky mladší generace pak Robert Kagan a William Kristol v roce 1996 vtělili do článku *Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy*, ve kterém volají po návratu k reaganovské zahraniční politice a upevnění dominantní pozice ve světě, čímž bude zajištěna nejen bezpečnost Spojených států, ale i možnost prosazovat americké hodnoty a morálku na celém světě.

V roce 1997 pak byl založen výše zmíněný think tank PNAC, jenž, ač byl poměrně malý, získal časem značný vliv. Na jeho myšlenky pak navázal otevřený dopis prezidentu Clintonovi, který zdůrazňoval potřebu zakročit proti Saddámu Husajnovi, neboť nicnedělání by mělo daleko horší důsledky. Mezi signatáři tohoto dopisu pak byli vlivní členové budoucí Bushovy administrativy, Donald Rumsfeld, Paul Wolfowitz či známý akademik Francis Fukuyama a další (High 2009: 488).

Po zvolení George W. Bushe prezidentem neokonzervativisté získali významnou moc, a to nejen obsazením důležitých postů, ale zejména i díky přímému vlivu na nového prezidenta, který byl v zahraniční politice spíše nezkušený. Útoky 9/11 a následná globální válka proti terorismu dala neokonzervativistům jasný směr (Cornwell 2006). Jejich vliv je patrný zejména ve vztahu k invazi do Iráku, jež může být vnímána jako určité naplnění požadavků, které neokonzervativisté hlásali již několik let dříve, např. ve zmíněném otevřeném dopise prezidentu Clintonovi.

Po neúspěchu v Iráku se neokonzervativisté stáhli do pozadí, např. Paul Wolfowitz se v roce 2005 stal prezidentem Skupiny Světové banky (The World Bank 2013), Donald Rumsfeld byl o rok později ve funkci ministra obrany nahrazen Robertem Gatesem (U.S. Department of Defense 2013), avšak některé neokonzervativní myšlenky zůstávají stále součástí americké zahraniční politiky (Cornwell 2006).

Liberalismus

Liberální tradice se nejen promítá do americké strategické a bezpečnostní kultury, ale i do zahraniční politiky Spojených států obecně, kde je kladen velký důraz na svobodu jednotlivce, jeho práva, rovnost příležitostí, politickou participaci apod. Arthur Schlesinger (1949) dokonce hovoří o

liberalismu jako o „nepostradatelném středu“ amerických politik. Působení liberalismu v zahraniční politice USA se projevuje přesvědčením, že lidé jsou ve světě v podstatě stejní a tudíž si všichni zaslouží stejná práva (Owen 1994: 89).

Podíváme-li se ale na způsob, jakým liberální tradice ovlivňuje zahraniční politiku, zjistíme, že působí na primární rozčleňování států. Liberalismus se nejdřív ptá, zda je daný stát liberální demokracií či nikoliv a až podle této charakteristiky jsou voleny vhodné nástroje zahraniční politiky. Zcela zásadní je pak i skutečnost, že jednotlivé liberální demokracie neidentifikují ostatní podle existence demokratických institucí, ale podle toho, zda je daný stát vnímán jako liberální demokracie (Owen 1994: 96). Christopher Layne (1994) tento fakt ukazuje na Francii a Německu po první světové válce. Ačkoliv tehdy mělo Německo liberální Výmarskou ústavu, Francie ho nepovažovala za liberální demokracii, neboť Němci v první světové válce ukázali, že nerespektují liberální tradice a po prohrané válce neplnili reparační dohody.

Cílem této podkapitoly není podrobně analyzovat všechny formy liberalismu a následně představovat myšlenky, které na tuto tradici navazují, avšak autor této práce považuje za důležité postihnout šíři, jakou liberalismus ovlivňuje nejen americkou společnost a zahraniční politiku, ale i strategickou a bezpečnostní kulturu.

Lockův liberalismus

Počátky americké liberální tradice můžeme spojovat s Johnem Lockem, neboť jeho myšlenky měly zcela zásadní vliv na autory Deklarace nezávislosti a později na Ústavu Spojených států amerických (Stephens 2013). Locke (1952) vychází z přesvědčení, že v tzv. přirozeném stavu, ve kterém neexistuje žádná vláda a tudíž ani žádné zákony jejím prostřednictvím uvaleny, všichni podléhají tzv. přirozeným zákonům, které všechny zavazují a říkají, že všichni lidé jsou si rovni. Nikdo nesmí jiného připravit o život, svobodu nebo nesmí jinému působit škodu na majetku, zdraví či vlastnictví. Locke vnímá přirozený stav jako místo svobody, kde lidé mohou svobodně sledovat své zájmy a cíle, a vzhledem k výše zmíněným přirozeným zákonům, je tento stav relativně bezpečný. Z přirozených zákonů lze odvodit i tzv. přirozená práva, která nemohou být člověku nikým odebrána, neboť pocházejí přímo od Boha. Takovéto přesvědčení o univerzálních hodnotách je patrné hned v předmluvě Národní bezpečnostní strategie Spojených států amerických z roku 2002, kde je psáno, že: „*Všude lidé chtějí mít možnost svobodného projevu, vybrat si, kdo jim bude vládnout...Tyto hodnoty svobody jsou správné a platí pro každého člověka, v každé společnosti...*“²⁸

²⁸ Z anglického originálu: „*People everywhere want to be able to speak freely; choose who will govern them... These values of freedom are right and true for every person, in every society...*”

Doyle a liberální tradice

Michael W. Doyle (1986) ve svém článku *Liberalism and World Politics* v rámci liberalismu identifikuje další tři tradice, které asociuje s významnými politickými teoretiky. Jedná se o Josefa Aloise Schumpetera, jakožto představitele liberálního pacifismu; Niccola Machiavelliho, jakožto zastávce liberálního imperialismu a tradici spojenou s učením Immanuela Kanta.

Schumpeter (1955) tvrdí, že základem liberálního pacifismu je kapitalismus a demokracie. Válka poškozuje zájmy kapitalismu, a proto v kapitalistických společnostech musíme nutně očekávat antiimperialistické tendence. Z války mají prospěch pouze úzké zájmové skupiny, tudíž žádná demokracie se nepodvolí zájmům těchto skupin a nebude ochotna nést náklady imperiální politiky.

Machiavelli pak v rámci liberálního imperialismu tvrdí, že v politickém zřízení, ve kterém jsou lidé svobodní a mohou rozhodovat o jeho osudu, vzniká bohatství následované populačním přírůstkem. Zde pak mají samotní občané největší zájem na expanzi, neboť jim přinese další zdroje a slávu. Tato úvaha je dále akcentována skutečností, že i ostatním aktérům jsou přisuzovány expanzionistické záměry, tudíž je třeba ostatní opanovat, než oni opanují nás. Tyto tradice pak na státy nepůsobí odděleně, ale spíše souběžně (Doyle 1986: 1153 – 1155).

Působení těchto dvou tradic může být pozorováno i v dějinách USA. Ponecháme-li stranou mnoho dalších faktorů, které se na utváření zahraniční politiky podílí, můžeme předpokládat, že liberálně-imperialistická tradice byla dominantní zejména v 19. století, kdy byly uskutečněny největší teritoriální zisky Spojených států amerických. Oproti tomu, liberálně-pacifistická tradice měla stěžejní vliv v období izolacionismu. V současné době můžeme předpokládat, že liberálně-imperialistická tradice ve smyslu dobývání nových území je zastaralá, avšak jako její určitou transformaci můžeme vnímat snahu o co největší posilování vlivu USA ve světě.

Dále Doyle (1986: 1156) hovoří o liberálně-internacionalistické tradici, kterou spojuje s Immanuelem Kantem, a kde na příkladech za posledních 200 let dokládá, že liberální státy spolu neválčí a v případech konfliktů bývají tyto státy na jedné straně. Zde už se přibližujeme Kantově teorii demokratického míru, která je přiblížena níže v samostatné části.

Demokracie a teorie demokratického míru

Víra v demokracii je jednou ze základních charakteristik americké společnosti. Mnohdy je demokracie vnímána jako určitý „všelék“ na problémy v oblasti zahraniční politiky. Tuto skutečnost můžeme pozorovat např. u regime change policy, která více či méně ztělesňovala základní myšlenky teorie demokratického míru, jež jsou prezentovány níže. Oficiální stránky ministerstva zahraničních

věcí dokonce hovoří o demokracii jako o „jednom z národních zájmů, který pomáhá zajistit zájmy ostatní.“ (U.S. Department of State 2013).

Kořeny této bezbřehé víry v demokracii je možné nalézt v teorii demokratického míru, jejíž základní ideou je, že liberálně demokratické státy²⁹ spolu neválčí (anebo jen velmi zřídka) a obecně se mezi nimi vyskytuje daleko méně roztržek vojenského charakteru. Z takto postaveného premisu se dá logicky odvodit, že čím bude více liberálně demokratických států, tím bude méně válek. Bude-li celý svět liberálně demokratický, bude zajištěn světový mír. S tímto konceptem jsou spojeni nejen Immanuel Kant a Thomas Paine, ale i prezidenti Bill Clinton a George W. Bush (Gat 2005: 73).

Teorie demokratického míru pochopitelně obsahuje i několik problematických míst. John M. Owen (1994) je ve svém článku *How Liberalism Produces Democratic Peace* dělí do třech skupin. První skupina obsahuje nejednotnosti ohledně výkladu pojmů demokracie a válka. Potýká se s problémy, jak definovat demokracii či co považovat za válku, neboť je zcela jasné, že užité definice mohou mít značný vliv na validitu celého konceptu. Druhá skupina zpochybňuje statistickou testovatelnost demokratického míru. Ta se opírá o tvrzení, že války jsou tak řídké se vyskytujícím jevem, že důkazy podložené historickými příklady, že demokratické státy spolu neválčí, nejsou pro empirickou testovatelnost teorie demokratického míru vůbec významné. Třetí skupina nejasností spojená s teorií demokratického míru upozorňuje na nedostatek podrobně propracovaného teoretického rámce či na absenci věrohodného kauzálního mechanismu, který by vysvětloval, proč demokracie spolu neválčí, ale válčí s nedemokratickými státy.

Pro samotný vliv na bezpečnostní politiku USA je významná třetí skupina problémů, kde při její analýze můžeme nalézt odpovědi na otázku, čím je zapříčiněno, že liberálně demokratické státy³⁰ spolu neválčí. Jak je uvedeno výše, liberální tradice má za to, že lidé jsou všude veskrze stejní a zaslouží požívat stejná základní práva např. právo na život, majetek, svobodu apod. Dále věří, že nejlepším zřízením, které dokáže tato práva zajistit, je liberální demokracie, neboť vzhledem ke skutečnosti, že zde občané mají možnost ovlivňovat vládu (skrz volby), bude tato vláda jednat podle jejich zájmů (Owen 1994: 92). Zde tedy můžeme spatřovat jeden z důvodů, proč se snaží liberální demokracie šířit liberální hodnoty do neliberálních režimů. Spojíme-li si to s utkvělou představou, že neliberální státy mají ty nejhorší úmysly a přesvědčením, že ve světě liberálních demokracií zavládne mír, získáme velmi pádný argument pro export demokracie a liberálních hodnot.

²⁹ Kant původně hovoří o republikánském zřízení, avšak pro potřeby této práce zde bude užíváno liberálních demokracií, neboť takováto modifikace této teorie lépe reflektuje současnou situaci.

³⁰ Liberální demokracií je zde myšlen stát, kde liberální tradice představuje dominantní ideologii a jeho občané mají, byť zprostředkovaně, možnost ovlivňovat rozhodnutí týkající se vstupu do války.

Výše uvedené šíření liberálně demokratických hodnot však samo o sobě nevysvětluje, proč spolu liberální demokracie navzájem neválčí. Teorie vysvětlující tuto skutečnost jsou tradičně děleny do dvou skupin – strukturální a normativní. Strukturální teorie jsou založeny na skutečnosti, že v liberálních demokraciích existují pro válku určitá omezení v podobě demokratických institucí. Exekutiva musí pro válku získat zpravidla souhlas od legislativního orgánu s patřičnou legitimitou, který zodpovídá přímo voličům. Je zde tedy předpoklad, že nevydá souhlas s válkou s jinou demokracií, neboť lidé si to nepřejí. Oproti tomu normativní teorie hledají argumenty v idejích a normách ve společnosti, podle kterých prostě „není správné“ válčit s jinou demokracií (Owen 1994: 90). Obě tyto skupiny teorií tedy pracují s předpokladem, že v liberálních demokraciích je pro válku nutné hledat podporu u jejího obyvatelstva. Zde tedy vystupuje role strategické a bezpečnostní kultury, které mohou být elitami využity tak, aby pro dané rozhodnutí byla získána potřebná legitimita.

Podíváme-li se na působení liberalismu na zahraniční politiku, zjistíme, že zejména prostřednictvím teorie demokratického míru dochází k jistému paradoxu, neboť liberalismus může, a taky se tak tomu často děje, produkovat zcela neliberální politiky. Michael C. Desch (2008) ve svém článku *America's Liberal Illiberalism* tvrdí, že za neliberální chování USA za prezidentství George W. Bushe, např. téměř unilaterální zahájení preventivní války v Iráku v roce 2003, mučení apod., může právě liberální tradice v americké zahraniční politice. Desch tvrdí, že vliv liberalismu na zahraniční politiku se mění v závislosti na relativní moci USA. V dobách, kdy je mezinárodní situace pro USA spíše nebezpečná, není vliv liberalismus příliš silný a naopak, v dobách, kdy pro USA neexistuje výrazná hrozba, je vliv liberalismu na zahraniční politiku USA nejvýznamnější. Právě takováto situace, podle Desche, nastala po studené válce, kdy se USA staly globálním hegemonem, a vliv liberalismu začal posilovat. Kořeny neliberálního chování vyplývající z liberalismu pak Desch spatřuje v samotné učení Immanuela Kanta, zejména pak ve snaze dosáhnout trvalého míru. Kant (1903: 128) tvrdí, že: „*Pro zajištění vlastní bezpečnosti by měl každý stát požadovat, aby se jeho soused podřídil podmínkám, které jsou podobné těm pro občanskou společnost, kde jsou práva každého jedince garantována.*“³¹

Zde můžeme spatřovat určitou odluku od tradičního vnímání státní suverenity. V případě, že daný stát je vnímán jako fungující liberální demokracie, je jeho suverenita i nadále nedotknutelná, neboť takovéto zřízení plně hájí zájmy svých občanů, které jsou pochopitelně protiválečně orientované, a není zde žádný důvod se takového státu obávat. Na druhou stranu v případě, kdy daný stát není vnímán jako fungující liberální demokracie, dochází k určitému posunu ve vnímání jeho suverenity.

³¹ Z anglického originálu: „*Every state, for the sake of its own security, may – and ought to – demand that its neighbour should submit itself to conditions, similar to those of the civil society, where the right of every individual is guaranteed.*“

Předpokládá se, že takový stát plně nereflexuje zájmy svých občanů a tudíž je zde možnost, že má válečné úmysly. V takovémto případě je možné zasáhnout a instalovat systém respektující liberální hodnoty. Desch (2008: 14) dokonce uvádí: „*Tím, že je na existenci neliberálních států nahlíženo jako na hrozbu, může Kantův liberalismus fungovat jako filosofické ospravedlnění pro intervenci a hegemonismus.*“³² Tato skutečnost velice úzce souvisí s poststrukturalistickým pojetím strategické a bezpečnostní kultury Spojených států, kde např. Cynthia Weber (1995: 92) ve vztahu k americkým intervencím tvrdí, že se vlastně nejedná o vojenské intervence jako takové či o porušování suverenity státu, neboť je zde vytvořena určitá diskurzivní hranice mezi represivní vládou, která nemá žádné právo na státní suverenitu, a jejími lidmi, kteří toto právo mají. Americkou intervencí je pak zabezpečeno, že právo na suverenitu je skutečně předáno lidem.

Z výše uvedeného vyplývá, že nejlepší způsob pro zajištění bezpečnosti USA je expanze demokracie a liberálních hodnot (Smith 1993: 9), avšak je nutné vzít v úvahu, že jejich násilné šíření je pouze jednou z možností. Jonathan Monten (2005: 114) identifikuje dva základní způsoby pro šíření demokracie a liberálních hodnot. První možností je „jít příkladem“. Zde musí Spojené státy neustále zdokonalovat své instituce a hodnoty, čímž si zajistí šíření demokracie a liberálních hodnot „silou příkladu“. Druhý způsob je prostřednictvím aktivní zahraniční politiky. Zastánci tohoto způsobu věří, že pouhá „síla příkladu“ nestačí a je třeba se aktivně podílet na zajišťování své bezpečnosti.

Tato dichotomie v oblasti šíření demokracie a liberálních hodnot je již tradičním předmětem pozornosti odborníků na americkou zahraniční politiku. Například Henry Kissinger (1994:18) v tomto smyslu hovoří o Spojených státech jako o „zdroji inspirace“ (beacon) a „bojovníkovi“ (crusader). Jaká z těchto možností je použita, pak opět souvisí s relativní mocí Spojených států. Čím je relativní moc USA větší, tím je více preferováno aktivní šíření demokracie a liberálních hodnot. Monten (2005: 115) dokonce tvrdí, že jakmile moc Spojených států vzrostla natolik, že mohly používat intervenci pro šíření demokracie, tak ji použily.

Zde se okruhem dostáváme k tvrzení Michaela C. Desche zmíněné o několik odstavců výše, že vliv liberalismu na zahraniční politiku USA taktéž přímo závisí na relativní moci USA. Logicky zde můžeme usuzovat, že čím je relativní moc USA větší, tím je vliv liberalismu na zahraniční politiku výraznější a tím více je upřednostňováno aktivní šíření demokracie a liberálních hodnot před „silou příkladu“. V době po studené válce, kdy se USA náhle staly globálním hegemone, prezident Clinton (1994) dokonce udělal z procesu demokratizace jeden pilíř své zahraniční politiky.

³² Z anglického originálu: „*Indeed, by viewing the presence of non-Liberal states as threatening, Kantian Liberalism can serve as the philosophical justification for intervention and hegemony.*“

Individualismus

Kultura Spojených států amerických bývá často i neodbornou veřejností označována za silně individualistickou, aniž by byl věnován větší prostor analýze této skutečnosti. Někteří autoři dokonce označují individualismus za americkou ideologii či mýtus, která proniká do mnoha oblastí americké kultury (Mount 1981: 362). A pochopitelně ani americká strategická a bezpečnostní kultura nejsou vůči těmto vlivům imunní.

Počátky této ideologie či mýtu je poměrně těžké identifikovat. Může být spojována již s americkou kolonizací, kdy puritáni podstoupili nebezpečí a vydali se pro sebe hledat náboženskou svobodu do místa, kde museli spoléhat pouze na sebe. Martin Seymour Lipset (1963: 2) pak asociuje počátky amerického individualismu s americkou revolucí, ze které vzešel nový národ. Dále jsou často jeho počátky spojovány s územní expanzí a fenoménem posuvné hranice, když lidé žili na nebezpečných místech, kde byla pouze malá schopnost prosazovat pravidla a zákony, takže lidé spíše museli spoléhat pouze na sebe. Někteří odborníci pak právě v americké expanzi vidí zcela zásadní prvek amerického individualismu, neboť tato skutečnost umožňovala jednotlivcům, kteří nebyli v rámci určité komunity či oblasti spokojeni, se prostě přestěhovat. Avšak jedním dechem dodávají, že tito lidé se nikdy nemohli spoléhat pouze na sebe, ale nutně museli spolupracovat se svým bezprostředním okolím. Zde pak spatřují zárodky amerického lokalismu či silné orientace na jednotlivé komunity (Grab – Baer – Curtis 1999: 523 – 524). Právě orientace Američanů na svoje bezprostřední okolí a určitý nezájem ve vztahu k zahraničním tématům pak s útoky z 11. září 2001 prošly určitým otřesem, neboť bezprostřední hrozba sice přišla z dalekého zahraničí, avšak naplno se projevila v bezprostředním okolí Američanů, což bylo dále umocňováno širokým mediálním pokrytím těchto útoků. Můžeme zde tvrdit, že došlo k určité změně bezpečnostní kultury, neboť bezprostřední hrozba byla určitým způsobem personifikována prostřednictvím osob arabského původu. To pak mělo za následek, že tyto osoby po celých Spojených státech byly terčem nejen verbálních, ale i fyzických útoků, kdy se i relativně běžní občané tímto nešťastným způsobem snažili „chránit“ své bezprostřední okolí (Bolton 2005: 92).

Identifikování jasných počátků amerického individualismu však nehraje příliš zásadní roli. Daleko významnější je skutečnost, že Američané často vnímají svět z více individualistické perspektivy, než příslušníci jiných národů (Častulíková 2003: 37). To v sobě skrývá nejen pozorovatelné důsledky, ale i mnohé kontradikce. Vzhledem k tomu, že jedinec a jeho role je často stavěna do popředí, je i životu jedince přisuzována vysoká důležitost. To se určitým způsobem projevuje i v takových institucích, jako je armáda, která se zpravidla snaží individualitu potlačovat. Díky vysoké ceně lidského života jsou mnohé vojenské akce plánovány tak, aby při nich bylo ohroženo co nejméně amerických životů.

I z tohoto důvodu je možné vysvětlit bombardování z velkých výšek při operaci Spojenecká síla či používání bezpilotních dronů (Eichler 2006: 116).

Projevy individualismu je možné pozorovat i ve vztahu k náboženství, neboť zde panuje přesvědčení, že každý jedinec si může svobodně vybrat svoji víru a nikdo by ho v tomto konání neměl omezovat. Náboženské svobody jsou dokonce zakotveny v americké Ústavě, resp. v jejím prvním dodatku. I zde je pak možné nalézt jeden ze zdrojů pro četná prohlášení, že válka proti terorismu není válkou proti islámu, neboť v opačném případě (pomineme-li zahraničněpolitické důsledky) by tato skutečnost mohla být interpretována jako útok na jeden ze základních pilířů americké společnosti.

Co se paradoxů amerického individualismu týče, tak Američané obecně přisuzují značnou odpovědnost za svůj osud a činy jednotlivcům. Například chudobu jednotlivých lidí vnímají spíše jako jejich osobní selhání než jako důsledky společenského systému či odmítají vládní zásahy k nápravě ekonomických nerovností. Na druhou stranu, pravděpodobnost, že Američané budou hájit jednotlivce oproti národnímu zájmu, je zde relativně malá (Fischer 2008: 365 – 366). Americký individualismus tedy ustupuje do pozadí, jedná-li se o národní zájmy nebo o osud národa jako takového. Právě tento paradox pak může pomoci vysvětlit skutečnost, že Američané, kteří obecně odmítají zásahy centrální vlády do svých životů, přijali poměrně drastická opatření v rámci Patriotic Act bez větších protestů (Bolton 2005: 92).

Příkladů projevu amerického individualismu existuje bezpočet, avšak cílem této podkapitoly není prezentovat jeho nejružnější formy a projevy, ale spíše poukázat na způsob, jakým individualismus může vstupovat i do běžného života Američanů a tyto skutečnosti demonstrovat zejména na období po útocích 9/11. Neboť, jak Ann Swidler (1986: 278) tvrdí, v turbulentních časech hrají jednotlivé ideologie velice významnou roli. Dále je zde nutné poukázat, že je nemožné izolovat působení individualismu od ostatních amerických tradic. Zároveň je nemožné určit, zda individualismus je produktem ostatních tradic nebo naopak.

Excepcionalismus

Ačkoliv určitá tradice či pocit výjimečnosti existuje v mnoha, ne-li úplně ve všech zemích, v případě Spojených států je tento pocit velmi silný. Základním argumentem zastánců tohoto postoje je předpoklad, že americký politický systém, hodnoty či historická zkušenost jsou zcela jedinečné a natolik odlišné od ostatních národů, že si zaslouží všeobecný obdiv. Zároveň tato skutečnost Spojené státy předurčuje, aby hrály stěžejní roli v mezinárodním systému (Walt 2011).

Počátky této tradice či mýtu opět můžeme spatřovat již v původní kolonizaci, kdy puritáni projevili výjimečnou odvahu a vydali se na nebezpečnou cestu s cílem hledat pro sebe lepší život a náboženské svobody. Tento mýtus pak byl velice silně podpořen osobou John O'Sullivan, jenž v roce

1845 použil termín zjevný úděl (manifest destiny), který nesloužil pouze jako určitá ideová základna pro územní expanzi, ale velice významně se podílel na formování americké národní identity. Americký národ byl vyobrazován jako vyvolený, jenž je předurčen k velkým skutkům (U.S. History 2013).

Důležité zde je, že Američané byli vybráni samotnou božskou prozřetelností (providence), což samo o sobě pro tuto tradici v religiózní americké společnosti představuje dostatečně silnou oporu i v dnešní době. Právě tato vyvolenost pak vstupuje i do americké zahraniční politiky např. v podobě blízkého partnerství s dalším vyvoleným národem – Izraelem (více viz podkapitola Oblast Blízkého a Středního východu). Seymour Martin Lipset (1963: 512) pak ve vztahu k americké výjimečnosti dochází k závěru, že to nejsou pouhé historické zkušenosti, co činí Spojené státy tolik výjimečné, ale spíše speciální množina základních hodnot a institucí, jež mají za následek, že USA jsou stále zemí zcela unikátní.

Tento pocit výjimečnosti je pak v současné době umocňován skutečností, že Spojené státy se během přibližně dvou set let staly z britských kolonií nejmocnějším státem světa. Tato tradice se pak zcela přirozeně propojuje s teorií demokratického míru a liberalismem a vyústí ve snahu přetvářet některé země k americkému obrazu. Základním důvodem zde pak není pouze zajištění své vlastní bezpečnosti skrze rozšiřování demokratických režimů (viz podkapitola Demokracie a teorie demokratického míru), ale i určité přesvědčení, že americká cesta je ta jediná správná. Základní linie těchto argumentů může vypadat přibližně následovně: *„Naše země vznikla z ničeho, na území nikoho, kde nebyl nikdo, na koho bychom se mohli spolehnout. Postupem času jsme ale vybudovali instituce a zemi, která se stala nejmocnější na světě, takže my víme, jak to dělat. Nechte si tedy od nás poradit.“* Tuto logiku můžeme pozorovat například u Bushovy doktríny v rámci regime change policy.

Strategický a bezpečnostní diskurz

Bezpečnostní a strategická témata se v průběhu let 2001 – 2008 skutečně stala jakýmsi středobodem americké zahraniční politiky. Bezpečnostní a strategický diskurz tak měl významný dopad nejen na podobu bezpečnostní a strategické kultury, ale i americké zahraniční politiky jako takové. Zároveň je tento faktor ze všech výše uvedených nejproměnlivější a může mít zcela zásadní vliv na percepci faktorů ostatních.

Základním předpokladem této práce je, že strategická a bezpečnostní kultura jsou sociální struktury, které jsou vytvářeny nejen interakcí mezi jednotlivými aktéry, ale i interpretací tohoto chování. Výše byly zmíněny faktory, které mají vliv na podobu bezpečnostní a strategické kultury a na samotné chování jednotlivých aktérů, neboť, jak bylo uvedeno v teoretické části práce, struktura ovlivňuje jednotlivé aktéry při jejich jednání. Právě skutečnost, že i interpretace těchto zdánlivě neměnných

faktorů se projevuje do podoby strategické a bezpečnostní kultury, čímž dále ovlivňuje jednotlivé aktéry a zahraniční politiku jako takovou, je zcela zásadní. Pokud bychom například uvažovali o exogenních faktorech, které jsou ze své podstaty nezávislé na naší vůli, i jejich interpretace může změnit strategickou a bezpečnostní kulturu. Zde můžeme například předpokládat, že pokud by při interpretaci útoků 9/11 převládala jiná než neokonzervatistická perspektiva, je možné, že by válka proti terorismu vypadala velice odlišně, pokud by vůbec nastala.

Výše uvedené pochopitelně neznamená, že vliv jednotlivých faktorů na strategickou a bezpečnostní kulturu může být lehce pozměněn. Změna diskurzu je proces poměrně složitý, který závisí především na tom, zda „publikum“ tuto změnu přijme. Dále je třeba zdůraznit, že samotné rozšiřování nového diskurzu je proces velice náročný jak na provedení, tak na zdroje. Vezmeme-li v úvahu i obecnou lidskou rezistentnost vůči změnám a neochotu měnit zaběhnuté pořádky, je evidentní, že i změny diskurzu se projevují spíše pozvolně. Přijetí změny diskurzu pak může být akcelerováno nějakou významnou událostí, která určitým způsobem tyto změny potvrzuje. Takto je možné vnímat útoky 9/11 ve světle neokonzervativní rétoriky. Útok na symboly Ameriky určitým způsobem potvrzoval potřebu aktivistické zahraniční politiky, kde by USA, jako jediná světová supervelmoc, mohly dát „věci opět do pořádku.“ (Bolton 2005: 56).

Práce se strategickým a bezpečnostním diskurzem je patrná zejména ve vztahu k invazi do Iráku. Především bezpečnostní elity se snažily nic nenechat náhodě a usilovně obhajovaly tuto operaci způsobem, který vykreslil Irák jako bezprostřední hrozbu, čímž celá operace získala potřebnou legitimitu. Při tomto snažení byla mnohdy některá fakta opomenuta či vykreslena v jiné světle. Sám prezident George W. Bush (2010: 245) pak ve svých pamětech s názvem *Decision points* připouští, že v projevu Colina Powella v únoru 2003 v Bezpečnostní radě OSN byly, jak se později ukázalo, některé nepřesnosti. To je samo o sobě poměrně zajímavé, neboť Bush i ve svých pamětech obhajuje téměř všechna svá rozhodnutí jako správná a morální.

Samotné získávání důkazů pro válku v Iráku, které později sloužily jako určitý základ pro změnu diskurzu, nebylo vytvářeno z ničeho, ale za tímto účelem byly vytvořeny speciální instituce. Některé byly dokonce na pomezí legality. Skupina pro speciální plánování (The Office of Special Plans) měla za úkol shromažďovat veškeré údaje, které by mohly být použity pro získání podpory pro válku v Iráku (Eichler 2011: 73). Kongresman David Obey pak při vyšetřování této stínové skupiny upozorňuje na její fungování zcela mimo rámec zpravodajského aparátu: „*Ve skutečnosti to vypadá, že informace získané touto skupinou v některých případech vůbec nebyly sdíleny s běžnými zpravodajskými agenturami a v mnoha případech byly dokonce předávány přímo Národní bezpečnostní radě a prezidentovi, aniž by je prověřil někdo jiný, než politicky vybraní pracovníci.*“ (Borger 2003). Další organizací, jež měla tentokrát za cíl získávat informace o spojení

mezi Irákem a al-Káidou, byla Skupina pro boj proti terorismu (The Policy Counterterrorism Evaluation Group) (Eichler 2011: 74). Úsilí získávat podklady pro zdůvodnění války v Iráku se nevyhnulo ani akademické půdě, kde byla ustanovena tzv. Campus Watch, jež měla sledovat různé názory na oblast Blízkého a Středního východu (High 2009: 487). Díky tomu pak měla administrativa George W. Bushe dobrou pozici při práci s informacemi vztahujícím se právě k této oblasti.

3 Bezpečnostní kultura v rámci Bushovy doktríny

Útoky ze dne 11. září 2001 se zapsaly do dějin Spojených států tak výrazně, jako pouze hrstka dalších událostí. Směle je můžeme označit za počátek nové éry. Americká administrativa začala na svět nahlížet ze zcela jiné perspektivy. Tradiční rivalové (např. Rusko) začali být vnímáni jako spojenci proti nepříteli, který se skrývá ve stínech a jeskyních. Začalo panovat přesvědčení, že svět se změnil a pro tento „nový“ svět je nutné přijmout nové politiky, které byly často velice kontroverzní. Patrně není přehnané tvrdit, že důsledky těchto útoků sahaly daleko dál, než si jejich strůjci dokázali kdy představit.

3.1 Den 11. září 2001

Ačkoliv smyslem této podkapitoly není detailně popisovat útoky z 11. září 2001, je nutné alespoň hrubě nastínit průběh tohoto dne, neboť místo či určité možnosti jednotlivých bezpečnostních elit v daných situacích měly významný dopad na formulování bezprostřední reakce na tyto útoky. Zejména první dvě prohlášení prezidenta Bushe, a to přímo z níže uvedené základní školy a letecké základny Barksdale nepůsobily příliš sebevědomě a je tudíž oprávněné se domnívat, že uvrhly národ do ještě větší nejistoty. Otázkou tedy zůstává, zda by tato prohlášení vypadala jinak, kdyby v době útoků měl prezident Bush u sebe celý svůj tým.

Prezident Bush se nacházel v základní škole Emma Booker na Floridě, když první letadlo narazilo do jedné z věží Světového obchodního centra (WTC). Počáteční představy, že se jedná o nešťastnou náhodu, kdy pilot malého letadla dostal infarkt a ztratil kontrolu nad letadlem, byly brzy vyvráceny. Krátce po deváté hodině ráno šéf kanceláře Bílého domu Andrew H. Card Jr. šeptem informoval prezidenta, že druhé letadlo narazilo do druhé věže WTC a Spojené státy jsou napadeny (Bush 2010: 126 – 127). Po této zprávě byl prezident Bush očividně silně otřesen, což bylo zachyceno i kamerami a následně předkládáno jako „důkaz“ o určité neschopnosti prezidenta adekvátně zareagovat na nastalou situaci (Moore 2004). O půl desáté přednesl prezident přímo ve škole krátký projev, ve kterém informoval veřejnost o útocích na WTC. Určitá neformálnost projevu, jež byla patrná např. užíváním pojmu „folks“ i pro označení teroristů, pak byla projevem šoku, jakým nejen prezident, ale i celé Spojené státy, potažmo celý svět procházely (Bush 2001). Bob Woodward (2003: 16), novinář a autor knihy *Bush at War*, jež slouží jako informační zdroj i pro uznávané akademiky³³, poznamenává, že část projevu připomínala prohlášení George H. W. Bushe, které pronesl v souvislosti s invazí Iráku do Kuvajtu v roce 1990. Bush Jr. pak uvedl, že to bylo způsobeno spíše

³³ Bolton (2005: 128) explicitně zmiňuje dílo Boba Woodwarda jako velice detailní a hodnotný zdroj informací o prezidentu Bushovi a dalších klíčových členech kabinetu bezprostředně po útocích 9/11.

podvědomou ozvěnou minulosti, neboť právě postup jeho otce v návaznosti na iráckou agresi považoval za jeden z nejlepších momentů jeho prezidentství. Již zde, při prohlášení bezprostředně po prvních útocích, je patrné, že první válka v Perském zálivu a činy jeho otce budou mít významný vliv na formování reakce Spojených států na tyto útoky. Několik minut po tomto krátkém prohlášení narazilo letadlo i do Pentagonu.

Pokud bychom udělali krátký exkurz do historie, zjistíme, že teroristické útoky proti americkým cílům nejsou ničím novým. V roce 2000 došlo k teroristickému útoku na americkou loď USS Cole, při kterém zemřelo 17 námořníků (CNN 2013). O dva roky dříve došlo k útokům na americké ambasády v Keni a Tanzanii (CNN 2013a) či rok 1993, kdy došlo k neúspěšnému útoku na Světové obchodní centrum. Avšak útoky 9/11 představovaly zcela bezprecedentní událost, která hluboce otřásla celou americkou společností, a to především díky své bezprostřednosti. Robert Jervis (2005: 39) zmiňuje, že útoky 9/11 měly velice hluboký dopad na americkou společnost nejen kvůli jejich rozsáhlé medializaci, kdy téměř kdokoliv na celém světě mohl živě sledovat zřícení věží WTC, ale i díky psychologickému stavu americké společnosti, která není zvyklá na války a násilí takového rozsahu ve své bezprostřední blízkosti. Američané, v rámci tehdejší bezpečnostní kultury, považovali svoji bezpečnost, potažmo bezpečnost celé země, za relativně vysokou. Útoky 9/11 pak tento pocit silně narušily, což otevřelo prostor i pro změnu bezpečnostní kultury Spojených států amerických.

Při zpětném pohledu na události tohoto dne, je možné tvrdit, že útoky 9/11 zastihly administrativu George W. Bushe nepřipravenou a odkryly některé slabiny krizového řízení. Jak již bylo uvedeno výše, prezident Bush se v době útoků nacházel na základní škole na Floridě. Následně byl pomocí Air Force One transportován na různé vojenské základny, neboť zde panovaly vážné obavy, že by i prezident mohl být terčem dalšího útoku. Z paluby letadla byl Bush spojen s dalšími členy svého kabinetu pouze telefonem, což ho omezilo pouze na získávání nových, dílčích informací a k autorizaci některých rozhodnutí, např. sestřelit civilní letadlo v případě, že neodpovídá na výzvy, a je zde velká pravděpodobnost, že bylo také uneseno teroristy. Sofistikované komunikační prostředky, které by umožnily prezidentovi uspořádat zabezpečenou videokonferenci s ostatními členy Národní bezpečnostní rady (NSC), na palubě nebyly. Operativní řízení této krize tak přešlo na viceprezidenta Dicka Cheney, který byl přesunut do bunkru v Bílém domě, kde se k němu následně přidala i poradkyně pro národní bezpečnost Condoleezza Rice a někteří další členové národněbezpečnostního týmu (Bush 2010: 126 – 151).

Ministr zahraničních věcí Colin L. Powell se nacházel na konferenci Organizace amerických států v Peru, když se dozvěděl o útocích na Světové obchodní centrum. Než bylo přistaveno letadlo, které transportovalo Powella do USA, stihnul krátké vystoupení na konferenci, ve kterém se mu podařilo získat sympatie přítomných, když mu na důkaz podpory aplaudovali ve stoje. Během

sedmihodinového letu byl Powell odříznut od jakýchkoliv informací, neboť jeho komunikační kanály, které byly navázány na systémy v USA, byly zahlceny. Pro získání alespoň dílčích informací musel použít tradiční vysílačku v kokpitu letadla. Nutno dodat, že takovéto rádiové spojení postrádá jakékoliv zabezpečení (Woodward 2003: 9 – 10). Tato skutečnost spolu s omezenými komunikačními možnostmi prezidenta na palubě Air Force One ukázala, jak byla administrativa nepřipravená na krizi většího rozsahu.

Další významní členové Národní bezpečnostní rady (NSC) se naštěstí nevyskytovali tak daleko. Ministr obrany Donald Rumsfeld se v době útoků nacházel v budově Pentagonu a poté, co byl i Pentagon zasažen letadlem, dokonce vyběhl ven a začal pomáhat záchranářům (Bush 2010: 133).

Ačkoliv kromě Bushe a Powella byli všichni klíčoví členové NSC na svých místech, je poměrně překvapivé, že první videokonference členů NSC se uskutečnila až v 15:30, tedy více než šest hodin po nárazu prvního letadla do věže WTC (Woodward 2003: 26). Takováto prodleva se pak dá opět vysvětlit jako určitý šok a nepřipravenost na krizi podobného rozsahu. Vzhledem k tomu, že pro takovouto situaci neexistoval plán či předem určený postup, byla jednotlivá rozhodnutí dělána převážně na základě vlastní zkušenosti, instinktu a nepochybně pod vlivem tehdejší bezpečnostní kultury. Již z prvních reakcí politiků, které nemohly být předem pečlivě připraveny, je patrné, že se odvolávají na hluboce zakořeněné hodnoty a tradice, které jsou taktéž obsaženy ve strategické a bezpečnostní kultuře, zejména pak odkazy na svobodu, demokracii a americký excepcionalismus. To mělo za následek, že tyto prvotní projevy pak často vyznívaly ve velmi podobném duchu. Zpravidla bylo zmíněno, že se jedná o velkou zkoušku, ve které Spojené státy obstojí, neboť jsou velkým a silným národem, a viníci budou dopadeni a předáni spravedlnosti. Colin Powell na výše zmíněné konferenci Organizace amerických států pronesl: „...*můžete si být jisti, že Amerika si s touto tragédií poradí tak, že odpovědní budou předáni spravedlnosti...protože jsme silný národ, národ, který věří sám v sebe.*“³⁴(Woodward 2003: 10). Prezident Bush (2001a) vystoupil na letecké základně v Barksdale v podobném duchu. „*Nenechte se mýlit, Spojené státy dopadnou a potrestají ty, co jsou zodpovědní za tyto zbabělé útoky...Odhodláni našeho národa je zkoušeno, ale nenechte se mýlit. Ukážeme světu, že tímto testem projdeme.*“³⁵ Vzhledem ke skutečnosti, že Colin Powell byl mimo komunikační dosah, a tudíž se nemohlo jednat o domluvený obsah, musel obsah těchto sdělení vycházet s určitých sdílených hodnot či přesvědčení. Jestliže oba politici měli na tuto hrozbu velice podobnou reakci, může se domnívat, že to bylo zapříčiněno právě tím, že byli socializováni ve stejné

³⁴ Z anglického originálu: „...you can be sure that America will deal with this tragedy in a way that brings those responsible to justice. ...because we are a strong nation, a nation that believes in itself.“

³⁵ Z anglického originálu: „Make no mistake, the United States will hunt down and punish those responsible for these cowardly acts... The resolve of our great nation is being tested, but make no mistake. We will show the world that we will pass this test.“

bezpečnostní kultuře. To nám pak poskytuje odpověď na otázku ze začátku této podkapitoly, a to zda by byla prvotní reakce prezidenta Bushe na tyto útoky odlišná, kdyby měl u sebe svůj tým. Vzhledem k tomu, že Bushův tým byl, stejně jako Colin Powell, socializován ve stejné bezpečnostní kultuře, jejíž vliv se v této bezprecedentní situaci projevil naplno, můžeme předpokládat, že i za přítomnosti Bushova týmu by se jeho reakce patrně příliš nelišila. Určité shrnutí prvotních reakcí bezpečnostních elit přináší James Dobbins, americký velvyslanec, který reprezentoval Spojené státy při konferenci v Bonnu v roce 2001, na které byla vytvořena nová afghánská vláda. Dobbins (2011: 15) shrnul, že bezprostředním impulsem po útocích 9/11 bylo identifikovat a potrestat strůjce těchto útoků a zároveň zajistit, že se podobné útoky již nebudou opakovat. Bohužel se dosažení těchto cílů ukázalo daleko nákladnější, než se původně očekávalo.

Zároveň se oklikou dostáváme ke konceptu kultury od Ann Swidler (1986), jež je krátce představen v kapitole Ann Swidler a kultura, která tvrdí, že v turbulentních časech dochází k nabourání dosavadních pořádků a následnému soutěžení jednotlivých ideologií. Zde by bylo velice přehnané tvrdit, že došlo k nějakému neřízenému chaosu, ale po původním šoku, kdy bezpečnostní elity jednaly pod vlivem dané bezpečnostní kultury, dala tato turbulentní doba možnost vyniknout „osobním ideologiím“, resp. přesvědčením a záměrům bezpečnostních elit. Vzhledem k široké akceptaci neokonzervativních myšlenek mezi členy NSC (Cheney, Rumsfeld, Wolfowitz) měl právě tento proud zcela zásadní vliv na formulaci odpovědi na tyto útoky.

3.2 Důsledky útoků 9/11 a jejich vliv na bezpečnostní elity

Důsledků útoků 9/11 je nespočet a je daleko nad rámec této práce se jim detailně věnovat, avšak jak je uvedeno v teoretické části práce, stěžejními aktéry v rámci poststrukturalistické koncepce bezpečnostní kultury jsou bezpečnostní elity, takže z tohoto důvodu je jim věnována zvláštní pozornost v rámci této podkapitoly.

Bushova administrativa byla po útocích 9/11 pod ohromným tlakem, a to na úrovni vnitřního i vnějšího prostředí. Administrativa musela ukázat, že si i s takovouto bezprecedentní situací dokáže poradit a své občany náležitě ochrání. Zároveň bylo nutné vyslat signál, že udělá vše, aby se podobná situace nemohla opakovat. Všechna tato poselství byla sdělena v projevu George W. Bushe (2001b) večer 11. září 2001. Na tomto projevu již pracovali Bushovi poradci, takže osobní vliv prezidenta by měl být menší, než u předchozích prohlášení, která vznikla spíše impulzivně bez větší důkladné přípravy. Avšak při bližším pohledu zjistíme, že se zde vyskytuje poměrně značná konzistence. Bush dokonce velice aktivně vstupoval do procesu psaní tohoto projevu, ve kterém se objevila notoricky známá věta: „*Nebudeme dělat rozdíly mezi teroristy a těmi, co jim poskytují útočiště.*“ Tento široký a vysoce významný závazek byl do projevu přidán, aniž by byl konzultován Cheney, Rumsfeld či

Powell (Woodward 2003: 30). Jinými slovy, prezident sám pokračoval v linii, která později vstoupila ve známost jako Bushova doktrína.

Kromě často zmiňovaných a logických dopadů útoků 9/11 (např. nový směr zahraniční politiky USA, strach létat, propad cen akcií amerických leteckých společností, nárůst rozpočtů na obranu apod.) došlo i k poměrně zajímavým dopadům na americkou společnost, se kterými se musela administrativa taktéž vypořádat. Některé administrativě spíše napomáhaly (viz níže rally-round-the-flag efekt), jiné otevíraly celou další řadu komplikací, se kterými se musela administrativa taktéž zabývat (viz níže určité vyčlenění lidí arabského původu a muslimského vyznání ze společnosti).

Co se pozitivních dopadů útoků 9/11 na společnost týče, tak například The Christian Science Monitor zveřejnil výsledky průzkumu, ve kterém byly zjišťovány dopady útoků 9/11 na základní hodnoty a občanské zvyklosti. Oproti období před zářijovými útoky došlo ke značnému snížení cynismu ve společnosti a nárůstu důvěry ve vládu a policii (Sander – Putman 2002). Důvěra nejen ve vládu, ale zejména v prezidenta bývá často vysvětlována pomocí tzv. rally-round-the-flag efektu, který měl za následek, že podpora Bushe vystřelila z 51 % na 86 % (Baum 2002: 263).

Zároveň se Bushova administrativa musela vypořádat s posunem ve vnímání hrozby mezi širokou veřejností. To bylo patrně zapříčiněno i určitou snahou o personifikaci zla, jež bylo zodpovědné za útoky. Sám prezident často označoval Usámu bin Ládina jako „zloducha“ (evildoer), jenž bude dopaden a předán spravedlnosti (Bolton 2005: 29). Toto personifikování se ve společnosti částečně přetrafovalo a jako hrozba začali být často vnímáni mnozí lidé arabského původu a muslimského vyznání. Ačkoliv prvotní, spíše agresivnější reakce byly postupně vystřídány méně zjevnými, ve společnosti panovalo evidentní napětí ve vztahu k výše zmíněným obyvatelům (Lichtblau 2002). Již zde je patrné, že nejen pod tíhou šokujících útoků, ale díky způsobu, jakým administrativa komunikovala své kroky, došlo ke změně bezpečnostní kultury Spojených států amerických, jejíž prostřednictvím přisuzují nejen bezpečnostní elity, ale i společnost, význam jednotlivým skutečnostem v oblasti národní bezpečnosti. Lidé již nevnímali Rusko, Čínu či komunismus jako největší výzvy pro jejich bezpečnost, ale právě jednotlivce arabského původu a muslimského vyznání. Roxanna Sjödett (2007: 244) pak tyto lidi označuje jako „out-group“, neboť se vůči nim společnost určitým způsobem vymezovala. Tento posun pak působil značný tlak na administrativu, neboť toto vymezení vůči části americké společnosti by mohlo ohrozit nejen jednotu celé země, ale i zahraničněpolitické aktivity, zejména ve vztahu ke spřáteleným muslimským či arabským zemím. Condoleezza Rice tak prozíravě trvala na tom, aby bylo často zdůrazňováno, že se nejedná o válku proti islámu, ale proti extremismu (Bolton 2005: 134). Nebezpečí polarizace společnosti bylo poměrně značné, takže prezident Bush nezůstal pouze u řečového aktu, ale přistoupil

i k diskurzivní praxi, která měla zdůraznit podporu pluralismu v americké společnosti (Sjöstedt 2007: 244).

Pokud se zaměříme na tlaky na Bushovu administrativu pocházející z vnějšího prostředí, zjistíme, že jich zde také bylo hned několik. USA musely vyslat jasný signál, že jsou stále nejmocnějším státem světa, proti kterému nebudou žádné útoky tolerovány, ale tvrdě potrestány. Zároveň bylo nutné nastavit určitý kurz či nové priority americké zahraniční politiky.

Ačkoliv se může jevit evidentní, že posun ve vnímání bezprostřední hrozby směrem k terorismu byl jasně daný, není tomu tak. Samotný pojem terorismus není lehce uchopitelný. Terorismus je určitá taktika boje slabého proti silnému, nikoliv druh nepřítele (Jervis 2005: 49). Pokud ponecháme stranou morální aspekty, je možné tvrdit, že vyhlášení války terorismu může být stejně nešťastné jako např. vyhlášení války zákopové válce, jež je také určitou taktikou.

Bushovu administrativu příliš netrápila tato určitá nelogičnost použití tohoto pojmu, ale spíše jeho šíře. Bezpečnostní elity stály před zásadním rozhodnutím, jak válku proti terorismu uchopit, neboť je zcela zásadní rozdíl, zda se jedná o válku proti každému terorismu, mezistátnímu terorismu či pouze terorismu, který může ohrozit Spojené státy. Právě jasné vydefinování šíře války proti terorismu bylo absolutně zásadní, neboť případná argumentace mohla být, a také byla, využita různými režimy, které tvrdily, že taktéž bojují proti terorismu. Například vůdce Hamasu upozorňoval na to, že nikdo neočekával, že USA na útoky 9/11 zareagují bez použití síly, avšak v případě jeho silové reakce na okupaci mají všichni výhrady (Bennet 2001). Ariel Šaron se na stranu druhou nechal slyšet: „*Vy v Americe jste ve válce proti terorismu. My v Izraeli jsme ve válce proti terorismu. Je to stejná válka.*“³⁶ (Safire 2001). Právě tato nejednoznačnost pojetí spolu s Bushovým prohlášením o nerozlišování mezi teroristy a těmi, co jim poskytují útočiště, pak přinášelo zásadní kontroverze. Mugabeho vláda v Zimbabwe výše zmíněné použila jako argument při postupu proti kritickým novinářům. „*...souhlasíme s prezidentem Bushem, že každý, kdo financuje, ukrývá či obhajuje teroristy, je sám teroristou.*“³⁷ (Swarns 2001)

Určitým pokusem o vyřešení této nejednoznačnosti byl projev z 20. září 2001, kdy prezident Bush (2001c) poznamenal, že USA nepřestanou, dokud „*každá teroristická skupina s globálním dosahem nebude nalezena, zastavena a poražena.*“ Takovéto zúžené vymezení pak otevíralo dveře pro další nejasnosti, neboť Spojené státy se zde zavazovaly bojovat pouze s určitou podmnožinou terorismu. Logická linka pro toto vymezení je zcela evidentní. Skutečnost, že určitá teroristická skupina má

³⁶ Z anglického originálu: „*You in America are in a war against terror. We in Israel are in war against terror. It's the same war.*“

³⁷ Z anglického originálu: „*...we agree with President Bush that anyone who in any way finances, harbors or defends terrorists is himself a terrorist.*“

globální dosah, zapříčiňuje, že představuje hrozbu pro jakýkoliv stát na světě. Avšak jak Robert Jervis (2005: 48) poznamenává: „...*teroristé, dokonce i s jadernými zbraněmi, se nezaměřují na celý svět; útočí pouze na určitá místa a představitele určitých států.*“ Patrně ve snaze získat širší mezinárodní podporu pak Bush od definice terorismu s „globálním dosahem“ upustil.

Tento krátký příklad opět ukazuje na sílu řečového aktu v rámci bezpečnostní kultury, přes kterou získávají jednotlivé bezpečnostní politiky význam. Bezpečnostní elity si dobře uvědomovaly, že pokud by začal být terorismus vnímán v určitém významu, velice špatně by se tento význam v případě potřeby měnil. Terorismus bylo nutné definovat tak, aby Spojené státy tato definice nezatahovala zbytečně do různých sporů (Sanger 2001) a zároveň byla získána legitimita pro odpověď na útoky z 11. září 2001. Avšak již v této době se objevovaly hlasy, především z řad neokonzervativců, že je nutné definovat cíle nové americké mise daleko širěji. Donald Rumsfeld od začátku prosazoval, aby mezi cíle americké reakce byl zařazen i Irák. Cheney tuto linii podpořil argumenty zaměřující se na podporu teroristických skupin ze strany států a zdůraznil, že se se státy bojuje lépe než se skrytými skupinami teroristů. Prezident Bush nakonec toto širší pojetí odmítl s tím, že příliš široká definice cílů by ohrozila budování mezinárodní koalice (Woodward 2003: 48 – 49).

Velice zásadní bylo i rozhodnutí o použití pojmu „válka“, což se více vztahuje ke strategické kultuře USA, která je rozebrána v kapitole Strategická kultura v rámci Bushovy doktríny.

3.3 Bushova doktrína

Skutečnost, že po útocích 9/11 se tzv. violent non-state actors (VNSAs) staly největší výzvou pro tradiční státy (Williams 2008), volala po určité revizi americké zahraniční politiky. Avšak bylo by mylné předpokládat, že k její změně došlo pouze v důsledku útoků 9/11, tedy externí události. Roxanna Sjöstedt (2007: 234) ve článku *The Discursive Origins of a Doctrine: Norms, Identity, and Securitization under Harry S. Truman and George W. Bush* argumentuje, že je nutné sledovat i diskurz, který vůbec umožnil vzniknout Bushově doktríně. Ve Spojených státech je zvykem pojmenovávat nové směry v zahraniční politice podle prezidentů, a tak není překvapením, že „nový“ přístup k zahraniční politice získal název Bushova doktrína. Jejím ztělesněním se pak stala Národní bezpečnostní strategie Spojených států amerických z roku 2002.

Mnoho lidí se zde domnívá, že se jedná o zcela bezprecedentní směr americké zahraniční politiky, avšak jak Melvyn P. Leffler (2004: 23) ve článku *Bush's Foreign Policy* argumentuje: „*Rozdíl mezi*

Bushem a jeho předchůdci se týká spíše stylu, nikoliv jádra věci.“³⁸ A skutečně, při jejím bližším studiu zjistíme, že její kořeny sahají daleko do americké historie, tradic a hodnot. Jonathan Monten (2005: 115) v tomto smyslu tvrdí, že Bushova doktrína je zčásti určitým logickým vyústěním nárůstu americké relativní moci: „*Jakmile Spojené státy dosáhnou dostatečných prostředků, aby mohly využít intervenci jako prostředek demokratické změny, tak této možnosti využijí.*“ V tomto případě Spojené státy tyto prostředky zcela určitě měly a zároveň jim útoky 9/11 poskytly dostatečný důvod či potřebnou legitimitu pro takovéto politiky. Sám prezident Bush pak vnímal tuto situaci jako jedinečnou příležitost: „*Máme příležitost přetvořit svět směrem ke svobodě a musíme to udělat správně.*“ (Bruni 2001).

Velice výstižnou charakteristiku Bushovy doktríny představuje Robert Jervis (2005: 75), který zmiňuje čtyři základní pilíře.

1. **Silné přesvědčení, že povaha domácího režimu má zásadní vliv na podobu zahraniční politiky.** Takovéto přesvědčení však není pro Spojené státy ničím novým a dokonce je možné tvrdit, že vychází přímo z liberálně demokratické tradice, jež je jedním z faktorů, které mají na bezpečnostní i strategickou kulturu významný vliv (více viz podkapitoly Liberalismus a Demokracie a teorie demokratického míru či podkapitola Realistická a liberálně-idealistická tradice v rámci kapitoly Bezpečnost). V návaznosti na teorii demokratického míru je pak pro USA zásadní otázkou, zda je určitý stát taktéž liberální demokracií či nikoliv. V případě, že tomu tak není, jsou takovému režimu mnohdy připisovány ty nejhorší úmysly, které se pochopitelně neomezují pouze na domácí prostředí, ale přesahují i do politiky zahraniční. V návaznosti na teorii demokratického míru je pak pro zajištění bezpečnosti Spojených států zcela zásadní, aby tyto režimy byly „předělány“ na liberální demokracie, neboť ty, podle výše zmíněné teorie, spolu neválčí (více viz kapitola Demokracie a teorie demokratického míru). Právě aktivizací této tradice v rámci bezpečnostní kultury byla získána legitimita pro tzv. regime change policy, aniž by zde docházelo k zásadnímu rozkołu se zásadou suverenity. Ta zde byla obratnou diskurzivní praxí upozaděna, když bylo zdůrazňováno, že suverenita náleží lidu, ne autoritářskému režimu, který nereflektuje jeho přání. Intervencí a následnou změnou režimu se vlastně navrácí suverenita do rukou lidí, kde má dle liberálních zásad být (Weber 1995: 92). Zároveň je tento pilíř výrazně podepřen vírou v univerzalitu amerických hodnot a americkým excepcionalismem (více viz podkapitola Excepcionalismus), takže na šíření těchto hodnot je nahlíženo jako na určitou službu světu.

2. **Existence nových hrozeb a představa, že k jejich poražení je třeba nových pro-aktivních politik (preventivní války).** V tomto pilíři je obsažena určitá představa, že svět po útocích 9/11 je

³⁸ Z anglického originálu: „*The difference between Bush and his predecessors have more to do with style than substance...*“

odlišný než před nimi. S tímto přesvědčením souvisí i proměna politik a nástrojů, které je v tomto „novém“ světě nutné užívat, aby byla zajištěna bezpečnost USA. Za největší hrozbu pro Spojené státy bývá označováno spojení radikalismu s novými technologiemi. Zejména pak situace, kdy by teroristé či rogue states (zejména Irák) získaly zbraně hromadného ničení (NSS 2002: 13). Existence těchto „nových“³⁹ hrozeb pak měla za následek, že tradiční nástroje americké bezpečnostní politiky (odstrašování a zadržování) začaly být vnímány jako nedostatečné, a proto bylo nutné přijmout nové politiky. Díky charakteru těchto „nových“ hrozeb začal být vnímán svět po 9/11 jako velice komplexní a více nebezpečný (ibid). Bezpečnostní elity byly těmito útoky natolik šokovány či se snažily působit takovýmto dojmem, že na svět začaly pohlížet z nového úhlu, neboť skutečnost, že současný svět je jiný než ten předchozí, představovala unikátní příležitost přehodnotit některá minulá rozhodnutí. Tento posun využil například ministr obrany Donald Rumsfeld, který při obhajobě invaze do Iráku zmínil: *„Jednali jsme, protože jsme viděli důkazy v novém světle, skrze prizma naší zkušenosti z 11. září 2001.“*⁴⁰(Risen et al. 2003)

Při uvažování o tomto posunu je nutné přemýšlet v širokých souvislostech, neboť se nejedná pouze o příležitost k přehodnocení starých rozhodnutí, ale dochází i ke změně bezpečnostní kultury. Tím, že bezpečnostní elity zdůrazňovaly nový charakter současného světa, se tyto představy staly součástí bezpečnostní kultury USA po 11. září 2001. A protože lidé skrze bezpečnostní kulturu chápou význam jednotlivých hrozeb, začali se v tomto novém světě cítit velice ohroženi. Mnozí dokonce přirovnávali úroveň nebezpečí ke Kubánské krizi (Gordon – Shapiro 2004: 84).

Pokud bychom tezi o nebezpečnosti světa po útocích 9/11 prozkoumali blížeji, patrně bychom zjistili, že k tomu nebyl zcela objektivní důvod. V průběhu studené války žili obyvatelé Spojených států ve strachu z totálního zničení celé země, potažmo planety. Současné teroristické skupiny, ani rogue states nedisponují takovými zbraněmi, které by mohly vyhladit celé Spojené státy. Čistá logika by tedy napovídala, že současný svět je patrně komplexnější, ale nikoliv nebezpečnější. Zde by však bylo chybné se domnívat, že lidé se rozhodují na základě chladné logiky. Útoky 9/11, které byly téměř neustále pokryty médii, rozšířily ve společnosti strach, který tuto změnu umožnil. Bezpečnostní elity pak často tento strach využívaly, aby prezentovaly současný svět jako vysoce nebezpečný, a tím získaly legitimitu pro některé ze svých politik. Zde je možné tvrdit, že společnost byla udržována v určitém strachu, aby bezpečnostní elity mohly provést odpověď na útoky 9/11 podle svých plánů (zejména invazi do Iráku). Jako příklad můžeme uvést část projevu prezidenta Bushe (2003: 162) z 28. ledna 2003: *„Představte si oněch 19 únosců s jinými zbraněmi [zbraně hromadného ničení] a*

³⁹Slovo „nové“ je v uvozovkách, neboť ani terorismus, ani rogue states nebyly ničím novým.

⁴⁰Z anglického originálu: *„We acted because we saw the existing evidence in a new light, through the prism of our experience on Sept. 11.“*

jinými plány – tentokrát vyzbrojení Saddámem Hussainem.“ The Washington Post na podobné snahy o šíření strachu ve společnosti reagoval: „*Prezident se rozhodl vystrašit tuto zemi k smrti, jen aby získal odůvodnění pro válku [v Iráku].*“ (Dionne 2004).

Jestliže byl svět po útocích 9/11 považován za odlišný, bylo logickým vyústěním, že musely být přijaty nové politiky, které by pro takovýto komplexnější a nebezpečnější svět byly vhodnější. Jednalo se zejména o využívání preventivní války jako legitimního nástroje americké zahraniční politiky. Na tomto místě je nutné zdůraznit, že preventivní a preemptivní válka se od sebe výrazně liší. Colin S. Gray se pak touto problematikou obšírně zabývá ve článku *The Implications Of Preemptive And Preventive War Doctrines: A Reconsideration*. Gray (2007a) tvrdí, že preemptivní válka je vedena ve světle bezprostřední hrozby či útoku. Protivník se již rozhodl zahájit útok a preemptivní úder je jedinou možností, jak mu v tomto útoku zabránit. Preemptivní útok je tedy morálně, legálně i strategicky opodstatněný. Oproti tomu, preventivní útok je podniknut za stavu, kdy neexistuje bezprostřední hrozba, ale je zde velká pravděpodobnost, že by daný protivník tuto hrozbu mohl v budoucnu představovat. Rozhodování o preventivním útoku za stavu, kdy není zcela jasné, že se protivník skutečně stane bezprostřední hrozbou, pak s sebou nese četná úskalí, a to jak strategická, morální, tak i legální povahy. Všechny tyto výtky byly předneseny při debatách o preventivním útoku proti Iráku a mnohé se ukázaly jako velmi opodstatněné. Rychlé a příkladné vojenské vítězství v Iráku se začalo proměňovat v noční můru. Irák stál Spojené státy ohromné zdroje a na mnoho let na sebe vázal značnou pozornost, což se mimo jiné projevilo zhoršením situace v Afghánistánu (Dobbins 2011: 16). Objevují se pak i hlasy, že invaze do Iráku bezpečnost Spojených států neposílila, ale naopak oslabila (Jervis 2005: 81). Můžeme tedy tvrdit, že ze strategického hlediska se preventivní válka v Iráku ukázala jako špatné rozhodnutí. Co se legálních aspektů týče, i zde byla invaze do Iráku velmi problematická, neboť nebyla zahájena s posvěcením Rady bezpečnosti OSN, tudíž byla nelegální (Eichler 2006: 226). Co se morálních či legitimních důvodů pro preventivní útok na Irák týče, tak základní argument vycházel z přesvědčení, že v tomto komplexním a nebezpečném se musí jednat dříve, než se hrozba plně „zhmotní“, neboť existence zbraní hromadného ničení spolu s vyčkáváním, až udělá protivník první krok, by mohla mít pro USA strašlivé následky (NSS 2002: 15). Avšak jak se ukázalo, ani tento argument neobstál, neboť se v Iráku žádné takové zbraně nenašly.

3. **Ochota v případě potřeby jednat unilaterálně.** Tento pilíř velice úzce souvisí s předchozím, neboť v případě jakékoliv preventivní války je velice nesnadné zformovat širokou koalici. Zároveň tato ochota jednat unilaterálně vychází z americké tradice excecionalismu i Bushových osobních přesvědčení. Při jednání v Camp Davidu o možnostech operace v Afghánistánu stále nepanovala shoda, zda tuto operaci prezentovat jako proti al-Káidě či začátek širšího postupu

proti teroristickým skupinám obecně. Colin Powell namítal, že širší pojetí by patrně způsobilo, že by některé země opustili formující se koalici. Na to prezident Bush odpověděl, že nechce, aby další země určovaly způsob, jak vést válku proti terorismu, a zdůraznil: „*V určitém okamžiku možná zůstaneme osamoceni. Mně to ale nevadí. My jsme Amerika.*“⁴¹ (Woodward 2003: 81).

V určitém pohledu je unilaterální jednání Spojených států pochopitelné. USA jsou nejmocnějším státem světa, tudíž by se neměly nechat omezovat podmínkami případných spojenců, avšak jak často zaznívalo při evropské kritice amerického postoje, již nežijeme ve světě, kde si velké země mohou dělat, co se jim zlíbí, aniž by braly v potaz námitky svých menších partnerů (Daley 2002). Je možné, že pro jednání v rozporu s přesvědčením mezinárodního společenství by se mohla v USA zvednout určitá vlna odporu, a proto bezpečnostní elity opět využily bezpečnostní kultury, aby získaly potřebnou podporu a legitimitu. Opět byly zapojeny národní hodnoty a historická zkušenost, kde byly USA líčeny jako jediná velmoc, která má nejen materiální, ale i morální předpoklady se opět utkat s největší hrozbou současnosti. Amerika obstála proti nacismu i komunismu a, jak již bylo zmiňováno v prvních prohlášeních bezprostředně po útocích, obstojí i proti terorismu (Bolton 2005: 64 – 65).

4. **Silné přesvědčení, že k zajištění míru a stability je nutné prvořadé postavení USA ve světové politice.** Tento pilíř určitým způsobem působí jako spojení pilířů předchozích a jako koncepční uzavření celé doktríny. Pokud by platily pouze výše uvedené pilíře, mohl by zde vzniknout určitý precedens, že i ostatní velmoci začnou jednat preventivně, unilaterálně či nelegálně, avšak díky zcela unikátnímu postavení USA v systému pak toto nebezpečí nehrozí, neboť světový leader se může chovat odlišně od ostatních velmocí (Jervis 2005: 89). Válka proti terorismu je pak vnímána jako určitá mise, kterou sice Spojené státy nechtěly, ale jako nejmocnější stát světa, reprezentant svobody, se jí zhostí a dovedou do zdárného konce. Bush (2006: 427) v tomto směru poznamenal: „*Tento boj byl nazýván střetem civilizací. Ve skutečnosti to je boj o civilizaci. Bojujeme, abychom udrželi způsob života, který je lidem umožňován ve svobodných zemích.*“⁴²

Z tohoto pohledu jsou ve válce proti terorismu Spojené státy hlavním, absolutně stěžejním aktérem a spojenci jsou vnímáni spíše jako následovníci, kteří v tomto boji USA pouze asistují (Sjöstedt 2007: 245). Mezinárodní pravidla a instituce jsou zde vnímány spíše jako překážky, které Spojeným státům brání v efektivním boji proti terorismu. Národní bezpečnostní strategie Spojených států amerických (2002: 31) pak v tomto duchu jasně hovoří: „*V rámci našeho vůdcovství budeme respektovat*

⁴¹ Z anglického originálu: „*At some point, we may bet he only ones left. That's okay with me. We are America.*“

⁴² Z anglického originálu: „*This struggle has been called a clash of civilizations. In truth, it is a struggle for civilization. We are fighting to maintain the way of life enjoyed by free nations.*“

hodnoty, názory a zájmy našich přátel a partnerů. Ale zároveň budeme připraveni jednat samostatně, když to budou naše zájmy a jedinečné povinnosti vyžadovat.“⁴³

Pokud bychom se vrátili k Bushově předvolební kampani, kde prosazoval „pokornější zahraniční politiku“ (PBS 2000), vidíme zde ohromný posun, na který je možné nahlížet dvěma základními směry. Zaprvé, útoky 9/11 prezidentem Bushem tak výrazně otřásl, že své původní postoje přehodnotil a rozhodl se pro více aktivní zahraniční politiku. Druhou možností je, že v zahraniční politice spíše nezkušený prezident byl silně ovlivněn neokonzervatisty, kteří již dlouhodobě volali po nutnosti udržení prvořadého postavení USA ve světové politice (Kristol – Kagan 1996). Autor této práce se domnívá, že na formování tohoto pilíře se podílely oba dva směry. Prezident Bush byl, stejně jako celý národ, šokovaný a za této situace začal hledat pomoc a řešení. Je pak zcela logické, že ji našel u neokonzervatistů, kterými se obklopil. Ti potom mohli využít útoky 9/11 jako určitou záminku k uskutečnění svých dlouhodobých plánů, které předpokládaly výsadní postavení USA v mezinárodním systému.

3.4 Cesta k operaci Irácká svoboda a prezentace Iráku jako hrozby

Vztah Iráku a Spojených států můžeme označit za poměrně specifický, a to nejen kvůli skutečnosti, že z rodiny Bushových s Irákem vedli hned dva prezidenti válku. Vzhledem k jeho strategické poloze byl Irák tradičně v popředí zájmu amerických stratégů. Zvýšené pozornosti se Iráku dostávalo zejména díky neokonzervatistům, kteří významně upozorňovali na potřebu svržení režimu Saddáma Husajna. Jejich snažení za administrativy Billa Clintona vyústilo v tzv. Iraq Liberation Act z roku 1998, jenž vytvářel určitý program na podporu přechodu Iráku na demokratické zřízení, avšak neimplikoval vynucení tohoto přechodu vojenskými prostředky. To pochopitelně neokonzervatistům nestačilo a nadále vyvíjeli tlak na více aktivní politiku vůči Iráku.

Kandidaturu George W. Bushe na prezidenta pak mnoho konzervatistů vnímalo jako šanci uskutečnit své plány ohledně Iráku. Určitou představu, jak významný měli neokonzervatisté vliv ukazuje skutečnost, že do roku 2002 pracovalo 10 z celkových 18 signatářů otevřeného dopisu prezidentu Clintonovi (viz podkapitola Neokonzervatismus) na významných pozicích v Bushově administrativě (Moens 2004: 163). Dokonce i Colin Powell, jehož názory nebyly zpravidla tak radikální jako třeba Donalda Rumsfelda, se po oznámení jeho nominace na ministra zahraničních věcí nechal slyšet: „*Saddám Husajn sedí na zhrouceném režimu, který tu již za pár let nebude.*“ (Schneider

⁴³ Z anglického originálu: „*In exercising our leadership, we will respect the values, judgment, and interests of our friends and partners. Still, we will be prepared to act apart when our interests and unique responsibilities require.*“

2003). Zároveň by bylo chybné předpokládat, že se o Irák zajímali pouze neokonzervatisté. Vzhledem k jeho ropnému bohatství se „irácká otázka“ těšila i velkému zájmu ze strany ropných společností. Krátce po té, co George W. Bush převzal úřad prezidenta, vznikla speciální skupina (National Energy Policy Development Group či NEPDG), jež měla za cíl se zabývat budoucí energetickou politikou Spojených států, a to za účasti soukromého i vládního sektoru (Anderson 2011: 58). Terry H. Anderson, profesor na Texas A&M University, dále upozorňuje, že v komisi byly zastoupeny význačné energetické společnosti a jednou z jejich aktivit bylo i zkoumání iráckých ropných polí a příprava na situaci po svržení Saddáma Husajna. Jinými slovy, v Bushově administrativě panovala poměrně značná shoda, že je nutné vyřešit „irácký problém“. O Iráku se pak běžně mluvilo jako o tzv. unfinished business (Reynolds 2002). Avšak až do útoků 9/11 scházela akcelerující událost, jež by spolu s velkou dávkou diskurzivních aktivit mohla poskytnout dostatečnou legitimitu pro radikálnější řešení. Bezpečnostní elity instrumentálně působily na změnu bezpečnostní kultury, aby americká společnost začala vnímat Irák jako bezprostřední hrozbu a vojenskou akci vnímala jako legitimní. Zde je nutné poznamenat, že to byla poměrně dlouhá cesta, které je věnována značná část této kapitoly, na jejímž konci, tedy v březnu roku 2003, celých 72 % respondentů označilo použití vojenské síly v Iráku za správné rozhodnutí (Pew Research Center 2008).

Vzhledem k výše uvedenému bylo logické, že se po útocích 9/11 objevovaly hlasy, které vinily právě Saddáma Husajna. Zejména ministr obrany Rumsfeld a jeho zástupce Wolfowitz od začátku prosazovali pojmout válku proti terorismu v širším slova smyslu a zahrnout do ní i Irák. Bush nakonec tuto variantu zamítnul, neboť se obával, že by to oslabilo formující se mezinárodní koalici (Woodward 2003: 48 – 49). I prezident z útoků také podezříval právě Saddáma Husajna, a proto bezprostředně po útocích 9/11 opakovaně naléhal na jednoho ze svých největších odborníků na terorismus, Richarda Clarke, aby prozkoumal spojení mezi Saddámem a útoky 9/11 (Clarke 2004: 32). Ačkoliv se propojení Saddáma Husajna a útoků 9/11 bezprostředně nepotvrdilo (Anderson 2011: 76), otázka svržení iráckého režimu byla pro administrativu stále vysoce aktuální. Konkrétnější obrysy svržení režimu Saddáma Husajna se začaly objevovat ani ne tři měsíce od útoků 9/11, kdy prezident požádal Donalda Rumsfelda, aby sestavil operační plán pro válku v Iráku. Spolu s generálem Tommy Franksem pak dali dohromady skupinu analytiků, jež na tomto úkolu začala pracovat (Woodward 2004: 96 – 115).

Ve světle útoků 9/11, resp. selhání jim předejít, pak administrativa postupovala podle nejhoršího možného scénáře a snažila se preventivně hledat souvislosti i tam, kde nakonec vůbec být nemusely (Moens 2004: 169). Možnost, že by se Irák stal jadernou velmocí, představovala pro Spojené státy ohromné riziko, a to nejen kvůli tomu, že by to mohlo vést k destabilizaci regionu či odstartovat nové závody ve zbrojení, ale také kvůli skutečnosti, že jaderný Irák by mohl velice efektivně odstrašovat

Spojené státy. Americká konvenční superiorita by tak zde mohla velice ztratit na významu (Jervis 2005: 59 – 60). Dále, i v případě, že by Irák neměl program na vývoj jaderných zbraní, existovala zde možnost, že by jiné druhy zbraní hromadného ničení mohl poskytnout teroristům (Moens 2004: 163). Pod tíhou těchto skutečností Bushova administrativa dospěla k následujícím závěrům (Jervis 2005: 60):

1. v současném světě již není možné Irák dlouhodobě zastrašovat
2. možnost snadného vojenského vítězství je vysoká
3. dopady svržení Saddáma Husajna na region budou pozitivní
4. šance na následné vytvoření demokratického Iráku je také vysoká.

Na základě těchto přesvědčení bylo preventivní svržení Saddáma Husajna poměrně logické, avšak je nutné vzít v úvahu, že i bezpečnostní elity jednaly pod vlivem bezpečnostní kultury, jež prezentovala svět po útocích 9/11 jako více nebezpečný. Neustále přizívaný strach, že Irák by mohl mít zbraně hromadného ničení, že Saddám je ztělesněné zlo apod. (více viz níže) pak způsobil, že administrativa nebyla schopná reagovat na pádné argumenty proti invazi do Iráku, ale neustále byla poháněna svým vlastním strachem. V rámci této nové bezpečnostní kultury, jejímž charakteristickým rysem byl ohromný důraz na upozorňování, že určité skutečnosti se velmi brzy mohou stát bezprostřední hrozbou, kterou už v té době také nemusí být možné zastavit, pak byly formulovány dva základní důvody, které měly invazi do Iráku obhájit a získat ji potřebnou legitimitu. Tyto důvody pak korespondovaly s největšími obavami Bushovy administrativy, a to (Eichler 2006: 124):

1. Saddám má rozsáhlý program vývoje zbraní hromadného ničení (včetně jaderných zbraní) a tyto zbraně hodlá použít proti USA a jejich spojencům.
2. Irák spolupracuje s teroristy.

Od formulování těchto základních důvodů a předpokladů pak administrativa ušla velký kus cesty, na jejímž konci většina Američanů považovala vojenskou invazi za správné rozhodnutí (Pew Research Center 2008). Za tímto účelem pak administrativa použila mnohé nástroje, symboly či mnohdy diskutabilní interpretace zpravodajských informací s cílem změnit bezpečnostní kulturu tak, aby Irák začal být vnímán jako bezprostřední hrozba. Tento proces pak může být směle nazván tzv. iráckou kampaní.

Jak je zmíněno výše, Irák byl tradičním tématem zejména některých členů administrativy po dlouhá léta, avšak za oficiální začátek sbírání podpory pro válku v Iráku je možné označit až projev prezidenta Bushe z 29. ledna roku 2002, který vešel ve známost zejména díky pasáži o tzv. ose zla. V rámci určitého šíření strachu Bush (2002: 104) zmínil, že v Afghánistánu našli „*schémata amerických jaderných elektráren, vodáren, detailní plány na výrobu chemických zbraní, mapy*

*amerických měst a detailní popisy historických památek v Americe a po celém světě.*⁴⁴ Kromě udržování americké společnosti ve stavu obezřetnosti či strachu pak toto tvrzení působilo i jako argument pro skutečnost, že válka v Afghánistánu je pouhým začátkem dlouhého boje. Projev pak kulminoval označením Severní Koreje, Íránu a Iráku za státy tzv. osy zla, resp. státy, které podporují terorismus a ohrožují USA a jejich spojence zbraněmi hromadného ničení. Právě spojení „osa zla“ je velice silné, neboť se určitým způsobem odvolává na státy Osy za druhé světové války, kdy Spojené státy porazily nacismus, tedy „zlo“ tehdejší doby.

Zároveň mnozí odborníci i politikové (např. demokratický poslanec Ike Skelton), kteří chápali věci v širších souvislostech, tento proslov považovali za vyhlášení války Saddámu Husajnovi. Patrně i to mělo za následek, že tento projev je považován za určitý zlom, od kterého začala klesat podpora nové americké politiky od mezinárodního společenství. Bushova administrativa nedala svým spojencům žádné varování, že podobný projev přijde, což vyústilo v poměrně silné reakce zejména evropských velmocí, které takovýto postup považovaly za příliš unilateralistický. Například německý ministr zahraničí Joschka Fischer poznamenal, že „*koaliční partneři nejsou satelity*“, čímž přirovnal současné chování Spojených států k Sovětskému svazu v průběhu studené války (Montgomery 2009: 147).

Projev z 29. ledna roku 2002 tak můžeme směle označit za jakýsi neostrý počátek kampaně za válku v Iráku (za ostrý začátek „irácké kampaně“ pak můžeme označit září 2002). Tato kampaň pak probíhala na dvou frontách – na domácí a zahraniční. Zatímco je možné shrnout, že Bushova administrativa si vedla na domácí frontě relativně dobře, neboť pro válku v Iráku získala poměrně značnou podporu (Pew Research Center 2008). Na frontě zahraniční administrativa příliš neuspěla, čehož je důkazem i rozkol mezi některými spojenci (např. Německo a Francie) či obecný pokles americké důvěryhodnosti ve světě (Pfiffner 2007: 215).

V průběhu roku 2002 administrativa postupně připravovala plány a argumenty, které pak mohly být využity při získávání podpory pro invazi do Iráku. Zde je velmi zajímavé, že neexistuje shoda, kdy přesně padlo finální rozhodnutí o vojenském zásahu v Iráku. Richard Haass, ředitel pro politické plánování Ministerstva zahraničí, poznamenal: „*Rozhodnutí nikdy nepadlo – rozhodnutí se prostě přihodilo, a nedá se říct kdy a jak.*“ (Packer 2005: 45). Je ale velmi pravděpodobné, že Bush se finálně rozhodl již v létě roku 2002, ne-li dřív (Lemann 2003). Zároveň probíhalo jednání s Velkou Británií, největším spojencem Spojených států ve válce v Iráku, kde Tony Blair zdůrazňoval potřebu

⁴⁴Z anglického originálu: „...*diagrams of American nuclear power plants and public water facilities, detailed instructions for making chemical weapons, surveillance maps of American cities, and thorough descriptions of landmarks in America and throughout the world.*“

získání politické podpory pro invazi: „*Pokud bude správný politický kontext, lidé podpoří změnu režimu.*“ (Danner 2009: 438).

Skutečně silné vytváření vhodného kontextu pro válku v Iráku začalo až v září, kdy administrativa spustila svůj „marketingový plán pro iráckou invazi.“ Jednotlivé kroky byly velice dobře promyšlené, aby byl výsledek co nejefektivnější. Šéf kanceláře Bílého domu Andrew Card pak na otázku týkající se načasování počátku této „kampaně“ odpověděl: „*Z marketingového úhlu pohledu se nepředstavují nové produkty v srpnu.*“ (Woodward 2004: 172). Za účelem koordinace jednotlivých zpráv či marketingu ve vztahu k Iráku pak byla založena tzv. White House Iraq Group (WHIG), jejíž členové byli např. Condoleezza Rice, Andrew Card, Lewis Libby, Stephen Hadley a další (Woodward 2004: 168). Důležitou funkcí pak bylo i předkládání zpravodajských informací té části veřejnosti, která o válku v Iráku neprojevovala zájem, a zároveň vytvářet tlak na CIA. Mezi nejznámější výtvořky této skupiny pak patří podobenství mezi kouřící zbraní a jaderným hříbem nad americkými městy. Tímto byla vyslána jasná zpráva, že v případě Saddáma nelze čekat na stoprocentní potvrzení existence jaderných zbraní, neboť by mohlo být příliš pozdě. V takovém případě je tedy nutné jednat preventivně (Anderson 2011: 104).

Přesně jeden den po prvním výročí útoku 9/11 prezident Bush (2002a) přednesl svůj projev na půdě OSN, kde byl Saddám a jeho režim vyličen jako nejhorší zlo na světě, které ohrožuje celý svobodný svět. Bush dal Saddámovi více či méně ultimátu a patrně předpokládal, že jej nesplní, čímž by se irácká invaze pak stala legální i legitimní. Saddám však 16. 9. 2002 oznámil, že se podvoluje tlaku Spojených států a mezinárodního společenství a bez dalších podmínek povoluje vstup mezinárodním inspektorům. Tento tah měl teoreticky vzít USA „vítr z plachet“, avšak Bushova administrativa se nenechala zaskočit a pokračovala dál ve své „irácké kampani“ (Preston – Purdum 2002). Důkazem, že se pozornost administrativy od Iráku neodklonila, mohou být prezidentova radiová poselství národu. První poselství, které prezident od Saddáмова souhlasu s opětovným vpuštěním mezinárodních inspektorů do Iráku pronesl, sice bylo věnováno domácí bezpečnosti, avšak další dvě se plně věnovala iráckému režimu (28. 9. 2002 – *Iraqi Threat*, 5. 10. 2002 – *Iraqi Regime Threat*; White House Radio 2002).

Stejně jako v případě zobrazení Usamy bin Ladina jako hlavního zla v rámci al-Káidy, došlo i zde k personifikaci irácké hrozby skrze Saddáma Husajna, neboť s konkrétními obrazovými vjemy se pracuje lépe než s abstraktními. Na obrazové vjemy ostatně výrazně spoléhala i výše zmíněná skupina WHIG, když používala symbol atomového hříbu, který, jako určité dědictví jaderné války, má v americké společnosti stále značnou sílu.

Pro získání podpory pro vojenský zásah v Iráku pak administrativa pokračovala dvěma základními směry, které korespondují s výše zmíněnými oficiálními důvody. Bylo nutné sehnat důkazy, či alespoň relevantní informace, o existenci zbraní hromadného ničení v Iráku (ideálně jaderných) a o propojení Husajnova režimu s al-Káidou. Stěžejní úlohu při předkládání a získávání argumentů pro válku v Iráku pak sehráli především ministr obrany Donald Rumsfeld a viceprezident Dick Cheney (Pfiffner 2007: 218).

Jako důkazy propojení mezi Irákem a al-Káidou předkládala administrativa čtyři hlavní důkazy (Pfiffner 2007: 220 - 221):

1. Setkání únosce z 11. září 2001 Mohameda Atta s iráckým diplomatem v Praze dne 9. dubna 2001. Ačkoliv se tato informace ukázala jako velice nepravděpodobná, neboť podle zjištění FBI se Atta v té době pohyboval ve Spojených státech (National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States 2004: 228 – 229), Cheneymu to nevadilo a dál předkládal toto tvrzení jako solidní důkaz, a to dokonce ještě na konci roku 2001, kdy v interview pro NBC uvedl, že tato informace je velice dobře potvrzena (NBC 2001).
2. Propojení teroristy Abú Musab az-Zarkáviho, al-Káidy a Iráku. Tento argument spočíval na předpokladu, že s al-Káidou spolupracují i „přidružení“ teroristé, kteří sice nejsou jejími členy, ale na některých akcích se významně podílí. Mezi ně spadal právě Zarkávi, kterého prezident Bush označil *„za nejlepší důkaz existence propojení mezi al-Káidou a přidruženými organizacemi.“* (CNN 2004). Administrativa zároveň zveřejňovala důkazy, že Zarkávi se podílel na některých útocích v Iráku (CNN 2004a), což, byť nepřímě, mělo propojit Irák s al-Káidou. Zcela jasné důkazy o tomto propojení chybí, a to jak mezi Zarkávím a al-Káidou, tak mezi Zarkávím a Saddámem (Bergen 2004).
3. Přímé spojení mezi al-Káidou a Irákem. Tento argument vycházel ze skutečnosti, že v průběhu 90. let proběhlo několik setkání mezi al-Káidou a iráckými zpravodajci. Hlavním pojítkem zde patrně byla vzájemná nenávisť vůči Spojeným státům, avšak jak uvádí The 9/11 Commission Report: *„...do dnešního dne jsme neviděli žádný důkaz, že by se tyto či dřívější kontakty vyvinuly ve fungující spolupráci.“* (National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States 2004: 66). Dále je třeba brát v úvahu riziko pro irácký sekulární režim, které by Saddám musel podstoupit, kdyby skutečně došlo k výraznému spojení mezi iráckým režimem a fundamentalistickou organizací al-Káida, kterou nemohl plně ovládat.
4. Svědectví al-Sheikh al-Libi o iráckém tréninku al-Káidy ve výrobě chemických a dalších zbraní. Tento zdroj informací patrně stojí za argumenty administrativy, že Irák trénoval jednotlivé členy al-Káidy. Prezident Bush (2002b) tento argument použil např. v projevu v Cincinnati dne 7. října 2002: *„Zjistili jsme, že Irák trénoval členy al-Káidy ve výrobě bomb“*

a jedů a smrtících plynů. “Avšak i zde panují značné pochybnosti o relevantnosti tohoto argumentu, neboť al-Libi byl podroben zvláštním vyšetřovacím technikám, tudíž zde panují obavy, že řekl pouze to, co si vyšetřovatelé přáli slyšet (Jehl 2005).

Co se existence zbraní hromadného ničení, jakožto druhého důvodu pro invazi do Iráku, týče, tak zde můžeme argumentaci rozdělit do dvou částí, a to vztahující se k chemickým a biologickým zbraním a informace o vývoji zbraní jaderných.

Předpoklady, že Saddám vlastní rozsáhlý arzenál chemických a biologických zbraní, vycházely ze skutečnosti, že v 80. letech poměrně značné zásoby těchto zbraní měl a také je použil proti vlastním obyvatelům. A protože neexistovaly jasné důkazy o tom, že by byly zničeny, a Saddám se neustále vzpíral mezinárodním inspekcím, předpokládalo se, že je stále má (Hersh 2003). Hlavním zdrojem více aktuálních informací pak byl irácký zběh Curveball, jenž vypovídal, že se osobně podílel na výrobě mobilních biochemických laboratoří a zásoboval Bushovu administrativu dalšími informacemi o iráckém biologickém a chemickém programu. Tyto informace se nakonec ukázaly jako lživé (Pidd – Chulov 2011). Avšak v době „irácké kampaně“ představovaly výborné argumenty pro iráckou invazi. Aniž by byla důkladně prozkoumána jejich pravdivost, byly zařazeny do projevu Colina Powella v OSN v únoru roku 2003 (transcript viz CNN 2003). Všechny tyto informace byly umocňovány vzpomínkou na antraxové útoky, jež se odehrály ani ne měsíc po 11. září 2001, a uvrhly celou americkou společnost do ohromného strachu, že další teroristické útoky budou pomocí biologických či chemických zbraní (Bolton 2005: 55).

Jak už bylo naznačeno výše u White House Iraq Group, jaderné zbraně hrály v „irácké kampani“ velice významnou roli, a to především díky symbolice, kterou s sebou nesou. Velká část Bushova (2002b) projevu v Cincinnati byla věnována právě iráckému jadernému programu, kde prezident uvedl, že Irák *„může mít jadernou zbraň za méně než rok.“* Odhady, kdy může Irák získat jadernou zbraň, se sice lišily, ale celková představa, že by Saddám tyto zbraně mohl použít proti USA, se ve společnosti zakořenila velice silně. Dokonce se začaly objevovat hlasy o preventivním jaderném útoku proti Iráku, což musel Donald Rumsfeld razantně odmítnout (McIntyre 2003). Vzhledem k tomu, že neexistoval zcela jasný, nepochybnitelný důkaz o stavu iráckého jaderného programu, spoléhala administrativa na dvě základní události, které nebyly plně ověřeny a následně se ukázaly jako spíše nepravdivé (Pfiffner 2007: 225).

První hlavní důkaz pro Bushovu administrativu zachytila italská zpravodajská služba a následně ji převzali Britové, když informovali, že Irák koupil v Nigérii 500 tun neobohaceného jaderného materiálu. Již toto číslo samo o sobě je ohromné, neboť na výrobu jedné jaderné bomby je třeba přibližně 10 tun tohoto materiálu. V návaznosti na tuto zprávu pak americké ministerstvo zahraničí i

CIA vyjádřily určité pochybnosti o její autenticitě. Několik dalších zdrojů ji pak označilo za nepravdivou (Anderson 2011: 97). Zde je pak velice zajímavé, že ačkoliv existovaly oficiální pochyby o pravosti této zprávy, dostala se do Bushova (2003) projevu o stavu Unie z ledna 2003, kdy uvedl: „*Britská vláda zjistila, že Saddám Husajn v Africe usiloval o značné množství uranu.*“

Druhý důkaz, který Bushova administrativa hojně využívala, byl pokus Iráku koupit tisíce speciálních hliníkových trubek v roce 2001. CIA poté uvedla, že tyto trubky jsou s největší pravděpodobností určeny pro obohacování uranu (Pfiffner 2007: 226). Tato informace ostatně byla potvrzena i nejvyššími představiteli administrativy, když např. Condoleezza Rice na CNN (2002) uvedla, že „*tyto vysoce kvalitní hliníkové trubky se hodí pouze pro jaderné programy.*“ Zároveň ale většina jaderných expertů uvedla, že tyto trubky nejsou pro výstavbu centrifugy pro obohacování uranu vhodné (Barstow - Broad – Gerth 2004). Stejně jako v ostatních případech nebyly tyto připomínky administrativou nijak výrazně reflektovány a pokračovalo se v jaderné rétorice.

Hlavní argumenty a důkazy pro invazi do Iráku je možné shrnout následovně:

Tabulka 6: Základní důvody a důkazy pro invazi do Iráku

		Důkazy			
Důvody pro invazi do Iráku	Propojení mezi Saddámem a al-Káidou	Setkání Mohameda Atty s iráckým diplomatem v Praze dne 9. dubna 2001	Propojení teroristy Abú Musab az-Zarkáviho, al-Káidy a Iráku	Přímé spojení mezi al-Káidou a Irákem (schůzky z 90. let)	Svědectví al-Sheikh al-Libi o iráckém tréninku al-Káidy ve výrobě chemických a dalších zbraní.
	Existence zbraní hromadného ničení a rozsáhlých programů na jejich výrobu	Chemické a biologické zbraně		Jaderné zbraně	
		Svědectví iráckého zběha Cuverballa (mobilní chemické a biologické laboratoře atd.)		Zpráva o nákupu 500 tun neobohaceného jaderného materiálu v Nigérii	Pokus Iráku nakoupit tisíce kvalitních hliníkových trubek

Pokud bychom se podívali na všechny výše uvedené „důkazy“ pro invazi do Iráku, zjistíme, že ani jeden případ není nezpochybnitelný. Spíše můžeme říci, že u všech těchto „důkazů“ existují značné

pochyby o jejich pravdivosti. Zároveň, jak je patrné z výše uvedené tabulky, bylo zde prezentováno poměrně omezené množství témat, jež sloužily jako záminka pro invazi, a zpravidla nebyly rozebírány do podrobných detailů.

Gary C. Jacobson (2007: 255), profesor politických věd na Kalifornské univerzitě, zastává názor, že tato veřejná kampaň měla spíše povahu obchodní praktiky: „*Cílem nebylo vysvětlit produkt [invaze do Iráku], ale prodat ho. Od každého v týmu se očekávalo, že se bude držet stanoveného tématu, které bude opakovat pouze s malými obměnami a komunikovat pouze v předem schválené formě...Hlavním cílem nebylo pouze kontrolovat agendu, ale i její rámec, jazyk a určování toho, co jsou relevantní fakta k danému tématu.*“⁴⁵ Z pohledu bezpečnostní kultury pak můžeme tvrdit, že bezpečnostní elity zcela přesně věděly, jak ji chtějí pozměnit, aby byl Irák vnímán americkou společností jako hrozba, proti které je nutné vojensky zasáhnout. Důkazem úspěšnosti „irácké kampaně“ je veřejná podpora vojenské akce za účelem svržení Saddáma Husajna, která byla po útocích 9/11 přibližně na 75 % a postupně klesala až na 60 %. Od podzimu roku 2002 jsou pozorovatelné výsledky „irácké kampaně“ a podpora pro vojenskou akci začíná opět růst. V době invaze dosahuje přibližně stejné úrovně jako bezprostředně po útocích 9/11 (Jacobson 2007: Figure 8.4).

V souvislosti s válkou v Iráku je mnohdy zmiňováno selhání zpravodajských služeb. Ačkoliv je vždycky složité získat relevantní informace o fungování zpravodajských služeb, a ani v tomto případě tomu není jinak, je možné předpokládat, že kvalita práce jednotlivých analytiků či zpravodajců se od útoků 9/11 rapidně nezhoršila. Spíše naopak, díky větším pravomocem (viz Patriot Act) je pravděpodobnější, že se práce zpravodajských služeb dokonce zlepšila, neboť od září 2001 k žádnému dalšímu útoku obdobných rozměrů na území USA nedošlo. Robert Jervis (2005: 116) v rámci tohoto tématu upozorňuje, že v současné době, retrospektivně, je velice lehké zpětně posuzovat některé informace a rozhodnutí. Až dojde k odtajnění některých informací, tak je pravděpodobné, že se ukáže, že většina rozhodnutí se v té době jevila jako opodstatněná. To ovšem neznamená, že by zpravodajské služby nedělaly chyby.

Daleko významnější je se zaměřit na roli bezpečnostních elit v rámci tohoto selhání, neboť jak bylo uvedeno v teoretické části práce, jsou to bezpečnostní, nikoliv zpravodajské, elity, které hrají v rámci poststrukturalistického pojetí bezpečnostní kultury stěžejní roli. Jervis (2005: 117) zde tvrdí, že došlo k tzv. politizaci zpravodajství, což mimo jiné znamená, že zpravodajské informace se staly spíše produktem politiky, přičemž by měly být jejím nezávislým vstupem. Zpravodajství bylo pod ohromným politickým tlakem, aby politikům přineslo potřebné důkazy pro jejich „iráckou kampaň“

⁴⁵Z anglického originálu: „*The public campaign takes the form of a multifaceted sales exercise; the aim is not to explain the product, but to sell it. Everyone on the team is expected to „stay on the message“, reiterating with little variation arguments and rhetoric carefully vetted in advance. ...The idea is to kontrol not only the agenda, but also framing, langure, and definitiv of what count as relevant facts regarding the issue at hand.*“

a v mnoha případech tomuto tlaku podlehl. Někteří politici, zejména Cheney a Rumsfeld, pak sami často chodili daleko dál, než ukazovaly zpravodajské informace.

Politizace amerického zpravodajství se projevila hned v několika ohledech:

1. Výběr pouze takových informací, které se hodily pro „iráckou kampaň“, tzv. cherry – picking. Zpravodajci pod politickým tlakem prezentovali Bushově administrativě takové informace, které si administrativa sama přála. Protichůdné informace pak zpravidla prezentovány nebyly (Pillar 2006).
2. Prezentování surových zpravodajských informací administrativě, aniž by byly řádně analyzovány, tzv. stovepiping. V tomto případě došlo k vytvoření kanálů mimo běžnou strukturu, které umožňovaly, že se surové zpravodajské informace, které byly vhodné pro „iráckou kampaň“, dostaly bez odborné analýzy přímo k politikům (Pfiffner 2007: 230).
3. Vytváření nových organizací, které by lépe plnily politická zadání. Tento bod byl určitou reakcí na rostoucí třenice mezi zpravodajskou komunitou a politiky, tudíž byla v rámci Pentagonu vytvořena speciální skupina Policy Counterterrorism Evaluation Group, která podléhala přímo náměstkovi ministra obrany Douglasu Feithovi a měla za cíl zjišťovat jakékoliv možné spojení mezi Saddámem Husajnem a al-Káídou (Pillar 2006).
4. Osobní přímý tlak politiků na zpravodajce. Nejznámějším příkladem jsou patrně osobní návštěvy viceprezidenta Cheneyho v centrále CIA v Langley na podzim roku 2002. Ačkoliv toto chování není v rozporu s nějakými nařízeními, je považováno za velice nezvyklé. Zároveň Cheney je velice zkušený politik, takže si musel být velmi dobře vědom, jaký dopad jeho návštěvy na zpravodajskou komunitu mají (Pfiffner 2007: 229).

Pokud bychom se zaměřili na aktivity Bushovy administrativy s cílem získat podporu pro válku v Iráku na mezinárodní scéně, zjistíme, že zde administrativa nebyla zdaleka tak úspěšná jako na scéně domácích. Zcela zásadní rozdíl mezi domácím a zahraničním prostředím pak představuje nutnost podpory a legality. Pokud by válka v domácím prostředí neměla dostatečnou podporu a legalitu⁴⁶, patrně by k válce v Iráku vůbec nedošlo. Avšak v mezinárodním prostředí Spojené státy byly schopny jednat jak bez rozsáhlé podpory (unilaterální jednání je explicitně obsaženo v Národní bezpečnostní strategii z roku 2002), tak mimo legální rámec mezinárodního prostředí (operace byla zahájena bez souhlasu Rady bezpečnosti OSN).

Po útocích 9/11 téměř celý svět sympatizoval se Spojenými státy a různými způsoby jim vyjadřoval podporu. Určitým milníkem byl projev prezidenta Bushe o stavu unie v lednu roku 2002, který vešel ve známost jako projev o ose zla. Od této doby začala zahraniční podpora Spojeným státům

⁴⁶Administrativa byla v říjnu roku 2002 autorizována Kongresem k případnému použití vojenské síly v Iráku

klesat (Anderson 2011: 93) a zároveň tento projev umocnil obavy některých státníků o směřování války proti terorismu (BBC 2002). Patrně nejvýznamnější rozkol panoval mezi Evropou a USA, a to zejména mezi Francií, Německem a následně i Ruskem. Oproti tomu Spojené království se ukázalo jako velice pevný spojenec USA (BBC 2003).

Při analýze postojů mezi USA a starou Evropou, která je reprezentována Německem a Francií (Rumsfeld 2003), je nutné se soustředit na více než pouhé motivy. Mezi Američany a evropskými společnostmi existují velice významné rozdíly, které často sahají hluboko do národních identit. Evropské státy mají odlišné bezpečnostní kultury, takže je velice chybné předpokládat, že argumenty fungující v USA budou stejně chápány i v Evropě. Důležité rozdíly ve vztahu k bezpečnostní kultuře jsou následující:

1. Evropa si za svůj dějinný vývoj prošla mnoha válkami a násilím, tudíž se tato zkušenost silně propjala i do bezpečnostních kultur jednotlivých států, kde je ozbrojený konflikt vnímán jako úplně poslední možnost (Eichler 2011: 125 – 126).
2. V Evropě chybějí silní neokonzervativisté, kteří by neustále upozorňovali na potřebu posílení evropského vlivu. I díky jejich vlivu je americký přístup k oblasti Blízkého a Středního východu poměrně odlišný.
3. Spojené státy jsou nejmočnějším státem světa s ohromnou vojenskou superioritou. Oproti tomu je Evropská unie integračním uskupením, v rámci kterého neexistuje armáda, která by se mohla rovnat americké, a zároveň zde neexistuje ani politická vůle či jednota.

Z výše uvedených, a mnoha dalších, důvodů, jejichž analýza je daleko nad rámec této práce, pak před samotnou válkou došlo k situaci, kdy více než 70 % Američanů tuto válku podporovalo, zatímco více než 80 % Evropanů bylo proti (Gordon – Shapiro 2004: 76).

Pokud bychom se v rámci mezinárodního prostředí zaměřili na výše zmíněné hlavní argumenty pro válku v Iráku, tedy propojení Saddáma Husajna s teroristy a irácké zbraně hromadného ničení, zjistíme, že tyto důvody zpravidla nebyly sdíleny, a tudíž Irák nebyl vnímán jako bezprostřední hrozba. Co se prvního důvodu týče, tak jak uvádí Gordon a Shapiro (2004: 89), většina Evropanů nevěřila v existenci významného propojení mezi Saddámem a al-Káídou. Ani irácké zbraně hromadného ničení či existence jaderného programu nepředstavovaly pro Evropu bezprostřední bezpečnostní hrozbu, neboť i nadále panovalo přesvědčení, že i v takovém případě lze Irák úspěšně zadržovat a v případě, že by zadržování či zastrasování selhalo, nebyla by to Evropa, na kterou by tyto zbraně byly směřovány (Jervis 2005: 48). Administrativa George W. Bushe se tedy snažila své spojence určitým způsobem socializovat, změnit jejich bezpečnostní kulturu, aby taktéž vnímali Irák

jako bezprostřední hrozbu. Z historie je již nyní dobře víme, že na tomto poli Bushova administrativa selhala.

V celé „irácké kampani“ na mezinárodní scéně pak hrála zásadní roli otázka OSN, resp. potřeba získat další resoluci či jednat na OSN zcela nezávisle. Colin Powell si velice dobře uvědomoval výhody postupu v rámci OSN a snažil se o tom přesvědčovat prezidenta Bushe, např. při večeři 5. srpna 2002 v Bílém domě (Anderson 2011: 58). Potřebu postupu v rámci OSN si uvědomoval i Tony Blair, který přiletěl přesvědčovat Bushe začátkem září, patrně aniž by věděl, že prezident Bush už je rozhodnut v OSN vystoupit a jednat o další resoluci (Gordon – Shapiro 2004: 107).

Ačkoliv byly vztahy mezi USA a „starou Evropou“ již delší dobu poměrně napjaté, situaci ještě více zhoršil projev viceprezidenta Cheneyho (2002) z 26. října 2002, kdy se silně vyslovil pro změnu režimu v Iráku a explicitně vyjádřil, že neexistují žádné pochyby o existenci zbraní hromadného ničení a dalece rozvinutém jaderném programu. Tento projev pak mnozí evropští státníci vnímali jako jasný signál, že Washington považuje debatu o Iráku za ukončenou a zbytek světa by se měl s tímto faktem smířit (Gordon – Shapiro 2004: 99). Toto napětí částečně zmínil Bushův projev v OSN (2002a: 146), kde řekl: „*Budeme pracovat s Radou bezpečnosti OSN na nutných resolucích.*“⁴⁷ Ačkoliv takovéto ujištění mohlo přinést určité uklidnění, zároveň bylo zcela evidentní, že se Bushova administrativa svého záměru lehko nevzdá. Jak bylo uvedeno výše, již v této době byl Bush pevně rozhodnut, že v Iráku vojensky udeří, takže jednání o případné resoluci by se mohla zdát jako nepodstatná, avšak tímto ústupkem si Bush otevřel cestu k dalším jednáním se spojenci a více či méně odstartoval ostrou „iráckou kampaň“ i na mezinárodní scéně. Nutno zdůraznit, že kroky jak na domácí, tak na zahraniční scéně byly koordinované a navzájem se doplňovaly.

V lednu roku 2003 si mnohé země začaly uvědomovat, že USA se nechystají čekat na řádné výsledky mezinárodních inspekcí a jsou plně rozhodnuty podniknout vojenský úder. Jasným důkazem byla neustále narůstající vojenská přítomnost USA v regionu, která se postupně ukazovala příliš masivní na to, aby působila jako pouhá hrozba (Gordon – Shapiro 2004: 118). Na neustále se stupňující krizi pak Francie a Německo reagovaly ohlášením společného postupu proti válce v Iráku, na což Rumsfeld reagoval výrokem o „staré Evropě“, přičemž upozorňoval, že v Evropě je daleko více zemí než jen Německo a Francie, které se stávají čím dál tím relevantnějšími (BBC 2003a). Tento výrok byl směřován na ostatní země Evropy, které mohly tuto situaci využít jako unikátní příležitost naklonit si Spojené státy.

Tento signál byl velice dobře pochopen a následná reakce, resp. vyjádření podpory USA od jiných evropských států na sebe nenechala dlouho čekat. 30. ledna 2003 vyšel ve Wall Street Journal (Aznar

⁴⁷ Z anglického originálu: „*We will work with the U.N. Security Council for the necessary resolutions.*“

et al. 2003) a několika dalších evropských denících dopis vyjadřující podporu USA podepsán osmi evropskými státníky (Velká Británie, Španělsko, Itálie, Polsko, Maďarsko, Portugalsko a Česká republika). Původní idea patrně pochází od novináře Wall Street Journal Michaela Gonzalese, který tím chtěl podpořit svoje přesvědčení, že Evropa je více než Francie a Německo. Gonzales následně kontaktoval italského premiéra Silvia Berlusconiho, kterému se nápad dopisu na podporu USA líbil a kontaktoval podobně smýšlející státníky. Francie či Německo stran tohoto Dopisu osmi vůbec kontaktovány nebyly (Gordon – Shapiro 2004: 129 – 130). Zde není nutné příliš zdůrazňovat, že takovéto vyjádření některých členů EU pak oslabilo její snahu o vystupování jako jednotný celek. Některé další země, především z východní Evropy, se cítily dotčeny, že nebyly kontaktovány, aby také mohly vyjádřit svoji podporu USA, a tak přišly s vlastní iniciativou. Země tzv. vilniuské skupiny⁴⁸ vydaly prohlášení, kde také vyjádřily podporu USA při postupu vůči Iráku (Fox News 2003), což najednou v podstatě ukazovalo, že nikoliv USA, ale Francie a Německo jsou v této krizi postupně izolovány. Tyto iniciativy prezidenta Chiraca (2003) značně rozčílily, což vyústilo ve známé prohlášení na adresu nových členských zemí EU: „*Promeškaly výbornou příležitost mlčet.*“

Ačkoliv mnohé vlády vyjadřovaly podporu Bushově administrativě, široká veřejnost byla zpravidla silně orientována proti válce, a proto byl svět 15. února 2003 svědkem jedné z největších protestů, do kterých se zapojily milióny obyčejných lidí (CNN 2003a). Z pohledu bezpečnostní kultury se pro takovou situaci nabízí poměrně snadné vysvětlení. Veřejnost mimo Spojené státy je socializována v jiné bezpečnostní kultuře, tudíž argumenty Bushovy administrativy nechápaly stejně jako Američané, a tudíž ani nevnímali Irák jako bezprostřední hrozbu. Vstřícný postoj politiků pak může být často vysvětlen jako snaha prokázat laskavost nejmenšímu státu světa či roli „černého pasažéra“, který profituje ze snahy USA o zajištění mezinárodní bezpečnosti s minimálním rizikem a náklady. Avšak tyto bezpečnostní elity již ve svém snažení nešly dál a nesnažily se působit na změnu svých národních bezpečnostních kultur, aby případný útok měl i potřebnou legitimitu, takže k výraznější podpoře, až na výjimky, zpravidla nedošlo. Zde je možné shrnout, že Bushova administrativa se sice snažila socializovat své spojence, aby vnímali iráckou hrozbu podobně jako USA, avšak již nevytvářela dostatečný tlak na jednotlivé vlády, aby toto poselství dále komunikovaly ke svým občanům způsobem, který by reflektoval jednotlivá národní specifika.

Spojené státy tak zahájily Operaci Irácká svoboda bez mandátu Rady bezpečnosti OSN pouze s tzv. Koalicí ochotných, jejíž někteří členové pouze vyjadřovali podporu či poskytovali základny. Bez účasti Spojených států a Velké Británie by byl vojenský potenciál celé koalice poměrně

⁴⁸ Vilniuská skupina byla založena v květnu roku 2000, aby sdružovala kandidátské země NATO a usnadnila jejich lepší spolupráci.

zanedbatelný (Lorenz 2003). Jinými slovy, operace Irácká svoboda se stala především americkou a britskou záležitostí.

Stěžejní momenty irácké kampaně jsou pomocí časové osy zachyceny v Příloze 1.

3.5 Mentální model Bushovy administrativy

Používání tzv. mentálních modelů představuje relativně nový směr v oblasti analýzy zahraniční a bezpečnostní politiky států (Eichler 2011: 52), avšak jejich využití je poměrně široké, např. Akan Malici (2008) je využívá při analýze společné evropské zahraniční a bezpečnostní politiky. Zároveň jsou mentální modely velice přínosné i pro tuto práci, neboť nám pomáhají pochopit, proč administrativa jednala tak, jak jednala.

Obecně můžeme říci, že jednotliví aktéři si vytvářejí mentální modely zpravidla ve vztahu k vnějšímu prostředí. Mentální model pak vytváří jakýsi operační kód, který aktérům nejen pomáhá porozumět vnějšímu prostředí, ale zároveň jim i říká, jak by se měli zachovat (Malici 2008: 22). Jinými slovy, mentální modely jsou obrazem toho, jak aktéři vnímají danou situaci a svou roli v ní. Analýza těchto mentálních modelů nám pomáhá odhalit, proč se daný aktér choval určitým způsobem, či lépe pochopit způsob a formy jednotlivých sdělení. Pokud bychom měli hodnotit Bushovu administrativu z hlediska mentálních modelů, můžeme tvrdit, zejména ve vztahu k válce v Iráku, že klíčoví aktéři jednali, až na drobné výjimky, v rámci sdíleného mentálního modelu. Jinými slovy, Bushův kabinet byl v rámci „irácké kampaně“ natolik socializován do společného pohledu, že jednotliví aktéři operovali v rámci sdíleného mentálního modelu této administrativy. Projevem tohoto sdíleného mentálního modelu pak bylo poměrně jednotné vystupování ve vztahu k irácké otázce.

Co se vzniku mentálních modelů týče, tak odborníci tvrdí, že jsou produktem společenského prostředí či kultur, ve kterých se daní aktéři nacházejí (Malici 2008: 23). Vezmeme-li v úvahu, že klíčoví členové Bushovy administrativy se nacházeli v prostředí, jež bylo velkou měrou ovlivněno bezpečnostními tématy, můžeme tvrdit, že bezpečnostní kultura zde měla velice významný vliv na konstrukci mentálního modelu Bushovy administrativy.

Jan Eichler (2011: 52 – 53) pak při používání mentálních modelů hovoří o čtyřech základních skutečnostech ve vztahu k vnějšímu bezpečnostnímu prostředí, které autor této práce v modifikované formě přebírá:

1. **Přístup k charakteru bezpečnostních hrozeb** – zda je daná hrozba považována za bezprostřední, naléhavou, existenciální či naopak
2. **Přístup k původcům těchto hrozeb** – zda je s nimi možné jednat diplomatickou cestou či je nutné využít vojenskou sílu apod.

3. **Přístup ke spojencům** – zda jsou spojenci vyslechnuti a respektováni či naopak
4. **Přístup k OSN, resp. k mezinárodnímu právu** – zda je jednáno v rámci mezinárodního práva, resp. OSN či naopak

Pokud budeme hodnotit mentální model Bushovy administrativy ve vztahu k irácké hrozbě a budeme-li respektovat výše uvedené čtyři dimenze, získáme následující tabulku:

Tabulka 7: Mentální model Bushovy administrativy ve vztahu k OIF

Přístup k charakteru hrozby	Režim Saddáma Husajna byl vnímán jako bezprostřední, blízká a přímá hrozba pro Spojené státy. Předpoklad spolupráce Iráku s teroristy a existence zbraní hromadného ničení volal po preemptivní eliminaci této hrozby.
Přístup k původci hrozby	Saddám Husajn byl vnímán jako zlo, nevypočitatelný diktátor, který neváhal použít chemické zbraně i proti vlastnímu obyvatelstvu. Husajn byl považován za nevyzpytatelného člověka, jehož slibům nelze věřit, a který reaguje pouze na hrubou sílu.
Přístup ke spojencům	Spojenci nebyli vnímáni na stejné úrovni jako USA, ale spíše jako určitý doplněk, bez kterého by se USA obešly. Významnějšímu postavení se těšila pouze Velká Británie.
Přístup k OSN	Spolupráce s OSN nebyla vnímána jako nutnost, ale jako jedna z možností v rámci postupu vůči Iráku. Ačkoliv Bush v OSN vystoupil a došlo ke schválení resoluce č. 1441, samotná invaze proběhla bez mandátu Rady bezpečnosti OSN. Operace Irácká svoboda tak byla z hlediska mezinárodního práva nelegální.

Jak je uvedeno výše, Saddám Husajn byl vnímán jako bezprostřední hrozba, na kterou bylo nutno odpovědět vojensky i v případě, že by spojenci byli proti a bylo by nutné jednat mimo rámec mezinárodního práva. Je zcela evidentní, že takovéto vnímání vnějšího prostředí mělo ohromné důsledky, které se nevyhnuly ani teoretické dimenzi. Colin Gray (2007a) uvádí, že rozdíl mezi preventivním a preemptivním úderem je v blízkosti a bezprostřednosti hrozby. Tento přístup nás pak nutí operaci Irácká svoboda hodnotit jako válku preventivní, neboť z našeho, evropského, pohledu režim Saddáma Husajna pro USA nepředstavoval bezprostřední hrozbu. Pokud ale vezmeme v úvahu mentální model Bushovy administrativy, zjistíme, že Saddám byl vnímán jako bezprostřední hrozba, tudíž se z tohoto pohledu válka v Iráku jeví jako preemptivní. Časté záměny termínu preemptivní za preventivní pak nebyly způsobeny teoretickou neznalostí, ale vlivem daného mentálního modelu.

4 Strategická kultura v rámci Bushovy doktríny

Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, útoky 9/11 představují významný předěl v americké zahraniční a bezpečnostní politice. V návaznosti na ně byly rozpoutány dvě války v islámském světě, o kterých můžeme tvrdit, že nakonec bezpečnost USA nejen nezvýšily, ale naopak zmenšily. Robert Jervis (2005: 107) v této souvislosti například pozoruje, že celá operace Irácká svoboda ve svém důsledku vytvořila více teroristů, než jich zabila. Útoky 9/11 a následné reakce měly za následek, že došlo ke změně bezpečnostní kultury (viz kapitola Bezpečnostní kultura v rámci Bushovy doktríny). Především tzv. violent non-state actors začaly být považovány za největší výzvu pro tradiční státy. Je pak zcela evidentní, že tyto představy o novém charakteru hrozeb se promítly i do strategické kultury, jež se vztahuje k nasazování vojenských sil. Tradiční plány a představy, kdy se vedla válka proti jinému státu, musely být nahrazeny novými, kde nebyl jasný protivník, kde mnohdy nebylo cílů, na které by se mohlo zaútočit, či kde scházela jasná definice pro úspěch dané mise. Byl zde tedy významný tlak na armádu, aby se těmto novým výzvám přizpůsobila. Mikkel Vedby Rasmussen (2003: 5) ve článku *A New Kind of War: Strategic Culture and the War on Terrorism* pak tuto situaci, kdy existence nového nepřítele vyžaduje změnu způsobu válčení, přirovnává ke španělským dobyvatelům a Aztékům. Pro Aztéky měla válka silný náboženský kontext a zprvu považovali Španěli za bohy. Pod realitou vzájemných střetů byli ale nuceni přehodnotit své chápání války, aby se tomuto novému nepříteli mohli lépe postavit. I Spojené státy musely přehodnotit své způsoby vedení války a obrany země. Jako krátký příklad reakce na útoky 9/11 můžeme uvést přístup k obraně vzdušného prostoru USA. Před útoky byly v pohotovostním režimu vždy pouze dvě stíhačky na každé ze sedmi základen na americkém pobřeží. Hned následující den se toto číslo výrazně zvýšilo, což trvale významně zvýšilo schopnost USA reagovat na nové hrozby pocházející z amerického vzdušného prostoru (Lambeth 2005: xiv).

Skutečnost, že armáda bude hrát v tomto období významnou roli, byla evidentní už 11. září 2001, kde byly útoky okamžitě přirovnány k válečným činům (acts of war). Patrně první, kdo toto přirovnání použil, byl ministr obrany Donald Rumsfeld (2004), který jen pár hodin po útocích řekl prezidentu Bushovi: „*Tohle není kriminální čin. Tohle je válka.*“ Tato slova se shodovala i s Bushovým smýšlením, který uvažoval: „*První náraz letadla mohla být nehoda, druhý byl rozhodně útok a třetí byl vyhlášením války.*“ (Bush 2010: 128). Prezident Bush (2001b) pak spojení „válka proti terorismu“ použil hned večer 11. září 2001 ve svém projevu k americkému národu.

Colin Powell (2001) pak ihned druhý den ráno při rozhovoru pro CNN vysvětlil, co toto nové spojení znamená. „*Znamená to, že použijeme všechny naše prostředky, abychom dostali ty, co jsou za toto zodpovědní. A nebude to akce, která bude trvat týden či dva. Toto musí být útok v plném rozsahu,*

nejenom Spojených států, ale celého civilizovaného společenství proti terorismu. Bude se bojovat na politické frontě. Bude se bojovat na diplomatické frontě, vojenské frontě a zpravodajské frontě.“⁴⁹ Použití pojmu „válka“ pak mělo především evokovat, že Spojené státy použijí všechny dostupné prostředky, aby viníky dopadly a potrestaly. Zároveň jeho použití pro mnohé znamenalo jasné odloučení od přístupu k terorismu prezidenta Clintona, který považoval teroristické útoky pouze za kriminální činy (Scarborough 2013).

Spojení „válka proti terorismu“ s sebou také přináší i určité problémy. Ponecháme-li stranou, že terorismus je taktika, nikoliv nepřítel (viz kapitola Bezpečnostní kultura v rámci Bushovy administrativy), mělo toto spojení dopady i na legitimizační rovinu. Užitím pojmu „válka“ se automaticky aktivovala pravidla s válkou spojená. Michael Howard (2001) pak v této souvislosti poznamenává, že v rámci moderní strategické kultury jsou válčící strany považovány za legitimní součást mezinárodního prostředí. Vyhlášení „války proti terorismu“ pak zbytečně dalo al-Káidě určitou legitimitu. Zároveň je možné pozorovat i některé dopady v rovině právní. Vyhlášení války terorismu pak implikovalo, že zadržení teroristé by měli být válečnými zajatci, na které by se měla vztahovat Třetí Ženevská úmluva. Nepřiznání statusu „válečného zajatce“ pak Bushova administrativa zdůvodnila tak, že nepřátelští bojovníci se dělí do dvou kategorií, a to legální váleční bojovníci, na které se tato úmluva vztahuje, a nelegální váleční bojovníci, na které se nevztahuje. Teroristé pak logicky spadají do druhé kategorie (Haynes 2002).

Po útocích 9/11 vše nasvědčovalo tomu, že si všichni uvědomovali, že válka proti terorismu představuje nový typ války, na který je nutné se adaptovat. Sám prezident Bush (2001d) pronesl: *„Je to nový druh války. A já chápu, že to je nový druh války. A tato vláda se tomu přizpůsobí.“* Avšak existuje značný rozdíl mezi podobnými výroky a praxí. Armáda se zpravidla snaží být připravena na všechny eventuality, k čemuž také vypracovává potřebné plány. Najednou se však ocitla ve válce, na kterou nebyla zcela připravena. Nabízí se tedy zde otázka, zda po útocích 9/11 skutečně došlo k masivní změně strategické kultury či pouze k její menší korekci, která by umožňovala s určitou modifikací využít zaběhlé postupy a plány. Způsob vedení obou válek pak naznačuje, že k význačné změně strategické kultury spíše nedošlo, neboť byl akcentován důraz na vojenskou porážku nepřítele a následné stabilizační a rekonstrukční fáze, jež jsou pro porážení terorismu nesmírně důležité, byly spíše upozadovány.

Dále je nutné zdůraznit, že válka proti terorismu kladla na válečné analytiky a strategy ohromné nároky. Po celou svou profesionální kariéru pracovali s určitými vstupy, předpoklady a modely. Nyní

⁴⁹Z anglického originálu: *„It means that we will use our full resources to go after those who are responsible for this. And it is not an action that will be over in a week or two. This has got to be a full-scale assault not just by the United States but by the civilized community against terrorism. And it has to be fought on the political front. It has to be fought on the diplomatic front, the military front and the intelligence front.“*

situace naznačovala, že by měli velkou část těchto vědomostí a zkušeností upozadit a snažit se přemýšlet „nekonvenčně“. Pokud pomineme skutečnost, že snahy oprostit se od zažitých postupů, předpokladů a názorů (jinými slovy od dosavadní strategické kultury) jsou nesmírně složité, stáli strategové před ohromnou výzvou. V rámci plánování a příprav jednotlivých strategií se museli nutně snažit odhadovat jednotlivé kroky protivníka, což je téměř nereálné, vezmeme-li v úvahu skutečnost, že pro protivníka je přijatelné použít letadlo plné civilistů jako zbraň.

Vyhlášením války terorismu se Spojené státy ocitly uprostřed asymetrického konfliktu, kde na jednu stranu měly ohromnou vojenskou sílu, technologický náskok a velice drahé a sofistikované zbraně, avšak na stranu druhou čelily nepříteli, který se skrývá, využívá levných a jednoduchých prostředků a obecně je těžké na něj udeřit. Tuto situaci velice pregnantně vystihl sám prezident Bush (2001e) poznámkou: „*Nebudu střílet raketu za dva miliony dolarů na stan za deset dolarů, abych trefil velblouda do zadku.*“⁵⁰ Tím si Bush částečně „rýpnul“ do svého předchůdce, ale zároveň poukázal na to, že samotný technologický náskok k vítězství nestačí. A co více, dokonce může působit jako určité omezení, když např. Spojené státy v Afghánistánu vůbec nenasadily supermoderní letouny F-117, neboť se jejich nasazení na velké vzdálenosti prostě ukázalo jako příliš nákladné (Eichler 2006: 121).

Další asymetrický rys se týkal možnosti použití strategických prostředků. Al-Káida není svazována strategickou kulturou, která by používání některých postupů označila za nelegitimní, a tudíž znemožnila jejich použití. Oproti tomu, Spojené státy, jako reprezentant demokratické civilizace, jsou nejen omezovány vlastní strategickou kulturou, ale jsou neustále pod kontrolou veřejnosti a médií. Není tedy možné, aby oplatily al-Káidě útoky „stejnou mincí“, a využily letadla plné civilistů jako zbraň. I zde pak můžeme vidět důvod, proč byly rozpoutány tyto dvě války mimo území USA, neboť v tradičním modelu stojí armáda mezi nepřítelem a obyvatelstvem. V případě teroristických útoků, kdy jsou primárně cíleni civilisté, je pak tento tradiční model narušen. Zahájení operací Trvalá svoboda a Irácká svoboda pak může být vysvětleno i jako pokus o přilákání pozornosti útočníků od civilistů zpět směrem na vojáky mimo území USA.

Jak bylo uvedeno výše, válka proti terorismu se zhmotnila ve dvou operacích, a to v operaci Trvalá svoboda, která byla bezprostřední reakcí na útoky 9/11, a v operaci Irácká svoboda, jež byla nejvýraznějším projevem Bushovy doktríny. Nasazení vojenských sil v úvodních bojových fázích těchto operací je předmětem následujících dvou podkapitol. Patrně není nutné dodávat, že nejen rozhodnutí o těchto dvou invazích, ale i jejich provedení, mělo ohromný dopad na zahraniční politiku USA.

⁵⁰Z anglického originálu: „*I'm not going to fire a \$2 million missile at a \$10 empty tent and hit a camel in the butt.*“

4.1 Nasazení vojenských sil v Afghánistánu

O tom, že za útoky z 11. září 2001 stála al-Káida, nebylo příliš pochybností. George Tenet informoval prezidenta o této skutečnosti již během první telekonference NSC ještě tentýž den (Woodward 2003: 27). Vzhledem k tomu, že Tálibán poskytoval v Afghánistánu al-Káidě útočiště, bylo poměrně jasné, kam bude směřovat prvotní reakce USA. Útoky 9/11 zastihly nejen Bushovu administrativu, ale i americkou armádu nepřipravenou, neboť v té době neexistoval žádný plán pro vojenskou operaci v Afghánistánu. O to pozoruhodnější je skutečnost, že během třech týdnů se podařilo vytvořit širokou mezinárodní koalici, připravit základní strategii, navázat spojení s proti-Tálibánskými silami a přepravit potřebný personál a zdroje na základny, které se doslova nacházely na druhém konci světa (Lambeth 2005: xv).

Ještě před rozhodnutím o bližší podobě operace (viz níže) CIA přišla s návrhem, který významně ovlivnil úspěšnost celé akce. George Tenet při jednání NSC navrhnul spojení vyspělé technologie, zpravodajství, polovojenských týmů a afghánských opozičních sil spolu s ohromnou americkou vojenskou silou a speciálními jednotkami. Zásadní roli v tomto konceptu hrála Severní aliance, jež byla velice složitě uchopitelná entita, neboť se skládala z různých klanů, jejichž vůdci šli zpravidla s tím, kdo podal vyšší nabídku, avšak odhady, že mají na 20 000 bojovníků, nakonec převážily negativa (Woodward 2003: 51). Právě rozhodnutí o zapojení Severní aliance se ukázalo jako velice užitečné a stalo se základem tzv. afghánského modelu (Afghan-lead model) operace Trvalá svoboda (Muñoz 2011).

Na výslednou podobu operace Trvalá svoboda pak měla významný vliv jednání prezidenta Bushe, členů NSC a dalších armádních špiček v Camp Davidu hned první víkend po útocích 9/11. Jedna ze zásadních otázek byla, zda udělat svržení Tálibánu jedním z cílů operace. Panovaly zde značné obavy, že pokud by se svržení Tálibánu skutečně stalo oficiálním cílem, mohly by zde vyvstat významné problémy s vnitropolitickým uspořádáním po jeho svržení, za které by USA musely převzít zodpovědnost (Lambeth 2005: 44). Generál Anthony Zinni pak v tomto smyslu upozorňoval na závažné politické důsledky takovýchto cílů a potřebu vytvoření důkladných plánů pro rekonstrukci Afghánistánu (Priest 2001). Obavy generála Zinniho se ukázaly jako velice opodstatněné, neboť, jak se ukázalo později, Tálibán byl poražen poměrně lehce, avšak stabilizace Afghánistánu jako takového se ukázala jako úkol vysoce náročný.

Při rozhodování o charakteru celé operace pak Generál Shelton představil prezidentu Bushovi a dalším členům NSC celkem tři varianty (Woodward 2003: 79 – 80):

1. Použití naváděných střel z velké vzdálenosti. Tato možnost mohla být provedena relativně rychle a bez ohrožení amerických vojáků, avšak účinek by zde byl relativně malý. Navíc

významně připomínala často kritizované bombardování Afghánistánu za prezidenta Clintona. Především z těchto důvodů pak byla tato možnost rychle zamítnuta.

2. Kombinace použití naváděných střel a leteckých úderů. I tato možnost měla své limity a nebyla považována za dostatečně silnou odpověď na útoky 9/11.
3. Kombinace leteckých úderů, naváděných střel a vojenské přítomnosti přímo v Afghánistánu, tzv. „boots on the ground“. Tímto termínem však nebyla myšlena rozsáhlá pozemní invaze, ale spíše činnost speciální sil ve spolupráci s protitalibánskými silami doplněné o podporu vysoce přesných a technicky vyspělých leteckých útoků. Tato možnost sice byla logisticky a časově nejnáročnější, ale nejlépe odpovídala prezidentovým požadavkům a představám.

S přípravou detailních plánů pro vojenskou akci se Rumsfeld obrátil na velitele CENTCOM, armádního generála Tommyho Frankse, který odhadoval potřebnou dobu na přípravu takového plánu v řádu měsíců. To bylo pro Rumsfelda nepřijatelné a na Frankse naléhal, aby byl více kreativní a aby neoperoval s velkými pozemními silami (Ricks 2002). Tato situace pak může být důkazem, jak nesmírně složité je oprostit se od zažitě strategické kultury a snažit se nahlížet na věc zcela z nového úhlu. Pro generála Frankse, který byl hluboce socializován v tehdejší strategické kultuře, pak byla téměř nereálná představa splnit Rumsfeldovi požadavky.

Tyto tlaky a četná prohlášení, že svět je jiný, že vše se mění, pak vytvářely další tlaky na americkou armádu, zejména ve stanovení jejich dlouhodobých priorit. Paul Wolfowitz (2001) na to v rozhovoru o připravované Quadrennial Defense Review Report již 13. září 2001 reagoval slovy: „*Nesouhlasím, že to [útoky 9/11] všechno mění. Mění toho hodně...máme teď potřeby, které by nás ještě před dvěma týdny vůbec nenapadly. To ale neznamená, že vše, co jsme plánovali pro horizont 10 či 15 let, musí být teď nutně odlišné.*“⁵¹Jinými slovy, panovalo zde určité přesvědčení, že v návaznosti na útoky 9/11 armáda nesmí podlehnout prvotnímu šoku a nenechat se odlákat od dlouhodobého plánu na reorganizaci národní obrany. Nově představovaný model, založený na schopnostech a možnostech protivníka (capabilities-based model), měl nahradit model založený na hrozbě (threat-based model), přičemž nový model se spíše zaměřuje na to, jakým způsobem protivník bojuje, než kdo konkrétně protivníkem je (Quadrennial Defense Review Report 2001: iv). Armáda se tedy snažila nepodlehnout iluzi, že terorismus bude jedinou bezpečnostní výzvou pro Spojené státy v budoucnosti, ale spíše se snažila postupně připravit i na další hrozby, které by mohly přijít. Tato skutečnost pak poukazuje na částečnou rezistentnost strategické kultury ve vztahu k tlakům z vnějšího prostředí, kterým není tak náchylná jako kultura bezpečnostní.

⁵¹Z anglického originálu: „*I wouldn't agree that it changes everything. It changes a great deal. And as I just said in answer to the previous question, we now have requirements that we didn't contemplate two weeks ago. But I don't think that means that the requirements that we contemplated for 10 and 15 years from now are necessarily all that different.*“

Pokud bychom provedli srovnání s bezpečnostní kulturou, tak zjistíme, že zde došlo poměrně rychle k opuštění starých hrozeb (Rusko, Čína) a jejich nahrazení novými (al-Kádia, Irák). Oproti tomu, není možné tvrdit, že pod vlivem útoků 9/11 došlo k razantní změně strategické kultury. To pak mělo za následek, že tyto útoky nebyly vnímány jako nutnost odklonit se od dlouhodobých plánů, ale spíše jako potřeba je upravit (Quadrennial Defense Review Report 2001: v).

Co se role domácího prostředí týče, tak zde můžeme pozorovat menší vliv na strategickou kulturu, než tomu bylo v případě kultury bezpečnostní. Pokud pomineme četná prohlášení o nutnosti vojenského útoku v Afghánistánu, který měl i tak vysokou podporu (Moore 2001), široká veřejnost a domácí prostředí do procesu plánování operace Trvalá svoboda příliš nezasahovaly. Donald Rumsfeld vydal na celé plánování této operace silné informační embargo s tím, že vyjádření některých informací by mohlo ohrozit průběh operace (Lambeth 2005: 52). Prezident sdílel přesvědčení, že bude lepší, když budou domácí politické vlivy drženy stranou plánování operace v Afghánistánu, takže dokonce ponechal své nejbližší politické poradce Karla Rove a Karen Hughes mimo válečná plánování (Lambeth 2005: 47).

Již z prvních dnů po útocích je poznat, že nedošlo k instrumentálnímu využívání strategické kultury k tomu, aby byla získána legitimita pro vojenské operace v Afghánistánu. Vojenský úder měl sám o sobě značnou legitimitu, a to nejen mezi širokou veřejností, ale i napříč politickým spektrem (Mitchell – Berke 2001). Tlaky na změnu strategické kultury tak spíše pocházely zevnitř, kdy za velice krátkou dobu měly být připraveny zcela nové plány, jež by byly odvážné a „kreativní“ a zároveň vyhovovaly politickému zadání. Jedním z mála signálů ve vztahu k americké veřejnosti byl samotný název operace. Původní název operace Nekonečná spravedlnost (Operation Infinite Justice) byl změněn na operaci Trvalá svoboda (Operation Enduring Freedom), neboť islámští učenci protestovali, že nekonečná spravedlnost je pouze v rukách Alláha. Rumsfeld (2001) dále naznačil, že slovo „trvalá“ má evokovat dlouhodobý ráz celé mise. *„Neskončí to za pět minut nebo pět měsíců. Očekávám, že to potrvá roky.“* Tím začala být veřejnost postupně připravována na skutečnost, že nejen operace Trvalá svoboda, ale celá válka proti terorismu bude mít velice dlouhý průběh.

Co se samotného vojenského provedení týče, operace byla v první fázi provedena velice precizně a potvrdila výsadní pozici USA na poli vojenství. Během měsíce Spojené státy zahájily vojenskou operaci v zemi, která nemá přístup k moři. Hlavní charakteristikou operace byl důraz na vzdušné síly s přesně naváděnou municí ve spolupráci se speciálními jednotkami a afghánskými spojenci operujícími přímo na zemi, jež mohli velice přesně identifikovat cíle a tím snížit případné ztráty na civilních životech a infrastruktuře. Operace byla provedena velice úspěšně i vzhledem ke skutečnosti, že musela být prováděna z velice vzdálených vojenských základů. Jedna mise letounu B-2 dokonce

trvala 44 hodin, čímž se zapsala do historie jako nejdelší letecká bojová mise historie (National Defense Research Institute 2005).

Operace Trvalá svoboda představovala i výrazný milník na poli zbraní. Oproti operaci Pouštní bouře, kde přesně naváděná munice čítala pouze 9 %, v případě operace Trvalá svoboda představovala již 70 %. Dále byly poprvé nasazeny bezpilotní letouny Predátor se střelami Hellfire či došlo k prvnímu bojovému nasazení laserem naváděné munice JDAM (Joint Direct Attack Munitions), jež je přesná za každého počasí. Avšak patrně největší taktickou inovací bylo zcela unikátní propojení pozemních aktivit speciálních jednotek a afghánských spojenců spolu s mohutnou vzdušnou podporou (National Defense Research Institute 2005).

Právě tato spolupráce se stala základem tzv. afghánského modelu (Afghan-lead model), jenž se vyznačoval tím, že většinu bojů odvedli samotní Afghánci. Navázáním partnerství se Severní aliancí si USA zabezpečily, že operace nebude vnímána jako invaze. V rámci tohoto modelu pak bylo s poměrně malým počtem amerických speciálních sil dosaženo velice zajímavých výsledků, aniž by byly výrazně narušeny afghánské normy a tradice (zejména tribalismus). Ačkoliv ani tento přístup nezaručoval následnou stabilitu Afghánistánu, a to zejména kvůli tomu, že samotní Afghánci nemají stejné představy o tom, jak by měl Afghánistán vypadat, ponechání zajištění bezpečnosti na lokálních institucích by patrně zvýšilo bezpečnost v celé zemi (Muñoz 2011: 23 – 25).

Bohužel, tento model byl záhy vystřídán tzv. západním modelem (Western-lead model), který vycházel především z amerických norem a zvyklostí. Za pomoci afgánských elit zde byly snahy o vytvoření silné centrální vlády, která by zajistila zemi stabilitu, aniž by bylo přihlíženo k afghánským specifikům (Muñoz 2011: 23 – 24). Z pohledu strategické kultury pak tento posun může být vysvětlen určitou neschopností se oprostit od západních tradic, přesvědčení a hodnot. Tvůrci této strategie byli socializováni v prostředí, kde se existence státu se silnou centrální vládou, která by byla schopna zajistit bezpečí své země, jevila zcela přirozeně. V důsledku i toho pak považovali toto uspořádání za vhodné i pro Afghánistán, což souvisí i s přesvědčením o univerzalitě amerických hodnot a excecionalismem. Dále můžeme tuto skutečnost vnímat jako určitý projev rigidity americké strategické kultury. Krátce po útocích 9/11 byl na strategické elity vyvíjen značný tlak, aby přinesly nová kreativní řešení, která představovala určité vybočení z tehdejší strategické kultury. Afghánský model tedy můžeme vnímat jako produkt této bezprecedentní situace. Avšak jakmile došlo k určitému „uklidnění“ a situace v Afghánistánu se vyvíjela pozitivním směrem, vrátily se strategické elity do „starých kolejí“.

V rámci západního modelu byly v Afghánistánu rozmístěny pozemní jednotky, avšak ne v dostatečném množství, aby dokázaly zemi plně stabilizovat. James Dobbis (2011: 16 – 17) vidí

hlavní příčiny postupného zhoršování situace v Afghánistánu právě v celkovém podcenění situace, přehnaném spoléhání na vyspělou techniku a averzi ke konceptu „nation building“. Činnost mezinárodních peacekeepingových sil byla omezena na Kábul a vnitřní bezpečnost byla považována za afgánskou záležitost, aniž by bylo výrazněji reflektováno, že Afghánistán kapacity na centrální zajištění vlastní bezpečnosti prostě neměl.

Dále je nutné poznamenat, že implementace západního modelu byla i určitou reakcí na bojovou situaci. Původně nepříliš dobře vytrénované jednotky Tálíbanu začaly být doplňovány dobře vytrénovanými bojovníky al-Káidy ze zahraničí, kteří se dokázali velice úspěšně ukrývat před zraky amerických speciálních jednotek, což činilo identifikaci cílů pro vzdušné útoky neustále složitější. Útoky pomocí precizní munice tak postupně začaly ztrácet na účinnosti, tudíž zde byla potřeba doplnění bojové strategie. V dalších fázích operace pak byly přesné pozice většiny nepřátelských bojovníků odhaleny až v momentě zahájení palby, tudíž se jevílo navýšení vojenské přítomnosti jako nezbytné (Biddle 2013).

Arturo Muñoz (2011: 29) pak ještě dodává, že zásadní chybou bylo neumožnění uzavření míru s Tálíbánem. Mnohé skutečnosti nasvědčovaly, že se Tálibán snažil vyjít vstříc Spojeným státům a dokonce formálně vyzval Usamu bin Ládina, aby opustil Afghánistán (Burns 2001). Pokud by to bylo Tálíbánu umožněno, byl připraven složit zbraně k rukám rady kmenových starších a následně by jednotliví bojovníci odešli pokojně do svých domovů. Takovýto postup by jim zanechal potřebnou důstojnost a zároveň by došlo k ušetření mnoha lidských životů. Rumsfeld však takového smíření kategoricky odmítl (Knowlton 2001). Nedal tedy Tálibáncům jinou možnost než bojovat.

V rámci západního modelu, který byl, jak bylo naznačeno výše, silně inspirován rigidní americkou strategickou kulturou, se výše uvedené jevílo jako přirozené a logické. Zdůrazňování „nation building“ se při plánování jevílo jako zbytečné, neboť historie naznačovala, že není potřeba. Jak v případě poválečného Německa či Japonska, byla třeba určitá forma americké pomoci, ale nebylo nutné složitě „budovat národ“. Tato historická zkušenost se pochopitelně zakořenila i v americké strategické kultuře, takže zde panovalo přesvědčení, že ideální strategie je taková, která po sobě zanechá pouze „malé stopy“. To bylo potvrzeno argumenty převážně z úst Donalda Rumsfelda, který opakoval, že čím méně se bude Afghánistán spoléhat na Spojené státy, tím dříve se postaví na vlastní nohy (Dobbins 2011: 17). Je zcela evidentní, že tento přístup výrazně nezohledňoval afghánská specifika, kde neexistuje tradice legitimní, silné centrální vlády či demokratických institucí.

Co se odmítnutí smíření s Tálíbánem týče, tak i pro to můžeme nalézt kořeny v americké strategické kultuře, kde je silná tradice nevyjednávání s teroristy. Hlavní argument se opírá o skutečnost, že vyjednávání by zbytečně poskytlo teroristům legitimitu, což by v důsledku znamenalo úspěch

teroristické taktiky (Neumann 2007). Donald Rumsfeld pak hodil al-Káidu a Tálíbán „do jednoho pytle“ a odmítl mezi nimi činit větší rozdíly. Zároveň za situace, kdy se Spojeným státům v Afghánistánu vojensky velice dařilo, zde nebyl žádný impuls, který by ho přiměl k přehodnocení svého postoje.

Dále poměrně výraznou chybou ve vztahu k operaci Trvalá svoboda, kterou ale není možno přičítat vojenským stratégům, je rozhodnutí o vojenském zásahu v Iráku. Příprava operace Irácká svoboda a její samotná realizace na sebe vázaly nejen pozornost, ale i odkláněly značné množství zdrojů od Afghánistánu směrem do Iráku. To pak mělo za následek, že postupné zhoršování situace, kterou se snažil vyřešit až Bushův nástupce rozmístěním dalších 45 000 vojáků a další ekonomickou asistencí (Dobbins 2011: 17 – 19).

Pokud bychom se z pohledu strategické kultury zaměřili na největší úspěchy a chyby v operaci Trvalá svoboda za administrativy prezidenta Bushe, dospějeme k níže uvedeným závěrům.

Tabulka 8: Hodnocení operace Trvalá svoboda

Úspěchy	Neúspěchy
Inovace ve vojenské taktice – propojení speciálních sil a afghánských spojenců s ohromnou, vysoce vyspělou vzdušnou silou USA	Po původních úspěších aplikován tzv. západní model, který nerespektoval afghánské tradice a normy
Naplánování a příprava operace ve velice krátkém čase	Zanedbání fáze „nation building“
Logistické zabezpečení – první fáze probíhala ze vzdálených leteckých základů	Odmítnutí smíření s Tálíbánem
Úspěšné otestování nových zbraní a munice	Odklon zdrojů a pozornosti směrem k Iráku
Jasný signál, že USA na poli vojenství nemají vyzyvatele	Předání neustále se zhoršujícího Afghánistánu další administrativě

Jak vyplývá z výše uvedené tabulky, většina úspěchů pochází z ryze vojenského provedení operace, což potvrzuje americké absolutní prvenství v této oblasti. Oproti tomu neúspěchy pak zpravidla pocházejí s určitého nepochopení Afghánistánu jako takového a podcenění celé operace. Vzhledem k tomu, že se na strategii podílely největší špičky tohoto oboru, je nepravděpodobné, že by tyto chyby

byly způsobeny nějakým opomenutím či zanedbáním přípravy. Spíše můžeme spatřovat zdroj těchto pochybení v poměrně rigidní strategické kultuře USA, ve které jsou všechny strategické elity socializovány, a která způsobuje, že i na Afghánistán bylo nahlíženo z americké perspektivy. Určitým důkazem trvalosti a rigidity americké strategické kultury pak může být situace, kdy CENTCOM vybral pro provádění vzdušných operací v Afghánistánu jako vzor operaci Southern Watch (OSW), která prosazovala dodržování bezletové zóny v jižním Iráku. Výhodou bylo, že jednotlivé postupy zde byly dobře známy a zažity, avšak celkový charakter se spíše nehodil pro specifické nasazování vzdušných sil v případě operace Trvalá svoboda. Byl zde tedy upřednostněn zažitý, známý model namísto snahy o vytvoření zcela nového přístupu (Lambeth 2005: 295 – 296).

4.2 Nasazení vojenských sil v Iráku

Druhou vojenskou invazí Bushovy administrativy byla operace Irácká svoboda (OIF), která začala po vypršení prezidentova ultimáta, které dalo Saddámu Husajnovi a jeho synům 48 hodin na opuštění Iráku (Bush 2003a). Jak bylo uvedeno v předchozí podkapitole, tato operace na sebe nejen strhávala značnou pozornost administrativy již od roku 2002, ale také na sebe navázala obrovské množství amerických prostředků. K tomu je nutné ještě připočíst, že invaze byla provedena nelegálně, tedy bez mandátu Rady bezpečnosti OSN, a bez široké mezinárodní koalice, což však USA nezabránilo v tom, aby ukázaly, jak ohromná je propast mezi armádou Spojených států a zbytkem světa. Oficiální důvody pro tuto operaci byly přiblíženy v kapitole Cesta k operaci Irácká svoboda a prezentace Iráku jako hrozby, v rámci této podkapitoly pak budou představeny i její strategické cíle.

Krátkodobým cílem, který byl bez větších problémů brzy splněn, byla změna režimu, resp. odstranění Saddáma Husajna. Je zcela evidentní, že takovýto cíl sám o sobě by byl pro celou operaci nedostačující, takže je nutné se zaměřit na dlouhodobější cíle. Jejich formulace se postupem času měnila, avšak zpravidla obsahovala pojmy jako stabilní, demokratický, jednotný Irák, který je schopen se sám řídit a bránit, a který bude partnerem USA v boji proti terorismu (National Strategy for Victory in Iraq 2005). Při bližším prozkoumání pak zjistíme, že příprava a plány na splnění krátkodobého cíle byly velice precizní, avšak plány na dosažení dlouhodobějších cílů, které mohou být dosaženy pouze skrz stabilizační a rekonstrukční operace v poválečném Iráku, byly spíše nedostatečné. Ministr obrany Donald Rumsfeld (2002) prohlašoval, že se bude jednat o krátkou operaci. „*Pět dní nebo pět týdnů nebo pět měsíců, ale rozhodně to nebude trvat déle.*“ Zde se nabízí otázka, jak si mohl tak zkušený člověk myslet, že se podaří stabilizovat a zdemokratizovat Irák za tak krátkou chvíli. Vysvětlení by nabídlo poststrukturalistické pojetí strategické kultury, které předpokládá, že strategické elity mohou se strategickou kulturou pomocí diskurzu manipulovat s cílem získání podpory a legitimacy pro danou vojenskou operaci. Rumsfeldovy výroky o krátkém

trvání války bychom pak mohli chápat jako pouhou snahu o takovéto instrumentální využití strategické kultury, neboť krátká válka si jistě získá podporu lépe, než táhlý konflikt. Toto vysvětlení bychom mohli vnímat jako pravdivé, kdyby strategické elity navenek informovaly o krátkém trvání konfliktu, ale ve skutečnosti by se pečlivě připravovaly na poválečnou fázi. Avšak skutečnost, že fáze stabilizace a rekonstrukce byly silně zanedbány (více viz níže), výše uvedené vysvětlení nepodporuje. Další vysvětlení v rámci strategické kultury je pak spojeno s ohromným vojenským náskokem USA před jakýmkoliv protivníkem. Rumsfeld byl socializován ve strategické kultuře, ve které je silně obsažen americký technologický a vojenský náskok, takže jeho předpoklady o délce trvání této války mohly být způsobeny právě přehnanou důvěrou v efektivitu amerického válčení.

Pokud bychom se zaměřili na proces plánování operace Irácká svoboda, zjistíme, že zde opět velice aktivně vystupoval výše zmíněný Donald Rumsfeld. Samotným plánováním byl pak pověřen velitel CENTCOM generál Tommy Franks. První verze plánu, kterou Franks prezentoval Rumsfeldovi, byla z 90. let a počítala přibližně s 400 000 až 500 000 vojáků. Rumsfeld tuto verzi odmítl a požadoval novou, kde by figurovalo méně vojáků a zároveň jejich rychlejší nasazení. Postupem času se objevovaly další verze a jejich modifikace, kde se zejména měnila doba trvání počátečních leteckých úderů a množství nasazených sil. Zvláště velké tlaky byly právě na množství potřebných vojáků, které se neustále snižovalo (Dale 2008: 12 – 13). To pak budilo obavy i u některých vojenských špiček. Generál William Scott Wallace poznamenal: „...[v létě 2002] jsem nebyl spokojený s počtem vojáků.“ (PBS 2004).

Ačkoliv v rámci plánování bojových operací existovaly rozpory mezi některými strategickými elitami, je možné tvrdit, že nakonec byla tato část připravena velice kvalitně, což dokazuje i hladké vojenské vítězství. Bohužel, plánování pro poválečný Irák se již tolik pozornosti nedostalo. I tuto skutečnost je možné vysvětlit z pohledu strategické kultury. Mezi strategickými elitami panovalo přesvědčení, že po hlavních bojových operacích budou za další fáze zodpovědné především civilní agentury a armáda bude hrát pouze podpůrnou roli. Pokud se k tomu připočte utkvělá představa, že spojenecká vojska budou vnímána jako osvoboditelé od strašlivého diktátora, je zcela jasné, proč nebylo této fázi věnováno více prostoru. Těmto představám pak pochopitelně odpovídalo i množství nasazených vojáků, které stačilo k vojenskému vítězství, ale, jak se později ukázalo, bylo nedostatečné pro zajištění irácké bezpečnosti (Dale 2008: 13 – 14).

Zároveň by bylo hrubou chybou tvrdit, že nedostatečné plány pro poválečný Irák jsou vinnou pouze strategických elit. V době, kdy už byly poměrně jasné představy o podobě bojových operací, stále chybělo politické zadání pro poválečnou fázi. Stále zde panovaly nejasnosti, jak budou rozděleny pravomoci v poválečné fázi a jaký charakter tato fáze bude mít. Střetávaly se tu dva základní přístupy, a to ministerstva obrany, které zastávalo názor, že sami Iráčané by od začátku měli hrát

hlavní roli při stabilizaci a rekonstrukci Iráku, a ministerstva zahraničních věcí, které zastávalo názor, že by měly být postupně budovány politické instituce a Iráčané by v této fázi vystupovali spíše jako poradci. Nakonec byl přijat koncept, který vycházel především z návrhů ministerstva zahraničních věcí, avšak jak se ukázalo později, vybudování funkčních politických institucí byl úkol vysoce náročný. Zároveň za poměrně překvapivé můžeme označit i skutečnost, že až v lednu 2003 byla vytvořena Organization for Reconstruction and Humanitarian Assistance (ORHA), jež měla dohlížet na poválečnou rekonstrukci Iráku (Dale 2008: 14 – 18). To pak můžeme vnímat jako jeden z dalších faktorů, které poukazují na zanedbání poválečných fází operace.

Zároveň došlo k hrubému přecenění úrovně irácké administrativy a infrastruktury. Důkazem tohoto špatného odhadu situace bylo i prohlášení Condoleezza Rice (2004): *„Koncept byl takový, že porazíme armádu, ale instituce zůstanou, vše od ministerstev až po policejní síly.“* Realita pak bolestivě ukázala, že takovýto koncept byl od základu chybný. Další velice nepřesný předpoklad se týkal reakce Iráčanů na přítomnost spojeneckých vojsk. Viceprezident Cheney (2003) ještě před zahájením invaze k tomuto tématu uvedl: *„Jsem přesvědčen, že ve skutečnosti budeme vítáni jako osvoboditelé.“*

Operace Irácká svoboda, resp. její příprava, pochopitelně měla dopady i na americké spojence. Kromě rozkolu mezi USA a evropskými spojenci (viz podkapitola Cesta k operaci Irácká svoboda a prezentace Iráku jako hrozby) se začaly i další státy obávat amerického unilateralismu a posilujícího vlivu v regionu. Turecko v parlamentním hlasování odmítlo se stát základnou pro otevření severní irácké fronty, čímž částečně zkomplikovalo průběh celé operace. Situace byla o to složitější, že Washington očekával bezproblémové schválení této resoluce, takže již část vybavení byla v době hlasování vyložena v tureckých přístavech (Filkins 2003). Podobně se vyjádřila i Saudská Arábie, která taktéž nepovolila vést útoky ze svého území (BBC 2002a). Celá operace pak byla vedena pouze ze základny v Kuvajtu.

Zde tedy můžeme krátce shrnout, že tato unilaterální politika spolu s preventivními akcemi pak mají za následek, že ochota ostatních států poskytovat Spojeným státům základny na svém území neustále klesá. Nedostatečný přístup k místu konfliktu klade vysoké nároky nejen na strategii, ale i logistiku. Zároveň díky využívání vzdálených základen dochází ke zvyšování nákladovosti celé operace. Tato situace pak představuje významnou výzvu pro americkou armádu, která bývá označována jako tzv. anti-access challenge (Krepinevich 2003: 12).

Ačkoliv operace Trvalá svoboda přinesla některé poznatky a zkušenosti, které se uplatnily i při operaci Irácká svoboda (např. kombinace speciálních sil a přesných leteckých úderů), při větším nadhledu zjistíme, že z neúspěchů války v Afghánistánu se strategické elity nedokázaly dostatečně

poučit. Z pohledu strategické kultury pak tato skutečnost může být opět vysvětlena její odolností vůči změnám. Jak bylo uvedeno v předchozí podkapitole Nasazení vojenských sil v Afghánistánu, četné neúspěchy operace Trvalá svoboda plynuly z implementace tzv. západního modelu, který nerespektoval afghánské tradice a specifika, a zanedbání fáze „nation building“. V případě Iráku tomu bylo obdobně. Impresivní vojenské vítězství bylo zastíněno nedostatečným plánem pro rekonstrukci a chybnými představami o irácké reakci na příchod amerických vojsk (Anderson 2011: 140 – 141). Jinými slovy, zkušenosti z operace Trvalá svoboda se nestačily stát součástí americké strategické kultury, takže strategické elity uvažovaly velice podobně jako v době plánování invaze do Afghánistánu. Války v Iráku i v Afghánistánu se promítly do americké strategické kultury až s větším zpožděním. Tyto změny je možné pozorovat v rámci tzv. Gatesovy doktríny, která je představena v následující části práce.

Pokud bychom se zaměřili jen na samotné nasazení vojenských sil, dojdeme k závěru, že americké ozbrojené síly provedly své úkoly téměř bezchybně. Často bývají skloňována slova rychlost, preciznost a celkový přehled o situaci (Biddle 2013: 255). Zejména rychlost, s jakou se ozbrojené síly dokázaly dostat do Bagdádu, byla ohromující. Tuto situaci velice trefně vystihnul zástupce generála Frankse, generál Michael DeLong, když poznamenal: „*My jsme nepochodovali na Bagdád, my jsme tam sprintovali.*“ (Anderson 2011: 134).

Velice důležitou roli zde opět hrály speciální jednotky, jejichž počty byly oproti Afghánistánu významně navýšeny. Byly rozmístěny ještě před oficiálním začátkem operace, aby navázaly kontakt s Kurdskými rebely na severu a zároveň se připravily na zajištění klíčové irácké infrastruktury. Panovaly zde obavy, že s blížící se porážkou zvolí Saddám taktiku „spálené země“ a pokusí se zničit stěžejní prvky irácké ekonomiky (např. bohatá ropná pole) a strategické body (přehrada Haditha, jejíž zničení by mohlo výrazně zpomalit postup vojsk na Bagdád) (Krepinevich 2003: 18). Aniž by byly jakkoliv zmenšovány zásluhy speciálních jednotek, je nutné poznamenat, že samotní Iráčané patrně nesdíleli Saddámovu představu o taktice spálené země a k větším škodám nedošlo. I v případech, kdy měli Iráčané dostatek času i prostředků některá místa významně poškodit, nestalo se tak. Dokonce ropná pole Kirkuk, která se nacházejí na severu Iráku, a tudíž byla ještě v iráckých rukou více než tři týdny po zahájení invaze, nebyla poničena. Iráčané dokonce navozili zeminu kolem jednotlivých vrtů, aby je uchránili před následky případné palby (Biddle 2013: 258). Otázkou pak zůstává, zda to bylo způsobeno neochotou nadále poslouchat Saddáma či avizovaná taktika spálené země byla pouhým blufem, který měl odradit spojenecká vojska od invaze.

Úvodní fáze operace pak dále ukázala, že ani ve světle technologicky vysoce vyspělého válčení není možné opomíjet takové tradiční dimenze strategie jakou je např. logistika (viz kapitola Strategie). Již několik dnů po zahájení operace se začaly projevovat nedostatky některých zásob, což bylo jednak

způsobeno špatnými odhady na jedno zásobovací vozidlo, a zároveň nízkým počtem těchto vozidel. Při operaci Pouštní bouře připadal jeden zásobovací nákladní vůz na 73 vojáků, při operaci Irácká svoboda to již bylo 194. Dodávky nezbytných zásob byly vyřešeny poměrně rychle, avšak řešení situace kolem náhradních dílů bylo dlouhodobějšího rázu. Nutno však dodat, že těmito nedostatky nebyla ohrožena žádná část bojových operací (Peltz et al. 2005).

Při cestě na Bagdád ve stylu „shock and awe“ se spojenecká vojska nesetkala s výrazným odporem, který by mohl jejich postup nějak zásadně ohrozit. Určitý problém představovali tzv. fedajíni, což byli muslimští vojáci, kteří získali bojové zkušenosti v Afghánistánu v bojích proti Sovětskému svazu. Tito bojovníci byli často oblečení jako civilisté a při svých útocích využívali partyzánských technik a momentu překvapení (Anderson 2011: 133). Ačkoliv jejich zbraně či celková organizace nepředstavovala pro spojenecká vojska takovou překážku, která by mohla zabránit v jejich postupu, zejména ve městech výrazně zvyšovali riziko jednotlivých operací.

Významným dnem v první fázi operace se stal 9. duben 2003, kdy byla svržena socha Saddáma Husajna. Tato informace oblétna většinu světových deníků, neboť symbolizovala svržení krutého diktátora.⁵² Tato událost měla být trumfem americké administrativy, který symbolizoval definitivní konec Saddámovy krutovlády a zároveň potvrzoval, že Spojené státy skutečně přišly irácký národ osvobodit. Někteří komentátoři pak neustále opakování záběrů ze svržení sochy považovali za jasný důkaz vojenské manipulace (Omar 2013). Fotoreportér agentury AP Jerome Delay, který je autorem jedné z nejznámějších fotek svržení této sochy, poznamenal: „*Nemyslím si, že je to důležitý snímek. Sochy Saddáma se kácely všude, jen u toho nebyl tisk.*“ (Štefaj 2003). Ať už bylo svržení sochy Saddáma spontánní akcí či produktem americké propagandy, nemůžeme se divit, že této skutečnosti bylo využito ke zlepšení obrazu války nejen v USA, ale po celém světě. Dokonce je to možné označit za ukázkový případ, kde se strategické elity snaží využívat různých prostředků, aby pozměnily vnímání války.

Bohužel, tyto snahy byly rychle vystřídány zprávami o chaosu a rozsáhlém rabování. Tyto zprávy hovořily o skutečném mocenském vakuu, kdy byla vyrabována i ministerstva či muzea a byly způsobeny škody nejen na majetku, ale i na životech. Někteří pozorovatelé pak tyto skutečnosti připisovali nedostatku vojáků, kteří za této situace nebyli s to rozrušený dav zvládnout (Burns 2003). Donald Rumsfeld (2003a) se snažil tyto zprávy poměrně nešťastně bagatelizovat výrokem: „*To se stává,*“⁵³ což rozhodně nepodpořilo obraz, že má administrativa situaci v Iráku pevně v rukou. Poměrně zajímavé je, že rostoucí nestabilita v Iráku neměla prakticky žádný vliv na ohlášení konce

⁵²např. Daily Mail 2003, CNN 2003b, Štefaj 2003.

⁵³Z anglického originálu: „*Stuff happens.*“

hlavních bojových operací dne 1. května 2003, kdy z letadlové lodi USS Abraham Lincoln prezident Bush (2003b) oznámil: „*V Bitvě o Irák Spojené státy se svými spojenci zvítězily.*“

Stejně jako v případě operace Trvalá svoboda, i zde většina problémů neplynula ze samotného vojenského provedení operace, ale z nedostatečného naplánování a exekuce poválečné fáze. Krátce po ukončení hlavních bojových operací byla Organization for Reconstruction and Humanitarian Assistance (ORHA) v čele s generálem Garnerem vystřídána Coalition Provisional Authority (CPA) v čele s Paulem Bremerem, jenž měl na starosti administraci Iráku, a právě s ním jsou spojována některá chybná rozhodnutí (Anderson 2011).

První oficiální nařízení CPA se týkalo de-Ba'athifikace irácké společnosti, které bylo přímo inspirováno de-nacifikací poválečného Německa. Výše postaveným členům strany pak bylo tímto nařízením zakázáno vykonávat funkce ve veřejné správě. Ačkoliv odstranění lidí z řízení státu, kteří se významně podíleli na fungování minulého režimu, obsahuje určitou logiku a mnohými Iráčany bylo vnímáno jako jistá forma satisfakce, za situace, kdy v Iráku de facto existovalo mocenské vakuum, nebylo nejšťastnější. Ohromné množství schopných lidí, kteří měli potřebné schopnosti a informace, bylo vyhozeno z jejich pracovních pozic. Zároveň byl tento proces často zneužíván ke „srovnání starých účtů“ či aplikován až přespříliš striktně, že hrozila paralýza některých sektorů. Sám Bremer si toto nebezpečí následně uvědomil a snažil se jeho některé dopady zmírnit, např. rehabilitoval několik tisíc učitelů, jež na základě jeho původního nařízení přišlo o práci (Dobbins et al. 2009: 112 – 119).

Druhým nařízením CPA byla rozpuštěna armáda, ministerstvo obrany a další organizace, což způsobilo, že se na 230 000 lidí náhle ocitlo bez práce. Vojáci, kteří byli vyzváni, aby nebojovali proti USA, byli nyní zanecháni bez práce a prostředků. To pochopitelně vedlo ke značné frustraci, od které byl pouze malý krůček k ozbrojené radikalizaci. Ačkoliv byla plánována určitá reintegrace těchto vojáků (nová irácká armáda apod.), její tempo a organizace frustrované Iráčany příliš neuklidnila (Dobbins et al. 2009: 57 – 60). Opět se zde objevuje určitá paralela s operací Trvalá svoboda. V Afghánistánu Spojené státy trvaly na tom, aby si vnitřní bezpečnost zajistili sami Afghánci, aniž by k tomu existovaly potřebné instituce (armáda, policie). V rámci operace Irácká svoboda na tom USA trvaly taktéž, ale instituce, které by byly schopny to zajistit, byly rozpuštěny. Zároveň zde nebylo dostatečné množství spojeneckých jednotek, které by byly schopny zajistit bezpečnost nejen v Bagdádu, ale v celé zemi. Dalším důsledkem nedostatečného množství vojáků byly zcela propustné hranice, přes které do Iráku proudili teroristé, kteří začali Irák vnímat jako hlavní bojiště proti Spojeným státům, což významně přispívalo ke zhoršující se bezpečnostní situaci. Bombové útoky a náboženské střety přivedly zemi až téměř na okraj občanské války (Anderson 2011: 160 – 164).

Hodnocení operace Irácká svoboda z pohledu strategické kultury je zachyceno v následující tabulce:

Tabulka 9: Hodnocení operace Irácká svoboda

Úspěchy	Neúspěchy
Svržení režimu Saddáma Husajna	Nedostatečné plány pro stabilizační a rekonstrukční fázi
Potvrzení vojenského prvenství USA	Zhoršení bezpečnostní situace v Iráku, náboženské násilí
Navázání na operaci Trvalá svoboda při využívání kombinace speciálních sil a přesných leteckých úderů	Nepoučení se z operace Trvalá svoboda
Flexibilní reakce na nemožnost otevření severní fronty z tureckého území	Nedostatečné zdroje pro zajištění bezpečnosti, příchod teroristů

Při hodnocení operace Irácká svoboda docházíme opět k závěru, že naplánování a provedení bojových operací bylo na velmi vysoké úrovni. Spojenecká vojska se nesetkala s žádnou významnější překážkou, která by jim zabránila v hladkém vojenském vítězství. Strategické elity se bohužel nedokázaly dostatečně poučit z operace Trvalá svoboda, kde již v této době bylo zcela jasné, že vojenské vítězství je ta snadnější část operace. Nedostatečná příprava a zdroje na následnou stabilizaci a rekonstrukci pak způsobily rapidní zhoršení nejen bezpečnostní, ale i ekonomické situace v celé zemi. Spojené státy se tak doslova řečeno ocitly v „noční můře“, ze které nebylo jednoduché cesty ven.

Na mezinárodní scéně pak unilaterální politika USA a despekt k mezinárodnímu právu způsobily, že mezinárodní obraz USA byl silně poškozen. Zároveň ani nedošlo k řádnému využití vojenského vítězství při řešení dalších napjatých vztahů. Dokonce je možné tvrdit, že konvenční superiorita USA měl efekt spíše negativní, neboť ve chvíli, kdy zbylé státy osy zla zjistily, jakou obrovskou konvenční převahu Spojené státy mají, utvrdilo je to v potřebě hledání jaderných záruk pro svoji bezpečnost. Tím se dostáváme ke značnému paradoxu, neboť jedním z důvodů, proč byla zahájena operace Irácká svoboda, byla možnost, že Irák by v budoucnosti mohl získat jaderné zbraně. Jejím nepřímým důsledkem se pak stalo, že zbylé části osy zla znásobily své snahy směřující k získání této zbraně, přičemž Severní Koreji se to podařilo.

Pro přehlednost jsou některé klíčové momenty a výroky spojené s nasazením sil v Afghánistánu a Iráku znázorněny na časové ose v Příloze 2.

5 Balance Bushovy a Gatesovy doktríny

Odpovědí Spojených států na útoky 9/11 byla válka proti terorismu a Bushova doktrína, která byla ztělesněna v Národní bezpečnostní strategii Spojených států amerických z roku 2002 (viz kapitola Bushova doktrína). Výsledkem tohoto přístupu byly dvě války v muslimském světě, které se přes poměrně snadná vojenská vítězství brzy staly ohromným problémem Bushovy administrativy, který se se Spojenými státy jistě „potáhne“ ještě mnoho dalších let. Obě tyto války byly zahájeny v rámci boje proti terorismu, ale pokud se podíváme na kvantitativní důkazy, zda v návaznosti na tyto operace došlo k poklesu teroristických útoků, dostaneme rozporuplnou odpověď, neboť i zde je nutné brát na zřetel metodiku, jakou jsou tyto analýzy prováděny. Pokud jsou zahrnuty i útoky v rámci Iráku, dochází k ohromnému nárůstu teroristických útoků. Pokud je Irák ze statistik vyňat, zjištěné výsledky indikují opačné závěry (Wehrey et al. 2010: 106 – 109).

Pokud ponecháme stranou kvantitativní důkazy, můžeme zcela jasně tvrdit, že válka proti terorismu se nevyvíjela správným směrem, což ostatně bylo přiznáno i Bushovou administrativou (viz níže). Ve světle neustále se zhoršující situace v Iráku a Afghánistánu byl vyvíjen značný tlak nejen za změnu strategie v rámci těchto operací, ale i na přehodnocení Bushovy doktríny jako takové.

Určitou paralelu zde nabízí Thomas Samuel Kuhn a jeho chápání vědy. Kuhn (1997) ve své velice významné monografii *Struktura vědeckých revolucí* tvrdí, že výzkum je vždy prováděn v rámci daného vědeckého paradigmatu, tzv. normální vědy. S příchodem nějaké nové skutečnosti, anomálie, již pak vědecká komunita v rámci daného paradigmatu, tedy normální vědy, není schopna tuto skutečnost vysvětlit. To však neznamená, že by bylo toto paradigma ihned opuštěno. Naopak, dochází k četným pokusům vysvětlit tuto anomálii v rámci stávajícího paradigmatu. Po četných neúspěších je až přijato nové paradigma, které již tuto anomálii dokáže vysvětlit.

Útoky 9/11 pak můžeme analogicky vnímat právě jako novou skutečnost, resp. anomálii. Odpověď na tuto anomálii pak přichází v rámci zažitého paradigmatu, resp. tehdejší bezpečnostní a strategické kultury. Postupem času dochází k dílčím pokusům o její modifikaci, ale čím dál tím více se ukazuje, že toto staré paradigma, nedokáže na tuto anomálii nalézt vhodnou odpověď. Dochází tedy ke změně bezpečnostní a strategické kultury USA a zahraniční politiky jako takové, která není způsobena vnějším šokem (útoky 9/11), ale neúspěchem při snaze potýkat se s novými výzvami. Národní bezpečnostní strategie Spojených států z roku 2006 je pak počátkem této změny a Národní obranná strategie z roku 2008, známá též jako tzv. Gatesova doktrína pak představuje završení tohoto procesu. Počátek změny v přístupu k zahraniční politice bývá mnohdy asociován se začátkem Bushova druhého volebního období. Colin Powell byl vystřídán Condoleezou Rice (2005), která před Senátem pronesla, že „*nyní je čas na diplomacii*.“ Toto prohlášení pak jemně naznačovalo, že

administrativa přehodnocuje svůj přístup a snaží se pomalu odklánět od přehnaně militaristické, unilaterální politiky, jež vrazila klín mezi USA a tradiční evropské partnery (viz kapitola Bezpečnostní kultura v rámci Bushovy doktríny). V podobném duchu pak jednal i prezident Bush, když se v létě roku 2005 vydal na cestu do Evropy a speciální pozornost věnoval nejen EU jako takové, ale i Francii a Německu (Stevenson 2005). Philip Gordon (2006) tento posun velice pečlivě reflektuje, avšak ve článku *The End of the Bush Revolution* poměrně překvapivě tvrdí, že klíčové osoby Bushovy administrativy stále zastávaly principy Bushovy doktríny, avšak ve světle četných neúspěchů již nebyly schopny tento směr udržet.

Pokud bychom se skutečně zaměřili na cíle bezpečnostní politiky USA, nemůžeme tvrdit, že by se nějak výrazně změnily, avšak pomalu zde dochází ke změně způsobů, jakými byly tyto cíle naplňovány. Oklikou se zde opět dostáváme ke konceptu kultury Ann Swidler (1986), jež tvrdí, že kultura spíše nepůsobí na naše konečné cíle, ale na způsoby, jakými se k těmto cílům snažíme dostat (více viz podkapitola Ann Swidler a kultura). Začal být tedy měněn způsob, jakým byly naplňovány cíle v oblasti bezpečnosti a vojenské strategie. Pokud bychom se zaměřili na způsob, jak tato změna probíhala, pomůže nám poststrukturalistické pojetí bezpečnostní a strategické kultury, jenž je centrální pro tuto práci, a které předpokládá, že bezpečnostní a strategické elity mohou pomocí diskurzivních akcí měnit bezpečnostní a strategickou kulturu s cílem získat legitimitu pro jednotlivé akce. V tomto případě pak můžeme tvrdit, že na bezpečnostní a strategickou kulturu nebylo působeno, aby byla legitimita získána, ale spíše aby nebyla ztracena. Bylo nutné změnit nejen způsob vedení bojových operací (např. přenášet více zodpovědnosti na iráckou armádu), ale i celkové pojetí války proti terorismu (např. terorismus jako takový přestal být vnímán jako základní výzva. Pozornost se začala více zaměřovat na jeho kořeny a příčiny vzniku.)

Za velice výrazný milník v tomto posunu můžeme označit právě rok 2006, a to hned z několika důvodů:

1. Ministr obrany Donald Rumsfeld byl nahrazen Robertem Gatesem. Pod politickým tlakem do té doby velice sebevědomý Rumsfeld (2006), který jen velice stěží přiznával vlastní chyby, pronesl: „...je velice jasné, že hlavní bojové operace byly ohromným úspěchem. A je také jasné, že druhá fáze neproběhla dostatečně dobře nebo dostatečně rychle.“⁵⁴ Dochází tedy ke změně v oblasti elit, která pak otevírá širší možnosti ke změnám na poli bezpečnostní a strategické kultury.

⁵⁴Z anglického originálu: „...it is very clear that the major combat operations were an enormous success,” he said, of the March 2003 invasion in which Baghdad fell within weeks. “It’s clear that in Phase 2 of this, it has not been going well enough or fast enough.”

2. Byla vydána nová Národní bezpečnostní strategie Spojených států amerických (NSS 2006), která sice nepřinesla radikální přehodnocení Bushovy doktríny, ale představila významné posuny v rovině výběru nástrojů, které byly používány pro dosahování politických cílů (Eichler 2011: 90).
3. Samotná administrativa přiznává zhoršování situace v Iráku. Ve světle rostoucího náboženského násilí pak generál Abizaid (2006) před americkým Senátem varoval před možností, že by Irák mohl sklouznout do občanské války. Zároveň prezident Bush přikázal svému poradci pro národní bezpečnost Stephenu J. Hadleymu, aby tajně zahájil revizi americké válečné strategie. Jako jedna z možností, jak obrátit válku v Iráku v americký prospěch, pak bylo představeno navýšení americké vojenské přítomnosti. Tato možnost nakonec zvítězila a v lednu 2007 prezident oznámil navýšení vojáků v Iráku. Zároveň je ale nutné dodat, že nad tímto navýšením rozhodně nepanovala v Bushově administrativě shoda (Luxenberg – Dennis – Zamora 2006).

Nespokojenost s průběhem války proti terorismu, zejména pak operací Irácká svoboda, pak dala vzniknout mnoha zprávám a doporučením pro Bushovu administrativu. Významné postavení mezi nimi měla zpráva *The Iraq Study Group Report*, která široce rozproudila debatu o směřování války v Iráku. O tom, jak významné postavení tato zpráva měla, svědčí i citát prezidenta Bushe (2009): „*Pravdou je, že ve Washingtonu je mnoho zpráv, které nikdo nečte. Abych ukázal, jak je tato důležitá, tak já jsem ji četl a [Tony Blair] ji četl.*“⁵⁵ Zpráva je reakcí na neustále se zhoršující situaci v Iráku, přičemž formuluje mnohá doporučení, o kterých nehovoří jako o všeléku na irácký problém, ale spíše jako o určité komplexní cestě, která, když bude dodržena, může přispět nejen ke stabilnímu Iráku, ale i k vytvoření silnějšího regionu. Zpráva představuje vnější a vnitřní přístup, kde v rámci vnějšího přístupu je zdůrazňována nová diplomatická ofenzíva, která by v regionu přinesla konsenzus ohledně stability Iráku. Zejména jsou zmiňovány Irán a Sýrie, jakožto země, které mají na Irák významný vliv. V neposlední řadě je zmíněna i potřeba řešení arabsko-izraelského problému, jenž je považován za jeden ze zdrojů nestability v regionu (Baker – Hamilton et al. 2006).

V rámci vnitřního přístupu je pak zdůrazňována potřeba, aby Iráčané převzali odpovědnost za svoji zemi, k čemuž je nezbytné vytvoření kvalitní irácké armády. Za tímto účelem by pak „...*Spojené státy měly výrazně navýšit přítomnost vojenského personálu, včetně bojových jednotek, které by se začlenily a podporovaly by jednotky irácké armády.*“⁵⁶ (Baker – Hamilton et al. 2006: 70). Irácká armáda tak bude hrát hlavní roli v bojových operacích za podpory USA, čímž postupně převezme

⁵⁵Z anglického originálu: „*And truth of the matter is, a lot of reports in Washington are never read by anybody. To show you how important this one is, I read it, and [Tony Blair] read it.*“

⁵⁶Z anglického originálu: „... *the United States should significantly increase the number of U.S. military personnel, including combat troops, imbedded in and supporting Iraqi Army units.*“

plnou zodpovědnost za iráckou bezpečnost, což následně umožní postupné stahování amerických vojáků. Právě zmínka o stahování amerických vojsk z Iráku vyprovokovala silné reakce především z řad neokonzervativistů. Frederick W. Kagan pak v lednu 2007 zveřejnil vlastní zprávu, ve které zmiňuje potřebu navýšení vojenské přítomnosti a rozpočtů, aby mohl být zabezpečen Bagdád, následně celý Irák a v důsledku posílena bezpečnost v celém regionu. Kagan (2007: 1) nepředpokládá, že by bylo možné stáhnout vojenské síly v brzké budoucnosti, neboť zcela jasně udává, že k vítězství v Iráku je nutné, aby „*pozemní jednotky akceptovaly delší turnusy v řádu několika let.*“

Prezident Bush (2007) se nakonec patrně více přiklonil k *Iraq Study Group Report*, kterou zmínil jako inspirační zdroj i ve svém projevu oznamující novou strategii ve válce v Iráku, a nařídil navýšení počtu amerických vojáků, kteří ale nakonec zůstali v Iráku déle, než zpráva původně předpokládala.

Kritika Bushovy doktríny se pochopitelně nevyhnula ani akademické oblasti. Francis Fukuyama, který byl též tradičně identifikován jako neokonzervativec, podrobuje Bushovu doktrínu, a zejména válku v Iráku, těžké kritice ve své knize *After the Neocons: America at the Crossroads*. Dále John Ikenberry (2006) podotýká, že Bushova doktrína, zejména v důsledku neúspěchu v Iráku, je chybná, neboť nereaguje dostatečně pružně na nové skutečnosti vycházející z měnícího se mezinárodního systému, a zároveň upozorňuje, že unipolárním jednáním se Spojené státy chytily do tzv. bezpečnostní pasti. To pak způsobuje, že když USA chtějí řešit jednotlivé bezpečnostní problémy silou, začne se vytvářet určitý mezinárodní odpor, který v důsledku způsobí, že bezpečnost Spojených států je nižší než před zahájením samotné akce. Za tři hlavní aspekty vzniku této bezpečnostní pasti pak označuje odklon od multilaterální spolupráce, příliš silný důraz na regime change policy a přesvědčení o unikátní postavení Spojených států v mezinárodním systému.

Kritika však nepocházela pouze od odborníků na mezinárodní vztahy či bezpečnost, ale i od renomovaných ekonomů. Joseph E. Stiglitz and Linda J. Bilmes (2008) vydávají knihu s názvem *The Three Trillion Dollar War: The True Cost of the Iraq Conflict*, kde, jak název napovídá, odhadují náklady na válku v Iráku mnohonásobně vyšší, než v roce 2003 předpokládala Bushova administrativa. Velice zajímavé pak je, že v roce 2010 se k tomuto tématu opět vracejí a tvrdí, že i jejich odhady ve výše uvedené knize byly příliš mírné. Kromě toho, že předpoklady některých výdajů (např. náklady na péči o veterány) byly daleko nižší, než se v realitě ukázalo, upozorňují na vysoké náklady obětované příležitosti. Jinými slovy, počítají i stím, jak by mohly být využity ohromné zdroje, které byly utopeny v Iráku, v jiných oblastech. Např. pokud by byly zdroje určené pro Irák použity v Afghánistánu, patrně by nedošlo ke zhoršení bezpečnostní situace a nutnosti navýšení vojenské přítomnosti až v roce 2010 (Stiglitz – Bilmes 2010).

Snahy o přehodnocení Bushovy doktríny vycházely i z obav, které nebyly přímo spjaty se stabilitou Iráku jako takového. Do Iráku přicházelo poměrně značné množství mladých bojovníků, kteří se zde zdokonalovali v boji. Po skončení konfliktu pak existuje velké nebezpečí, že tyto bojovníci začnou hledat uplatnění i jinde, což by mohlo značně destabilizovat tento křehký region. Zde se nabízí určitá paralela s Afghánistánem 90. let, kde po odchodu Sovětů se mnozí mudžahedíni vydali na „kampaň po střední Asii“ (Wehrey et al. 2010: 106). Spojené státy tak musely začít podnikat kroky, které by tomuto vývoji alespoň z části zabránily, neboť se vystavovaly značnému riziku, že vznikne velice silná, nová generace mudžahedínů, kteří budou představovat výzvu pro americkou bezpečnost na mnoho let dopředu.

Ačkoliv rok 2006 znamenal významný předěl v přístupu k válce proti terorismu, zdaleka není možné tvrdit, že již v této době došlo ke kompletnímu přehodnocení Bushovy doktríny. Můžeme ale tento rok vnímat jako určitý mezník, počátek určitého procesu, na jehož konci vznikla Gatesova doktrína.

5.1 Národní bezpečnostní strategie Spojených států amerických z roku 2006

Jak již bylo naznačeno výše, NSS 2006 byla určitým doktrinálním počátkem přehodnocování Bushovy doktríny. Ačkoliv zde není absolutní rozchod s NSS 2002, existují zde významné rozdíly (např. odklon od důrazu na vojenské řešení problémů). Zároveň je ale nutné zdůraznit, že z textu je patrná i určitá pokora, která vychází z poučení z vlastních chyb, což je určitou novinkou v porovnání s předchozím přístupem. Ve velice krátkém závěru dokumentu se píše: „*V současné době je nutná ambiciózní národní bezpečnostní strategie, zároveň je ale nutné rozpoznat, kde jsou hranice toho, co národ, i tak silný jako Spojené státy, může dosáhnout pouze svými silami.*“⁵⁷(NSS 2006: 49). Spojené státy tedy neopouštějí představu, že pro současný svět je potřebná vysoce ambiciózní nebo aktivistická zahraniční politika, avšak již nejsou ochotny nést toto břemeno sami a čím dál tím více přiznávají, že pro úspěšný postup je nutná vyšší míra zapojení mezinárodního společenství a spojenců.

NSS 2006 se nesnaží být protipólem NSS 2002, ale spíše jejím logickým vyústěním. Je zde kladen důraz na kontinuitu národních bezpečnostních strategií, takže je zde velice dobře patrná přímá návaznost na NSS 2002. Jednotlivé kapitoly obsahují i shrnutí, co k danému tématu stanovila předchozí národní bezpečnostní strategie z roku 2002. Zároveň zůstal i důraz na některé pojmy jako globální válka proti terorismu či preempce, což je právě možné vnímat jako další pokus o určitou

⁵⁷Z anglického originálu: „*The times require an ambitious national security strategy, yet one recognizing the limits to what even a nation as powerful as the United States can achieve by itself.*“

kontinuitu (Eichler 2011: 90). Na stranu druhou je ale možné pozorovat snahy, které jasně ukazují na skutečnost, že přístup Spojených států k bezpečnostním otázkám se mění. Již v předmluvě jsou představeny dva základní pilíře nové národní bezpečnostní strategie. V prvním pilíři je obsaženo podporování svobody, spravedlnosti a lidské důstojnosti, čímž je zdůrazněna potřeba pracovat s regiony, které jsou, či by se mohly stát, lůnem teroristů. Je zde tedy snaha preventivního působení na kořeny terorismu, což je vnímáno jako daleko efektivnější než otevřený boj s již vzniklými teroristickými organizacemi. To můžeme opět chápat jako určité ponaučení z operací v Afghánistánu a Iráku, neboť, jak bylo uvedeno výše, zanedbání stabilizační a rekonstrukční fáze pak mělo mnohdy za následek výrazné zhoršení bezpečnostní situace v zemi, což v důsledku způsobovalo mezi místními obyvateli značnou frustraci, která se projevovala zvýšeným zájmem o působení v různých radikálních organizacích. V rámci druhého pilíře je demonstrováno odhodlání USA potýkat se s výzvami současného světa tím, že povedou koalici demokratických států. Je zde tak zdůrazněna potřeba multinárodní spolupráce pro řešení problémů současného světa (NSS 2006). Tento pilíř pak můžeme vnímat jako určité oslabení unilateralistické politiky, jež byla tolik charakteristická pro NSS 2002.

Patrně ještě více než v NSS 2002 je tato strategie ovlivněna teorií demokratického míru. Na mnoha místech je zdůrazňována potřeba rozšiřování demokratického zřízení, aby byla zajištěna nejen bezpečnost USA, ale zároveň by byly zajištěny univerzální práva a hodnoty lidí po celém světě. NSS (2006: 36) dokonce šíření demokracie explicitně zmiňuje jako americký národní zájem. Pokud bychom se oblohou vrátili k podkapitole Demokracie a teorie demokratického, kde v návaznosti na myšlenky Michael C. Desche (2008) a Jonathana Montena (2005) docházíme k závěru, že čím je relativní moc USA větší, tím je vliv liberalismu na zahraniční politiku výraznější. Zároveň je s rostoucí relativní mocí USA upřednostňováno aktivní šíření demokracie a liberálních hodnot před „silou příkladu“. Spojené státy zde neupouštějí ze svého cíle šířit demokratické hodnoty, avšak zahraniční politika, která by tyto cíle měla zajistit, se jeví méně aktivistická. Dochází tedy ke změně způsobu, jakým jsou demokratické hodnoty šířeny. Dochází tedy k postupnému opouštění aktivního (silového) šíření demokracie. V návaznosti na tyto skutečnosti pak můžeme tvrdit, že relativní moc USA poklesla, zejména pak tzv. soft power, neboť mezinárodní obraz USA byl, především v návaznosti na invazi v Iráku, citelně poškozen. Proklamované omezení unilaterální politiky pak mělo vyslat jasný signál, že Spojené státy si svých spojenců váží a v budoucnu budou na jejich potřeby brát větší zřetel.

Pokud bychom měli porovnat NSS 2006 a NSS 2002, můžeme k tomu použít čtyř pilířů Bushovy doktríny tak, jak je představil Robert Jervis (2005: 79) (více viz kapitola Bushova doktrína)

Tabulka 10: NSS 2002 vs. NSS 2006

NSS 2002	NSS 2006
Silné přesvědčení, že povaha domácího režimu má zásadní vliv na podobu zahraniční politiky.	Toto přesvědčení zůstalo beze změny: „...vlády, které brutálně zacházejí se svými lidmi, také ohrožují mír a stabilitu ostatních zemí.“ ⁵⁸ (NSS 2006: 3)
Existence nových hrozeb a představa, že k jejich poražení je třeba nových pro-aktivních politik (preventivní války)	Terorismus je zde hlouběji rozpracován, přičemž je kladen důraz na jeho příčiny a jejich odstranění. V krátkodobém horizontu boj proti terorismu zahrnuje vojenské prostředky, v horizontu dlouhém se jedná o boj idejí. Představeno rozšířené pojetí hrozeb (energetická bezpečnost či boj proti šíření zbraní hromadného ničení). Možnost preventivního útoku je ale zachována.
Ochota v případě potřeby jednat unilaterálně.	Strategie zdůrazňuje roli amerických spojenců, OSN i NATO, čímž se snaží vylepšit obraz USA, který byl částečně pokažen unilaterální invazí do Iráku. Zároveň ale možnost unilaterální akce zcela neopouští: „...musíme být připraveni jednat sami, pokud to bude nutné...“ ⁵⁹ (NSS 2006: 37)
Silné přesvědčení, že k zajištění míru a stability je nutné prvořadě postavení USA ve světové politice	Spojené státy jsou zde i nadále vyobrazovány jako vůdce svobodného světa, avšak je zde patrný určitý posun ve způsobu vedení. Amerika nemůže vést pouze pomocí činů, ale též silou příkladu.

Pokud bychom měli NSS 2006 krátce shrnout, tak můžeme říci, že nepředstavuje zcela zásadní odklon od Bushovy doktríny, avšak zároveň obsahuje některé významné posuny, jež je možné vnímat jako určitý předstupeň Gatesovy doktríny. Oproti NSS 2002 jsou méně zdůrazňována vojenská řešení, zároveň je zde vyzdvihována role spojenců a v neposlední řadě je celkový tón strategie méně silově konfrontační.

⁵⁸Z anglického originálu: „...while governments that brutalize their people also threaten the peace and stability of other nations.“

⁵⁹Z anglického originálu: „...we must be prepared to act alone if necessary...“

5.2 Hodnocení Gatesovy doktríny

Jestliže Bushova doktrína vznikla v reakci na útoky 9/11, Gatesova doktrína pak vznikla v reakci na selhání Bushovy doktríny. S odstupem času je možné Bushovu doktrínu považovat za přehnaně silově vojenský přístup, který byl popoháněn snahou rychle a efektivně odpovědět na nové výzvy. Za tímto účelem pak zejména bezpečnostní elity pomocí různých diskurzivních praktik vytvářely tlak na změnu bezpečnostní kultury. Výsledkem byla situace, kdy bylo všeobecně přijato přesvědčení o novém charakteru hrozeb a výzev pro americkou bezpečnost, ale zároveň byla odpověď na tyto výzvy vedena tradičním způsobem, jež je hluboce zakotven ve strategické a bezpečnostní kultuře USA. Proti novým výzvám byly použity tradiční válečné instrumenty, tedy invaze a následná okupace, které se ukázaly jako nevhodné pro tento nový druh války. Andrew J. Bacevich, profesor na Bostonské univerzitě, pak tvrdí, že Spojené státy by měly spoléhat na jakousi „novou verzi zadržování“, která by pomohla zabránit útokům podobným těm z 11. 9. 2001. V návaznosti na válku proti terorismu Bacevich (2008) dodává: „*Odpověď na tento problém není invaze a okupace zemí, jak jsme tomu učinili v Iráku a Afghánistánu, ale spíše spoléhání na jiné mocenské nástroje, s jejichž pomocí se bude možné zabránit nárůstu rozsahu islámského radikalismu a jeho vlivu ve světě.*“⁶⁰

Gatesova doktrína je pak ztělesněna v Národní obranné strategii 2008 (NDS 2008), která, jak je uvedeno v jejím samotném úvodu, vychází z Národní bezpečnostní strategie 2006 (viz podkapitola Národní bezpečnostní strategie Spojených států amerických z roku 2006). NDS 2008 tak představuje určité završení přehodnocování Bushovy doktríny, které bylo vyvoláno neúspěchy globální války proti terorismu, zejména pak selháním v Afghánistánu a Iráku. Strategie nadále pokračuje v nekonfrontačním tónu NSS 2006, ale zároveň se ještě více odklání od Bushovy doktríny. Důkazem je např. absolutní opuštění pojmu „*globální válka proti terorismu*“, který je zde nahrazen pojmem „*celosvětový boj proti násilné extremistické ideologii, která usiluje o rozvrácení mezistátního systému.*“⁶¹ Násilná extremistická hnutí jako al-Káida nejsou vnímána jako „*děbelské organizace*“, ale jako komplexní a naléhavé výzvy. Zároveň ale strategie nezapomíná na tradiční výzvy, zejména tedy na Čínu a Rusko.

Strategické prostředí je v rámci NDS 2008 chápáno velice široce. Jsou zde zmiňovány nejrůznější faktory, např. obyvatelstvo, nerostné zdroje, energie, ale i životní prostředí či klimatické výzvy, které v kombinaci se sociálními, kulturními, technologickými či geopolitickými změnami vytvářejí

⁶⁰Z anglického originálu: „*The answer to the problem is not to invade and occupy countries, which we did in Iraq and Afghanistan, but relying on other instruments of power to try to prevent Islamic radicalism from increasing its reach and its influence in the world.*“

⁶¹Z anglického originálu: „*global struggle against a violent extremist ideology that seeks to overturn the international state system.*“

nejistoty (uncertainty). Stěžejním úkolem ministerstva obrany je pak vyvinout či zajistit prostředky, které budou schopny se do budoucna s těmito *nejistotami* vypořádat (NDS 2008: 4 – 5). Přesvědčení, že svět je daleko komplexnější, zde tedy není opuštěno, avšak je zde zdůrazňováno, že pro tento svět je potřeba i daleko širších nástrojů. Vojenské prostředky tak zde jsou vnímány spíše jako krajní řešení, což je výrazný posun oproti Bushově doktríně, kde byl právě kladen důraz na vojenské řešení problémů.

Za hlavní cíl ministerstva obrany je označena obrana vlasti, což podporuje tvrzení, že kultura nepůsobí tolik na naše konečné cíle, ale spíše na způsoby, jakými se jich snažíme dosáhnout (Swidler 1986). Zde je možné předpokládat, že i za situace, kdy by došlo k výrazné změně strategické či bezpečnostní kultury USA, zůstal by tento cíl beze změny, avšak způsoby, jakými by byl tento cíl naplňován, by se patrně výrazně lišily. NDS2008 pak v návaznosti na The 2006 Quadrennial Defense Review zdůrazňuje, že státy již nemají monopol na užívání násilí katastrofických rozměrů, a proto je nutné věnovat zvýšenou pozornost i nestátním aktérům. Poměrně překvapivě je zde zmíněno, že v dlouhodobém horizontu ministerstvo obrany není nejlepší institucí, která by se měla s touto situací vypořádat. Důraz je zde kladen jak na civilní agentury, tak na soukromý sektor, přičemž ministerstvo obrany by zde mělo zaujímat pouze podpůrnou roli. Jinými slovy, je zde významně upozaděno vojenské řešení nových výzev ve prospěch širší meziagenturní spolupráce. Zde je pak představen i nový pojem - tzv. *jointness*, jenž předpokládá významné propojení mezi civilní a vojenskou sférou. Zároveň se nejedná pouze o užší spolupráci vojenských a civilních institucí, ale používání kombinací civilních a vojenských nástrojů či činností, které povedou ke zvýšení bezpečnosti Spojených států amerických. Důraz na *jointness* je tak důsledkem silného spoléhání na vojenskou sílu, které bylo tolik charakteristické pro Bushovu doktrínu. Vojenská řešení, resp. dvě války v muslimském světě se ukázaly jako velice špatná odpověď na útoky 9/11, což bylo dále umocněno i tím, že především poválečné fáze byly zanedbány. Hlubší spolupráce jednotlivých agentur by pak měla těmto problémům předcházet.

Za další cíl ministerstva obrany je označena tzv. *dlouhá válka* (Long War), resp. její výhra, ve které jsou stále Afghánistán a Irák označeny za hlavní fronty. Zároveň ani případná výhra v těchto dvou válkách není považována za vítězství v *dlouhé válce*. K tomu je zapotřebí použít daleko širší spektrum prostředků, neboť *dlouhá válka* je zde chápána jako multidimenzionální, kterou je nutno bojovat na více frontách. Bezpečnostní témata tak i nadále zůstávají středobodem americké zahraniční politiky. K vítězství ve dlouhé válce je pak nutná široká spolupráce se spojenci, která bude dlouhodobě směřována na zdroje podpory pro extremistické skupiny a vytváření pozitivní alternativy k extremistické vizi budoucnosti. Za tímto účelem pak bude speciální pozornost věnována

regionálním či lokálním křivdám (grievances),⁶² jež často slouží jako nástroj extremistů k rozdmýchávání dalšího násilí. Z výše uvedených důvodů pak vyplývá, že role armády zde nespočívá v samotném bojování, ale spíše v pomoci místním institucím a výcvikem lokálních jednotek. Zároveň díky přesvědčení, že lokální partneři disponují unikátními znalostmi kulturních, geografických či sociálních souvislostí určitého problému, pak představují nenahraditelný prvek pro boj proti extrémním násilným ideologiím (NDS 2008: 7 – 8). Jinými slovy, Spojené státy musí ke každému problému zaujmout spolu se svými partnery individuální přístup, kdy je nutné pečlivě studovat kořeny daného problému a širší politické, kulturní, sociální atd. souvislosti. I tato skutečnost představuje poměrně významný odklon od Bushovy doktríny, kde byl značný důraz na vojenské vítězství, která proběhla ukázkově jak při operaci Trvalá svoboda, tak při operaci Irácká svoboda, avšak poválečné fáze byly spíše zanedbány, a to jak do přípravy, tak do provedení. Nedostatečná znalost afghánských a iráckých kulturních či sociálních struktur pak administrativě způsobila četné problémy (např. návrat Tálibánu či náboženské násilí v Iráku).

Za nejlepší způsob, jak dlouhodobě zajistit americkou bezpečnost, je považována prevence konfliktů, kde klíčovou roli hraje *zadržování* (deterrence), které bylo v NSS 2002 zčásti považováno za přežití.⁶³ Pochopitelně Gatesova doktrína není v tomto směru naivní a nespolehá na strategie ze studené války. V současném komplexním prostředí, kde existuje celá škála aktérů, pak hovoří o potřebě „ušít zadržování na míru“ vždy danému aktérovi v určité situaci. Za tímto účelem je sice zmíněna potřeba udržení odstrašujícího jaderného i konvenčního potenciálu USA, včetně možnosti preemptivního použití přesně naváděné munice, ale zároveň jsou zmiňovány meziagenturní či mezinárodní přístupy (NDS 2008: 12). To je pak možné dále chápat jako vyšší spoléhání na spojence a mezinárodní organizace při zajišťování bezpečnosti USA.

Dále je v celé NDS 2008 patrný odklon od unilaterální politiky, kdy je na mnoha místech zmiňována potřeba posílení a vytváření nových partnerství. Zde dokonce Spojené státy přiznávají, že jejich spojenci mohou mít určité schopnosti či kvality, které USA nemohou duplikovat. To je také poměrně výrazný posun, vezmeme-li v úvahu vztah ke spojencům v rámci Bushovy doktríny, kde byli vnímáni jakou určitý „doplňek“ pro americké aktivity, bez kterého se v případě potřeby mohou Spojené státy bez problému obejít.

Hlavní rozdíly mezi Bushovou a Gatesovou doktrínou jsou zachyceny v následující tabulce:

⁶² Křivdy (grievancies) jsou zmíněny i v NSS 2002, ale pouze velice krátce a ve smyslu, že musí být řešeny v rámci politického procesu.

⁶³ NSS 2002 a NDS 2008 se shodují, že proti teroristům, jež jsou ochotni obětovat svůj život, je zadržování neúčinné., avšak NDS 2008 upozorňuje, že i v současném světě je pro politiku zadržování místo.

Tabulka 11: Bushova vs. Gatesova doktrína

Téma	Bushova doktrín	Gatesova doktrína
Důvod vzniku	Reakce na útoky 9/11.	Reakce na neúspěch Bushovy doktríny.
Základní strategická výzva	Globální válka proti terorismu (GWOT).	Celosvětový boj proti násilné extremistické ideologii, která usiluje o rozvrácení mezistátního systému.
Způsob naplňování cílů	Důraz na rychlé, efektivní vojenské řešení (preventivní válka).	Dlouhodobá prevence konfliktů, důraz na jejich příčiny a křivdy (grievancies).
Charakter boje proti terorismu	Vojenské svržení nepřátelských režimů, které podporují terorismus.	Tzv. dlouhá válka, kterou není možné vyhrát v jedné rozhodující bitvě.
Vztah ke spojencům	Spojenci vnímání jako doplněk, tvorba účelových koalic, důraz na unilaterální jednání.	Široké spektrum spojenců je vnímáno jako nezbytný prvek. Jsou jim připisovány kvality, kterými USA nedisponují.
Nástroje	Důraz na silové nástroje (ozbrojené síly, prosazování práva, omezování finančních toků).	Důraz na širokou škálu užívaných nástrojů, propojování vojenské a civilní sféry (jointness).

5.3 Změny strategické a bezpečnostní kultury

Z pohledu bezpečnostní kultury je možné tvrdit, že Gatesova doktrína je snahou o napravení kurzu, jenž byl nastaven Bushovou doktrínou, která svým unilateralismem a přehnaným důrazem na vojenská řešení negativně ovlivnila obraz Spojených států a zároveň se v praxi ukázala jako spíše neúspěšná. Terorismus již není vnímán jako středobod americké bezpečnostní politiky. Důraz je kladen na snahu o vytvoření kapacit, které budou schopny zvládat budoucí výzvy pro americkou bezpečnost. Gatesova doktrína tak sice přiznává, že existují nové výzvy a nejistoty, ale zároveň při

jejich řešení se snaží držet Spojené státy „při zemi“, neboť si plně uvědomuje, že se jedná o změny, které nelze zastavit jednou vojenskou bitvou. Zároveň široce zdůrazňuje, že pro boj s těmito změnami je nutná široká mezinárodní spolupráce.

Jak bylo uvedeno v teoretické části práce, bezpečnostní kultura je vnímána jako sociální struktura, jejímž prostřednictvím získávají jednotlivé bezpečnostní politiky význam. Změnou této struktury pak pochopitelně dochází i ke změnám ve významu, a proto je nutné se těmto změnám věnovat. Již z výše uvedeného je patrné, že existují rozdíly mezi bezpečnostní kulturou za první a druhé administrativy George W. Bushe (zejména od roku 2006). Bezprostředně po útocích 9/11 došlo k výrazné změně bezpečnostní kultury, neboť teroristé začali být i širokou veřejností vnímáni jako bezprostřední hrozba. V návaznosti na to a na skutečnost, že tito tzv. violent non-state actors, byly aktéry velice těžko uchopitelnými, začal být skrz bezpečnostní kulturu vnímán současný svět jako komplexnější a více nebezpečný. Náhlý nárůst pocitu nebezpečí pak volal po radikální změně, která by měla pocit bezpečí opět navrátit. V případě Spojených států pak tato změna byla ztělesněna Bushovou doktrínou, která kladla důraz na vojenská a unilaterální řešení. Zde tedy došlo ke změně bezpečnostní kultury vlivem externích faktorů, zejména tedy útoků z 11. září 2001.

Turbulentnější charakter tohoto období pak představoval určitou možnost vytvářet další tlak na změnu bezpečnostní kultury tak, aby lépe vyhovovala zájmům bezpečnostních elit. To mohlo být pozorováno zejména ve vztahu k invazi do Iráku. Značné množství bezpečnostních elit bylo přímo spojeno s neokonzervatistickým proudem, který Irák vnímal jako bezprostřední hrozbu, se kterou je nutné se co nejdříve vypořádat (více viz podkapitola Neokonzervatismus). Promyšlenými diskurzivními postupy v rámci irácké kampaně pak tyto elity docílily toho, že Irák začal být i širší veřejností vnímán jako bezprostřední hrozba a vojenská invaze tak získala dostatečnou domácí legitimitu a podporu (více viz podkapitola Cesta k operaci Irácká svoboda a prezentace Iráku jako hrozby). Zde tedy dochází k další změně bezpečnostní kultury, která ale není způsobena exogenními faktory, ale bezpečnostními elitami. Tuto změnu je možné pozorovat právě díky poststrukturalistickému pojetí bezpečnostní kultury, které akcentuje roli bezpečnostních elit při působení na bezpečnostní kulturu s cílem získat legitimitu pro vybrané akce.

K další změně bezpečnostní kultury dochází v důsledku neúspěchu Bushovy doktríny, zejména válek v Afghánistánu a Iráku. Zde však nedochází ke změně ve vnímání hrozeb, jak tomu bylo u obou výše uvedených případů, ale k přehodnocení užívání nástrojů, které by se měly s těmito novými výzvami vypořádat. Podcenění stabilizačních a rekonstrukčních fází, nepochopení afghánských a iráckých specifik a přílišné spoléhání na vojenskou sílu pak zapříčinilo, že je daleko větší důraz věnován komplexitě a snahám o pochopení jednotlivých hrozeb, včetně jejich původu a širších souvislostí. Od

spoléhání na vojenskou superioritu USA bezpečnostní kultura začíná akcentovat preventivní působení, které má vzniku nových hrozeb předcházet.

Tabulka 12: Změny bezpečnostní kultury USA za George W. Bushe

Původ změny	Změny bezpečnostní kultury
Externí skutečnost – útoky 9/11	Změna ve vnímání hrozeb – propojení terorismus a zbraní hromadného ničení začalo být vnímáno jako hlavní výzva pro americkou bezpečnost. Svět začal být vnímán jako komplexnější a více nebezpečný.
Bezpečnostní elity – irácká kampaň	Pomocí propracovaných diskurzivních postupů začal být Saddámův režim vnímán jako bezprostřední hrozba, proti které je nutné zakročit i vojensky.
Neúspěch Bushovy doktríny	Pod tíhou problematických válek v Iráku a Afghánistánu dochází k přehodnocení amerického přístupu. Unilaterální a vojenské akce jsou vnímány jako spíše nevhodná odpověď na výzvy současného světa. Upřednostňovány jsou komplexní přístupy, které se zaměřují i na příčiny jednotlivých bezpečnostních výzev.

Co se strategické kultury týče, tak zde není možné hovořit o třech změnách tak, jak k tomu došlo v rámci kultury bezpečnostní. Strategická kultura je trvalejší a méně náchylná ke změnám, než je tomu v případě kultury bezpečnostní. To je právě způsobeno určitými rozdílnostmi mezi těmito dvěma koncepty, které jsou přiblíženy v kapitole Strategická vs. bezpečnostní kultura.

Útoky 9/11 sice měly určitý dopad i na strategickou kulturu, avšak byl menší, než v případě kultury bezpečnostní. Bezprostředně po útocích například došlo k navýšení počtu stíhaček na vojenských základnách v USA, které je možné ihned nasadit do akce (Lambeth 2005: xiv), avšak k výraznějším změnám nedošlo. Je dokonce pravděpodobné, že často zmiňovaná spolupráce mezi americkými speciálními jednotkami, Severní aliancí a mohutnou, přesnou a technologicky vysoce vyspělou vzdušnou podporou nebyla projevem změny strategické kultury jako takové, ale spíše byla reakcí na nový druh nepřítele v rámci stávající strategické kultury. I používání nových typů zbraní a munice nebylo důsledkem útoků 9/11, ale výsledkem technologického pokroku. Naopak je možné tvrdit, že technologickým náskok USA, který zde mohl být pozorován přímo v akci, se čím dál silněji propisoval do strategické kultury USA a způsoboval přehnané spoléhání na technologicky vyspělé

zbraně, což v důsledku vytvářelo představu, že díky těmto zbraním je možné držet vojenskou přítomnost USA v místě konfliktu na minimu. Nutno dodat, že toto přesvědčení pak bylo záhy vyvráceno a vojenská přítomnost byla navýšena jak v operaci Trvalá svoboda, tak v operaci Irácká svoboda.

Zároveň i v případě strategické kultury se elity snažily působit na její změnu, avšak díky její trvalejší povaze ani v tomto případě k výrazné změně nedošlo. Zejména Donald Rumsfeld vytvářel tlak na své podřízené, aby jednali kreativně, rychle a aby jednotlivé plány počítaly s co nejmenším počtem nasazených vojáků. Operace Trvalá svoboda byla skutečně naplánována v rekordně krátkém čase, avšak to není možné považovat za důsledek změny strategické kultury. Spíše to bylo prosté podlehnutí politickému tlaku, které se projevilo v nedostatečném naplánování stabilizační a rekonstrukční fáze. Tento nedostatek byl pak mnohdy označován za jednu z hlavních příčin neúspěchu války v Afghánistánu.

Co se přesvědčení o možnosti provádění podobných operací pouze s malým počtem nasazených vojáků týče, tak to bylo zakotveno ve strategické kultuře USA díky technologickému prvenství na poli vojenství. Tato představa byla sice částečně podpořena rychlými vojenskými vítězstvími v obou válkách, avšak záhy začalo býti evidentní, že vojensky válku vyhrát a zajistit mír jsou dva zcela odlišné úkoly. V současné době je přesvědčení o možnosti dosažení úspěchu s malým počtem nasazených sil spíše vyvráceno. Dále je poměrně zajímavé, že příúvahách o řešení iráckého problému, což je možné vnímat na pomezí bezpečnostní a strategické kultury, neboť Irák zde byl vykreslován jako bezprostřední hrozba (bezpečnostní kultura), ale zároveň se toto jednání vztahovalo k použití vojenských sil (strategická kultura), je možné tvrdit, že to byly právě strategické elity, které měly k nasazení vojenských sil v Iráku rezervovanější postoj. A naopak bezpečnostní elity volaly po vojenském řešení (Eichler 2011: 82).

K výraznější změně strategické kultury opět dochází až v reakci na neúspěch Bushovy doktríny. Jednotlivé postupy jsou přehodnocovány a výsledkem je, že je obecně sníženo spoléhání na armádu při potýkání se s výzvami současného světa. Sice byl potvrzen obrovský vojenský a technologický náskok USA, avšak náklady, které jsou spojeny s nasazováním amerických vojáků v dalekých zemích, začaly být vnímány jako příliš vysoké. Začaly být upřednostňovány strategie, které v sobě zahrnovaly větší zapojení místních armád a američtí vojáci měli vystupovat spíše jako poradci a učitelé. Zároveň je ale nutné zdůraznit, že přesvědčení o vojenské převaze USA bylo těmito dvěma válkami nadále potvrzeno, neboť v obou případech byly bojové fáze provedeny téměř bezchybně, avšak přesvědčení o vojenském řešení současných výzev bylo vyvráceno.

Tabulka 13: Změny strategické kultury za George W. Bushe

Původ změny	Změny strategické kultury
Externí skutečnost – útoky 9/11	Pouze malé změny vztahující se k obraně území USA. Nové způsoby vedení boje v Afghánistánu není možné přičítat změnám strategické kultury, které by byly vyvolány útoky 9/11.
Strategické elity – irácká kampaň	Strategické elity se snažily působit na změnu strategické kultury, avšak k výraznějšímu posunu nedošlo.
Neúspěch Bushovy doktríny	Dochází k přehodnocení způsobu nasazování vojenských sil. Odklon od důrazu na vojenská řešení, snaha o snížení přímého zapojení amerických vojáků do bojových operací. Přesvědčení o ohromném vojenském náskoku USA je zachováno.

Závěr

V disertační práci byla provedena bilance americké zahraniční a bezpečnostní politiky za prezidentství George W. Bushe z pohledu bezpečnostní a strategické kultury, čímž bylo zároveň i ukázáno, že kulturně orientované přístupy mohou představovat velice zajímavou oblast oboru mezinárodních vztahů. Koncepty bezpečnostní a strategické kultury nám pomáhají lépe pochopit, proč státy v určitých situacích jednaly tak, jak jednaly. Velice přínosné je pak jejich studium v turbulentních časech, kdy neexistují plány či návody pro nově vzniklé situace, takže se jednotlivé elity mnohdy obrací k dlouhodobě zažitým přesvědčením či postojům, které jsou v bezpečnostní a strategické kultuře obsaženy. To bylo možné například pozorovat u amerických bezpečnostních elit bezprostředně po útocích 9/11. Pro takovouto bezprecedentní situaci pochopitelně neexistoval žádný návod, takže se bezpečnostní elity obrátily ke sdíleným hodnotám a americkým tradicím. Důkazem pak jsou jednotlivá prohlášení, která vyznívají ve velice podobném duchu, aniž by jejich obsah mohl být předem koordinován. Zpravidla zde byla zmiňována velikost a odhodlání amerického národa (patrný vliv excecionalismus), který si s touto výzvou poradí, jako se všemi ostatními překážkami ve své historii.

Již při navrhování výzkumu byl kladen značný důraz na jeho dostatečné teoretické a metodologické ukotvení. Stranou nezůstaly ani otázky metateoretické, kde se autor přihlásil k postpozitivistické perspektivě, neboť realitu považuje závislou na názorech jednotlivých aktérů. Vstupních data měla kvalitativní charakter (např. projevy bezpečnostních elit, doktrinální dokumenty), jejichž kvantifikace by neměla smysl. I z tohoto důvodu pak byla zvolena interpretativní metodologie, jejímž cílem není hledat kauzální souvislosti, ale spíše daný fenomén detailně pochopit. Při samotném výzkumu pak byla použita jednopřípadová studie v kombinaci s foucaultovskou diskurzivní analýzou, která se ukázala jako velice vhodným nástrojem při práci s poststrukturalistickou koncepcí strategické a bezpečnostní kultury. Právě díky foucaultovské diskurzivní analýze mohl být zachycen proces, kdy se především bezpečnostní elity pomocí různých diskurzivních praktik snažily působit na změnu bezpečnostní kultury, resp. způsobit změnu ve vnímání hrozeb, čímž získaly potřebnou legitimitu pro zamýšlené zahraničněpolitické aktivity. To je velice dobře patrné v rámci tzv. irácké kampaně, kdy se bezpečnostní elity snažily vyličít Saddámův režim jako bezprostřední hrozbu pro USA, a tím získat podporu pro vojenský zásah.

Za základní teoretický přístup byl vybrán sociální konstruktivismus, který odmítá objektivní pojetí reality a tvrdí, že realita je sociálně vykonstruovaná. Zde je nutné dodat, že konstruktivismus není vnímán jako ucelená teorie mezinárodních vztahů, ale spíše jako určitý teoretický přístup, který nabízí dynamický pohled na realitu mezinárodních vztahů. Významnou inspirací zde byla díla

Nicholase Onufa a Friedricha Kratochwila, kteří oba shodně zdůrazňují význam role jazyka a diskurzu obecně. Zároveň již v rámci konstruktivismu byl vyřešen vztah aktér – struktura, který je často zdrojem vášnivých diskuzí mezi jednotlivými odborníky na strategickou a bezpečnostní kulturu. Autor této práce zde přijal tvrzení, že struktura působí na jednotlivé aktéry, kteří ale zpětně mohou působit na tuto strukturu. Jedná se tedy o vzájemný vztah, ve kterém nelze nalézt kauzální vztah. Díky tomu pak v rámci této práce není oddělováno chování aktérů od strategické a bezpečnostní kultury, čímž se tato práce výrazně odlišuje od pojetí Alastaira Johnstona, který zcela jasně odděluje strategické chování od strategické kultury, ve snaze udělat tento koncept vědecky testovatelným.

Hlavní hypotéza práce byla vytyčena následovně: „*Historické zkušenosti z let 2001 – 2008 potvrzují potřebu oddělení konceptu strategické kultury od kultury bezpečnostní.*“ Za účelem ověření této hypotézy byly stanoveny dílčí cíle a otázky na třech různých rovinách.

1. **Teoretická rovina:** Zde byly zkoumány koncepty strategické a bezpečnostní kultury, zejména jejich poststrukturalistická pojetí, která dosud nejsou v literatuře příliš rozpracována. Mnoho odborníků spojuje koncepty strategické a bezpečnostní kultury pod jeden pojem - strategická kultura. Autor práce toto spojování odmítl a navázal na přístup Jana Eichlera, který tyto koncepty od sebe jasně odděluje. Teoreticky rozpracovanější je koncept strategické kultury, takže i autor této práce při snaze vytvořit jasný teoretický rámec pro strategickou a bezpečnostní kulturu vycházel především z pokusů o teoretické ukotvení strategické kultury. Pro základní orientaci ve změní přístupů ke strategické kultuře byla využita kategorizace Alastaira Johnstona a Johna Glenna. Johnston rozděluje přístupy ke strategické kultuře podle jednotlivých generací, které se tímto konceptem zabývaly. V rámci tzv. druhé generace vystupuje Bradley S. Klein, který představuje pojetí strategické kultury, které je velice blízké tomu, které je použito v této práci. John Glenn pak dělí přístupy ke strategické kultuře podle toho, jaký mají potenciál spolupráce s dalšími koncepty v rámci oboru mezinárodních vztahů. Glenn zde mimo jiné hovoří o tzv. poststrukturalistické koncepci strategické kultury, jež se více či méně překrývá s pojetím Bradley S. Kleina, a je výchozím pro tuto práci. V rámci poststrukturalistické koncepce strategické kultury je kladen důraz na roli jazyka, diskurzu a možnosti instrumentálního využívání strategické kultury, kdy elity strategickou kulturu používají s cílem získat legitimitu pro některé zamýšlené akce. Bohužel, žádný z autorů se poststrukturalistické koncepci strategické kultury nevěnuje po teoretické stránce příliš detailně, spíše se pozornost odborníků obrací na její praktické projevy, což na druhou stranu vytvořilo prostor pro vznik této práce. Poststrukturalistické pojetí strategické kultury bylo aplikováno i na kulturu bezpečnostní, přičemž byla vytvořena definice jak pro strategickou

kulturu („*Soubor sdílených hodnot, norem, zvyků a přesvědčení ve vztahu k používání vojenské síly a jejich interpretace.*“), tak i pro kulturu bezpečnostní („*Soubor sdílených hodnot, norem, zvyků a přesvědčení ve vztahu k národní bezpečnosti a jejich interpretace.*“). Pro funkci strategické a bezpečnostní kultury byl autor významně inspirován přístupem Ann Swidler (1986), která odmítá tvrzení, že kultura určuje naše konečné cíle, ale tvrdí, že kultura spíše ovlivňuje způsoby, kterými se těchto cílů snažíme dosáhnout. Analogicky je pak možné tvrdit, že strategická a bezpečnostní kultura neurčují naše konečné cíle v oblasti bezpečnosti či strategie, ale spíše způsoby, jakými jich dosahujeme.

Strategická kultura je zde vnímána jako sociální struktura, jejímž prostřednictvím získávají skutečnosti spojené s nasazováním vojenských sil význam. Tato struktura pak může strategické elity částečně omezovat při výběru jednotlivých strategických akcí, ale zároveň strategické elity mohou strategickou kulturu využívat s cílem získat legitimitu pro zamýšlené akce. Inspirace konceptem Ann Swidler je pak dále patrná ve funkci strategické kultury, která nepůsobí na konečné cíle v oblasti strategie, neboť ty jsou zpravidla válku vyhrát či ji zabránit, ale spíše působí na volbu nástrojů, které jsou k dosažení těchto cílů použity. Za strategické elity jsou pak v této práci označováni ti aktéři, kteří se přímo účastní rozhodování o nasazování vojenských prostředků. Jedná se tak často o elity pocházející z vojenské sféry, které jsou zpravidla uznávanými profesionály, kteří jsou více imunní vůči veřejnému mínění, než je tomu v případě bezpečnostních elit, které často pocházejí z řad politiků.

I bezpečnostní kultura je zde vnímána jako sociální struktura, jejímž prostřednictvím získávají jednotlivé skutečnosti ve vztahu k národní bezpečnosti význam. Důraz je zde kladen převážně na vnímání hrozeb. Opět zde vystupují bezpečnostní elity, které mohou instrumentálně využívat bezpečnostní kulturu s cílem získat legitimitu pro některé politiky. Zároveň je nutné podotknout, že vliv elit v rámci bezpečnostní kultury je větší, než je tomu v případě kultury strategické. Jak bylo ukázáno v této práci, zejména ve vztahu k invazi do Iráku bezpečnostní elity připravily tzv. iráckou kampaň, v rámci které byl Irák vyličen jako bezprostřední hrozba pro Spojené státy. Tato kampaň byla vedena převážně s cílem získat podporu pro vojenský zásah. Pokud bychom se zaměřili na strategické elity, zjistíme, že k podobným aktivitám zde nedošlo. Spíše naopak, bezpečnostní elity prosazovaly vojenské řešení a umírněné hlasy pocházely z řad vojáků.

Při oddělování konceptů strategické a bezpečnostní kultury bylo zjištěno, že základní rozdíly nepocházejí pouze z oblasti, ke které se tyto koncepty vztahují (bezpečnost x nasazování vojenských sil), ale plynou i od nositelů těchto kultur. V případě strategické kultury jimi jsou převážně vojáci, tedy profesionálové, kteří jsou v tomto exaktním oboru velice dobře

vyškolení. Oproti tomu většina hlavních nositelů bezpečnostní kultury pochází z řad politiků, kteří si od bezpečnostních expertů nechávají spíše radit, a jsou daleko náchylnější vůči změnám ve veřejném mínění, neboť se přirozeně obávají o své znovuzvolení. Tyto rozdíly pak mají za následek, že strategická kultura se oproti kultuře bezpečnostní jeví jako více odolná vůči různým tlakům a změnám. Tomuto závěru pak také odpovídají zjištění nalezená v praktické části této disertační práci, viz níže.

2. **Praktická rovina:** V rámci praktické části pak bylo zkoumáno, jaký vliv měla strategická a bezpečnostní kultura na jednotlivá rozhodnutí za administrativy George W. Bushe. Zvláštní pozornost pak byla věnována strategickým a bezpečnostním elitám a jejich snahám působit na změnu bezpečnostní a strategické kultury s cílem získat legitimitu pro některé akce. Bylo zjištěno, že bezprostředně po útocích 9/11 byl vliv bezpečnostní kultury poměrně výrazný. Za této bezprecedentní situace, kdy jednotlivé elity nemohly koordinovat své kroky, se pak přirozeně odvolávaly na sdílená přesvědčení, hodnoty či zvyky ve vztahu k národní bezpečnosti. To bylo například pozorováno na jednotlivých projevech bezprostředně po útocích, které vyznívaly ve velice podobném duchu. Zároveň útoky 9/11 způsobily změnu bezpečnostní kultury Spojených států amerických ve vztahu k typu hrozeb. Tradiční vyzyvatelé americké bezpečnosti (Rusko, Čína) přestávali být vnímáni jako bezprostřední hrozby a pozornost začala být obrácena k terorismu a jeho případnému propojení se zbraněmi hromadného ničení. Největší hrozba pro americkou bezpečnost byla personalizována osobou Usámy bin Ládina, případně dalšími únosci letadel z 11. září 2001. Tato personalizace se také propsala do bezpečnostní kultury, takže lidé arabského původu a muslimského vyznání začali být obyčejnými Američany vnímáni jako hrozby, což způsobilo nejen verbální, ale i fyzické útoky. Administrativa George W. Bushe pak musela silně působit, aby se toto přesvědčení v americké společnosti neukotvilo a nedošlo k její polarizaci.

Útoky 9/11 a následný strach, který se rozšířil napříč americkou společností, pak měly za následek, že došlo ke změně bezpečnostní kultury Spojených států i ve vztahu k charakteru vnějšího prostředí. Svět po útocích 9/11 začal být vnímán jako nebezpečnější a komplexnější, ačkoliv můžeme předpokládat, že k výraznému zhoršení bezpečnostní situace USA nedošlo. V rámci různých prohlášení Bushovy administrativy o možnosti dalšího teroristického útoku, ale tentokrát pomocí zbraní hromadného ničení, byla držena americká společnost v neustálém strachu. To se pak projevilo v rámci tzv. rally-round-the flag efektu, který způsobil, že se americká společnost semkla kolem svého prezidenta a vyjadřovala mu nebývalou podporu. V reakci na tyto změny pak administrativa formulovala nový přístup k zajišťování

bezpečnosti USA a jejich spojenců, který získal označení tzv. Bushova doktrína, jež kladla důraz na vojenská řešení a unilaterální akce.

Bezpečnostní elity, jež byly mnohdy z řad neokonzervativců, pak toto turbulentní období vnímaly jako možnost pro uskutečnění svých dlouhodobých cílů, zejména pak sesazení režimu Saddáma Husajna. Za tímto účelem pak v rámci tzv. irácké kampaně elity působily na změnu bezpečnostní kultury s cílem získat legitimitu a podporu pro vojenské řešení. Jednotlivé diskurzivní aktivity bezpečnostních elit byly prováděny s cílem zajistit jejich co největší efektivitu, což se mnohdy velice blízko podobalo spíše marketingovým plánům než politickým rozhodnutím. Za účelem koordinace těchto aktivit byla dokonce založena speciální skupina, tzv. White House Iraq Group, jež je například zodpovědná za podobenství mezi kouřící zbraní a jaderným hříbem nad americkými městy.

Jako důkazy podporující vojenskou invazi do Iráku pak mnohdy byly prezentovány skutečnosti, které nebyly dostatečně ověřeny. Bezpečnostní elity pak s cílem získat další argumenty, jež by prezentovaly Irák jako bezprostřední hrozbu, vytvářely značný tlak na americké zpravodajce, což někdy bývá označováno termínem *politizace zpravodajství*, kdy se zpravodajské informace stávají spíše politickým produktem namísto nezávislého vstupu. Výsledkem této irácké kampaně bylo, že v březnu roku 2003 celých 72 % respondentů označilo použití vojenské síly v Iráku za správné rozhodnutí (Pew Research Center 2008). Jinými slovy, bezpečnostní elity úspěšně působily na změnu bezpečnostní kultury, takže Irák byl široce vnímán jako bezprostřední hrozba, proti které je nutno vojensky zasáhnout.

Bushova administrativa se snažila prezentovat Irák jako bezprostřední hrozbu i na mezinárodní scéně, avšak zde tyto aktivity více či méně selhaly. Předkládané argumenty byly v rámci jednotlivých bezpečnostních kultur vnímány odlišně, což mělo za následek, že Irák mnohými spojenci (zejména Německo, Francie) nebyl vnímán jako bezprostřední hrozba, a tudíž nedošlo k podpoře vojenské invaze.

Co se americké strategické kultury týče, tak není možné tvrdit, že by ji útoky 9/11 poznamenaly v takové míře, jako kulturu bezpečnostní. Strategická kultura se zde ukázala jako poměrně odolná vůči vnějším tlakům, což může být vysvětleno tím, že strategické elity jsou zpravidla skutečnými profesionály ve svých oborech a vždy se snaží plánovat více dopředu a být připraveni na různé alternativy. Teroristickou hrozbu nevnímaly jako něco nového, ale spíše jako jednu z výzev pro americkou bezpečnost, a proto se snažily, aby veškerá pozornost nebyla upnuta pouze tímto směrem. Strategické elity byly zároveň mnohdy vystavovány značnému tlaku ze strany politiků, kteří toto období považovali za zcela

bezprecedentní a urgovali po použití vojenských prostředků pro vypořádání se s novými výzvami.

Samotná skutečnost, že armáda bude hrát v tomto turbulentním období velice významnou roli, byla patrná již bezprostředně po útocích z 11. září 2001, které byly označeny za válečný akt. Prezident Bush pak ještě ten samý večer ve svém projevu zmínil spojení *válka proti terorismu*, což mělo evokovat, že Spojené státy použijí všechny dostupné zdroje, aby viníky vypátraly a náležitě potrestaly. Vojenskou odpovědí na útoky 9/11 se stala operace Trvalá svoboda, jejíž bojová část byla připravena v doslova rekordním čase a následně provedena téměř bezchybně. Zároveň zde byla představena strategie, která kombinovala aktivity speciálních jednotek a proti-talibánských sil s masivní americkou vzdušnou podporou. Tento přístup je možné označit jako tzv. afghánský model, neboť respektoval afghánská specifika a většinu bojů odvedli samotní Afghánci. To mělo mimo jiné za následek, že Američané zde nebyli vnímáni jako okupanti. Právě tento přístup může být označen za určitý pokus o nový či kreativní způsob boje s protivníkem, který se ukrývá nejen v jeskyních, ale i mezi civilisty, avšak bylo by přehnané tvrdit, že byl projevem změny strategické kultury.

Vlivem různých skutečností byl pak tento model nahrazen tzv. západním modelem, který spíše ignoroval afghánská specifika a snažil se v Afghánistánu představit přístupy, které jsou typické pro západní státy, zejména pro Spojené státy americké (např. existence centrální vlády, která je zodpovědná za bezpečnost země). Z pohledu strategické kultury je pak možné tuto skutečnost vysvětlit tak, že afghánský model byl vytvořen v turbulentních časech a měl představovat odpověď armády na výzvy v novém, komplexním světě. Jakmile se situace uklidnila a byly zaznamenány vojenské úspěchy, došlo k návratu k zaběhnutým postupům, které jsou zde představovány západním modelem, ve kterém hraje stěžejní roli americký přístup. Výše uvedené můžeme vnímat jako určitý důkaz o rigiditě strategické kultury. Zároveň je nutné zdůraznit, že úroveň provedení bojových operací nadále potvrdila ohromný náskok Spojených států před zbytkem světa na poli vojenství a technologie. Tato ohromná vojenská převaha se vepsala i do strategické kultury Spojených států, kde se mnohdy projevovala jako přehnaný důraz a spoléhání na technologickou superioritu.

Bohužel, čistě vojenské úspěchy byly zastíněny postupným zhoršováním situace v Afghánistánu, což bylo z velké míry způsobeno zanedbáním fáze „nation building.“ Pro tuto skutečnost také můžeme nalézt vysvětlení v rámci strategické kultury. Jak v případě poválečného Německa či Japonska, byla třeba určitá forma americké pomoci, ale nebylo nutné složitě „budovat národ“. Tato historická zkušenost se pochopitelně zakořenila i v americké strategické kultuře, takže zde panovalo přesvědčení, že ideální strategie je taková,

kteřá po sobě zanechá pouze „malé stopy“. To bylo potvrzeno argumenty převážně z úst Donalda Rumsfelda, který opakoval, že čím méně se bude Afghánistán spoléhat na Spojené státy, tím dříve se postaví na vlastní nohy (Dobbins 2011: 17). Je zcela evidentní, že tento přístup výrazně nezohledňoval afghánská specifika, kde neexistuje tradice legitimní, silné centrální vlády či demokratických institucí, a proto vyústil v neúspěch.

Dalším selháním v rámci operace Trvalá svoboda bylo odmítnutí uzavření míru s Tálibánem, které by umožnilo tálibánským bojovníkům složit zbraně a vrátit se do svých domovů s patřičnou důstojností. Donald Rumsfeld však takovéto smíření kategoricky odmítl, čímž nedal tálibánským bojovníkům jinou možnost, než bojovat. I pro toto jednání můžeme nalézt kořeny v americké strategické kultuře, kde je silná tradice nevyjednávání s teroristy. Hlavní argument se opírá o skutečnost, že vyjednávání by zbytečně poskytlo teroristům legitimitu, což by v důsledku znamenalo úspěch teroristické taktiky. Donald Rumsfeld, který je pochopitelně socializován v americké strategické kultuře, pak hodil al-Káidu (teroristickou organizaci) a Tálibán „do jednoho pytle“ a odmítl mezi nimi činit větší rozdíly. Zároveň za situace, kdy se Spojeným státům v Afghánistánu vojensky velice dařilo, zde nebyl žádný impuls, který by ho přiměl k přehodnocení svého postoje.

Druhou válkou rozpoutanou za Bushovy administrativy byla operace Irácká svoboda, jež byla provedena bez mandátu Rady bezpečnosti OSN, takže se jednalo veskrze o nelegální operaci. Strategické elity se nedokázaly poučit z války v Afghánistánu, resp. nabyté zkušenosti z operace Trvalá svoboda se nestačily stát součástí strategické kultury, takže došlo k opakování některých závažných chyb. Opět zde byl kladen důraz na rychlé provedení operace s co nejmenším počtem vojáků. V rámci strategické kultury je možné výše uvedené vysvětlit silným přesvědčením o efektivitě amerického válčení, které je ve strategické kultuře obsaženo, a které bylo ještě více umocněno vojenskými úspěchy v Afghánistánu. I zde došlo k impresivnímu vojenskému vítězství, které bylo následně zastíněno zhoršující se bezpečnostní situací a nebezpečím vypuknutí občanské války. Stejně jako při operaci Trvalá svoboda byla zanedbána rekonstrukční a stabilizační fáze, což je na jednu stranu možné přičítat přesvědčení, že osvobozený Irák nebude tak složité řídit, a zároveň určitým zmatením, neboť strategické elity byly přesvědčeny, že po hlavních bojových operacích převezmou zodpovědnost civilní agentury a armáda bude hrát pouze podpůrnou roli.

3. **Bilanční rovina:** Zde bylo zkoumáno, jak se změny bezpečnostní a strategické kultury, které byly identifikovány na praktické rovině, promítly do americké zahraniční politiky, resp. základních doktrinálních dokumentů. V průběhu výzkumu bylo zjištěno, že strategická a bezpečnostní kultura USA za George W. Bushe reagovaly rozdílně na jednotlivé skutečnosti

v letech 2001 - 2008, takže pokud by neměla být výrazně omezena vypovídací schopnost těchto konceptů, je nutné je vnímat odděleně. Oddělením konceptů strategické a bezpečnostní kultury bylo možné pozorovat odlišné role strategických a bezpečnostních elit. Bezpečnostní elity, zejména ve vztahu k otázce Iráku, tlačily na elity strategické s cílem prosadit vojenské řešení. Zároveň to byly bezpečnostní, nikoliv strategické elity, které zahájily tzv. iráckou kampaň s cílem získat širokou podporu pro vojenský zásah v Iráku. Sloučením strategické a bezpečnostní kultury pod jeden pojem by nebylo možné tento odlišný vývoj pozorovat. Již tyto závěry podporují základní hypotézu této práce, resp. potřebu oddělení konceptů strategické a bezpečnostní kultury.

Dále bylo zjištěno, že významné tlaky, které shodně působily na změnu strategické i bezpečnostní kultury, nepocházely z venčí, ale byly spíše produktem určité reflexe, kterou v návaznosti na neúspěch globální války proti terorismu jednotlivé elity vykonaly. Zde práce nabízí určitou paralelu s Kuhnovými myšlenkami z monografie *Struktura vědeckých revolucí*, kde tvrdí, že vědecké paradigma se nemění s příchodem určité anomálie, ale až v době, kdy je jasné, že stávající paradigma je na vysvětlení této anomálie krátké. Útoky 9/11 pak můžeme analogicky vnímat právě jako novou skutečnost, resp. anomálii. Odpověď na tuto anomálii pak přichází v rámci zažitého paradigmatu, resp. tehdejší bezpečnostní a strategické kultury. Postupem času dochází k dílčím pokusům o její modifikaci, ale čím dál tím více se ukazuje, že toto staré paradigma, nedokáže na tuto anomálii nalézt vhodnou odpověď. Dochází tedy ke změně bezpečnostní a strategické kultury USA a zahraniční politiky jako takové, která je způsobena neúspěchem při snaze potýkat se s novými výzvami. Národní bezpečnostní strategie Spojených států z roku 2006 je pak počátkem této změny a Národní obranná strategie z roku 2008, známá též jako tzv. Gatesova doktrína pak představuje završení tohoto procesu.

Co se rozdílných reakcí na jednotlivé skutečnosti týče, tak bylo zjištěno, že bezpečnostní kultura Spojených států je daleko náchylnější ke změnám, než kultura strategická. Již útoky 9/11, tedy externí skutečnost, způsobily určitou změnu ve vnímání bezpečnostních hrozeb, když propojení terorismus a zbraní hromadného ničení začalo být vnímáno jako hlavní výzva pro americkou bezpečnost. Svět také začal být vnímán jako nebezpečnější a komplexnější. Další změnu pak způsobily bezpečnostní elity, když v rámci tzv. irácké kampaně začaly prezentovat Irák jako bezprostřední hrozbu, proti které je nutno vojensky zasáhnout. Právě tuto změnu je možné pozorovat pouze v rámci poststrukturalistické koncepce bezpečnostní kultury, která zdůrazňuje roli diskurzu a aktivit bezpečnostních elit ve snaze získat legitimitu pro zamýšlené politiky, v tomto případě svržení Saddáma Husajna. K nejvýraznější změně

bezpečnostní kultury USA však došlo až v důsledku neúspěchu globální války proti terorismu, zejména pak operací v Afghánistánu a Iráku. Byl opuštěn důraz na vojenská řešení a unilaterální akce a namísto toho začaly být prosazovány komplexní přístupy, které se zaměřují i na příčiny jednotlivých hrozeb.

Co se strategické kultury týče, tak dle výsledků plynoucích z výzkumu můžeme tvrdit, že ve zkoumaném období se vůči různým tlakům projevila jako odolnější než kultura bezpečnostní. Útoky 9/11 ji sice také ovlivnily, avšak k její změně spíše nedošlo. K výraznějšímu posunu, stejně jako v případě kultury bezpečnostní, dochází až v důsledku neúspěchu operací v Afghánistánu a Iráku. Nasazení vojenských sil již přestává být vnímáno jako vhodná odpověď na výzvy současného světa a je zde patrný silný tlak na snižování přímého zapojení amerických vojáků do jednotlivých operací. Zodpovědnost za bojové operace je stále více přesouvána na lokální jednotky a američtí vojáci zde vystupují spíše jako poradci. I tyto rozdílnosti ve vývoji americké strategické a bezpečnostní kultury v letech 2001 – 2008 potvrzují potřebu oddělení těchto konceptů.

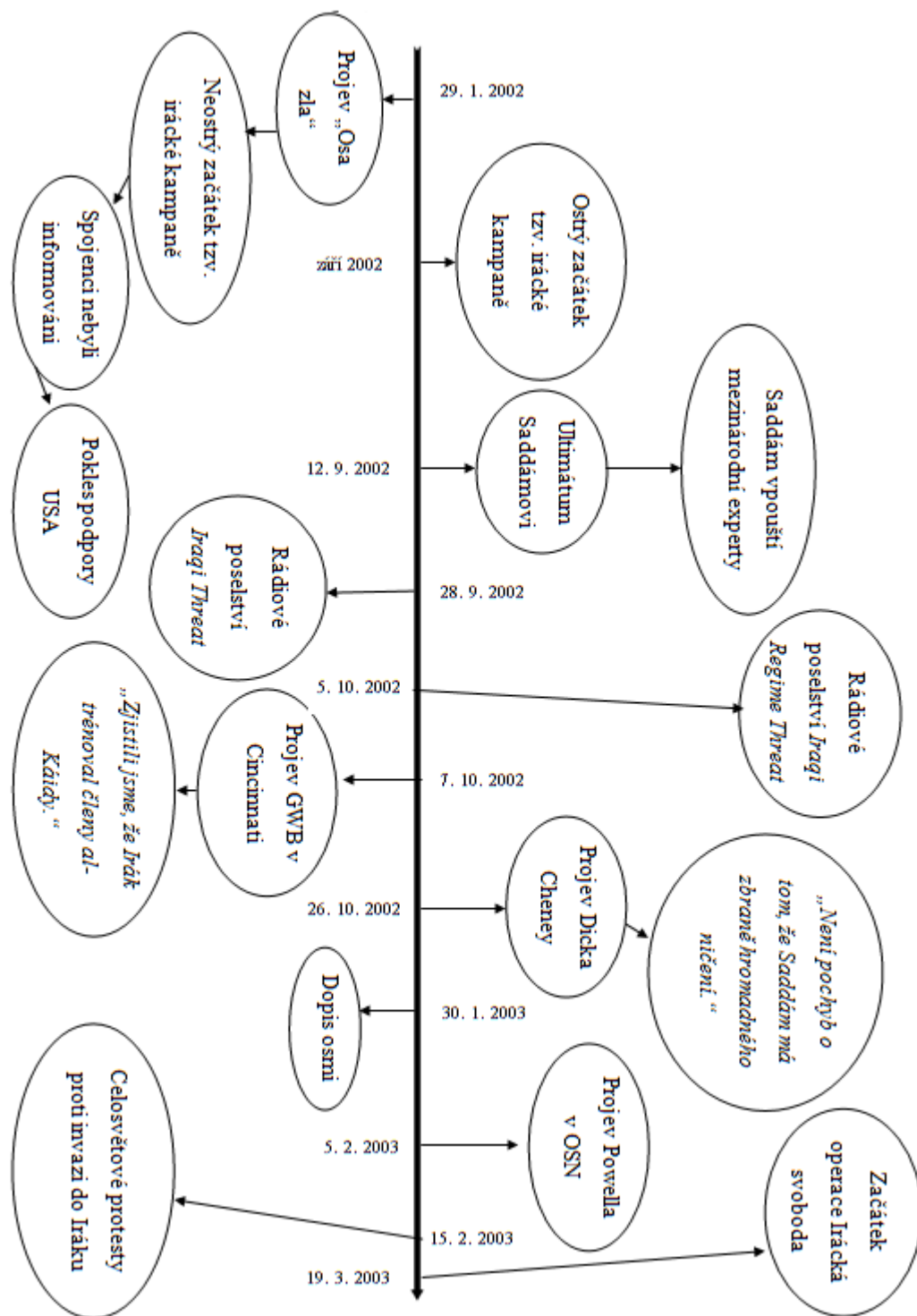
Výše uvedené změny se projeví i na rovině doktrinní. Národní bezpečnostní strategie z roku 2002 byla reakcí na skutečnosti, o kterých se předpokládalo, že činí svět komplexnějším a nebezpečnějším. Byl zde kladen důraz na vojenské nástroje, které mohly být v případě potřeby použity unilaterálně. Spojenci zde byli vnímáni jako určitý doplněk, neboť zde panovalo přesvědčení, že k zajištění míru a stability je především potřebné zajištění prvořadého postavení USA ve světové politice. V návaznosti na neúspěch Bushovy doktríny pak začalo docházet i k určitým doktrinním změnám, které ale musely probíhat pozvolna, neboť výrazný doktrinní odklon by mohl mít negativní dopady na kontinuitu americké zahraniční politiky. Za počátek doktrinního přehodnocování Bushovy doktríny můžeme označit Národní bezpečnostní strategii z roku 2006, která sice přináší určité rozdílnosti (např. odklon od důrazu na vojenská řešení) oproti NSS 2002, ale zároveň se na ni snaží navazovat a profilovat se spíše jako její logické vyústění. Tento proces doktrinní změny je pak završen v Národní obranné strategii z roku 2008, jež je mnohdy považována za ztělesnění Gatesovy doktríny. Tato strategie klade důraz na preventivní působení, spolupráci civilních a vojenských agentur a spojencům přiznává zcela zásadní postavení, když předpokládá, že mohou mít určité kvality, kterými Spojené státy nemusejí disponovat.

Pokud bychom vnímali Bushovu administrativu ve světle jeho předchůdce, Billa Clintona, a jeho následovníka, Baracka Obamy, dospějeme k závěru, že se nejedná o zásadní vybočení z linie tradiční zahraniční politiky, avšak, zejména v prvním období, je důraz na vojenské řešení problémů daleko výraznější, než je tomu v případě Clintona či Obamy. Prezident Bush se v reakci na útoky 9/11 snažil

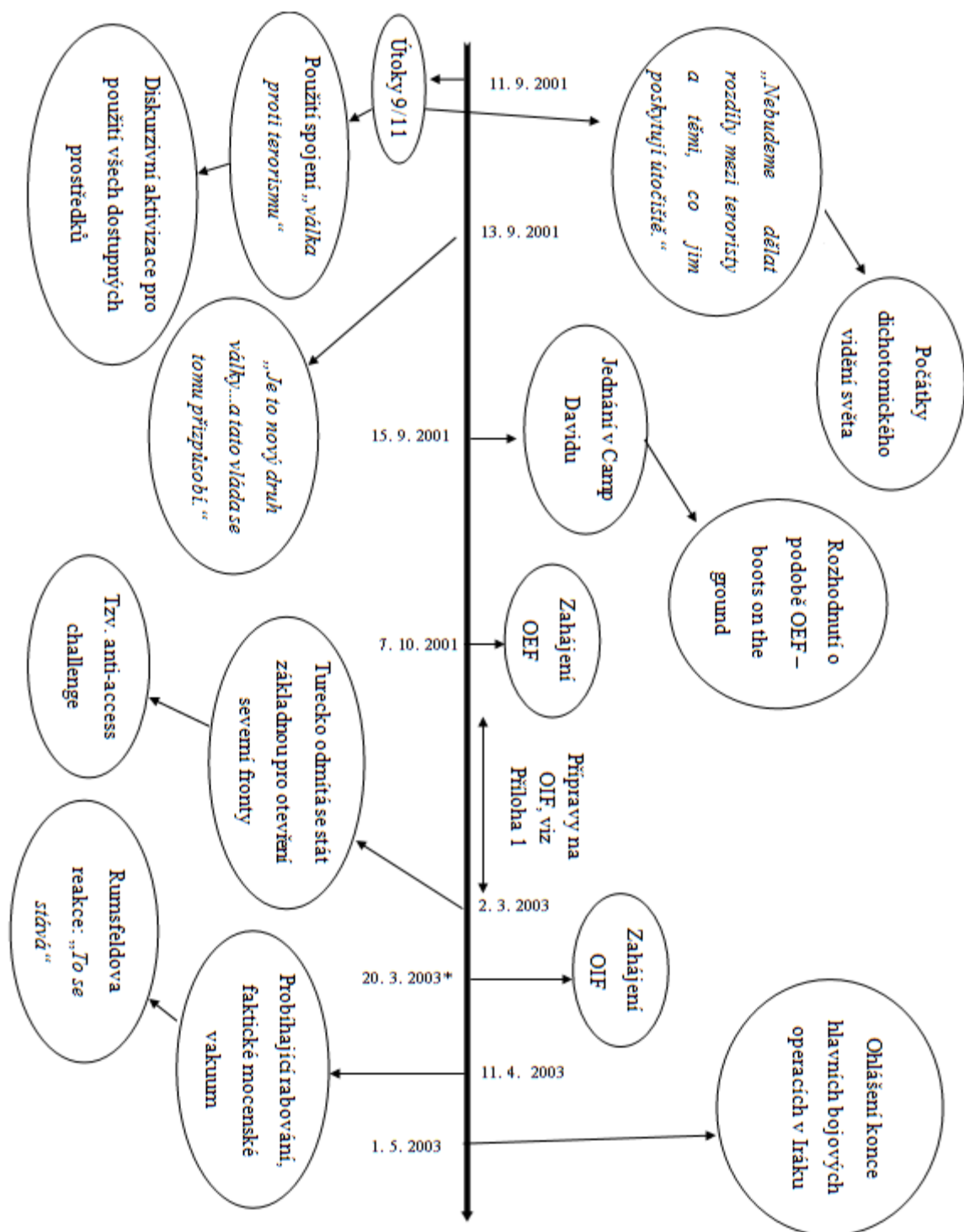
částečně vymezit vůči svému předchůdci, který se po útocích na americké ambasády v Keni a Tanzánii omezil pouze na útoky pomocí naváděných střel. Jak se později ukázalo, ani rozpoutání dvou válek v islámském světě nebylo vhodnou odpovědí na hrozbu globálního terorismu. Snaha o hledání vhodnějšího přístupu k boji s novými výzvami je často spojováno s druhým volebním obdobím prezidenta Bushe, zejména pak s ministrem obrany Robertem Gatesem. Takto nastavený kurz byl přijat i prezidentem Obamou, který Gatese ponechal ve funkci ministra obrany. Začínají zde být upřednostňována nevojenská řešení, neboť přesvědčení, že současné války nelze vyhrát pouze vojenskými prostředky, se stalo nejen součástí doktrinálních dokumentů, ale i strategické a bezpečnostní kultury Spojených států amerických a můžeme očekávat, že do budoucna bude způsobovat určitou „vojenskou zdrženlivost“ v americké zahraniční politice.

Přílohy

Příloha 1: Časová osa irácké kampaně

Příloha 2: Časová osa nasazení vojenských sil

* Začátek operace byl prezidentem Bushem oznámen 19. 3. 2003 ve 22:15 místního času. V Evropě i Iráku již tou dobou bylo 20. 3. 2003.

Seznam použitých zdrojů

Dokumenty

Baker, James A. – Hamilton, Lee H. et al. (2006): *The Iraq Study Group Report*. New York: Vintage Books.

Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 12 August 1949, 2. 2. 2014. <<http://www.icrc.org/ihl.nsf/7c4d08d9b287a42141256739003e636b/6fef854a3517b75ac125641e004a9e68>>

Dale, Catherin M. (2008): *CRS Report for Congress: Operation Iraqi Freedom: Strategies, Approaches, Results, and Issues for Congress*. 7. 2. 2014, <<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL34387.pdf>>

H. J. Res 114: Armed Forces Against Iraq. Authorizing use of military force in dealing with Iraq. 107th Congress, 5. 2. 2014, <<http://usgovinfo.about.com/library/weekly/bliraqreshouse.htm>>

Iraq Liberation Act of 1998, 30. 1. 2014, <<https://www.govtrack.us/congress/bills/105/hr4655/text>>

Kagan, Frederick W. (2007): *Choosing Victory: A Plan for Success in Iraq*. Washington, D.C.: Iraq Planning Group at the American Enterprise Institute.

National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States (2004): *The 9/11 Commission report: final report of the National Commission on Terrorist Attacks upon the United States*. New York: Norton.

National Defense Strategy (2008), 13. 2. 2014, <<http://www.defense.gov/news/2008%20national%20defense%20strategy.pdf>>

National Defense Strategy of the United States of America, 2005, 13. 2. 2014, <<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nds/nds2005.pdf>>

National Military Strategic Plan for the War on Terrorism, Feb 2006, Chairman of the Joint Chiefs of Staff, Washington, 10. 2. 2014, <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/dod/gwot_stratplan.pdf>

National Military Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction, Feb 2006, 13. 1. 2014, <<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/dod/nms-cwmd.pdf>>

National Security Act, 26/07/1947, 16. 1. 2014, <<http://research.archives.gov/description/299856>>

National Security Strategy of the United States of America (2002), 8. 1. 2014, <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nss_sep2002.pdf>

National Security Strategy of the United States of America (2006), 13. 2. 2014,

<<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/>>

National Strategy for Victory in Iraq (2005), 25. 1. 2014, <<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/documents/Iraqnationalstrategy11-30-05.pdf>>

National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction (2002). Washington: U. S. Department of State's Office of International Information Programs.

OSN (1945): *Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora*, 12. 1. 2014, <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojenych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>>

Patriot Act, 2001, 14. 1. 2014, <<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf>>

Quadrennial Defense Review Report (2001). Department of Defense, 4. 2. 2014, <<http://www.defense.gov/pubs/qdr2001.pdf>>

Rezoluce RB OSN 1441 (2002). 1. 2. 2014, <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3dda0f634.html>>

SIPRI (2012): *SIPRI Yearbook 2012: Summary*. Stockholm: SIPRI

The Bill of Rights (1791). New York. 30. 11. 2013.

<http://www.archives.gov/exhibits/charters/bill_of_rights_transcript.html>

Projevy

Abizaid, John (2006). In: Opening Statements: U.S. Senate Armed Services Committee Hearing on Iraq and Afghanistan (transcript). *The Washington Post*. 12. 2. 2014, <<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/08/03/AR2006080300802.html>>

Bush, George W. (2001): *Remarks at Emma Booker Elementary School*. 8. 1. 2014. <<http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911florida.htm>>

Bush, George W. (2001a): *9/11 Remarks at Barksdale Air Force Base*. 10. 1. 2014. <<http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911barksdale.htm>>

Bush, George W. (2001b): *9/11 Address to the Nation*. 11. 1. 2014. <<http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911addresstothetnation.htm>>

Bush, George W. (2001c): *Address to Joint Session of Congress Following 9/11 Attacks*. 14. 1. 2014. <<http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911jointssessionspeech.htm>>

Bush, George W. (2001d): *Remarks by the President In Telephone Conversation with New York Mayor Giuliani and New York Governor Pataki*. 2. 2. 2014. <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010913-4.html>>

Bush, George W. (2002): *State of the Union Address to the 107th Congress*. In: Selected Speeches of President George W. Bush 2001 – 2008, s. 103 – 114, 2. 4. 2014, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf>

Bush, George W. (2002a): *Address to the United Nations General Assembly*. In: Selected Speeches of President George W. Bush 2001 – 2008, s. 139 – 148, 2. 4. 2014, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf>

Bush, George W. (2002b): *President Bush Outlines Iraqi Threat*. 27. 1. 2014. <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/10/20021007-8.html>>

Bush, George W. (2003): *State of the Union Address to the 108th Congress*. In: Selected Speeches of President George W. Bush 2001 – 2008, s. 149 – 164, 2. 4. 2014, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf>

Bush, George W. (2003a): *Ultimatum to Saddam Hussein*. 7. 2. 2014, <http://www.youtube.com/watch?v=vr7OKqqTb_o>

Bush, George W. (2003b): *President Bush Announces Major Combat Operations in Iraq Have Ended*. 10. 2. 2014, <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2003/05/20030501-15.html>>

Bush, George W. (2006): *Address to the Nation on the Fifth Anniversary of 9/11*. In: Selected Speeches of President George W. Bush 2001 – 2008, s. 423 – 430, 2. 4. 2014, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/bushrecord/documents/Selected_Speeches_George_W_Bush.pdf>

Bush, George W. (2007): *Address to the Nation on Iraq War*. In: President Bush Addresses Nation on Iraq War (transcript). *The Washington Post*. 14. 2. 2014, <<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/01/10/AR2007011002208.html>>

Clinton, Bill (1994): *State of the Union Address (January 25, 1994)*. Washington.

Cheney, Dick (2002): *Remarks by the Vice President to the Veterans of Foreign Wars 103rd National Convention*. 28. 1. 2014. <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/08/20020826.html>>

Powell, Colin (2003): *Address to the Security Council*. In: CNN (2003): Transcript of Powell's U.N. presentation. *CNN.com/U.S.* 27. 1. 2014.

<<http://edition.cnn.com/2003/US/02/05/sprj.iqr.powell.transcript/>>

Washington, George (1796): Washington's Farewell Address. In: U.S: Senate Historical Office (2000): *Senate Document No. 106–21*. Washington: U.S. Government Printing Office.

White House Radio (2002): *President Bush's Radio Address by date and topic*. 26. 1. 2014.

<<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/radio/>>

Monografie

Adler, Emanuel (2003): Constructivism and International Relations. In: Carlsnaes, Walter - Risse-Kappen, Thomas – Simmons, Beth A (eds.): *Handbook of international relations*. London: SAGE Publications, s. 95 – 118

Anderson, Terry H. (2011): *Bush's War*. New York: Oxford University Press.

Anthony, Ian – French, Elisabeth M. (1999): Non-cooperative responses to proliferation: multilateral dimensions. In: *SIPRI Yearbook 1999: Armaments, disarmament and international security*. Stockholm: SIPRI

Arribas-Ayllon, Michael – Walkerdine, Valerie (2008): Foucauldian Discourse Analysis. In: Willig, Carla – Stainton-Rogers, Wendy (ed.) *The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology*. London: SAGE, s. 91 – 109

Beneš, Vít (2008): Diskurzivní analýza. In: Drulák, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, s. 92 – 124

Berger, Thomas U. (1996): Norms, Identity, and National Security in Germany and Japan. In: Katzenstein, Peter J. (ed.): *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University press, s. 317 – 345.

Biddle, Stephen (2013): Iraq, Afghanistan, and American Military Transformation. In: Baylis, John – Wirtz, James J. – Gray, Colin S. (eds): *Strategy in the Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies* (4th edition). Oxford: Oxford University Press. s. 247 – 266.

Bolton, Kent M. (2005): *U.S. Foreign Policy and International Politics: George W. Bush, 9/11, and the Global-Terrorist Hydra*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.

Brzezinski, Zbigniew (2007): *Second Chance: Three Presidents and the Crisis of American Superpower*. New York: Basic Books

- Buchbender, Ortwin - Bühl, Hartmut - Kujat, Harald (1992): *Wörterbuch zur Sicherheitspolitik*. Herford: E.S. Mittler & Sohn.
- Bull, Hedley (2012): *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 4. ed.
- Bush, George W. (2010): *Decision Points*. London: Virgin.
- Buzan, Barry - Waever, Ole – Wilde, Jaap de (1998): *Security. A New Framework For Analysis*. London: Lyne Rienner Publishers.
- Buzan, Barry (1983): *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Chapel Hill : University of North Carolina Press.
- Buzan, Barry (1991): *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Harlow: Longman, 2. ed.
- Campbell, David (1992): *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Manchester: Manchester University Press.
- Campbell, David (2007): Poststructuralism. In: Smith, Steve – Kurki, Milja – Dunne, Timothy (eds.): *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press, s. 203 – 228
- Clarke, Richard A. (2004): *Against All Enemies*. New York: Free Press.
- Clausewitz, Carl (1996): *O válce*. Brno: Bonus.
- Častulíková, Veronika (2003): Co je důležité pro pochopení americké kultury? In: Lehmannová, Zuzana et al. *Kulturní pluralita v současném světě*. Praha: Nakladatelství Oeconomika
- Danner, Mark (2009): *Stripping Bare the Body: Politics, Violence, War*. New York: Nation Books.
- Dobbins, James (2011): The Costs of Overreaction. In: Jenkins, Brian, M. – Godges, John P. (eds.): *The Long Shadow of 9/11: America's Response to Terrorism*. Santa Monica: RAND Corporation, s. 15 – 22.
- Dobbins, James et al. (2009): *Occupying Iraq: a history of the coalition provisional authority*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Drulák, Petr – Druláková, Radka (2007): *Tvorba a analýza zahraniční politiky*. Praha: Oeconomica.
- Drulák, Petr (2003): *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál

- Drulák, Petr (2008): *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál
- Duffield, John S. (1998): *World Power Forsaken: Political Culture, International Institutions, and German Security Policy After Unification*. Stanford: Stanford University Press.
- Eccles, Henry E. (1979): *Military Power in a Free Society*, Newport, RI: Naval War College Press.
- Eichler, Jan (2002): Bezpečnostní studia. In: Zeman, Petr (ed.): *Česká bezpečnostní terminologie*. Brno: Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, s. 34 – 36.
- Eichler, Jan (2002a): Bezpečnostní společenství. In: Zeman, Petr (ed.): *Česká bezpečnostní terminologie*. Brno: Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, s. 30 – 31.
- Eichler, Jan (2006): *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: Avis.
- Eichler, Jan (2011): *Bezpečnostní a strategická kultura USA, EU a ČR*. Praha: Karolinum
- Fierke, Karin M. – Jørgensen, Knud E. (2001): *Constructing International Relations: the next generation*. Armonk, N.Y.: M. E. Sharpe
- Fierke, Karin M. (2007): Constructivism In: Smith, Steve – Kurki, Milja – Dunne, Timothy (eds.): *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press, s. 166 – 184
- Finlan, Alastair (2013): *Contemporary Military Culture and Strategic Studies: US and UK armed forces in the 21st century*. Routledge: New York.
- Flockhart, Trine (2012): Constructivism and Foreign Policy. In: Smith, Steve – Hadfield, Amelia – Dunne, Timothy: *Foreign Policy. Theories, Actors, Cases*. Oxford: Oxford University Press, 2. ed., s. 78 – 93
- Gordon Philip H. – Shapiro, Jeremy (2004): *Allies at war: America, Europe and the crisis over Iraq*. New York : McGraw-Hill.
- Gray, Colin S. (1999a): *Modern Strategy*. Oxford: Oxford University Press.
- Gray, Colin S. (1999b): Inescapable Geography. In: Gray, Colin S. – Sloan, Geoffrey (eds.): *Geopolitics, Geography and Strategy*. London: Frank Cass, s. 161 - 177
- Gray, Colin S. (2007a): *The Implications Of Preemptive And Preventive War Doctrines: A Reconsideration*. Carlisle: Strategic Studies Institute.

- Hlaváč, Ivo (2002): Strategie. In: Zeman, Petr (ed.): *Česká bezpečnostní terminologie*. Brno: Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, s. 78 – 81.
- Hollis, Martin – Smith, Steve (1990): *Explaining and understanding international relations*. Oxford: Clarendon.
- Hudson, Valerie M. (2012): The history and evolution of foreign policy analysis. In: Smith, Steve – Hadfield, Amelia – Dunne, Tim (eds.): *Foreign Policy. Theories, Actors, Cases*. Oxford: Oxford University Press, 2012, 2.ed. , s. 13 – 34
- Huntington, Samuel P. (1999): American Ideals versus American Institutions. In: Ikenberry, John G. (ed.): *American Foreign Policy: Theoretical Essays*. New York: Longman, 3. ed.
- Jablonsky, David (2010): Why is strategy difficult? In: Bartholomees, Boone J., Jr. (ed.): *Theory Of War And Strategy*. Carlisle: The Strategic Studies Institute.
- Jackson, Patrick T. (2006): *Civilizing the Enemy: German Reconstruction and the Invention of the West*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Jacobson, Gary C. (2007): The Public, the President, and the War in Iraq. In: Edwards III, George C. – King, Desmond S. (eds.): *The Polarized Presidency of George W. Bush*. New York: Oxford University Press, s. 245 – 284.
- Jervis, Robert (2005): *American Foreign Policy in a New Era*. New York: Routledge.
- Kant, Immanuel (1903): *Perpetual Peace: A Philosophical Essay*. London: Swan Sonnenschein & Co.
- Katzenstein, Peter J. (1996): *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press.
- Kindleberger, Charles P. (1986): *The world in depression, 1929-1939*. Berkeley: University of California Press.
- Kirchner, Emil J. (2007): Regional and global security: Changing threats and institutional responses. In: Kirchner, Emil J. – Sperling, James (eds.): *Global security Governance: Competing perceptions of security in the 21st Century*. London: Routledge.
- Kissinger Henry (1994): *Diplomacy*. New York: Simon and Schuster.
- Klein, Bradley S. (1994): *Strategic Studies and World Order*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Kořan, Michal (2008): Jednopřípadová studie In: DRULÁK, P. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, s. 29 – 61
- Koslowski, Rey – Kratochwil, Friedrich (1995): Understanding change in International Politics: The Soviet Empire's Demise and the International System. In: Lebow, Richard N. – Risse-Kappen, Thomas (eds.). *International Relations Theory and the End of the Cold War*. New York: Columbia University Press
- Kratochwil, Friedrich (1989): *Rules, Norms and Decisions. On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*. Cambridge: Cambridge University Press
- Krejčí, Oskar (2009): *Zahraniční politika USA*. Praha: Professional Publishing.
- Krepinevich, Andrew F. (2003): *Operation Iraqi Freedom: A First-Blush Assessment*. Washington, DC: Center for Strategic and Budgetary Assessments.
- Kubálková, Vendulka – Onuf, Nicholas – Kowert, Paul (eds.) (1998): *International relations in a constructed world*. Armonk, N.Y.: M. E. Sharpe
- Kuhn, Thomas S. (1997): *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikoymenh.
- Kurki, Milja – Wight, Colin (2007): International Relations and Social Science. In: Smith, Steve – Kurki, Milja – Dunne, Timothy (eds.): *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press, s. 13 - 33
- Lambeth, Benjamin S. (2005): *Air Power Against Terrorism : America's Conduct of Operation Enduring Freedom*. Santa Monica: RAND Corporation
- Lapid, Yosef (1996): Culture's Ship Returns and Departures in International Relations Theory. In: Lapid, Yosef – Kratochwil, Friedrich (eds.) *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Boulder: Lynne Rienner.
- Lehmannová, Zuzana et al. (2000): *Kulturní pluralita v současném světě*. Praha: Nakladatelství Oeconomika.
- Lehmannová, Zuzana et al. (2010): *Formování globálního řádu?: globalizace a global governance*. Praha: Oeconomica.
- Lippmann, Walter (1943): *US Foreign Policy: Shield of the Republic*. Boston: Little Brown.
- Lipset, Seymour M. (1963): *The First New Nation*. New York: Basic Books.
- Locke, John (1952): *The Second Treatise of Government*. New York: MacMillan.

- Macionis, John J. (2005): *Sociology*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, 10. ed.
- Malici, Akan (2008): *The Search for a Common European Foreign and Security Policy: Leaders, Cognitions, and Questions of Institutional Viability*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mareš, Miroslav (2002): *Bezpečnost*. In: Zeman, Petr (ed.): *Česká bezpečnostní terminologie*. Brno: Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, s. 11 – 13.
- McSweeney, Bill (1999): *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mearsheimer, John J. – Walt, Stephen M. (2007): *The Israel lobby and U.S. foreign policy*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Modelski, George (2012): Preventing Global War. In: Gardner, Hall – Kobtzeff, Oleg (eds.) *The Ashgate Research Companion to War: Origins and Prevention*. Farnham: Ashgate Publishing Limited, s. 587 – 610.
- Moens, Alexander (2004): *The Foreign Policy of George W. Bush: Values, Strategy, and Loyalty*. Aldershot: Ashgate.
- Montgomery, Bruce P. (2009): *Richard B. Cheney and the Rise of the Imperial Vice Presidency*. Westport: Praeger Publishers.
- Muñoz, Arturo (2011): A Long-Overdue Adaptation to the Afghan Environment. In: Jenkins, Brian, M. – Godges, John P. (eds.): *The Long Shadow of 9/11: America's Response to Terrorism*. Santa Monica: RAND Corporation, s. 23 – 36.
- National Defense Research Institute (2005): *Research Brief: Operation Enduring Freedom*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Nye, Joseph, Jr. (1996): International Conflicts After the Cold War. In: Aspen Institute. *Managing Conflict in the Post-Cold War World: The Role of Intervention*. Aspen: Aspen Institute, s. 63-76.
- Onuf, Nicholas (1989): *World of our making : rules and rule in social theory and international relations*. Columbia: University of South Carolina Press.
- Onuf, Nicholas (1997): A Constructivist Manifesto. In Burch, Kurt – Denemark, Robert A. (eds.): *Constituting International Political Economy*. Boulder: Lynne Rienner, s. 7 – 20
- Onuf, Nicholas (1998): Constructivism: A User's Manual. In: Kubáľková, Vendulka – Onuf, Nicholas – Kowert, Paul (eds.): *International relations in a constructed world*. Armonk, N.Y. : M.E. Sharpe, s. 58 – 78

- Packer, George (2005): *The Assassin's Gate: America in Iraq*. New York: Farrar, Straus & Giroux.
- Parsons, Talcott (1966): *Societies: evolutionary and comparative perspectives*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Peltz, Eric et al. (2005): *Sustainment of Army Forces in Operation Iraqi Freedom: Major Findings and Recommendations*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Pfiffner, James P. (2007): Intelligence and Decision Making before the War with Iraq. In: Edwards III, George C. – King, Desmond S. (eds.): *The Polarized Presidency of George W. Bush*. New York: Oxford University Press, s. 213 – 244.
- Ruggie, John G. (1998): *Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization*. New York: Routledge.
- Scarborough, Rowan (2013): *Rumsfeld's War: The Untold Story of America's Anti-Terrorist Commander*. Washington, D.C.: Regnery Publishing.
- Schlesinger, Arthur M. Jr. (1949): *The Vital Center: The Politics of Freedom*. Boston: Houghton Mifflin.
- Schumpeter, Josef A. (1955): *Imperialism and Social Classes: Two Essays*. Cleveland: Meridian Books.
- Smith, Philip (2001): *Cultural Theory: An Introduction*. Malden: Blackwell
- Smith, Steve (1996): Positivism and beyond. In: Smith, Steve a kol. *International Theory: positivism and beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 11 – 46
- Smith, Tony (1993): *America's Mission: The United States and the Worldwide Struggle for Democracy in the Twentieth Century*. New Jersey: Princeton University Press.
- Snyder, Jack (1990): The Concept of Strategic Culture: Caveat Emptor. In: Jacobsen, Carl G. (ed.): *Strategic Power USA/USSR*. London: Macmillan Press Ltd.
- Snyder, Jack L. (1977): *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*. Santa Monica: The Rand Corporation
- Stephens, George M. (2013): *John Locke: His American and Carolinian Legacy*. Raleigh: John Locke Foundation, <http://johnlocke.org/about/who_is_john_locke_essay.html>
- Steup, Matthias (2013): Epistemology. In: Zalta, Edward N. (ed.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 25. 11. 2013, <<http://plato.stanford.edu/archives/win2013/entries/epistemology/>>.

- Stiglitz, Joseph E. – Bilmes, Linda J. (2008): *The Three Trillion Dollar War: The True Cost of the Iraq Conflict*. New York: W.W. Norton.
- Veselý, Zdeněk (2007): *Dějiny mezinárodních vztahů*. Plzeň: Aleš Čeněk
- Veselý, Zdeněk (2008): *Mezinárodní vztahy v datech (od starověku do současnosti)*. Praha: Professional Publishing
- Waever, Ole (1996): The Rise and Fall of the Interparadigm Debate. In: Smith, Steve – Booth, Ken – Zalewski, Marysia (eds.): *International Theory: Positivism and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 149 – 185
- Waever, Ole (1997): *Concept of Security*. Copenhagen: Institute of Political Science University of Copenhagen.
- Waisová, Šárka (2005) *Bezpečnost: Vývoj a proměny konceptu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Weber, Cynthia (1995): *Simulating Sovereignty: Intervention, the State and Symbolic Exchange*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, Max (1946): Politics as a Vocation. In: Gerth, Heinrich H. – Mills, Wright C. (eds.): *From Max Weber: Essays in Sociology*. New York: Oxford University Press, s. 77-128.
- Wehrey, Frederic et al. (2010): *The Iraq Effect: The Middle East After the Iraq War*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Weldes, Jutta (1999): *Constructing National Interests: The United States and the Cuban Missile Crisis*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Whetherell, Margaret (2001): Introduction In: Whetherell, Margaret – Yates, Simeon – Taylor, Stephanie: *Discourse theory and practice: a reader*. London: SAGE, s. 1 – 13
- Williams, Phil (2008): *Violent non-state Actors And National and international security*. Zurich: ETH International Relations and Security Network.
- Wolfers, Arnold (1962): *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Woodward, Bob (2003): *Bush at War*. New York: Pocket Books.
- Woodward, Bob. (2004): *Plan of Attack*. New York: Simon & Schuster.

Zehfuss, Maja (2001): Constructivism in International Relations: Wendt, Onuf, Kratochwil. In: Fierke, Karin M. – Jørgensen, Knud E. (eds.): *Constructing International Relations: the next generation*. Armonk, N.Y.: M. E. Sharpe, s. 54 – 75.

Stati

Adler, Emanuel (2008): The Spread of Security Communities: Communities of Practice, Self-Restraint and NATO's Post Cold War Transformation. *European Journal of International Relations*, Vol.14, No. 2, s. 195 – 230

Bacevich, Andrew J. (2008). In: Bruno, Greg. Redefining the War on Terror. *Council on Foreign Relations*, 20. 2. 2014, <<http://www.cfr.org/terrorism/redefining-war-terror/p16878>>

Baum, Matthew A. (2002): The Constituent Foundations of the Rally-Round-the-Flag Phenomenon. *International Studies Quarterly*. Vol. 46, No. 2, s. 263 – 298.

Boswell, Terry. – Sweat, Mike (1991): Hegemony, Long Waves, and Major Wars: A Time Series Analysis of Systemic Dynamics, 1496 – 1967. *International Studies Quarterly*, Vol. 35, No. 2, s. 123-149.

Buzan, Barry (1984): Peace, Power, and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations. *Journal of Peace Research*, Vol. 21, No. 2, s. 109 – 125.

Buzan, Barry (1991a) New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century. *International Affairs*, Vol. 67, No. 3, s. 431-451

Desch, Michael C. (1998): Culture Clash: Assessing the Importance of Ideas in Security Studies. *International Security*, Vol. 23, No. 1, s. 141 – 170

Desch, Michael C. (2008): America's Liberal Illiberalism: The Ideological Origins of Overreaction in U.S. Foreign Policy. *International Security*, Vol. 32, No. 3, s. 7-43.

Doyle, Michael W. (1986): Liberalism and World Politics. *The American Political Science Review*, Vol. 80, No. 4, s. 1151-1169.

Duffield, John S. (1999): Political Culture and State Behavior: Why Germany Confounds Neorealism. *International Organization*, Vol. 53, No. 4, s. 765 – 803.

Fischer, Claude S. (2008): Paradoxes of American Individualism. *Sociological Forum*, Vol. 23, No. 2, s. 363-372.

Flyvbjerg, Bent (2006): Five Misunderstandings About Case-Study Research, *Qualitative Inquiry*, vol. 12, no. 2, s. 219-245

- Gat, Azar (2005): The Democratic Peace Theory Reframed: The Impact of Modernity. *World Politics*. Vol. 58, No. 1. s. 73 – 100.
- Geertz, Clifford (1973): *The Interpretation of Cultures: selected essays*. New York: Basic Books.
- Gerring, John (2007): *Case Study Research: Principles and Practices*. New York: Cambridge University Press
- Gitlin, Todd – Leibovitz, Liel (2010): *The Chosen Peoples: America, Israel, and the Ordeals of Divine Election*. New York: Simon & Schuster.
- Glenn, John (2009): Realism versus Strategic Culture: Competition and Collaboration? *International Studies Review*. Vol. 11, Issue 3, s. 523 – 551.
- Gordon, Philip H. (2006): The End of the Bush Revolution. *Foreign Affairs*. Vol. 85, No. 4, s. 75-86.
- Grabb, Edward – Baer, Douglas – Curtis, James (1999): The Origins of American Individualism: Reconsidering the Historical Evidence. *The Canadian Journal of Sociology*, Vol. 24, No. 4, s. 511-533.
- Grabb, Edward – Baer, Douglas – Curtis, James (1999): The Origins of American Individualism: Reconsidering the Historical Evidence. *The Canadian Journal of Sociology*. Vol. 24, No. 4, s. 511-533.
- Gray, Colin S. (1971): What RAND Hath Wrought. *Foreign Policy*, No. 4 s. 111 – 129
- Gray, Colin S. (1981): National Style in Strategy: The American Example. *International Security* . Vol. 6, No. 02, s. 21 – 47.
- Gray, Colin S. (1984): Comparative Strategic Culture. *Parameters*, Vol. 14, No. 4, s. 26 – 33
- Gray, Colin S. (1999): Strategic culture as context: the first generation of theory strikes back. *Review of International Studies*. Vol. 25, No. 01, s. 49 – 69
- Gray, Colin S. (2007): Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture. *Comparative Strategy*. Vol. 26, No. 1, s. 1 – 20.
- High, Brandon (2009): The Recent Historiography Of American Neoconservatism. *The Historical Journal*, Vol. 52, No. 2, s. 475-491.
- Hopf, Ted (1998): The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*. Vol. 23, No. 1, s. 171 – 200

- Howard, Michael (1979): The Forgotten Dimensions Of Strategy. *Foreign Affairs*. Vol. 57, No. 5, s. 975 - 986
- Hynek, Nik (2005): Anglická škola a teorie mezinárodních vztahu: obsahový vesmír, akademický svět a kritiky přístupu. *Mezinárodní vztahy*. Vol. 40, No. 2, s. 76 – 89.
- Johnston, Alastair I. (1995): Thinking about Strategic Culture. *International Security*, Vol. 19, No. 4 s. 32-64.
- Johnston, Alastair I. (1999): Strategic cultures revisited: reply to Colin Gray. *Review of International Studies*. Vol. 25, No. 03, s. 519 – 523
- Klein, Bradley S. (1988): Hegemony and Strategic Culture: American Power Projection and Alliance Defence Politics, *Review of International Studies*. Vol. 14. No. 2, s. 133 – 148.
- Kořan, Michal (2009): Jakou cestou po pozitivismu? Pragmatismus a vědecký realismus a jejich role ve výzkumu mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*. Vol. 44, No. 1,s. 7 – 36
- Kratochwil, Friedrich (1984): Errors have Their Advantage. *International Organization*. Vol. 38., No. 2, s. 305 – 320
- Kratochwil, Friedrich (1993): The Embarrassment of Changes: Neo-realism as the Science of Realpolitik Without Politics. *Review of International Studies*. Vol. 19, No. 1, s. 63 – 80
- Kristol, William - Kagan, Robert (1996): Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy. *Foreign Affairs*. Vol. 75, No. 4, s. 18 – 32.
- Lantis, Jeffrey S. (2002): Strategic Culture and National Security Policy *International Studies Review*, Vol. 4, No. 3, s. 87-113
- Lantis, Jeffrey S. (2002): Strategic Culture and National Security Policy. *International Studies Review*, Vol. 4, No. 3, s. 87 – 113.
- Lapid, Yosef (1989): The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivists Era. *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 4, s. 235 – 254
- Layne, Christopher (1994): Kant or Cant: The Myth of Democratic Peace. *International Security*. Vol. 19, No. 2. s. 5 – 49.
- Lee, Oliver M. (2008): The Geopolitics of America's Strategic Culture, *Comparative Strategy*, Vol. 27, No.3, s. 267-286.
- Leffler, Melvyn P. (2004): Bush's Foreign Policy. *Foreign Policy*. No. 144, s. 22-24+26-28.

- Lock, Edward (2010): Refining Strategic Culture: Return of the Second Generation. *Review of International Studies*. Vol. 36, No. 3, s. 685 – 708.
- Lorenz, Jesse (2003): *The Coalition of the Willing*. Stanford. 30. 1. 2014,
<<http://www.stanford.edu/class/e297a/The%20Coalition%20of%20the%20Willing.htm>>
- Monten, Jonathan (2005): The Roots of the Bush Doctrine: Power, Nationalism, and Democracy Promotion in U.S. Strategy. *International Security*, Vol. 29, No. 4, s. 112-156.
- Mount, Eric Jr. (1981): American Individualism Reconsidered. *Review of Religious Research*, Vol. 22, No. 4, s. 362-376.
- Neumann, Peter R. (2007): Negotiating With Terrorists, *Foreign Affairs*. Vol. 86, No. 1, 22. 2. 2014,
<<http://www.foreignaffairs.com/articles/62276/peter-r-neumann/negotiating-with-terrorists>>
- Nye, Joseph S. Jr. - Lynn-Jones, Sean M. (1988): International Security Studies: A Report on a Conference on the State of the Field, *International Security*, Vol. 12, No. 4, s. 5 – 27
- Owen, John M. (1994): How Liberalism Produces Democratic Peace. *International Security*. Vol. 19, No. 2, s. 87 – 125.
- Pillar, Paul R. (2006): Intelligence, Policy, and the War in Iraq. *Foreign Affairs*. Vol. 85, No. 2. s. 15 – 27.
- Poore, Stuart (2003): What is the context? A reply to the Gray-Johnston debate on strategic culture. *Review of International Studies*. Vol. 29. No. 02. s. 279 – 284.
- Rasmussen, Mikkel V. (2003): A New Kind of War: Strategic Culture and the War on Terrorism. *IIS Working Paper 2003/3*. Kodaň: Danish Institute for International Studies.
- Schneider, William (2003): The Cowboy and the Diplomat. *National Journal*.
- Sjöstedt, Roxanna (2007): The Discursive Origins of a Doctrine: Norms, Identity, and Securitization under Harry S. Truman and George W. Bush, *Foreign Policy Analysis*. Vol. 3, No. 3, s. 233 – 254.
- Strachan, Hew (2005): The Lost Meaning of Strategy, *Survival*, Vol. 47, No. 3, s. 33-54.
- Swidler, Anne (1986): Culture in Action: Symbols in Strategies. *American Sociological Review*, Vol. 51, No. 2, s. 273 - 286.
- Waisová, Šárka (2004): Od národní bezpečnosti k mezinárodní bezpečnosti: Kodaňská škola na křižovatce strukturálního realismu, anglické školy a sociálního konstruktivismu. *Mezinárodní vztahy*. Vol. 39, No. 3, s. 66 – 86

Walt, Stephen M. (1991): The Renaissance of Security Studies. *International Studies Quarterly*, Vol. 35, No. 2, s.211-239.

Walt, Stephen M. (2011): The Myth of American Exceptionalism. *Foreign Policy*. No. 189.

Wendt, Alexander (1992): Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, Vol. 46, No. 2, s. 391 – 425

Novinové články

Aznar, Jose M. et al. (2003): United We Stand. *The Wall Street Journal*. 29. 1. 2014.

<<http://online.wsj.com/news/articles/SB1043875685287040744>>

Barstow, David - Broad, William J. – Gerth, Jeff (2004): How the White House Embraced Disputed Arms Intelligence. *The New York Times*. 27. 1. 2014,

<http://www.nytimes.com/2004/10/03/international/middleeast/03tube.html?_r=0>

BBC (2002): Bush's 'evil axis' comment stirs critics. *BBC News*, 16. 10. 2013,

<<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/1796034.stm>>

BBC (2002a): Saudis deny letting US use bases. *BBC News*. 8. 2. 2014,

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2614635.stm>

BBC (2003): Opposition to Iraq war widens. *BBC News*. 27. 1. 2014.

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/2688117.stm>

BBC (2003a): Outrage at 'old Europe' remarks. *BBC News*. 29. 1. 2014.

<<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/2687403.stm>>

Bennet, James (2001): Israeli Soldier Killed in Gaza; Nablus Mourns a Hamas Leader. *The New York Times*. 13. 1. 2014. <<http://www.nytimes.com/2001/11/25/world/israeli-soldier-killed-in-gaza-nablus-mourns-a-hamas-leader.html>>

Bergen, Peter (2004): This Terrorist Is Bad Enough on His Own. *The New York Times*. 26. 1. 2014.

<<http://www.nytimes.com/2004/06/26/opinion/this-terrorist-is-bad-enough-on-his-own.html>>

Borger, Julian (2003): The spies who pushed for war. *The Guardian*. 1. 12. 2013.

<<http://www.theguardian.com/world/2003/jul/17/iraq.usa>>

Bruni, Frank (2001): For President, a Mission and a Role in History. *The New York Times*, 16. 1. 2014. <<http://www.nytimes.com/2001/09/22/us/nation-challenged-white-house-memo-for-president-mission-role-history.html>>

Burns, John F. (2001): Afghans Coaxing bin Laden, But U.S. Rejects Clerics' Bid. *The New York Times*. 5. 2. 2014, <<http://www.nytimes.com/2001/09/21/world/nation-challenged-taliban-afghans-coaxing-bin-laden-but-us-rejects-clerics-bid.html>>

Burns, John F. (2003): Looting and a Suicide Attack As Chaos Grows in Baghdad. *The New York Times*. 10. 2. 2014, <<http://www.nytimes.com/2003/04/11/world/nation-war-iraqis-looting-suicide-attack-chaos-grows-baghdad.html?pagewanted=all&src=pm>>

Bush, George W. (2009). In: BBC. The 'misunderestimated' president? *BBC News*. 13. 2. 2014, <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7809160.stm>>

CNN (2002): Interview With Condoleezza Rice; Pataki Talks About 9-11; Graham, Shelby Discuss War on Terrorism. *CNN.com/Transcripts*. 27. 1. 2014. <<http://transcripts.cnn.com/TRANSCRIPTS/0209/08/le.00.html>>

CNN (2003a): Cities jammed in worldwide protest of war in Iraq. *CNN.com/U.S.*, 29. 1. 2014, <<http://edition.cnn.com/2003/US/02/15/sprj.irq.protests.main/>>

CNN (2003b): Saddam statue toppled in central Baghdad. *CNN.com International*. 9. 2. 2014. <<http://edition.cnn.com/2003/WORLD/meast/04/09/sprj.irq.statue/>>

CNN (2004): Bush stands by al Qaeda, Saddam link. *CNN.com International*. 26. 1. 2014. <<http://edition.cnn.com/2004/WORLD/meast/06/15/bush.alqaeda/>>

Cornwell, Rupert (2006): The Big Question: What is neo-conservatism, and how influential is it today? *The Independent*. 18. 11. 2013. <<http://www.independent.co.uk/news/world/americas/the-big-question-what-is-neoconservatism-and-how-influential-is-it-today-415637.html>>

Daily Mail (2003): Saddam statue pulled down. *Mail Online*. 9. 2. 2014, <<http://www.dailymail.co.uk/news/article-176021/Saddam-statue-pulled-down.html>>

Daley, Suzanne (2002): Many in Europe Voice Worry U.S. Will Not Consult Them. *The New York Times*. 19. 1. 2014. <<http://www.nytimes.com/2002/01/31/world/nation-challenged-allies-many-europe-voice-worry-us-will-not-consult-them.html>>

Dionne, E. J. Jr. (2004): Who's Got the Wrong Values Now? *The Washington Post*. 18. 1. 2014. <<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A45366-2004Jul12.html>>

Filkins, Dexter (2003): Turkish Deputies Refuse To Accept American Troops. *The New York Times*. 8. 2. 2014, <<http://www.nytimes.com/2003/03/02/world/threats-and-responses-ankara-turkish-deputies-refuse-to-accept-american-troops.html>>

Fox News (2003): *Raw Data: 'VilniusTen' Letter of Support*. 29. 1. 2014, <<http://www.foxnews.com/story/2003/02/05/raw-data-vilniusten-letter-support/>>

Hersh, Seymour M. (2003): The Stovepipe. *The New Yorker*. 26. 1. 2014, <http://www.newyorker.com/archive/2003/10/27/031027fa_fact>

Ikenberry, John G. (2006): The Security Trap. *Democracy*. No. 2., 15. 2. 2014, <<http://www.democracyjournal.org/2/6481.php?page=all>>

Jehl, Douglas (2005): Report Warned Bush Team About Intelligence Suspicions. *The New York Times*. 27. 1. 2014, <http://www.nytimes.com/2005/11/06/politics/06intel.html?_r=0>

Knowlton, Brian (2001): Rumsfeld Rejects Plan To Allow Mullah Omar 'To Live in Dignity': Taliban Fighters Agree to Surrender Kandahar. *The New York Times*. 6. 2. 2014, <http://www.nytimes.com/2001/12/07/news/07iht-attack_ed3__7.html?pagewanted=1>

Lemann, Nicholas (2003): How it Came to War. *The New Yorker*. 23. 1. 2014, <http://www.newyorker.com/archive/2003/03/31/030331fa_fact?currentPage=all>

Lichtblau, Eric (2002): Bias Against U.S. Arabs Taking Subtler Forms. *Los Angeles Times*. 12. 1. 2014, <<http://articles.latimes.com/2002/feb/10/news/mn-27301>>

Luxenberg, Steve – Dennis, Brady – Zamora, Amanda (2006): Among Bush's Top Advisers, Division Over the Surge. *The Washington Post*. 12. 2. 2014, <<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/war-within/dissension/>>

McIntyre, Jamie (2003): Rumsfeld discounts notion of nuclear weapons against Iraq. *CNN.com/Inside Politics*. 27. 1. 2014, <<http://edition.cnn.com/2003/ALLPOLITICS/02/05/sprj.irq.rumsfeld.nukes/>>

Mitchell, Alison – Berke, Richard L. (2001): Differences Are Put Aside As Lawmakers Reconvene. *The New York Times*. 5. 2. 2014, <<http://www.nytimes.com/2001/09/13/us/after-the-attacks-the-congress-differences-are-put-aside-as-lawmakers-reconvene.html>>

Omar, Rageh (2013): Ten years on: The fall of Saddam's statue. *Al Jazeera*. 9. 2. 2014, <<http://www.aljazeera.com/programmes/listeningpost/2013/05/2013551046711652.html>>

Pidd, Helen – Chulov, Martin (2011): Curveball's lies – and the consequences. *The Guardian*. 27. 1. 2014, <<http://www.theguardian.com/world/2011/feb/15/curveballs-lies-consequences-iraqi-defector>>

Preston, Julia – Purdum, Todd S. (2002): U.N. Inspectors Can Return Unconditionally, Iraq Says. *The New York Times*. 24. 1. 2014. <<http://www.nytimes.com/2002/09/16/international/16WIRE-NATI.html>>

Priest, Dana (2001): Zinni Urges Economic, Diplomatic Moves; 'A Military Approach That Strikes and Leaves Will Only Perpetuate the Problem'. *The Washington Post*. 3. 2. 2014. <<http://www.highbeam.com/doc/1P2-466584.html> >

Reynolds, Paul (2002): Bush and Saddam: Unfinished business. *BBC News*. 20. 1. 2014. <<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/2049922.stm>>

Ricks, Thomas E. (2002): War Plan For Iraq Is Ready, Say Officials. *The Washington Post*. 4. 2. 2014, <<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A33459-2002Nov9.html>>

Risen, James et al. (2003): In Sketchy Data, Trying to Gauge Iraq Threat. *The New York Times*. 18. 1. 2014. <<http://www.nytimes.com/2003/07/20/world/after-the-war-weapons-intelligence-in-sketchy-data-trying-to-gauge-iraq-threat.html?pagewanted=all&src=pm>>

Rosenberg, MJ (2011): AIPAC: A Lobby Without Parallel. *The Huffington Post*. 14. 12. 2013. <http://www.huffingtonpost.com/mj-rosenberg/aipac-a-lobby-without-par_b_870943.html>

Safire, William (2001): 'Israel or Arafat'. *The New York Times*. 13. 1. 2014. <<http://www.nytimes.com/2001/12/03/opinion/israel-or-arafat.html> >

Sander, Thomas H. – Putnam, Robert D. (2002): Walking the civic talk after Sept. 11. *The Christian Science Monitor*. 12. 1. 2014, <<http://www.csmonitor.com/2002/0219/p11s02-coop.html>>

Sanger, David E. (2001): The World; As the Battlefield Changes, So Does the War Itself. *The New York Times*. 14. 1. 2014. <<http://www.nytimes.com/2001/12/23/weekinreview/the-world-as-the-battlefield-changes-so-does-the-war-itself.html>>

Stevenson, Richard W. (2005): Facing Differences With Major Allies, Bush Arrives in Europe for Talks, *The New York Times*, 19. 2. 2014, <http://www.nytimes.com/2005/07/06/international/europe/06prexy.html?_r=0>

Stiglitz, Joseph E. – Bilmes, Linda J. (2010): The true cost of the Iraq war: \$3 trillion and beyond. *The Washington Post*, 15. 2. 2014, <<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/09/03/AR2010090302200.html>>

Swarns, Rachel L. (2001): West's Envoys, Unhappy, Find Zimbabwe Unhelpful. *The New York Times*. 13. 1. 2014. <<http://www.nytimes.com/2001/11/24/world/west-s-envoys-unhappy-find-zimbabwe-unhelpful.html>>

Štefaj, Petr (2003): Saddám padl k zemi. Byla to spontánní oslava, či psychologický kalkul USA? *iDNES.cz*. 9. 2. 2014, <http://zpravy.idnes.cz/saddam-padl-k-zemi-byla-to-spontanni-oslava-ci-psychologicky-kalkul-usa-13e-/zahranicni.aspx?c=A101101_195832_zahranicni_stf>

Rozhovory, interview a prohlášení

Bush, George W. (2001e). In: Fineman, Howard. A President Finds His True Voice. *Newsweek*. 2. 2. 2014. <<http://www.newsweek.com/president-finds-his-true-voice-152099>>

Howard, Michael (2001): *Speech at the Conference New Policies for a New World*, RUSI. In: Rasmussen, Mikkel V. (2003): A New Kind of War: Strategic Culture and the War on Terrorism. *IIS Working Paper 2003/3*. Kodaň: Danish Institute for International Studies. s. 7.

Cheney, Dick (2003). In: NBC News, Transcript for Sept. 14, *Meet the Press*. 8. 2. 2014, <<http://www.nbcnews.com/id/3080244/#.Uw3qn-N5PpV>>

Chirac, Jacques (2003). In: BBC. 'New Europe' backs EU on Iraq. *BBC News*. 29. 1. 2014. <<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/2775579.stm>>

NBC (2001): Meet the Press: Cheney on Bin Laden Tape. *The Washington Post*. 26. 1. 2014. <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/cheneytext_120901.html>

PBS (2000): *Presidential Debate Excerpts: Gov. George W. Bush vs. Vice President Al Gore*. 20. 1. 2014. <http://www.pbs.org/newshour/bb/politics-july-dec00-for-policy_10-12/>

PBS (2004): Interview Lt. General William Scott Wallace. *Frontline*. 8. 2. 2014, <<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/invasion/interviews/wallace.html>>

Powell, Colin (2001): *Interview on CNN (12. 9. 2001)*. 1. 2. 2014, <<http://2001-2009.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2001/4868.htm>>

Rice, Condoleezza (2004). In: Gordon, Michael R., The Strategy to Secure Iraq Did Not Foresee a 2nd War. *The New York Times*. 8. 2. 2014, <http://www.nytimes.com/2004/10/19/international/19war.html?pagewanted=all&_r=2&>

Rice, Condoleezza (2005). In: CNN. Rice spars with Democrats in hearing. *CNN.com International*. 19. 2. 2014, <<http://edition.cnn.com/2005/ALLPOLITICS/01/18/rice.confirmation/>>

Rumsfeld, Donald (2001). In: Rumsfeld cautions against mass strike. *The Washington Times*. 5. 2. 2014. <<http://www.washingtontimes.com/news/2001/sep/26/20010926-025622-2214r/>>

Rumsfeld, Donald (2002). In: Esterbrook, John. Rumsfeld: It Would Be a Short War. *CBS News*. 7. 2. 2014, <<http://www.cbsnews.com/news/rumsfeld-it-would-be-a-short-war/>>

Rumsfeld, Donald (2003). In: Old Europe. *NBC News Archives*. 27. 1. 2014. <<http://video.msnbc.msn.com/msnbc/4017033#4017033>>

Rumsfeld, Donald (2003a). In: Loughlin, Sean, Rumsfeld on looting in Iraq: 'Stuff happens', *CNN.com International*. 10. 2. 2014, <<http://edition.cnn.com/2003/US/04/11/sprj.irq.pentagon/>>

Rumsfeld, Donald (2004). In: 'This is war,' Rumsfeld told Bush. *The Washington Times*. 1. 2. 2014, <<http://www.washingtontimes.com/news/2004/feb/23/20040223-012306-4708r/?page=all>>

Rumsfeld, Donald (2006). In: Rumsfeld acknowledges rocky turn in Iraq war. *Whitehorse Star*. 12. 2. 2014, <<http://search.proquest.com.zdroje.vse.cz/docview/362312631/65E074359CAE44C6PQ/1?accountid=17203>>

Wolfowitz, Paul (2001): *DoD News Briefing September 13, 2001*. 4. 2. 2014. <<http://www.defense.gov/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=1622>>

Další zdroje

CIA (2013): *The Word Factbook: North America: United States: Geography*. 12. 12. 2013. <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/us.html>>

CIA (2013a): *The Word Factbook: Country Comparison: Refined Petroleum Products – Consumption*. 13. 12. 2013. < <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2246rank.html?countryname=United%20States&countrycode=us®ionCode=na&rank=1#us>>

CIA (2013b): *The Word Factbook: Country Comparison: GDP (Purchasing Power Parity)*. 15. 12. 2013. < <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html?countryname=United%20States&countrycode=us®ionCode=na&rank=2#us>>

Department of Homeland Security (2013): *Creation of the Department of Homeland Security*. 15. 12. 2013. <<http://www.dhs.gov/creation-department-homeland-security>>

EIA (2013): *How dependent are we on foreign oil?* 13. 12. 2013. <http://www.eia.gov/energy_in_brief/article/foreign_oil_dependence.cfm>

Gallup (2013): *Iraq*. 13. 12. 2013. < <http://www.gallup.com/poll/1633/iraq.aspx>>

Haynes, William (2002): *Enemy Combatants. The Council on Foreign Relations*. 3. 2. 2014, <<http://www.cfr.org/international-law/enemy-combatants/p5312>>

Moore, David W. (2001): *Eight of 10 Americans Support Ground War in Afghanistan. Gallup*. 5. 2. 2014, <<http://www.gallup.com/poll/5029/eight-americans-support-ground-war-afghanistan.aspx>>

Moore, Michael (2004): *Fahrenheit 9/11*. Culver City: Columbia TriStar Home Entertainment.

Pew Research Center (2008): *Public Attitudes Toward the War in Iraq: 2003 – 2008*. 22. 1. 2014, <<http://www.pewresearch.org/2008/03/19/public-attitudes-toward-the-war-in-iraq-20032008/>>

Pozzebon, Marlei – Pinsonneault, Alain (2006): *Theories used in IS research: Structuration Theory*. York University, 15. 11. 2013, <<http://www.istheory.yorku.ca/structurationtheory.htm>>

The World Bank (2013): Paul Wolfowitz's Presidency. 20. 11. 2013, <<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/ORGANIZATION/EXTPRESIDENT/EXTPASTPRESIDENTS/EXTOFFICEPRESIDENT/0,,enableDHL:TRUE~menuPK:51175739~pagePK:64260331~piPK:51174219~theSitePK:1014541,00.html>>

U.S Department of State – Office of the Historian (2013): *Milestones: 1801–1829*. 12. 12. 2013, <<http://history.state.gov/milestones/1801-1829/louisiana-purchase>>

U.S Department of State – Office of the Historian (2013a): *Milestones: 1866–1898*. 12. 12. 2013, <<http://history.state.gov/milestones/1866-1898/alaska-purchase>>

U.S Department of State – Office of the Historian (2013b): *Milestones: 1945–1952*. 15. 12. 2013, <<http://history.state.gov/milestones/1945-1952/national-security-act>>

U.S. Department of Defense (2013): *Dr. Robert M. Gates: 22nd Secretary of Defense*. 20. 11. 2013, <<http://www.defense.gov/bios/biographydetail.aspx?biographyid=115>>

U.S. Department of State (2013): *Democracy*. 23. 11. 2013, <<http://www.state.gov/j/drl/democ/>>

U.S. History (2013): *Manifest Destiny*. 25. 11. 2013, <<http://www.ushistory.org/us/29.asp>>